

2016.

МИГРАНТИ НА РАСКРШЋУ ИЛИ БЕСПУЋУ ЗЕМЉЕ СРБИЈЕ

ИНСТИТУТ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

ИНСТИТУТ ЗА КРИМИНОЛОШКА
И СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

РЕГИОНАЛНО ПРЕДСТАВНИШТВО РУСКЕ ХУМАНИТАРНЕ
МИСИЈЕ НА БАЛКАНУ

МИГРАНТИ НА РАСКРШЋУ ИЛИ БЕСПУЋУ ЗЕМЉЕ СРБИЈЕ

Приредили:

Јован Ђирић
Бранислава Кнежић

Београд 2016.

ИНСТИТУТ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

ИНСТИТУТ ЗА КРИМИНОЛОШКА
И СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

РЕГИОНАЛНО ПРЕДСТАВНИШТВО РУСКЕ ХУМАНИТАРНЕ
МИСИЈЕ НА БАЛКАНУ

МИГРАНТИ НА РАСКРШЋУ ИЛИ БЕСПУЋУ ЗЕМЉЕ СРБИЈЕ

Приредили:
Јован Ђирић
Бранислава Кнежић

Београд
2016

Издавачи
Институт за упоредно право,
Београд, Теразије 41, тел. 32 32 611,
www.comparativelaw.info

Институт за криминолошка и социолошка истраживања,
Београд, Грачаничка 18 тел. 2625 424,
www.iksi.ac.rs

Регионално представништво Руске Хуманитарне Мисије на Балкану,
Београд, Диане Будисављевић 27в

За издавача
Др Јован Ђурић
Др Ивана Стевановић
Горан Петронијевић

Приређивачи
Др Јован Ђурић
Проф. др Бранислава Кнежић

Рецензенти
Проф. др Радослав Гађиновић
Проф. др Владимир Чоловић
Др Марко Новаковић

Компјутерска обрада текста
Славица Миличић

Штампа
Гораграф

Тираж
300

САДРЖАЈ

РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА.....	9
Ранко Н. БУЛАТОВИЋ МИГРАНТСКО ДРУМОВАЊЕ – УЗМАК ЉУДСКОСТИ	11
Петар АНЂЕЛКОВИЋ МИГРАЦИЈЕ И ЗАМЕНА СТАНОВНИШТВА У СРБИЈИ	15
Сергей Николаевич БАБУРИН СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЕВРОПЫ МИГРАЦИОННОЙ ВОЛНЫ 2015 ГОДА	31
Лазар ГЛИШОВИЋ КРИМИНАЛИТЕТ МИГРАНАТА И КРИВИЧНОПРАВНА РЕАКЦИЈА - СТУДИЈА СЛУЧАЈА	39
Александар В. ГОРДИЋ ЦВИЈИЋЕВА АНТРОПОГЕОГРАФИЈА И ПРОУЧАВАЊЕ МЕТАНАСТАЗИЧКИХ КРЕТАЊА	53
Владимир ГРЕЧИЋ, Драгољуб ТОДИЋ ШТА ЈЕ СА СТРАТЕГИЈСКИМ ОПРЕДЕЉЕЊЕМ СРБИЈЕ ЗА ТРАНСФОРМАЦИЈУ НЕГАТИВНИХ У ПОЗИТИВНЕ ЕФЕКТЕ СПОЉНИХ МИГРАЦИЈА?	73
Зоран ГУДОВИЋ ИМИГРАНТСКА КРИЗА И ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ	93
Ивана ДРАГИЋ НЕМОЋ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ПРЕД МИГРАНТСКОМ КРИЗОМ	111
Марија ЂОРИЋ УТИЦАЈ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ НА РАЗВОЈ ДЕСНИЧАРСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА У ЕВРОПИ	125
Мина ЗИРОЈЕВИЋ МОРАЛНЕ ВРЕДНОСТИ, МИГРАЦИЈЕ И ТЕРОРИЗАМ	137

Сретен М. ЈЕЛИЋ, Милица Д. ВАСИЋ МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И НЕКЕ ЊЕНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ – ПРИМЕР ОПШТИНЕ ЛАЈКОВАЦ	145
Ивана ЈОВАНОВИЋ КРИЗА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА И СЕКУРИТИЗАЦИЈА ИМИГРАЦИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ	157
Слађана ЈОВАНОВИЋ ПРОБЛЕМИ ОСТВАРИВАЊА ЗАШТИТЕ МАЛОЛЕТНИХ МИГРАНАТА У РИЗИКУ ОД ТРГОВИНЕ ЉУДИМА: НАША ИЛИ ТУЂА "МИГРАНТСКА КРИЗА"?	167
Богдана КОЉЕВИЋ МИГРАНТИ КАО ФЕНОМЕН САВРЕМЕНЕ БИОПОЛИТИКЕ	177
Милана ЉУБИЧИЋ СУБЈЕКТИВНА ПЕРЦЕПЦИЈА ПРИЛАГОЂЕНОСТИ НА ЖИВОТ У НОВОЈ СРЕДИНИ: ПИЛОТ СТУДИЈА О СОЦИЈАЛНОЈ АДАПТИРАНОСТИ ПРОГНАНИКА.....	185
Дарко МАРКОВИЋ СПЕЦИФИЧНОСТИ МИГРАЦИЈА СА КОЈИМА СЕ СУОЧАВА ЕВРОПА НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА.....	201
Марина МАТИЋ БОШКОВИЋ ПОЛИТИКА МИГРАЦИЈА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – ОД ПРОЈЕКТА ОТВОРЕНЕ И БЕЗБЕДНЕ ЕВРОПЕ ДО ЗАТВАРАЊА ГРАНИЦА	213
Нада Г. НОВАКОВИЋ МИГРАНТИ, КРИЗА И ЈАВНИ ПРОТЕСТИ	229
Марина РАГУШ ТЕРОРИЗАМ КАО СРЕДСТВО ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ИНТЕРЕСА: ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ИСЛАМСКОГ РАДИКАЛИЗМА И РЕДИСТРИБУЦИЈА МОЋИ НА МЕЂУНАРОДНОЈ СЦЕНИ	241
Драган СИМЕУНОВИЋ МАСОВНЕ МИГРАЦИЈЕ КАО ИСТОРИЈСКИ И САВРЕМЕНИ ПРОБЛЕМ ЕУ	253
Јован ЋИРИЋ, Бранислава КНЕЖИЋ МИГРАНТИ КРОЗ СРБИЈУ: НА ПУТУ ОПСТАНКА.....	267
Весна ЋОРИЋ, Ана КНЕЖЕВИЋ БОЈОВИЋ, Марија БАБИЋ УЛОГА СУДА ПРАВДЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У РАЗВОЈУ ПРАВА АЗИЛАНТА	279

Урош В. ШУВАКОВИЋ
ФУНДАМЕНТАЛНЕ ЕВРОПСКЕ ВРЕДНОСТИ НА ИСПИТУ
- ИЗБЕГЛИЧКА КРИЗА КАО УЗРОК И/
ИЛИ ПОСЛЕДИЦА КРИЗЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ..... 295

Јелена ШУПУТ
МИГРАНТИ И КРИМИНАЛИТЕТ-СТИГМАТИЗАЦИЈА
ПУТЕМ МЕДИЈА..... 305

РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА

Зборник који је пред читаоцем садржи 24 текста која су посвећена разноврности проблемско тематских целина о мигрантима и њиховим надањима, несрећама и стрепњама на путу (не)свитања.

Убеђени смо да је разноврсност приступа и професионалних оријентација аутора увек добродошла и да задатак уредника стога није био тежак. Осим уобичајених техничких интервенција, приспелим текстовима смо, како је то и за очекивати, широм отворили врата, нисмо се усудили да их групишемо по неким тематско-логичким областима. Њихов редослед је по азбучном реду презимена аутора који не говори о њиховом било каквом вредновању.

Вредновање, односно пролаз кроз та решета оберучке препуштамо читаоцима који су далеко позванији и надлежнији од нашег приређивачког читања. С разложним уверењем, да сутрашњица неће прећутати ове радове као што окреће главу од многих страдања и препрека (превртнутих чамаца на Медитерану, високих зидова и жица на границама, разних кријумчара...) на које наилазе мигранти – само зато што хоће да преживе. Европа је и на овим људским мукама истакла своје однеговано лицемерје а ми на њеној капији и даље случајно стојимо затечени – још увек недовољно укаљаног образа.

Сви радови су нам подједнако драгоцени, њиховим ауторима и рецензентима дугујемо особиту захвалност а читаоцима, као и увек, остају сва права.

Текст Ранка Н. Булатовића, садржином више него обимом заслужује уводну реч у овом Зборнику радова. Поетски уздигнутим језиком проговорио је о ономе и онима о чему се недужно ћути, гласом многих који се не сналазе у "узмаку људскости".

У Београду, јуна 2016.

Ј.Ђ. и Б.К.

МИГРАНТСКО ДРУМОВАЊЕ – УЗМАК ЉУДСКОСТИ

Ранко Н. БУЛАТОВИЋ*

С места се може рећи да је мало и неупутно рећи да се очајни мигранти мувају и да их мувају друмовима свеколике Азије, Африке и Европе.

Медији на сва уста тамбурају катанцима закључаних живота тих злосрећника.

Решење судбине њихове једначине са две познате, ко је изазвао и шта сад – као да су заувек два песника понудила: 1. "ал' тирјанству стати ногом за врат,/ довести га к познанију права,/ то је људска дужност најсветија!" и 2. "...ако тамо куд напријед немам/ ни натраг се немам куд вратити".

Јасно је на шта су обојица мислили и лако се сетити тих и таквих порука.

Осећање безнађа и једина жеља да живе настанила је нове бескућнике на "путеве којих нема".

Србија им је на том несвитању, изгледа мали дамар души подарила, а каткад нудила и оно што њој треба. Није их спасила и неће нико – док тирјанству њихових "немилосрдних анђела" и демократског бокора пролећних башти неко некако не "стане за врат". До тада нових игралишта за дотичне играче неће фалити.

И (све)моћна википедија није урачуњљива у самом именовању: миграната, емиграната, луталица, избеглица, имиграната, бескућника, "с бежанијских косе" терориста, убачених прогнанника, заточеника, депортираца, осуђеника, изгнанника, азиланата...

Не знају да су задња рупа на свирали те слабачке Европе по чијим друмовима туку ко "ћорави коњи по ановима". Големом беспомоћношћу и не знањем не знају куда ударају, а морају тамо где их нико не зове.

Свет по мери њихових снова их више плаши од галаме пендрека и тишине лелека бодљикавих жица. Није мала ствар ставити до знања да смо под шапом (оних који су у друмској најезди невољника) похватаних у небраном грожђу. Невоља их зближава а претеће слике њихове патње се памте – на кратко време.

Друговање са мултикултуралним Европљанима је већ од поодавно, опробано пропало. Њихове модрице лека немају – за Брисел и Бундестаг им је лако.

* Редовни професор у пензији Филозофског факултета Универзитета у Београду

Сви им желимо боље од најбољег а њихову дивљу градњу би тај медаљон од Европе изгледа најрадије даром успутног смакнућа даривао. Добротом их заплускујемо а она се некако успут лако ишчаше. И сам белешкарим о ономе од чега се браним јер тачне и прецизне речи немам. Неприродно је природно о њима не бринути.

Хришћанска Европа се са прекоокенским партнером игра крвљу оног са чијег је прага поникла историја светске културе. Лако се сетити да му је Сиријац име коме су људски грдно сметиколо повели и краставо лице Европе и Америке открили.

Европи не прети избеглиштво него они који заударе смрадом силе која "отима земљу и градове". Млађи су многи од Европе и зеленији од Сирије, да би се с тако "неподношљивом лакоћом" бринули о туђим животима.

Ако је (као што не треба) званичним подацима веровати, кроз Србију је прозлупутало око осамсто педесет хиљада невољника. Све је било похвалито, а не знам колико милом Богу приступачно. За начин бриге о њима вулиновску причу требају они да потврде. Кад гора озелени и нашем Министру ће бити теже и неочекиваније – за ту "опасност" осим уливања лажне наде нико у Европи не држи до речи, само ће вратити оне који им не требају – тако је забичила и може јој бити.

Та Европа ће нас и даље змијожабити док не будемо своји – ма и како било. Презрео бих себе кад бих било шта понављао, од оних који их заплускују добродошлицама и обећањима, па и оним које не ишту.

Чак и тумарање безосећајним светом, за оне који у томе учествују изгледа као нешто што се исплати. Ти остаци самих себе – за себе би изумили боље од оног које се свакодневно обраћа оку гледаоца или читаоца.

Грле немилост а очекују ништа осим – да било како остану живи. Државе се надимају богатством а њима као злорадо убијају душу.

Једино ми једини наш нобеловац неће замерити што ћу само његову страшну реченицу дословно навести: "На Балкану је у сваком тренутку све могуће". Ако се једном докопамо темеља које је немогуће разорити и убеђења од којих се не може одустати онда би се могло рећи да ни Његова друга мисао: "И то ће проћи" за српско чојство није вечита. Кад је Хераклит отприлике, рекао да је карактер исто што и људска судбина мора да је мислио на Србина из Србије. Свакако не треба бринути да то није то – већини других толико недокучиво.

А бриселско размењивање бриге о разумевању оних чије трагичне слике шамарају лица граница чланица Уједињене Европе збунило би мозак и Франсиса Бекона а камоли онога који се главом без обзира бестрага до истраге своје или намргођеног света.

"Отворите границе" једини је вапај оних које не прима ни гора ни вода, а сузавац и шок бомбе примају као миловање. Непрекидним и непрегледним колонама – преводиоци и добротинитељи су, по свој прилици, најпоузданији и најљудскији светионици, а не по путокази.

Кад би Бранка Ђопића у данашњем свеколиком свету уместо: да ли је боље бити четник или партизан – запитали да ли је боље бити мигрант или европејац, опет би снажно одговорио "најбоље је бити здраво". Силним емигрантима тешко

да и историјско име и корен наватамо, али Ђопићевом не тако давном поруком сваки би се Сиријац, Ирачанин, Курд ... радо утоплио.

Права је срећа што избеглице углавном избегавају страже смрти – нека се бар она њима не хвали – иако нас све, живљење припрема за њу, трајнија је од живота, каткад бољи избор и богами већа милост од самог живота, а далеко старији и мудрији су нам већ поручили да је лако умрети али треба скончати на време.

Мигранти наши врли све уче трпљењу и опомињу нас да оно што не боли није живот, да оно са чиме се не миримо није смрт, да душа нема гроба ни мрамора – речју: колико живота толико мучења.

Очајнику, ма и каквом било, избеглиштво огади и превари живот – за све друго је лако.

Иако нисмо (још) под њиховом опсадом – узбудљиво је и говорити о њиховом више трпном него мобилном стању, суморној стварности, нади са смислом помућеној, животној будућности уплетеној у бодљикаве жице, онима на танком леду у туђој кожи, између каменог друма и отворених небеса ... обестраганим.

Тај до јуче (не)мали свет, цео велики је о јаду забавио и "на тројку" га укључио. Одједанпут кад им је поклопац од невољничке шерпе некакав манити ветар на властити праг нанео, олако су заборавили ко је ту жишку запалио и са ког огњишта распирио. Али као да су се брзозрелски досетили да те озлопутале мученике "усреће" песниковим духовитим речима заједљивог смисла "дао бих ти све, а немам ништа"! Тим непоменицима на част, њиховом државном благу на радовање а главарима који њим управљају на образ и славу.

Пристојне количине живота надиру стазама очаја на којима им напред не дају а назад не смеју и немају куд. Тамо они силници који мисле да једино знају шта траже, и Србији су огадили живот, која се не може правити да нема онога чија је "гласнија хајдучија".

Несмањеним жаром пламти брига европским скупштинама које – кад бих знао – не би било згорег поновити, о онима који пливају друмовима јачих, а њихова сабља је вазда оштрија и понижавање извесније од обећања која светле у географско-историјском мраку. Тешко томе од кога су јачи – нагнаће га да се жали на тупу сабљу целатову.

У банку људскости другоме улажу лако запаљиве снопове ратова, као води у топлим морима прозирним наменама и намерама не бирајући средства, животима задају ударце и повлаче их од немилу до недрага – све до срамоћења, пораза или истраге.

Кућни праг је највиша људска планина и најкрућа кост душе човекове, и онај који је изазвао његово злопутање, макар се оно звало и друмовање Европом, може заобићи стражу међународне правде и права овоземаљског живота али ће кад-тад, удружен с мигрантом, ископњети и ступити пред Господа.

Ако Европи прети застој, онога који га је изазвао сретше задовољство презира и слобода срамоћења – нека не брине!

Како било, ове и овако збрдаздолисане речи "кукања уз туђа носила", мигрантском непроболу и изгубу не приличе – а ни далеко прибраније и мудрословније, било ког, не би га људски читавиле.

МИГРАЦИЈЕ И ЗАМЕНА СТАНОВНИШТВА У СРБИЈИ

Петар АНЂЕЛКОВИЋ*

Миграције, односно кретање становништва у разним правцима и из различитих разлога, одувек представљају једну од константи друштвеног живота. Оне су некад стихијне, спонтане, мање утичу на друштвену заједницу, али су некад интрузивније, планиране са одређеним циљем и могу да изазову велике друштвене промене. За нас Србе важи изрека да смо "лоши ђаци учитељице историје", јер често понављамо исте грешке и не умемо да учимо из историје. Српски народ, није на време препознао и спречио оно што се дешавало на Косову – замена становништва (српског - албанским) и сада плаћа цену тог пропуста. Држећи се старог доброг рецепта (оно што доноси резултат не треба мењати), у Србији се и даље наставља замена становништва, првенствено у ободним регионима. Демографске чињенице су један од најбољих показатеља тренда кретања једне нације, а оне говоре да је српски народ на "сигурном" путу демографског самоуништења и нестанка из три кључна разлога: Србија се из године у годину демографски смањује (због смањења природног прираштаја и новог "данка у крви"); српска нација све више стари, чиме се ненадокнадиво потиरे репродуктивни део нације; и у Србији је, такође, на делу замена становништва. На тај начин поједини региони (посебно ободни) не само да се демографски празне већ и остају без развојних потенцијала. Некад, се у време форсиране индустријализације писало о феномену "огњишта која гасну" (Љубиша Митровић), а данас је у Србији на делу феномен "региона који гасну". Миграција становништва из ободних региона Србије, одвија се у два правца: један ка иностранству а други ка централној Србији - посебно ка Београду. Све је то у функцији регионализације Србије, чија је намера да се створи централни Шумадијско-моравски регион са убедљивом српском већином и ободни региони у којима би се постепено вршила замена становништва и временом би Срби у њима постали мањински народ. На место српског становништва у ободним регионима досељавају се, на основу закона о реадмисији, мигранти из ЕУ, посебно Роми. Такође, у свим пограничним

* Професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Катедра за социологију, e-mail: profapetar@gmail.com

регионима грађани Србије се подстичу разним административним мерама да узимају држављанство суседних држава. Свакако, да ће и одређен број избеглица из Арапских земаља остати у Србији. Дешава ли се то нова "косовизација" и смеће ли опет затварати очи пред овим процесом? Ако будемо дозволили да нам се све ово и даље дешава без побуне, бићемо и сами криви за сопствено затирање.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Миграција; замена становништва; Србија; одлив мозга регионализација

УВОД

Глобализам, иза којег стоји интереси моћних мултинационалних корпорација, уништва националне државе да би уклониле снаге које су у стању да ограниче њихову моћ. Данас, под паролом "развоја" "слободе" и опште добробити народа, ови процеси се само настављају и убрзавају, тако "да је развојна политика заменила колонијалну политику, често у истој згради и са истим руководиоцима који су пре тога водили колонијалну политику" (Хардинг, 2005, стр. 82–84). Пишући о свету који је пред нама, као о "новом мрачном добу", Д. Мојси о њему говори као о свету страха и наде, који подсећа на рани средњи век после пада Римског царства, када су на сцену ступили варвари и увели свет у "доба насиља, хаоса и метежа" које је трајало скоро пола миленијума (Мојси, 2012, стр. 169). Схватајући погубне последице глобализације и раздвајања економије и друштва, која са собом носи уништење и саме идеје друштва, А. Турен говори о "црним рупама које се шире по мапи света, онима где је производња слаба, где становништво живи само од стране помоћи, шверца и других илегалних активности (Турен, 2011, стр. 70). Наравно, иза те идеје крије се намера западне политичке, економске и културне доминације над незападним друштвима, о чему је писао и Хантингтон, указујући да оно што западњаци сматрају и објављују као глобалну интеграцију, незападњаци доживљавају као базични западни империјализам (Хатингтон, 2000).

Европа је суочена са великим таласом избегличке кризе. Јасно је да је реч о планираној и организованој акцији у складу са добро познатом агендом "теорије хаоса" коју организује и спроводи Америка. Угледни америчко-немачки независни аутор, новинар и истраживач геостратешких економских питања Фредерик Вилијам Енгдал, у ексклузивном разговору за "Новости", за крвави талас тероризма који је захватио човечанство окривљује - америчку "кухињу". Ту своју тезу Енгдал заснива на тајним везама Вашингтона и Исламске државе: ЦИА и Пентагон су наоружали цихадисте како би их искористили као машине за убијање у борби за америчку превласт у свету (Енгдал, 2016). Избегличка криза је пројектована од стране истих оних сила које провоцирају рат у Сирији и Ираку. То су Ердоганова Турска, Салманова Саудијска Арабија и Вашингтон, који помажу и не баш тајно подржавају ИСИС. Постоје докази да ИСИС организује барем део тога, у сарадњи са Ердоганом да дестабилизују ЕУ. Када је Русија прихватила хитну молбу Башара ал Асада да помогне да се поразе ИСИС и други терористи прошлог септембра, на видело су испливале лажи и криминалне радње Ријада, Анкаре и Вашингтона.

Мигрантска криза и велики број избеглица у Европи имају најмање два приоритетна циља: први је понуда јефтине радне снаге. Европи, посебно Немачкој,

која највише прима избеглице, потребна је јефтинија радна снага како би била конкурентнија са источним земљама, посебно Кином и Русијом. Европа све више губи економску трку са новим играчима на светском тржишту због јефтинијих производа који одатле долазе, а они су последица знатно јефтиније радне снаге. Како би се то спречило треба снизити, преполовити цену радне снаге, па стога на тржишту радне снаге треба понудити јефтину радну снагу а за то су најпогодније избеглице из арапских земаља. Други разлог је тај што Америка жели да искористи ову избегличку кризу да буквално униште хиљадугодишњу културу нација у Европи. Мултикултурализам је у Европи, како изјављују бројни званичници, посебно у Немачкој и Француској (Меркелова, Оланд и др.), донео бројне проблеме и по њиховим речима "мртав је". Глобални планери стога желе да овај процес још више убрзају и променом етничке структуре са милионима избеглица, још више разоре традиционалну културу нација у Европи која се јавља као препрека ширењу Новог светског поредка.

МИГРАЦИЈЕ И ЗАМЕНА СТАНОВНИШТВА У СРБИЈИ

Глобални планери у променљивим светским околностима схватили су да своје хегемонистичке циљеве је данас лакше остварити "меком окупацијом", која се остварује на основу више фактора, од којих су у Србији четири доминантна: регионализација (намеће се регионализација која представља израз настојања да се разбије држава и створе протекторати који неће моћи да се супротставе тоталитарној доминацији најмоћнијих капиталистичких групација. Дакле, регионализација се своди на феудализацију државе); демографски (смањење и замена становништва), културолошки (променом свести и убијањем карактера) и економски (неолиберални пројекат економске деиндустријализације Србије). Да су Срби "лоши ђаци историје", лако је могуће видети и по томе што смо склони понављању истих грешака. Косово и Метохија су нам (барем за сада) отети, највећим делом зато што Срби (српска елита) нису на време препознали и на адекватан начин реаговали на оно што се дешавало у колеџи српства. Глобални планери српске пропасти (у сарадњи и сагласју са Јосипом Брозом) смислили су и темељно реализовали (корак по корак) промену демографске структуре становништва на Косову и Метохији. Посебно, након Другог светског рата, забрањен је повратак исељеног српског становништва на његова вековна огњишта, док су се, истовремено, Албанци слободно досељавали из Албаније, чиме је за релативно кратко време насилно промењена демографска структура становништва на штету Срба. Тај процес је даље настављен, с једне стране, притисцима на Србе да се стално исељавају, а с друге, подстицањем демографском експлозијом албанског становништва и законским мерама, чиме се константно повећавало албанско становништво на Косову и Метохији. Када су ствари измакле контроли, било је касно ("сутра је увек касно" – Федерико Мајор). На примеру Косова, а нова "Косова" су на делу, идеологија замене становништва заснивала се на следећим поставкама: Албанци (а данас: Бошњаци, Мађари, Бугари, Роми...) немају ништа заједничко са Србима, тј. реч је о различитим народима; Косово и Метохија (Војводина, Санџак, Нишка регија није српско него албанско, јер су ту Албанци живели пре Срба (у томе им знатно помажу и бројни српски историчари); Србија је велико зло коју треба уништити; Православље је религија коју треба ставити под контролу Ватикана, а Србе ("трећину побити, трећину протерати, а трећину покрстити"). Српски народ треба дробити, уситњавати и највећим делом

концентрисати у Шумадијско-поморавски регион (београдски пашалук). Формирање овакве стратегије и идеологије која је прати води ка стварању једне нове нације, а да то матична нација не примети. На тај начин показало се да је промена етничке структуре становништва на Косову и Метохији имала стратегијски циљ (и овде можемо видети значај стратегије за остваривање зацртаног циља), а то је одвајање, овог за Србе од суштинског идентитетског значаја, дела територије. Како је резултат овог експеримента дао очекиване резултате, наравно да га даље треба примењивати. Посебно стога што највећим делом расрбљени Срби, збуњени и пометени, немају више ону најважнију духовну копчу која их је вековима држала у јединству – видовданску етику и култ Косова, на којима су Срби постали Срби. Јасну аналогију с тим процесом могуће је и данас видети (они који желе да виде) у Србији, у којој се, такође, дешава процес замене становништва, који се одвија даљом регионализацијом Србије и где се у ободним регионима врши замена становништва. Спровођење регионализације¹ је главни захтев који је Европска унија 2008. године предочила Србији као услов за пријем земље у ту организацију. Ради се о спровођењу административно-територијалне реформе, којом се предвиђа трансформисање Србије у заједницу региона. Индикативно је, додуше, да се у званичним одлукама о захтевима Брисела вешто заобилази питање Косова, као једног од српских региона. Константно се потенцира да на територији те српске покрајине функционише цивилно-полицијска мисија Европске уније.

Петар Ахмедович Искендеров, старији научни сарадник Института славистике Руске академије наука, у чланку *Докусурити српску државност*, упозорава да ће се у резултату "регионализације" у таквом облику како је схватају у Европској унији и српским руководећим круговима, на територији садашње Србије појавити минимум четири нове државе под политичким и финансијским покровитељством Европске уније: албанска – на Косову и Прешевској долини, Мађарска – у Војводини², Циганска – са престоницом у српском (засад још) Нишу, босанско-муслиманска у Санџаку. То ће значити поновну (после доласка у XIV веку на Балкан Османлијске империје) ликвидацију српске државности и претварање Срба из државотворног народа у аморфну етничку групу, чије ће будуће станиште бриселски чиновници одредити по принципу "оно што је преостало" (Искендеров, 2009).

¹ По директивама ЕУ средином 2009. године на иницијативу тадашњег председника Бориса Тадића Скупштина Србије је усвојила Закон о регионализацији Србије.

² На издавање српских пасоша Албанцима са КиМ и другим деловима бивше Југославије надовезује се нестанак стотина хиљада српских пасоша. Они доспевају у руке албанских избеглица који долазе са југа. То је наравно разлог за бригу, јер ако су ови пасоши дати Албанцима или Ромима, онда би они могли да тврде да имају дугу историју на територији Војводине и могли би захтевати за себе нека права која им не припадају. Према томе, на делу је веома циничан покушај репопулације Војводине, која тренутно има веома јасну већину српског становништва, преко шездесет процената. Мађари су други по бројности, са око шеснаест процената. Сада се од стране Орбанове владе говори о Великој Мађарској, затим ту је и румунски председник који је заправо Немац, и који долази из мађарског дела Румуније у Трансилванији, који такође диже буку око заштите права етничких Румуна. У средишту оваквих догађаја су по правилу креатори проблема какав је Џорџ Сорос, који увек користи овакве ситуације. Показатељи да је Војводина следећа мета савеза неоконзервативаца и Сороса су веома прецизни. Европска унија Албанце са Косова, Македоније и Црне Горе превози у Војводину. Многи Албанци, који напуштају Косово (с намером да се упуте у земље ЕУ, нпр.) добијају инструкције да се разиђу по Покрајини и пријаве стално боравиште. На последњем попису становништва у Војводини било је 3.360 муслимана. Масовни прилив муслиманских Албанаца из других делова бивше Југославије јасан је сигнал да ЕУ скупља пруже за потпалу пожара, као на Космету.

Развој неразвијености" (А. Г. Франк), када је у питању Србија, можемо приметити и на примеру регионалног развоја. Одавно у нашој земљи кружи парола: "Србија ради, Београд се гради". Упркос томе што се већ 60 година "интензивно води" политика равномерног регионалног развоја и због тога се троше огромна буџетска средства, диспропорција између развијених и неразвијених региона се константно повећава. Никада се није озбиљно истражило зашто се у пракси држава понаша супротно својим прокламацијама. Сведоци смо да се и сада огромна средства троше на регионални развој, а резултати су супротни жељенима. Читави региони у Србији поред економског, доживљавају и демографски колапс, јер највећи број младих који завршавају школу с периферије Србије хрли ка Београду и другим већим центрима (Ниш, Нови Сад, Крагујевац и др.), што је најбољи показатељ неравномерног и неправедног развоја. На делу је највећа централизација Србије, која се огледа у чињеници да се највећи део профита који се ствара у Србији слива у веће градске центре, посебно у главни град, у коме највећи део и остаје. Неуважавање значаја просторне структуре у процесу развоја. У анализи регионалног развоја неокласична парадигма посматра предеону целину (микрорегион) као апстрактан простор; осим тога, полази се од (нереалне) претпоставке да су региони су, у начелу, хомогени и једнако моћни. Исход је познат: огроман егзодус људи с тих подручја у градске индустријске центре. Оскудица радне снаге у пољопривреди постоји истовремено с огромном урбаном незапосленošћу. Та неравнотежа има далекосежне последице: све већа пауперизација оних који су остали на селу и оних који су ухваћени у замку хроничне градске незапослености.

Регионализације Србије, каква се планира, има за циљ да се створи централни Шумадијско-моравски регион са убедљивом српском већином и ободни региони у којима би се постепено вршила замена становништва и временом би Срби у њима постали мањински народ. Миноризација српског етноса у ободним регионима врши се на неколико начина.

Први: одливом мозга³ и то у два правца: према иностранству и ка централној Србији, посебно Београду. Највећи број младих који се школују у Београду остају у том граду или траже начина да оду у иностранство. На тај начин ови региони не само да се демографски празне већ и остају без развојних потенцијала. У савременом друштву структурних неједнакости циљ неразвијених друштава је да изађу из периферне позиције, а то могу да учине само јачањем својих образовних ресурса. Њихов је превасходни задатак да подижу образовни ниво (квалификације) свог становништва, или модерним језиком речено, оне треба да афирмишу сопствени "људски капитал". Да би оствариле овај циљ мале државе у глобализованом свету треба да улажу све већа средства у образовање стручних и професионално компетентних кадрова. Међутим, нека искуства (земље бившег социјализма) показују да се млади кадрови селе разним каналима у развијене државе глобализма. Тај "одлив научних и техничких кадрова" је озбиљна последица глобализацијске праксе.

³ Први пут израз "одлив мозга" појавио се у извештају Краљевског друштва из Лондона 1963. године који је описивао егзодус британских научника у Сједињене Америчке Државе (Према: Група 484 (2010), *Одлив мозга из Србије – проблеми и могућа решења*, Београд, *Journal of Development Economics*, 53, pp. 287-303. Одлив мозга је емиграција радно способних, високообразованих појединаца у потрази за боље плаћеним или послом под бољим условима, што узрокује да места из којих одлазе губе ове квалификоване људе, односно "мозгове". Миграција професионалаца и научника је истовремено економско, политичко питање, питање односа сваке земље са међународним окружењем, питање политике науке и технологије земље, и најзад и засигурно, глобално питање.

Неразвијене државе улажу велика средства у образовање, а плодове "људског капитала" убирају веће развијене државе. Велико је питање како се може ублажити, ако већ не може спречити модерна експлоатација професионалне интелигенције. Уколико се разлике у привредној развијености, технолошкој опремљености и политичкој моћи продубе између богатих и сиромашних земаља и делова света, нема сумње да ће и образовање следити поделе о којима је реч. На том нивоу могу се очекивати, по речима Зиновјева, два сектора. У првом ће се образовати будући господари, управљачи, вође и учитељи новог друштва, а у другом, обука радне снаге за установе и радне организације. "Овде се људима не пружа знање већ радна вештина. Фактички, овде се припрема огромна маса људи који умеју да раде, али који су необразовани, идеолошки обрађени и манипулисани" (Зиновјев, 2002). Глобализација (најбогатија западна друштва) "отима" таленте малим неразвијеним друштвима, захваљујући материјално-финансијским предностима. Технолошки развијена друштва имају велику корист од "увезених" стручних и научних кадрова. Она добијају готове интелектуалне кадрове. То је, могло би се тврдити, већа корист од колонијалног експлоатисања природног богатства у домородачким друштвима. И поред кризе радних места, високоиндустријализоване државе се не одричу стручне радне снаге из иностранства. "Досељавање радне снаге посебно је значајно у погледу висококвалификованих радника", речи су немачке канцеларке Ангела Меркел (*Политика*, 18. 10. 2010.). Ова изјава са највишег државног врха показује да отвореност граница најразвијенијих земаља, упркос економским кризама, остају отворене за високостручну радну снагу из неразвијених држава

Најсигурнији начин уништења једног народа јесте упропашћавање образовања и демографско нестајање. У Србији су на делу оба сценарија. Реформом школства – посебно болоњским процесом, чија је основна карактеристика комерцијализација образовања⁴. Образовни систем се темељно урушава, а просветне установе се претварају у профитабилна, често и трговачка предузећа. Демографске чињенице су најсигурнији (реч је о егзактним факторима) показатељи тренда кретања једне нације. Шта нам они говоре када је српски народ у питању? Српски народ је на "сигурном" путу демографског самоуништења и нестанка! Србија се из године у годину демографски смањује; због новог "данка у крви"⁵ српска нација све више стари, чиме се ненадокнадиво потири репродуктивни део нације. Према подацима које наводи Унија просветних радника у 2013/2014, години у основним и средњим школама уписано је негде око осамсто хиљада ђака. А школске 1995/1996. године

⁴ Некада је важио принцип: деца са села хрле на факултете у градове, а данас факултети хрле у свако село.

⁵ Некадашњи данак у крви, који смо морали давати Турцима, а који се састојао у редовном (на сваке 4 године) одузимању хришћанских дечака, старости између 8-10 година (у укупном уделу у народу, сваки десети дечак), којима су прво мењали веру из православне у исламску, учили турски језик и обичаје, уз последично потискивање и брисање свести о свом идентитету (данас смо толико напредовали да и наш "њихов" премијер упорно инсистира на потреби да се целој нашој нацији, а нарочито младима, промени "свест и идентитет"), а потом их обучавали и школовали до њихове 20. године, припремајући од њих своје будуће војнике, администраторе, официре, стручне раднике, данас је много страшнији, тежи и обухватнији! Данас ми морамо да децу "за данак у крви" сами комплетно одгајамо, финансирамо и шкољујемо, и то све до њихових тридесетак година! Најчешће смо, за разлику од некада, у обавези да им финансирамо комплетно школовање, укључујући и факултет и постдипломске студије. Наравно, то подразумева и знање неколико страних језика! Данас, за разлику од некада, морамо давати и женску децу, у подједнаком обиму као и мушку! С тим да женска радна снага може бити и нешколована ако је физички лепа и привлачна, може и без икакве школе. Њима и то треба. Тако ми сами финансирамо и развој наших "окупатора", али уједно и решавамо њихове демографске проблеме, тако што извозом модерног модела "данка у крви", ми извозимо репродуктивно најмоћније сопствено становништво.

уписано је милиони сточетрнаест хиљада ђака. Дакле, за мање од 20 година из образовног система нестало је око 300. 000 деце (2014). Основни чинилац од кога зависи обим људских ресурса у Србији је, наравно, демографски пад. То ћемо илустровати упоређивањем само две кохорте: 1985. године у Србији је било 101.938 живорођене деце, а године 2012 – 67.257 деце Дакле, број деце рођене 2012. године је тачно 66% броја деце рођене 1985. године. (РЗС, 2012).

Наше друштво својим односом према умним и образованим људима (пре свих, младима) доследно се држи Конфучијеве максиме: "Ако хоћеш да будеш сиромашан, а ти се образуј". Наравно друге, посебно развијене земље придржавају се неких других максима: "Нисам довољно богат да купујем јефтине ствари" (Британци) и зато купују (добивају за "цабе") скупе "ствари" – образоване "мозгове" за које је Србија издвајала огромна средства. "Британци су израчунали да школовање једног интелектуалца вреди најмање 300.000 евра. Србија је, тако, исељавањем 30.000 образованих људи поклонила Северној Америци и Европи девет милијарди евра, колико је дала за њихово образовање. То је капитал који се не може повратити нити искористити као инвестиција у дугорочне програме развоја земље. По степену бриге за своје научнике у свету Србија је вероватно "најгора држава на планети" (Гречић, 2010.). То доказује и чињеницом да је Светски економски форум спровео обимно истраживање у коме је тражио одговоре на питања да ли Србија чини нешто да задржи своје талентоване и образоване људе и шта чини да такве људе поврати? Из добијених одговора закључено је да наша земља ни о једном од ових питања не чини ништа - од 144 анкетираних држава заузела је 141 место. И, као закључак, др Гречић наводи: "У Србији данас не постоји ниједна државна институција која брине о нашим мозговима у свету!" (Исто). На огромне финансијске губитке услед одлива мозгова указује и ректор Београдског универзитета, Бранко Ковачевић: "Србија је изгубила око 12 милијарди евра, уложених у школовање стотину хиљада људи који су у последњих 20 година отишли из Србије". По његовом мишљењу, одлив ће бити заустављен економским развојем Србије, отварањем нових радних места и квалификованих послова за које су школовани ("Губимо 12 милијарди", *Правда*, 07. 11. 2011).

Према подацима анкете за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду о карактеристикама миграција 1994. и 1999. године, у периоду деведесетих на дуже време, и вероватно трајно, иселило се 5% укупног становништва, што је више него у ранијим деценијама. Према подацима добијених анкетом ИСФФ, изразиту већину (91%) чине особе млађег и средњег узраста (мање од 40 година) и то најчешће студенти и људи са високим образовањем. Према овом истраживању Србија је током 90-их изгубила знатан део своје најбоље потенцијалне радне снаге. Ни после 2000. године ситуација се није побољшала (Болчић, 2002). Тако наш најзначајнији извозни бренд, уз спортисте, постају млади интелектуалци. Агресивном кампањом, агенти утицаја врше директну пропаганду над децом, која креће од завршних разреда основних школа, преко средњих, до факултета, утискујући у подвест деце идеју да је неопходно да напусте Србију, јер их у ЕУ и даље чека светла будућност. У многим школама пуштају се пропагандни филмови о чарима и предностима ЕУ, што, наравно, за последицу има да највећи број студената изјављује да не види своју перспективу у Србији и да им је циљ да оду у иностранство. Методологија исељавања Срба из Србије одвија се у складу са техникама развијеним у корпорацији РАНД: Србија се у медијима који делују у Србији представља као земља коју свако ко жели да нешто уради у животу – треба да напусти. Медији су препуни наслова у стилу: "Ви

само идите, остало је брига Запада". У том смислу Влада Србије усвојила је и невероватну, рестриктивну, дестимулишућу и наказну меру забране запошљавања нових радника у јавном сектору која ће важити до краја 2015. године, а након огромног успеха које су млади Србије постигли на свим такмичењима у свету, званичници Србије им упућују јавне поруке да су им врата ЕУ сада широм отворена.

Други начин замене становништва у Србији је путем процеса "реадмисије"⁶. Споразумом закључен са ЕУ о реадмисији Србија се обавезала да ће на својој територији примити све протеране азиланте како са српским документима, али и туђе држављане или апатриде, чак и лица без документа, ако су приликом уласка у ЕУ користили Србију као транзитну земљу. О томе посебно пише и упозорава Биљана Ђоровић¹ у ауторском тексту *Ударање антрополошког жига на чело*. Ауторка износи податак да је претварање Србије, посебно Шумадијско-поморавског региона, у државу Рома, зацртано у стратешким плановима групе "Билдерберг", да је подржано од Соросовог Фонда за хуманитарно право, и да се у ту сврху издвајају огромна финансијска и економска средства. У Србију се иза очију јавности досељавају и лица која никад нису боравили у Србији. Иако не постоје прецизни подаци (нису доступни јавности), процењује се да је на основу Уговора о реадмисији у Србију депортовано преко милион Рома, који у Европи никада нису могли да добију статус "правно видљивих". Многи од њих, иако никада нису живели у Србији, нити су пореклом из Србије, уписују се у наше матичне књиге рођених. Разним институционалним мерама, које су уздигнуте на ранг закона, Роми су у Србији добили статус повлашћене националне мањине, као што су Албанци имали на Косову и Метохији (Ђоровић, 2014, стр. 22-25). На овај план указује и Петар Искендеров, који се, такође, позива на план групе Билдерберг и указује да постоји план за формирање ромске државе у виду централног региона, чији би главни град био Ниш. "Данас се парама Европске уније реализује обухватни програм пресељења у област Поморавља циганског становништва из осталих региона Србије и других република бивше Југославије. Управо Цигани треба да буду државотворни народ Поморавља са центром у Нишу – трећем по величини граду Србије" (Искендеров, 2009). Најновија избегличка криза, у којој Србија има значајну улогу и постаје један од најважнијих транзитних центара (кључно је питање зашто?) у великој мери потврђује тезу о замени становништва, јер велики број миграната тражи азил у Србији⁷ и многи ће и остати. Већ се увелико говори о великим каповима за мигранте или о томе да мигранте треба населити у она подручја Србије у којима има мањак становништва⁸ (Бранкица Јанковић). Да је у питању веома прецизно планирана операција веома добро показује Миодраг Новаковић у тексту под насловом: "Реадмисија азиланата и инклузија Рома су планиране (насилне) демографске промене у Србији- доказују званични документи" у коме је изнео истраживање и

⁶ У члану 83 погубног Споразума о стабилизацији и придруживању, који је Србија потписала са ЕУ 2008. године као и обавезе Србије о реадмисији "лица која незаконито бораве у ЕУ, укључујући и обавезу реадмисије држављана трећих држава и лица без држављанства". <http://forum.mojepravo.net/new/b2/blogs/blog4.php /sporazum-o-stabilizaciji-i-pridru-ivanju>

⁷ Министар полиције Небојша Стефановић, гостујући у Другом дневнику РТС 14. 08. 2015. године изјављује да је око 64 000 миграната затражило азил у Србији. Наравно, треба претпоставити да је тај број већи, а сигурно да се тај тренд наставља.

⁸ Поверница за заштиту равноправности, Бранкица Јанковић, изјавила је гостујући у Кажипрсту телевизије Б92 да избеглицама "у наредној фази" треба понудити да остану у пустим деловима Србије: <http://www.kurir.rs/vesti/politika/naseliti-migrante-sirom-srbije-ovo-je-plan-poverenice-za-zastitu-ravnopravnosti>

статистичке податке швајцарске агенције "СДЦ" која је "у сарадњи са режимски спонзорисаним "центром за заштиту азиланата" недвосмислено показала да "Брисел "депоновањем" исламских азиланата из трећих земаља на територији свог "вечитог ЕУ кандидата"- Србије, планира трајне и по србску нацију погубне демографске промене (националне, верске, културолошке и др.). "Швајцарска СДЦ агенција у својој анализи обрађује обе категорије азиланата (1. Тражиоце азила у ЕУ, и 2. Тражиоце азила у Србији. Овде треба нагласити да су скоро сви тражиоци азила у Србији претходно протерани (или им није дозвољен улазак) из ЕУ, као лажни азиланти. Поред тога што се у овој студији од србске државе захтева ("препоручује") стварање услова за образовање и запошљавање (уз права на социјалну и здравствену заштиту) обе категорије лажних азиланата- алармантно је да се и за другу категорију "тражилаца азила у Србији (дакле странаца) захтева да буду "интегрисани у српско друштво".

"Заштита података" такође је део Споразума о реадмисији као и закона о Азилу, као и питања њиховог спровођења и примене путем заједничке комисије. Одредбе Споразума имају примат у односу на све друге билатералне споразуме."Заштита података" – како је то за Печат објаснио Миодраг Новаковић, главни уредник ФБ Репортера – може се односити на било који податак у оквиру реадмисије: може се држати у тајности прави број ре-администрираних лица (депортованих из ЕУ), информације о њима (чији су били држављани, да ли су учествовали у рату у својим земљама, да ли имају криминални, или терористички досије и слично). "Заштита података" омогућила је дакле, ЕУ да управљајући Комесаријатом за избеглице и миграције у Србији, под клаузулом тајности испоручи у Србију кога хоће, у ком год броју жели, може да уведе у популацију људе који су опасни по грађане Србије и уставни поредак, терористе и криминалце". Тако је законски оквир осмишљен по моделима европске колонијалне праксе, постао правни механизам по коме се одвија велика сеоба народа и демографски инжињеринг без преседана.

Трећи начин, замене становништва у Србији је путем узимања двојног држављанства грађана Србије, опет посебно у ободним регионима. У свим пограничним местима (ободним регионима) у Србији долази до повећања броја српских грађана који узимају држављанство суседних држава. То се дешава из различитих разлога, пре свега, економског, али је недопустиво и трагично да сама држава Србија неким својим мерама, које ни у једној другој држави не постоје, тај процес подстиче. У свим ободним регионима дешава се фосирано узимање државанства суседних држава тако рецимо Бојан Јовановић наводи податак да је према доступним информацијама од почетка 2012. Године до средине наредне године више од 60 000 Срба узело мађарске пасоше и полагањем заклетве постали су нови државани Републике Мађарске (Јовановић, 2014, стр. 243). Оно што је апсурдно у овој трагичној ситуацији јесте чињеница да је тако лако код Срба потиснуто сећање на сва злодела и злочине које су мађарски фашисти чинили током Другог светског рата. Поједини Срби зарад бесплатног школовања које им се тако широкогрудно нуди у Мађарској, због грубине аутомобила где уштеде пар стотина евра и сличних погодности без трунке савести продају своју патриотску част, понос и достојанство. Готово индентична ситуација је у Негогинској крајини са румунским државанствима, у Пиротском округу са бугаризацијом српских грађана. Према незваничним подацима до којих је аутор дошао (званичних нема) из извора у полицијској управи у Пиротском округу је за последњих неколико година издато око 40 000 бугарских пасоша српским грађанима. Оно што је тешко схватити и разумети јесте чињеница

да многи од њих (полутани) са двојним држављанством раде у Србији, чак су и на руководећим местима (директори државних институција) а возе аутомобиле са бугарским таблицама (плаћају порез и регистрацију у Бугарској) и са њима иду на посао. Какву то они поруку шаљу осталим грађанима и коме су они лојални? Тај број се из годину у годину повећава, јер све више младих одлази на школовање у Софију, где им се нуде разне погодности (стипендије, домови за становање) ако узму бугарско држављанство. На овом примеру јасно се може видети непостојање јасне националне стратегије и брига за "српско становништво". Уместо да држава Србија свим могућим мерама, пре свих отварање једног или више факултета у Пиротском округу (једини округ у Србији који нема факултет), она олако допушта да им околне земље преузимају становништво.

У таквим околностима егзистенцијално је важно извући поуке из властите историје и учинити све што је неопходно да нам се таква национална трагедија више не понови. Велико је питање да ли би српски народ успео да амортизује још један такав демографски слом и да ли би могао да превлада његове деструктивне билансе. Замена становништва, дакле, као што се може видети, није пука медијска игарија, није теорија завере која се повремено разиграва у кризним ситуацијама на Балкану. Она је, напротив, *константна сурова политичка реалност*, коју треба уважити и с којом се мора рачунати и у будућности. Да није реч о пукој теорији завере на коју ће се одмах бројни плаћени експерти позивати, можемо доказивати бројним документима (неки се налазе и у депешама које је објавио Викилис), али овом приликом указаћемо на неке. Немачки министар спољних послова Клаус Кинкел 1998. године на скупу "Бартелсман" фондације о додатном усавршавању Европске уније изјављује: "Србија ће у свима даљим процесима европских интеграција бити на губитку и биће сведена на енклаву". Потврду ове зацртане намере, пре свега Немачке, налазимо и у писму Вилија Вимера, потпредседника европског парламента и посланика Бундестага немачком канцелару Герхарду Шредеру из 2000. године након НАТО конференције у Братислави. У 11 тачака Вимер излаже праве намере Запада према српској нацији, чија је суштина распарчавање и трајно онеспособљавање земље и народа да било какву улогу на Балкану. Пре свега, то ће се остварити стварањем нових етничких територија на територији Србије. Сличну констатацију изриче и Збигњев Бжежински, који на дан државног удара у Украјини 22. фебруара изјављује: "Комунизам је готов, на реду је православље". Жан Мари Доменак у књизи "Европа- културни изазов" децидирано каже: "Европа је – западна и централна Европа до линије Краков-Загреб. Смисао те нове организације моћи, Уједињене Европе је западна Европа која разбија и немоћном чини источну Европу и њене народе" (према Видојевић, 1993, стр. 87). Такође, на интернет презентацији спољних послова Турске, за 2015. годину Србија је у турској варијанти представљена као територијална целина одвојена од Војводине и Санџака. Грешка или предсказање? Замена становивништва у Србији – теорија завере или сурова реалност? Убеђени смо да је реч о овоме другом.

Када је реч о разлозима одласка младих, пре свега, образовних кадрова из земље ка иностранству, или ка већим центрима, као што је случај и са осталим људским миграцијама, друштвено окружење се сматра кључним разлогом за ову смену популације. У земљама из којих се одлази одливу мозга доприноси мањак шанси, пре свега, за проналазак посла, економска депресија, политичка нестабилност, опасност по здравље и слично, док земље домаћини обично нуде богате шансе, политичку стабилност и слободу, развијену економију и боље услове живота који

привлаче таленте. На индивидуалном нивоу утицај породице (нпр. ближњи који живе у иностранству), као у професионалне склоности, амбиције у каријери и други мотивациони фактори могу бити узети у обзир. Сви нови разлози су важни, али овом приликом желимо да истакнемо један о коме се мање прича, а то је урушавање националног идентитета и исмејавање и негирање традиционализма. У Србији се дужи низ година системски ради на потирању идентитета, прекрајању историје и културне традиције, исмејавању и кажњавању сваке врсте патриотизма, подгрејавању нелојалности националних мањина и измишљању нових језика, попут бошњачког и њиховом увођењу у образовни систем. Растакањем националног идентитета урушава се државотворна свест, што доводи до аномије и апатије, чиме нестаје свака могућност отпора и долази до пасивног прихватања и мирења са "судбином". Када се у људима усади осећај кривице, посебно националне, онда се они много лакше одлучују да напусте земљу својих предака. У Србији данас успостављају атмосферу инфериорности и шире осећај немоћи и кривице карактеристичан за друштва "четвртог света", како је руски социолог Александар Панарин назвао то стање. Ту "источноевропске нове елите" воде пропагандни рат против сопственог народа, а "као опште објашњење све већег сиромаштва – и поред 'сјајно изведених реформи". Некад су се модернизацијске елите у "трећем свету" трудиле да "све оно што су научиле у процесу привремених миграција... у средини првог света... пренесу својим сународницима". У "четвртог свету" друштвени идеал је *емиграција*, а елита пошто опљачка народ сели богатство у "први свет", школује децу тамо, тамо се лечи, тамо се проводи. Резултат по друштва "четвртог света" је поразан: "Што више авиона с путницима бизнис-класе прелеће континенте, то је мање путника у вагонима трећег разреда који прелази границе свог среза" (Панарин 2001).

Како су вековима интегративни капацитети нације били оличени у заједничкој култури, језику, образовању а пре свега у вери (миту) глобализам настоји да промовише нове глобалне "вредности" (глобалну културу, образовање, религију...), подстичући дезинтеграцију нације, афирмишући идеју индивидуализма (индивидуална људска права) и космополитизма (грађанин света). Зато се појединци данас и много лакше одлучују на корак одласка "трбухом за крухом" из своје домовине, без много гриже савести напуштају колевке својих предака. Таквих је много и данас је једини сајам интелегенције, скуп квалитетних идеја и уносних инвестиција управо ред испред шалтера за куповину карте у једном правцу и пут из Србије. Они сваког дана одлазе, у све већем броју, у Европску Унију и да ли им се на томе може замерити? Многи још увек нису сигурни и сваког дана изнова постављају питање да ли је Алекса Шантић, у својој песми *Остајте овдје*⁹, заиста био у праву. Уколико се то догоди, а све "слути" да се иде у том правцу, и историјска кривица усади у свест народа, народ се претвара у аморфну масу, неспособну за пружање било каквог отпора, и тада, да би се ослободио кривице, пристаје на све уцене и казне које му се намећу.

Јуче је било "Срби су због злочина над Албанцима изгубили право да управљају Косовом". А сутра? Јасно је, дакле, да присуствујемо прекрајању историје која би требало да представља наш коначни пораз. Наравно, искључиво од нас зависи да ли

⁹ "Остајте овдје!... Сунце туђег неба,
Неће вас гријат кô што ово грије;
Горки су тамо залогаји хљеба
Гдје свога нема гдје брата није..."

(Алекса Шантић, *Остајте овдје*, 1986. Преузето са: www.aleksasantic.com)

ћемо без отпора то мирно прихватити и бити саучесници тог пројекта. На делу је организован пројекат, *ментални инжењеринг*, синхронизован споља и изнутра, којим се у колективну свест српског националног идентитета убризгава серум аутодеструкције и аутошовинизма, како би се она временом променила. Заморно, дуго, упорно се српски народ убеђује како мора да прихвати "реалност" ради властитог добра. А та "наводна реалистичност" је да је Србија "починила злочин", да је српски народ "геноцидан народ" и да треба да се суочи са заслуженом казном. Позивање на "реалност", на неопходност да се онога што нам је силом одузето сами "добровољно" одрекнемо и прогласимо "изгубљеним", државу нужно осуђује на аномију, народ на апатију. Губитак колективног националног достојанства погађа и урушава и осећање личног достојанства и самопоштовања. Код Срба се јасно може уочити континуитет самопорицања. Одмакли смо далеко у самопорицању властитог идентитета, историје, културе, писма, језика, свега онога што има ознаку националног. Не треба се заваравати да је реч о стихијском, неорганизованом и безбедном процесу, већ је реч о добро смишљеном организованом и удруженом подухвату који разара темеље државног уређења Србије, упозорава Мило Ломпар и каже: "Неопходно је, дакле, испунити осећањем кривице, сваку пору српске самосвести и историјског трајања, као што је неопходно обременити сваког младог човека теретом идеологизоване кривице" (Ломпар, 2012, стр. 169).

Питање националног идентитета је најважније питање, и свако друго, од економског до културног, извири из овог питања и у сагласју је с њим. Патриотизам, који у себи укључује национални понос и посвећеност борби за национални престиж, јесте симболичко "добро" из којег се роје сва остала колективна и лична добра. Проблем национализма, о којем са забринутости говоре искрене патриоте, лакше је решити уз пасионирани патриотизам, јер је свака одлука лакша ако иза ње стоји свест и лична сагласност са општим добром, а јединствени национални интерес са којим је већина сагласна јесте најважније добро. Када постоји јака национална самосвест, онда долази до идентификације личне солидарности и патриотске лојалности. У човеку се стално преплићу љубав према отаџбини и свест о томе да је грађанин света. У његовој души нераскидиво су повезани патриотизам и космополитизам. Као добар пример потврде ове тезе могу нам послужити актуелна искуства Русије и Румуније. Повратком националног достојанства и самопоштовања, уз економски просперитет први пут прошле године од распада Совјетског Савеза (2012) у Русији се повећао број становника. У Румунији се од уласка у ЕУ број становника смањило за три милиона, слично је и у Бугарској.

Виктор Орбан, мађарски премијер, води борбу с имигрантима од самог почетка, покушавајући свету показати да је овде реч о намерној кризи, рату, а не о избегличкој кризи која је хуманитарног карактера. Заузврат је добио осуду светског врха који га називају диктатором, замагљујући право стање ствари, а то је да је Орбан тренутно једини човек Европе који се усудио супротставити жестокој манипулативној светској и тоталитаристичкој владавини која чини све да би сравнала Европу и на њеним рушевинама изградила Нови светски поредак. Тако је Орбан јавно изнео име и презиме човека за кога тврди да управо он управља имигрантском кризом. Реч је Џорџу Соросу за ког каже да управља финансијерима и активистима глобалног хаоса у којем се налазимо! Додао је да су западни начин размишљања и мрежа активиста можда најбоље представљени у лицу Џорџа Сороса, преноси новинска кућа Bloomberg. Такође, Орбан је још рекао да оно што се данас догађа, нема демократску основу, а ЕУ се од организоване институције креће ка анархији.

Људи у Европи почињу се будити те и схватају да је имиграција културолошко питање и да је у питању опстанак нашег идентитета, који се по плановима Сороша и др. недемократских појединаца на врху хранидбеног ланца мора сатрати, поручује Орбан.

ИМА ЛИ НАДЕ - КА ЗАКЉУЧКУ

Промишљајући о "беспутности пута" којим Србија иде, забринут да не "останемо без историје", Љубинко Милосављевић, у књизи-дилеми *Куда и како* поставља кључно питање, над којим треба да се сви запитамо: "Зашто се иде у пропаст и онда када је евидентно куда се иде, и да ли је и како могуће зауставити и преусмерити такво путовање?" (Милосављевић, 2012, стр. 7). Разматрање инструмената за решавање проблема одлива становништва, а у овом случају првенствено интелектуалне емиграције и замене становништва у Србији, мора да започне питањем да ли друштво препознаје тај проблем као приоритетан или га маргинализује. У Србији се ово питање спорадично покрене у стручној јавности, а на нивоу доносилаца одлука скоро да не постоји. Све се одвија на нивоу вербалистике у којој преовладава описивање стања, а понекад се чује глас о самопоносу нације која извози своје талентоване кадрове (!). У таквим околностима неопходно је да се овај изузетно значајан стручни, научни и политички проблем помери у средиште јавног интересовања, како би се досегло до рационалних предлога за успоравање и задржавање стручних кадрова у Србији. Опстанак народа у време све веће глобалистичке прождрљивости, примећује Антонић, не може се извести без јачања националног духа, без крупне државне визије, без снажења националног самопоуздања. Дакле, без неког облика национализма, а српски национализам је кључни баук у идеологији овдашњих реформатора и мисионара, као што је борба против њега кључни разлог њиховог постојања (Антонић, 2006).

На другом месту је редефинисање економске политике, чији основни циљ мора да буде побољшање материјалних и привредних прилика у друштву и заустављање даље распродаје државне својине. Економски опоравак је процес који дотиче све грађане Србије, а не само његову научну и стручну елиту. Пораст стопе запослености, производње и потрошње сигурно би се позитивно одразило на ставове младих стручњака и научника према одласку или остајању у Србији. Привредни опоравак не треба схватити као бригу економског сектора на чије резултате интелектуална елита треба да чека. Процес развоја друштва је интеракцијски однос стручњака и привредних установа. Привредни развој Србије (свакако не лак ни брз) такође је могућ. Неопходан је коренити обрт, нови смер кретања и преусмерење енергије. Више је него потребно да што пре и без одлагања постави на дневни ред питање саме себе и свог сопственог идентитета, јер су многе друштвене аномалије, током неколико минулих векова, њен идентитет озбиљно уздрмале. Уколико Србија жели да избегне давнашњу жељу њених вековних непријатеља (Србија - "Београдски пашалук") "протестантизацију", или "ватиканизацију", неопходно је да преиспита своје институције и организацију и саобрази их својој природи, да их прилагоди целој Србији, а не само Београду. Дакле, неопходна нам је национално одговорна стратегија која ће сагледати све аспекте развоја српског друштва у 21. веку, посебно сагледати разлоге одласка младих из Србије и спречити све видљивију замену становништва у њој.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антонић, С. (2006) Три лица моћи, *Нова српска политичка мисао* (Београд), Vol. XIII, № 1–4, стр. 7–33.
2. Гречић, В. (2010) *Српска научна дијаспора*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
3. Група 484 (2010) Odliv mozgova iz Srbije – problemi i moguća rešenja, *Beograd Journal of Development Economics*, 53, pp. 287-303.
4. Ђоровић, Б. (2014) Ударање антрополошког жига на чело", *Печат* 25. априла 2014.
5. Енгалд, В. (2016), Морално поштење Срба може да створи чуда, *Вечерње новости*, понедељак 18. Јануар 2016.
6. Ковачевић, Б. (2011) Губимо 12 милијарди", *Правда*, 7.11.2011.
7. Iskenderov, A.P. (2009) Link:<http://www.srpskapolitika.com/Tekstovi/Komentari/2009/latinica/060.html> (Pregledanno: 27.08.2015)
8. Јовановић, Б. (2014) *Памћење и самозаборав*, Нови Сад, Библиотека Лични став.
9. Ломпар, М. (2012) *Дух самопорицања*, Нови Сад: Библиотека – Лични став.
10. Милосављевић, Љ. (2012) *Куда и како*, Ниш: Филозофски факултет у Нишу.
11. Мојси, Д. (2012) *Геополитика емоција: како културе страха, понижења и наде утичу на обликовање света*, Београд: Клио.
12. Панарин, А. С. (2001) Народ без елите: между отчаянием и надеждой, *Наш современник*, № 11, 2001.
13. Болчић С. (2002) Исељавање радне снаге и одлив мозга из Србије током 90-тих. у: Болчић Силвано и Анђелка Милић (ур.) *Србија крајем миленијума - разарање друштва, промене и свакодневни живот*, Београд: Филозофски факултет - Институт за социолошка истраживања.
14. Турен, А (2011) *Нова парадигма*. Београд: Службени гласник.
15. Хардинг, С. (2005) *Мултикултуралност и наука: постколонијализми, феминизми и епистемологије*: Београд: Библиотека Фемина.
16. Хатингтон, С. (2000) *Сукоб цивилизација*, Подгорица: ЦИД.
17. Херцвелд, М. (2010) *Културна интимност*, Београд: Библиотека XX век.
18. РЗС: *Демографска статистика у Републици Србији*, 2012.
19. Унија синдиката просветних радника Србије, (2014), *Колико коштају илузије - Либерализација образовања у Србији*, Београд: УСПРС.
20. Vimer, V. (2008) <http://www.novinar.de/2008/03/15/vili-vimer-pismo-kancelaru-gerhardu-srederu.html> (Pregledanno: 27.08.2015).

MIGRATION AND REPLACEMENT OF POPULATION IN SERBIA

Migration and population movements in various directions and for different reasons, always represent one of the constants of social life. They are sometimes uncontrolled, spontaneous, with less impact on the socio community but sometimes are more intense, planned with a specific purpose and can cause major social changes. For us Serbs is said to have "bad student of history", as we often repeat the same mistakes and do not know how to learn from history. Serbian nation has not recognized in time and have not prevented what happened in Kosovo - the replacement of the population (Serbian - Albanian). Sticking to the good old recipe (what resulted well should not be changed), in Serbia replacement of the population is continuing, primarily in outlying regions. The demographic facts are one of the best indicators of a trend of

one nation, and they say that the Serbian people is on a "safe" path of self-destruction and disappearance of the demographic from three key reasons: Serbia demographically decreases (due to the reduction of natural increase and a new "tribute in the blood "); Serbian nation is aging, which irreversible erases the reproductive part of the nation; and in Serbia is also process of the replacement of the population. In this way, these regions not only demographically empty but are left without development potentials. Once, in a time of forced industrialization wrote about the phenomenon of "homes that die" (Ljubisa Mitrovic), and today in Serbia phenomenon "of the region that the die" is at work. The migration of population from the peripheral regions of Serbia, conducted in two directions: one toward abroad and the other towards central Serbia - especially to Belgrade. All of this lies in the function regionalization of Serbia, whose aim is to create a central Sumadian - Moravian region with a convincing Serbian majority and peripheral regions which would gradually replaces the population and eventually the Serbs in them have become minority people. In place of Serbian population have settled in outlying regions, on the basis of the law on readmission, migrants from the EU, especially Roma. Also, in all the border regions of Serbian citizens are urging the various administrative measures to take the citizenship of neighboring states. Sure, that a certain number refugees from Arab countries remain in Serbia. Is there a new "kosovisation" on our hands and can we allow ourselves to be blind to this process again? If we allow for this to keep happening to us we will have only ourselves to blame for our undoing.

KEY WORDS: Migration; replacing the population; Serbia; regionalization

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЕВРОПЫ МИГРАЦИОННОЙ ВОЛНЫ 2015 ГОДА

Сергей Николаевич БАБУРИН*

Автор рассматривает характеристики миграционной волны 2015 года в Европе, начиная с двух фактов: 1) Европа находится в стадии депопуляции, и она нуждается в высококвалифицированных людях, как и в обыкновенных трудящихся, и 2) В Европу вошло 710 000 беженцев, и предполагается, что есть уже около 5 до 7 миллионов. Для того, чтобы прояснить и сделать прогноз, что произойдет в ближайшее время в Европе, автор использует сравнительный анализ состояние миграции в России которая имеет уже тридцатилетний опыт с этой проблемой. Автор дает обзор динамики миграции с ближайшими соседями России за последние десять лет.

Характеристикой современной миграции является переселение в густозаселенные области и города. Эти миграции имеют несколько определяющих факторов: экономический, социальный, культурно-исторический, инфраструктурно-географический и политический. На сегодняшний день главная проблема миграции в Европе – мусульманские переселенцы (социальные, культурные и исторические факторы).

Поскольку включение мусульман в европейский образ жизни пока безуспешно, кроме оптимистического, возможен и пессимистический прогноз. Это означает, что вполне может измениться этнический состав Европы и что в ближайшие десятилетия население Европы в большинстве своем станет мусульманским. Кроме того, вполне реально уменьшение социальной защищенности, а также политическое банкротство принципов, на которых построен ЕС. Этот прогноз основан на заинтересованности правящего класса ЕС, а также транснациональных компаний, чтобы увеличить свои доходы в Европе любой ценой. По этой причине включение мусульман исключительно удобна, но при этом ослабление христианской цивилизации и упадок белой расы неизбежны.

* Президент Славянской академии наук, образования, искусств и культуры, президент Ассоциации юридических вузов, главный научный сотрудник ИСПИ АН, заместитель председателя Государственной Думы России 2 и 4 созывов, заслуженный деятель науки РФ, доктор юридических наук, профессор

Возможный выход из этого сценария – отказаться от либеральной иллюзии или вести политику апартеида на европейской почве. Автор предлагает русским и сербам, чтобы разобраться в этой ситуации и быть начеку, руководствуясь принципами гуманности и нашего собственного самосохранения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: миграции; Европейский Союз; правовой порядок; мусульманские иммигранты; будущее Европы

2015 год войдет в историю Европы. Уже сейчас можно с уверенностью сказать, что после 2015 года Европа станет другой. Какой? Давайте попробуем сделать варианты прогноза.

Любой прогноз должен исходить из двух фактов:

1) Европа находится в стадии депопуляции. Она реально нуждается в демографической поддержке и выживании, нуждается как в высококвалифицированной, так и в дешевой рабочей силе – от промышленности до сферы услуг.

2) За первые 10 месяцев 2015 года на территорию Европейского союза (ЕС) прибыло 710 000 беженцев из арабских стран. И многотысячным потоком продолжают прибывать. А ведь и без них в Европе уже находилось от 5 до 7 млн. нелегальных мигрантов. Это приблизительные оценки экспертов, поскольку официальной европейской статистики по столь болезненному вопросу не существует.

Для сегодняшней России беженцы, к сожалению, не новость. За минувшие 30 лет, когда русские, не выезжая за пределы территории прежней Российской империи или прежнего Советского Союза, превращены в разделенный народ, мы в России уже свыклись с беженцами. После 1991 года 25 млн. русских людей, не покидая своих домов, оказались за пределами родины. Многие из них были вынуждены бросить личное имущество и бежать в Российскую Федерацию.

Но несчастными стали и другие народы. 100 тыс. погибших в 1992 году в гражданской войне в Таджикистане, десятки тысяч погибших в армяно-азербайджанском, грузино-абхазском и грузино-осетинском, в ингушско-осетинском конфликтах, в гражданской войне в Чечне. Кровь в Приднестровье. И всегда – беженцы. Сегодня к ним добавились беженцы с Украины, особенно из Донбасса.

Интересна динамика миграции за последние 10 лет у России с её ближайшими соседями и давними партнерами по евразийской интеграции – Белоруссией, Казахстаном, Киргизией, Таджикистаном.

Табл. 1. Сальдо межгосударственной миграции ЕврАзЭС за 10 лет
(разница между числом прибывших в страны ЕврАзЭС на постоянное место жительства и
числом выбывших (без мигрантов внутри государства); тысяч чел.)

	2000	2005	2011	2012
БЕЛАРУСЬ	12,2	1,9	9,9	9,3
в том числе: со странами ЕврАзЭС	5,6	4,1
с другими странами (кроме СНГ)	-4,1	-2,0	0,0	1,8
КАЗАХСТАН	-108,3	22,7	5,1	-1,4
в том числе: со странами ЕврАзЭС	-21,9	-21,3
с другими странами (кроме СНГ)	-35,0	-2,4	5,4	3,0
КЫРГЫЗСТАН	-22,6	-27,1	-39,3	-7,4
в том числе: со странами ЕврАзЭС	-39,2	-7,3
с другими странами (кроме СНГ)	-3,2	-1,1	...	-0,1
РОССИЯ	213,6	107,4	319,8	294,9
в том числе: со странами ЕврАзЭС	127,6	59,7	112,5	102,4
с другими странами (кроме СНГ)	-50,9	-25,1	31,8	26,5
ТАДЖИКИСТАН	-12,9	-9,3	-6,3	-5,1

Источник:[1. С. 52]

Если в Киргизии и Таджикистане стабилен отток населения (он превышает приток на число от нескольких тысяч, до 40 тысяч человек ежегодно), то в Казахстане широкий разброс показателей – от перевеса эмиграции в 2000 г. в 108 тыс. чел, до перевеса иммигрантов в 22,7 тыс. чел в 2005 г. и последующего вновь нарастания уезжающих из страны. Белоруссия стабильна перевесом приезжающих – примерно на 10 тыс. чел. ежегодно. Россия же, даже с учетом уезжающих на постоянное жительство или учебу за рубеж имеет стабильный перевес иммигрантов из Центральной Азии в 100, 200 или 300 тыс. чел. ежегодно. И это только официально прибывающих на постоянное место жительство.

Названные государства по мигрантам далеко не рекордсмены. Граждан Узбекистана, например, на территории России находится существенно более 2 млн. чел. [2] По данным ФМС РФ на территории России находится незаконно более 10 млн. иностранных граждан [3]. И этот показатель отличается за последние годы стабильностью.

И всё же российские проблемы миграции меркнут перед проблемами Европейского союза, возникшими в 2015 году.

Толерантные и политкорректные европейские политики, легализовавшие однополые браки, уничтожающие через ювенальную юстицию семейные ценности и сам институт семьи в Европе, призывают к сохранению открытыми дверей для приема беженцев из Сирии и Ирака (лишь Италия признает, что основной поток беженцев идет с бездонного севера Африки). И только интеллектуально слепые не замечают, что 60 % мусульманских беженцев являются мужчинами в возрасте от 20 до 40 лет.

Конечно, в Западную Европу едут или бегут не только арабы. В 2014 году в ЕС перебрались, например, более 300 тысяч украинцев. Согласно официальным данным Евростата о причинах отъезда за рубеж жителей этой вполне европейской страны из 302 772 чел. – 206 422 чел. уехали в поисках работы. Это 68,2 % от общего числа. Уехали с целью учебы 22 168 чел., а 21 378 чел. – по семейным обстоятельствам. Значительная часть из последних двух категорий также намерена работать в странах Евросоюза. В 2014 году украинцы уезжали в основном в Германию, чуть меньше – в Польшу и Словакию [4].

Перейдя в эпоху глобализации от переселения к трудовой миграции, человечество получило перемещение населения не в неосвоенные и пустынные территории, а в перенаселенные оазисы [5. С. 292-295]. Характеризуя формирование потоков трудовых мигрантов, ученые выявили несколько сложившихся определяющих факторов:

- экономический (переток рабочей силы из стран с высокой безработицей и низким уровнем заработной платы, с избыточным трудовым ресурсом, в страны с объемным рынком труда, диверсифицированной экономикой, лучшим качеством жизни),
- социальный (формирование стереотипов поведения, ориентированных на стратегию жизненного успеха исключительно через миграцию из государств Центральной Азии - в Россию, из Арабского мира и Африки – в Европу),
- культурно-исторический (знание языка или возможность его выучить, понимание менталитета),
- инфраструктурно-географический (пространственная близость и относительная транспортная доступность стран «мечты»),
- политический (гражданские войны и вооруженные конфликты в родных странах мигрантов, невозможность карьерного роста, отсутствие перспектив) [6. С. 14-19] Сегодня Европе пришлось платить за свержение Саддама Хусейна и агрессию против Ирака, за свержение Муамара Каддафи и разрушение процветавшей Ливии, за попытки свержения Башара Асада и развязывание войны в Сирии. Бумеранг вернулся.

Миграционная проблема Европы не в славянских беженцах, а в беженцах-мусульманах. Что такое исламский фактор сербы знают, наверное, лучше всех в Западной и Центральной Европе. Трагедия сербского Косово, ставшего вначале этнически, а потом и политически албанским, стала прелюдией к исламизации всей Европы.

Когда среди общей массы мы выделяем мусульман – дело не в ксенофобии или религиозной нетерпимости. Просто эти мигранты, приезжая в ЕС, не включаются в европейскую культурную среду, не хотят принять традиций и нравов исторической Европы. Они создают свой отдельный мир на европейской земле, часто трансформируя свою психологию в «рыночный ислам», отличающийся утратой традиционных исламских ценностей при отрицании и европейской культуры. А манкурты разрушительны как в своей, так и в чужой нации.

Исламская волна, захлестнувшая в 2015 г. Европейский союз, реально создает условия для демонтажа национальных государств и перекройке европейского пространства. Вопрос, останется ли это пространство европейским.

Как грустный символ можно воспринимать случившееся в городе Хардерберг (Голландия). Когда мэрия этого города решила в 2015 г. размещать беженцев на футбольном поле в одном из уважаемых пригородов, обеспокоенные жители предложили не только выкупить у города стадион, но и выразили готовность помимо его стоимости заплатить возможный доход от использования стадиона в ближайшие 5 лет в сумме 570 тысяч евро.

Каковы социально-политические последствия миграционной волны в Европу в 2015 году?

Оптимистичный прогноз говорит, что Европа справлялась с мигрантами раньше, справится снова и на этот раз. Деньги у неё для материальной поддержки мигрантов есть. Правда, не бесчётные. Оптимистичный прогноз не учитывает небывало огромных масштабов миграционной волны 2015 года и её явной внешней организованности.

Но вполне реален и пессимистический прогноз.

1. После 2015 года изменится этнический состав жителей Европы, а в десятилетней перспективе – и этнический состав граждан Европейского союза. Рост числа мусульманского населения прямо и негативно повлияет на социально-экономическую ситуацию практически всех стран, не выставивших, как Венгрия, барьеров на пути переселенцев. 38 % европейцев уже считают миграцию главным политическим вопросом Европы.

2. Произойдет уменьшение социальной защищенности и социальной бюджетной поддержки граждан Европейского Союза. Социальность европейских государств просто не сможет выдержать бремени новых жителей Европы. Ведь завтрашняя волна миграции из разрушенных арабских стран будет значительно больше волны 2015 года.

3. Произойдет политическое банкротство Европейского Союза, обрушение тех принципов и ценностей, на которых он изначально строился. При всей приверженности к открытому обществу и свободе перемещения капитала и рабочей силы Европейскому Союзу в ближайшие 5 лет предстоит выбрать:

- либо отказаться от либеральных догм и иллюзий, перейти к жесткому регулированию миграционного притока в Европу, совершив при этом чудо восстановления в европейском обществе как христианских нравственных ценностей, так и способности европейцев создавать многодетные семьи;
- либо стать исламской Европой, смирившись с историческим реваншем мавров над крестоносцами.

Можно, конечно, попытаться остановить «каток» прогресса и вводить политику апартеида по типу существовавшей в ЮАР – со всеми вытекающими из неё последствиями, начиная с исламского партизанского движения, – и принять неизбежность массовой эмиграции коренных европейцев в Россию или США. Впрочем, что к тому времени станет с долей черного и латиноамериканского населения в самих США, тоже вопрос. Россия европейских беженцев принять сможет.

4. Этнокультурная трансформация Европы (а в течение 20-30 лет мусульманское население континента, и без того значительное, удвоится через высокую рождаемость, даже без учета последующей миграции) уже сейчас ведет к обострению социальных противоречий и межнациональных проблем. То, что правящие круги многих государств ЕС выступают за включение мигрантов в европейскую жизнь – это не случайно. Ставка на мигрантов – стратегическая линия транснациональных корпораций, всего уже сформировавшегося в ЕС транснационального правящего класса. Этот класс способен ради сохранения своих

прибылей в европейской экономике отказаться не только от христианского прошлого Европы, но и от самого будущего белой расы.

Белая раса вымирает. По данным Комиссии по демографии Совета Европы, если в 2000 г. население Европы насчитывало 728 млн. чел., то к 2050 г., при сохранении текущего нулевого прироста населения и без учета иммиграции, оно будет насчитывать 600 млн. Особенно серьезна ситуация в Германии, где к 2050 г. ожидается сокращение населения с 82 до 59 млн. человек [7]. Из числа мигрантов-мусульман 2015 года 43 % заявили о желании жить в ФРГ.

Следует отдельно выделить правовые последствия миграционной волны в Европу в 2015 году.

Правовое банкротство ЕС в течение ближайших пяти лет. Уже в 2015 году (вопрос в октябре начал обсуждаться на Еврокомиссии) предлагается отказаться от незыблемости второго из двух базовых ограничений ключевого экономического соглашения ЕС – Пакта стабильности и роста (во имя долгосрочных целей ЕС бюджетная политика Союза предполагает допустимым максимальный бюджетный дефицит страны в 3 %). Глава Европейской комиссии Жан-Клод Юнкер предложил на сессии Европарламента 26 октября 2015 г. добавить в правила пакта «некоторое количество гибкости», разрешив правительствам Италии и Австрии превысить потолок бюджетного дефицита «в силу необходимости увеличивать расходы на адаптацию беженцев из Сирии». Расходы на адаптацию беженцев в европейских странах планируются на 2016 год: Италия – 4 млрд. евро (0,2 % ВВП), Австрия – 1 млрд. евро (0,3 % ВВП), а ФРГ, например, - 15 млрд. евро. Первый из «маастрихтских бюджетных критериев» - рекомендованное соотношение госдолга к ВВП предельно в 60 % – не применяется в ЕС уже с 2009 года [8].

ЕС придется готовиться к моменту, когда в течение максимум 10 лет именно голоса мусульманского населения европейских стран станут решающими на выборах всех уровней. Почему, например, муниципальные власти Гааги при расселении арабских беженцев спокойно проголосовали за квоту в 2100 чел. новых жителей? В том числе и потому, что мусульманские переселенцы составляют уже 40 % жителей Гааги. В других городах той же благополучной Голландии квоты беженцев примерно 500-600 чел. на город. А массовые драки, швыряние камней, личные угрозы муниципальным работникам сопровождали принятие таких решений не только в Роттердаме.

В конце 90-х, находясь с визитами в Латвии и Эстонии, рвавшихся тогда в ЕС, мне довелось убедиться, как местные шовинисты третировали русское и русскоговорящее население своих республик. Пришлось с горечью сказать, что придет время, когда бывшая Советская Прибалтика станет окраиной ЕС и проблема русских у них сменится проблемой турецких или курдских мигрантов (я не предполагал столь большого арабского «обвала»). А защищаться от мусульманских переселенцев им не позволят, ибо любые ограничения будут противоречить «открытости» ЕС. Ныне все страны ЕС (кроме, наверное, Венгрии) получают мусульманское будущее. Вероятно, Господь воздаст им по делам их.

Для нас, православных народов, цивилизационный выбор всегда будет решающим при принятии любых решений. Высокие критерии нравственности, справедливости и солидарности для нашего общества обязательны. Мы за свободу, но не за распущенность и вседозволенность. Хочешь жить вместе с нами – изволь

принимать наши ценности и наш образ жизни. Нам, прежде всего русским и сербам, пришло время стряхнуть оцепенение и сообща отвечать на любые вызовы XXI века. Вместе мы непобедимы!

1. Население, занятость и условия жизни в странах Евразийского Экономического Сообщества. 2012. Статистический сборник. М.: Межгосударственный статистический комитет СНГ, 2013.- 261 с.
2. www.fms.gov.ru/about/statistics/data/details/54891/
3. Заявление директора ФМС К.О. Ромодановского // www.regnum.ru/news/753480.html
4. Украинцы покидают родину в поисках работы. Статистика // МК. – 2015 – 28 октября.
5. Мартыненко С.В., Рыбаковский О.Л. Пути развития глобальной миграционной ситуации // Миграционные мосты в Евразии // Под ред. чл.-корр. РАН Рязанцева С.В. – М.: Изд-во «Экон-Информ», 2015. – 499 с.
6. Новые векторы миграции на Евразийском пространстве // Серия: «Демография. Социология. Экономика». Том 1. № 1. Июнь 2015 г./ Под ред. чл.-корр. РАН Рязанцева С.В. – М.: Изд-во «Экон-Информ», 2015. – 243 с.
7. Четверикова О. Демографическая революция в Европе: миграция как орудие глобализации // communitarian.ru/publikacii/evropa/demograficheskaya_revolyuciya_v_evrope
8. Бутрин Д., Окунь С. Беженцы выше экономического роста // Коммерсантъ. – 2015 – 28 октября.

СОЦИЈАЛНО-ПОЛИТИЧКЕ И ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПО ЕВРОПУ МИГРАЦИОНОГ ТАЛАСА ИЗ 2015. ГОДИНЕ

Аутор у свом раду разматра карактеристике миграционог таласа из 2015. г. за Европу, полазећи од две чињенице: 1) Европа се налази у стању депопулације, те су јој потребни како стручни људи, тако и обична радна снага, и 2) У Европу је ушло 710000 избеглица, а процењује се да их већ има око 5 до 7 милиона. Ради разјашњења и прогнозе шта ће се догађати у блиској будућности у Европи, аутор наводи упоредну анализу стања миграција у Русији која има већ више од четврт века искуства с овим проблемом. Даје се преглед динамике узајамних миграција Русије с њеним најближим суседима током последњих десет година.

Карактеристика савремених миграција је пресељавање у најгушће насељене регионе и градове. Ове миграције имају неколико одређујућих фактора: економски, социјални, културно историјски, инфраструктурно-географски и политички. Данас је главни миграциони проблем Европе у муслиманским придошлицама (социјални и културно историјски фактори).

Будући да је укључење муслимана у европски начин живота за сада неуспешно, осим оптимистичке, могућа је и песимистичка прогноза. То значи да ће се можда изменити етнички састав Европе и да ће она током следећих декада постати већински муслиманска. Осим тога, реално је смањење социјалних давања, као и политичко банкротство принципа на којима је изграђена ЕУ. Ова прогноза се темељи на заинтересованости управљачке класе ЕУ, као и транснационалних компанија, да увећају своје приходе у Европи по било коју цену. Укључење муслимана је стога повољно, а слабљење хришћанске цивилизације и опадање беле расе неизбежно.

Могући излаз из овог сценарија је одређи се либералних илузија или водити политику апартејда на тлу Европе. Аутор предлаже Русима и Србима да извуку поуке из овог стања и руководе се властитим принципима хуманости и самоодржања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: миграције; Европска унија; правни поредак; муслимански имигранти; будућност Европе

SOCIO-POLITICAL AND LEGAL CONSEQUENCES FOR EUROPE OF THE MIGRATION WAVE FROM 2015

The author considers significance of the migration wave of the year 2015 for Europe, starting from two facts: 1) Europe is in a state of depopulation, and thus it needs both skilled and ordinary labor, and 2) 710.000 refugees have entered Europe [in 2015], and there is an estimate that there are already about 5-7 million refugees in Europe. To clarify and forecast what will happen in the near future in Europe, the author uses a comparative analysis of the migration to Russia, which already has more than a quarter-century of experience with this problem. He offers an overview of the dynamics of mutual migration of Russia with its closest neighbors in the course of the past ten years.

The characteristic of contemporary migrations is the resettlement into the most densely populated regions and cities. These migrations have several determining factors: economic, social, cultural, historical, infrastructural-geographic, and political. Nowadays the major migration problem for Europe present the Muslim newcomers (social, cultural and historical factors).

Since the integration of Muslims into the European way of life has so far been unsuccessful, besides an optimistic it is possible also to offer a pessimistic forecast. It predicts that the ethnic composition of Europe may change and that over the next decade the majority of its citizens will be Muslims. In addition, it is realistic to expect further reductions of social benefits, as well as the political bankruptcy of the principles on which the EU was founded. This forecast is based on the interest of the managerial class of the EU, as well as of its transnational companies, to increase their revenues in Europe at any cost. For this reason the inclusion of Muslims is so convenient, and a weakening of Christian civilization and the decline of the white race inevitable.

A possible way out of this scenario is to renounce liberal illusions, or to establish an apartheid policy on the European soil. The author's recommendation to the Russians and the Serbs is to learn from this state of affairs and guide themselves by their own principles of humanity and self-preservation.

KEY WORDS: migration; European Union; legal order; muslim immigrants; future of Europe

КРИМИНАЛИТЕТ МИГРАНАТА И КРИВИЧНОПРАВНА РЕАКЦИЈА - СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Лазар ГЛИШОВИЋ*

Масовно сексуално напастовање жена, праћено кривичним делима против имовине, током новогодишње ноћи у Келну, СР Немачкој, за које се сумња да је извршено од стране миграната, представља досад непознат облик извршења кривичних дела против полне слободе. Отуда је рад циљно усмерен на криминолошку анализу криминалитета миграната, представљајући пре свега рефлексije о датој проблематици, с аспекта решења материјалног кривичног права, како у СР Немачкој, тако и у Србији. Рад стога не претендује да понуди готова решења у вези са конкретним случајем, већ испитује феномен криминалитета миграната, будући да се Србија налази на тзв. балканској рути.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мигранти; криминалитет; кривично дело увреде; кривична дела против полне слободе; супсумција

1. УВОД

Протекла 2015. година с правом се може описати као година мигрантске кризе. Талас избеглица, без обзира да ли је реч о онима који потичу из зараћених подручја, па с тога и заиста завређују признавање статуса избеглица, или пак о оним другима чији су разлози напуштања домовине превасходно економског карактера, у великој мери је утицао на политичку слику Европе, и то како на унутрашње прилике појединих земаља, тако и на међусобне односе држава, посебно унутар земаља чланица Европске уније. Уколико се изузму нереди на граничним прелазима с Мађарском, као и својеврсни "царински рат" с Хрватском, Србија је, барем до сада, поштеђена већих нарушавања безбедности и сигурности грађана и државе. Привид сигурности, међутим, не би смео да завара. Два случаја посебно опомињу. У првом реду ради се о терористичким нападима у Паризу, извршеним од стране припадника терористичке организације тзв. Исламске државе, новембра прошле године, при чему је изванредан број извршилаца у Европу стигао прелазећи управо тзв. "балканску

* Студент мастер студија Правног факултета Универзитета у Келну, e-mail: lazar.glisovic@hotmail.com

риту" на чијем се "коридору" налази и Србија. Но, предмет овог рада представља други случај, који иако далеко слабијег интензитета, и те како завређује посебну анализу. Наиме, на измаку 2015. године, тачније током новогодишње ноћи у више градова Западне Европе, од којих се по размерама и интензитету понајвише издваја град Келн у СР Немачкој, извршена је серија кривичних дела против полне слободе, односно против угледа и части¹, праћена извесним бројем дела против имовине, а који по начину извршења указују на до сада неуобичајен појавни облик криминалитета.

У поглављу које следи, сумарно ће бити представљено чињенично стање поменуте серије (кривичних) дела² које одликује заједничка просторно-временска димензија (место извршења: Келн/ време извршења: 31.01.2015-01.01.2016.), чија анализа иде у два правца. Наиме, покушаћемо да осветлимо криминолошке аспекте криминалитета миграната, који могу бити мање више заједнички без обзира на место извршења. Поред тога, анализираће се могућности примене материјалног права, која се с аспекта важења кривичног законодавства разликује у Немачкој у односу на Србију, пре свега зато што смисао рада не представља пуко коментарисање догађаја који се одиграо у једном другом правном систему, већ зато што, како је напоменуто на почетку претходног пасуса, постоји оправдана бојазан да се сличан догађај може одиграти и у Србији. Талас миграната који се креће ка земљама Западне Европе, пре свега Немачке, олако може променти смер имајући у виду најаве тамошњих политичара о повратку (економских) миграната у земље порекла или у сигурне треће државе, па се тако у извесној мери може очекивати и трајније задржавање избеглица на територији Србије, те се мора имати у виду да када се мигранти "(...) суоче са тужном истином да им је онемогућен или јако отежан пут ка "светлој будућности" у ЕУ, добар део њих ће бити веома фрустриран, што се може одразити и у чиновима насиља, почев од демонстрација, па до насилних аката на приватну својину (...)"³.

2. ДА ЛИ ДЕШАВАЊА У КЕЛНУ ПРЕДСТАВЉАЈУ НОВИ ВИД КРИМИНАЛИТЕТА?

2.1. Сумаран приказ чињеничног стања

Иако је догађај у Келну описан у бројним извештајима светских медија, а посебно немачких, из којих се одиста може стећи солидан увид у чињенично стање, није пожељно заснивати анализу на таквим подацима, посебно имајући у виду

¹ Вид. поднаслов 3.

² Иако су ова дела забележена на великом броју видео снимака и фотографија које су објављивањем у средствима јавног информисања и на Интернету постала доступна широј јавности, и упркос великом броју исказа како сведока, тако и оштећених, а будући да су кривични поступци у овим случајевима тек на самом почетку, током анализе биће доследно поштована претпоставка невиности, а поменути "докази" ће бити условно разматрани, пре свега као основ за поставку верзије догађаја.

Уосталом, сумарни приказ чињеничног стања биће заснован искључиво на званичном Извештају Министарства унутрашњих послова Северне Рајне - Вестфалије, поднесеног Парламенту Северне Рајне- Вестфалије. Извештај доступан на: http://www.mik.nrw.de/fileadmin/user_upload/Redakteure/Dokumente/Themen_und_Aufgaben/Schutz_und_Sicherheit/160111ssia/160111berppkoeln.pdf - посећено 12.02.2016.

³ Вид. Шкулић, М. "Мигранти и сигурна кућа Србија", *Политика*, 10.09.2015.

новинарску непрецизност када је реч о правним темама, неретко праћену новинарским сензационализмом. С тога смо се одлучили да темељ анализе чињеничног стања буде Извештај Министарства унутрашњих послова Северне Рајне - Вестфалије (Вид. фн. 2. -Извештај) који је поднесен Парламенту поменуто државе, а који даје сажет опис чињеничног стања закључно са 10. јануаром 2016. године.

Укратко, у новогодишњој ноћи у Келну, у околини железничке станице уочен је велики број (преко хиљаду) лица, који испољавају насилничко понашање (неконтролисано испаливање пиротехничких средстава) за које се претпоставља да су северноафричког, односно арапског порекла.⁴ Судаћи према Извештају сумња се да је у периоду од 21 часа до 5 часова наредног дана, поменуто скупина, односно одређен број тих лица, извршила изузетно велики број кривичних дела међу којима се у Извештају посебно наводе сексуални деликти, разбојништво и крађа.

2.2. Криминолошки аспекти описаног догађаја

У претходно изнетом опису чињеничног стања напоменуто је да се сумња да је у наступелом догађају извршен изузетно велик број кривичних дела. Међутим, тачан број извршених дела, односно кривичних пријава није случајно изостављен. Напротив. Прегледом два званична саопштења Полицијске управе града Келна, издата непосредно након Нове године (и њиховог поређења са Извештајем Министарства унутрашњих послова) у којима се износи број примљених кривичних пријава па тиме и појмање Полиције о размерама догађаја запажа се, у својој готово идеалној форми феномен тамне бројке криминалитета, односно исцрпљивање исте⁵.

Прво саопштење⁶ издато од стране Волфганга Алберса Начелника полиције града Келна⁷ истог јутра (01.01.2016) представљало је "рутинско" информисање медија, односно грађана, о броју учињених кривичних дела током Нове године, што је иначе и пракса која се примењује у Србији, а из кога није могло ништа да се наслути о вансеријском броју кривичних дела које је, сумња се, извршила критична маса окупљена око железничке станице. У вези са овом групом, штавише речено је да је полиција интервенисала само како би спречила даље неконтролисано испаливање пиротехничких средстава, те да је након "рашчишћавања" површине око железничке станице "славље, након краће паузе" настављено.

Поређењем са Извештајем Министарства унутрашњих послова уочава се очигледно гурање под тепих информација о броју извршених кривичних дела⁸, пре свега сексуалних деликата чије су жртве жене. Већ у раним часовима Нове године, најближој полицијској станици, удаљеној свега стотинак метара од места

⁴ Упореди стр. 1-2 Извештаја.

⁵ О феномену тамне бројке криминалитета: Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Досије, Београд 2011, стр. 57 и даље. У немачкој литератури: F. Neubacher, *Kriminologie*, Nomos, Baden-Baden 2014, стр. 36 и даље/ P-A Albrecht, *Kriminologie. Eine Grundlegung zum Strafrecht*, Verlag C.H Beck, München 2010, стр. 160. и даље.

⁶ POL-K:160101-1-K/LEV доступно на: <http://www.presseportal.de/blaulicht/pm/12415/3214905>- посећено 12.02.2016.

⁷ Са ове позиције, одлуком Министра унутрашњих послова, превремено је пензионисан само недељу дана након догађаја током новогодишње ноћи.

⁸ Овакво држање шефа полиције могло би се евентуално објаснити жељом за неизазивањем панике међу грађанима, али евентуално и својеврсним покушајем "незамерања" владајућем ставу немачких политичара о оправданости прихватања великог броја миграната, оличеног у синтагми "култура добродошлице" (Willkommenskultur).

догађаја, обратило се *тридесетак* потресених и уплаканих жена с намером подношења кривичних пријава, у првом реду у вези са сексуалним деликтима. Судићи према Извештају⁹, шеф полицијске станице сместа је наложио да такве кривичне пријаве од оштећених жена могу примати искључиво жене полицајци које су се налазиле у полицијској станици, што представља добар пример поштовања правила узимања исказа од жртва сексуалних деликата, а пре свега вођења рачуна о спречавању секундарне виктимизације жртве.¹⁰

Сагледавајући садржај саопштења¹¹ од 5. јануара 2016. запажа се пораст броја кривичних пријава (*деведесет*), па то утиче и на другачије перципирање насилничког понашања критичне групе. И обрнуто, број кривичних пријава и снажан притисак медија утиче на промену реторике полиције. Злоупотреба пиротехничких средстава сада је у другом плану, док се на првом месту истиче велик број сексуалних деликата, као и кривичних дела против имовине. И, можда, најбитнији податак- по први пут се као потенцијални учиниоци наводе лица северноафричког/арапског порекла.

Као што се да видети у анализи извештаја, до 5. јануара број кривичних пријава повећао се три пута. Међутим, након 5. јануара, након промене реторике надлежних па до 10. јануара, дакле након још пет дана долази до праве поплаве кривичних пријава- "закључно са 10. јануаром у 10 часова, поднето је 516 (!) кривичних пријава. У 237 случајева реч је о сексуалним деликтима. У 107 истовремено је пријављена и крађа. Осталих 279 пријављених кривичних дела чине [остала] кривична дела против имовине и телесне повреде"¹². Из претходно изнетог намеће се питање који су то фактори утицали на спремност оштећених да пријаве кривична дела?

2.2.1. Нагли пораст кривичних пријава- "исцрпљивање" тамне бројке

Да би смо покушали да дамо одговор на питање који фактори су мотивисали оштећене да пријаве кривична дела, испитаћемо основне разлоге који оштећене иначе демотивишу да пријаве кривична дела. Тамна бројка се начелно "осветљава" на два начина. "То су студије самооптуживања и виктимолошка испитивања."¹³ Тешко је за претпоставити да би студија самооптуживања, реализована међу мигрантима у рецимо центру за смештај миграната, могла дати већих резултата будући да је интерес миграната да се надлежнима државе у којој намеравају да заснују боравак на дуже време "прикажу" у што бољем светлу. Не само да им не иде у корист да при анонимном анкетирању "признају" дело учињено у држави домаћина, штавише, покушавају да прикрију и дела (евентуално) учињена у земљи порекла. Помислимо само на мигранте из зараћених подручја, међу којима није искључено да се провуку и они који су учествовали у оружаним сукобима, те евентуално чинили и тежа кривична дела, па и најтежа -злочине против човечности и других добара заштићених међународним правом. С тога нагли пораст, након извесног одлагања,

⁹ Вид. стр. 5 Извештаја.

¹⁰ О криминалистичком аспекту вид. Алексић, Ж., Шкулић, М. *Криминалистика*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 295; о криминолошком: Neubacher, F. *Kriminologie*, Nomos, Baden-Baden 2014, стр. 124.

¹¹ POL-K:160102-1-K и POL-K:160105-1-K доступно на: <http://www.presseportal.de/blaulicht/pm/12415/3217757>- посећено 12.02.2016.

¹² Стр. 12. Извештаја.

¹³ Игњатовић, Ђ. *Криминологија*, Досије, Београд 2011, стр. 58.

пристиглих кривичних пријава, покушаћемо да објаснимо разлозима који, као што је напоменуто, жртве кривичних дела наводе на непријављивање. Узмимо две групе разлога.

Прва, коју чине разлози везани за непријављивање искључиво сексуалних деликата и друга, коју чине општи разлози који иначе могу важити и за сва остала кривична дела.

Тако, "код сексуалних деликата, жртве пре свега женског пола страхују од непријатности и тешкоћа у кривичном поступку (полицијска обрада, давање изјаве пред судом, исход поступка). Уз то постоји и брига да се сопствени исказ неће узети за истинит. Стид игра нарочито важну улогу. Неке жртве потискују догађај или виктимизацију приписују својој грешци. Под одређеним условима су угрожене или се сматрају угроженим од стране учиниоца".¹⁴

Поред разлога специфичних за непријављивање сексуалних деликата постоје и разлози који иначе важе и у односу на непријављивање ако не свих, онда барем највећег броја различитих кривичних дела. Такви су разлози у великој мери садржани у следећој табели која представља резултате анкете спроведене у Немачкој 1997. године на узорку од 2.264 лица, а која је садржана у Другом периодичном извештају о безбедности¹⁵ 2006. године.

Табела 1. Разлози за непријављивања кривичног дела¹⁶

Разлози (могуће више одговора) бр. %	Случајеви (Испитаници)	Разлог (повод за непријављивање)
607 26,8	541	5: "Ни полиција ништа не би могла да учини/ није било доказа"
456 20,1	421	1: "Не ради се о тежој повреди/ није проузрокована штета/несташлук"
357 15,8	312	6: "Полиција ништа није учинила против тога"
277 12,2	262	9: "Други разлог/други разлози"
280 12,4	260	2: "Сам сам то средио/учинилац ми је био познат"
95 4,2	94	4: "Нисам био осигуран"
86 3,8	79	8: "Нисам се усудио (страх од одмазде и освете)"
72 3,2	69	3: "Случај сам пријавио другим надлежнима"
34 1,5	31	7: "Страховао сам од полиције/зазирем од полиције/ нисам желео да имам ништа с полицијом "
2.264 100%		Укупно

Иако се из овог прегледа не може извући тачан закључак (то би било могуће једино евентуалним *ex-post* анкетавањем подносилаца кривичних пријава), већ само претпоставка, сва је прилика да би се појединим разлозима наведеним у табели могло образложити почетно "ћутање". И обрнуто. Отпадањем појединих

¹⁴ Neubacher, F. *Kriminologie*, Nomos, Baden-Baden 2014, стр. 41

¹⁵ Досад су у Немачкој израђена два оваква извештаја (2001. и 2006) која представљају обимне и на научним методама засноване процене стања криминалитета у Немачкој. Прва реченица увода у извештај из 2006. године коју потписују Волфганг Шојбле (Schäuble) и Бригите Циприс (Zypries) ондашњи савезни министри унутрашњих послова, односно правде у себи носи вредносни суд, а која гласи: "Немачка је једна од најсигурнијих земаља на свету". Стр. XLI Другог периодичног извештаја. Доступно на: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Veroeffentlichungen/2_periodischer_sicherheitsbericht_langfassung_de.pdf?__blob=publicationFile - поचेћено 12.02.2016.

¹⁶ Табела преузета из Другог периодичног извештаја о безбедности, стр. 19.

разлога, праћених пре свега променом става надлежних и притиском медија, оштећени бивају охрабрени да пријаве сопствену виктимизацију.

3. ПРОБЛЕМ СУПСУМЦИЈЕ- КРИВИЧНО ДЕЛО УВРЕДЕ ИЛИ КРИВИЧНО ДЕЛО ПРИНУДЕ НА ПОЛНЕ РАДЊЕ?

Проблематика суспсумције радње извршења под законска обележја различитих кривичних дела у овом поглављу биће анализирана на темељу прилога бр. 2. Извештаја Полицијске управе за град Келн садржаног у Извештају Министарства унутрашњих послова Северне Рајне - Вестфалије који представља преглед стања на дан 08.01.2016. године, те садржи листу свих поднетих кривичних пријава чија су два саставна дела од изузетне важности за овај рад. То су с једне стране кратки описи чињеничног стања у једној реченици, и с тим описом у вези, полицијска квалификација (кривичног) дела. Као што је изложено у Уводу, а нарочито у Сумарном приказу чињеничног стања, у догађају од 31.12.2015. сумња се да је извршен велики број кривичних дела која се начелно могу поделити у две групе-сексуални деликти и кривична дела против имовине.¹⁷ Док је према чињеничном стању релативно лако подвођење радње извршења под законска обележја крађе, односно разбојништва или разбојничке крађе и то како према Кривичном законнику СР Немачке (КЗН), тако и са аспекта немачке кривичноправне теорије¹⁸, дотле питање суспсумције радње извршења "сексуалних деликата" задаје изузетне проблеме. Имајући у виду чињенично стање и садржаје кривичних пријава, односно кратке исказе оштећених, намеће се питање прецизног разграничења кривичних дела на нивоу радње, односно умишљаја у ситуацијама када је реч о стицају кривичних дела различите врсте. Наиме, у немалом броју случајева у догађају који обрађујемо, оштећена лица би опколиле, најчешће веће појединачне групе, које би оштећене штитала и пипала, (нем. *grapschen*) за интимне делове тела да би потом од тих истих особа одузимали предмете, најчешће, како се и може видети из табеле кривичних пријава која следи, мобилне телефоне, ташне и новчанике. Тако, у закључку Извештаја Министарства унутрашњих послова СР-В, стоји реченица која представља и непосредан повод за изразу овог рада - "Начин извршења, сексуализованих насилних кривичних дела извршених у групама у вези са крађом, односно разбојништвом, испољеним у делима насиља у Келну, досада у Немачкој није забележен"¹⁹. Другим речима, поставља се питање циљне усмерености радње опкољавања, те пипања и стипања жртве праћено тешким вређањем, које се окончава одузимањем предмета. Да ли је основна намера учинилаца било а) задовољење сексуалних нагона (предност би се дала кривичним делима против

¹⁷ Вид. фн. 2.

¹⁸ За разграничење крађе од разбојништва и разбојничке крађе у литератури се најчешће користи пример одузимање ташне. Став немачке науке не разликује се од става српске науке. Киндхојзер држи да "одузимање ташне (или неке друге ствари) може бити разбојништво, када извршилац полази од тога да ће жртва у ишчекивању напада са обе руке чврсто држати ташну. Насупрот томе, не постоји примена силе или претње онда када учинилац желећи да искористи фактор изненађења, брзо или лукаво приграби предмет." U. Kindhäuser, *Strafrecht Besonderer Teil II*, 8. Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2014. стр. 145. Заступајући слично становиште Стојановић детаљније аргументује "Услов је да је извршилац ствар истраго од пасивног субјекта, да је то трајало веома кратко време тако да пасивни субјект није ни могао да пружи отпор као и да се извршилац брзо удаљи са места извршења." З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, 4. издање, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 617.

¹⁹ Вид. стр. 14-15. Извештаја.

полне слободе, б) увреда жртве (аргумент у корист кривичног дела увреде заснованог на реалној и вербалној радњи), в) одузимање предмета (крађа или разбојништво) или, напоследку г) "од свега по мало". За овим ће одговором врло вероватно трагати тужиоци приликом формулисања оптужнице, као и суд приликом доношења одлуке у поступцима, који следе, односно који су већ започети, али ништа мање и теорија кривичног права.

3.1. Узимање изјаве оштећених на записник и полицијска сумпсумција радње (кривичног) дела

Исказ који оштећени даје полицији приликом пријављивања кривичног дела представља прво обавештење, односно сазнање надлежних органа (дежурни јавни тужилац или истражни судија, у зависности од решења ЗКП-а, у различитим правним системима²⁰) о извршеном кривичном делу. Чињеница да се прелиминарни поступак селекције и дефинисања кривичних дела дешава управо на нивоу полиције, често са собом повлачи погрешно тумачење догађаја. Тако једна студија²¹ која обрађује 234 кривичне пријаве поднете за кривично дело принуде на полне радње из § 177 КЗН, на територији градова Гетинген и Брауншвајг (Göttingen/Braunschweig) показује драматичну разлику у сумпсумцији радње под обележја бића кривићног дела. Наравно, није само реч о "грешкама" полиције, већ то у великој мери јесте последица лаичког тумачења догађаја од стране наводног или стварног пасивног субјекта, од којег се такође не би могло очекивати способност прецизног правничког тумачења. "Од укупног броја поступака, у свега 57 случајева (24,4%) дошло је до подизања оптужнице. Највећи број случајева окончан је обуставом поступка сходно § 170 ст. 2 ЗКПН. У 57 поступака у којима је подигнута оптужница, само у 38 (66,7%) поступака исход је била осуђујућа пресуда за неко од кривичних дела против полне слободе."²²

У циљу што сликовитијег представљања проблематике, након прегледа више стотина кривичних пријава²³, издвојили смо десет кривичних пријава. Заједнички именитељ пријава јесте пол оштећених - женски. Такође, све случајеве карактерише временско-просторно јединство (потез од пар стотина метара/ 31.12.2015-01.01.2016 године). У шест случајева пријављено је и неко од кривичних дела против имовине. Главна разлика датих кривичних пријава је квалификација слично описаног чињеничног стања, односно радње изврешња, на два битно другачија начина. Наиме, првих пет пријава регистроване су на полицијски записник као кривична дела увреде, док су других пет подведене под кривично дело принуде на полне радње.

Табела из које су преузете подељена је у једанаест колона која представљају: 1) рег. број пријаве; 2) деликт; 3) место извештења; 4) датум; 5) време; 6) годиште

²⁰ О основним карактеристика различитих кривичнопроцесних система вид. М. Шкулић, *Кривично процесно право*, 7. издање, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014, стр. 15-22.

²¹ Goedelt, K. *Vergewaltigung und sexuelle Nötigung. Untersuchung der Strafverfahrenswirklichkeit*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen, 2010, стр. 117-118.

²² *Ibid*, 117.

²³ Пријаве се налазе у прилогу бр. 2. Извештаја Полицијске управе за град Келн садржаног у Извештају Министарства унутрашњих послова Северне Рајне - Вестфалије који представља преглед стања на дан 08.01.2016. (вид. фн. 2).

оштећеног; 7) пол оштећеног; 8) држављанство оштећеног; 9) кратак опис чињеничног стања; 10) могућност препознавања учиниоца; 11) одузет предмет.

3.1.1. Кривичне пријаве окарактерисане као увреда

бр.1

601000-000184-18/8	Beleidigung Sex	Bahnhofsvorplatz	01.01.2016	4:15	[redacted]	weiblich	[redacted]	BES kniff mehrfach in den Schitt	BES identifiziert und festgenommen	
--------------------	-----------------	------------------	------------	------	------------	----------	------------	----------------------------------	------------------------------------	--

Сексуална увреда. Учиниоца више пута уштиную оштећену за међуножје.

бр.2

601000-000276-16/6	Beleidigung Raub	Breslauer Platz	01.01.2016	1:30	[redacted]	weiblich weiblich	[redacted]	Hand in Hose gesteckt, Hintern berührt. In die Taschen gegriffen, Handy herausgenommen. "überall" begrapscht	beide neg.	Handy
--------------------	---------------------	-----------------	------------	------	------------	----------------------	------------	--	------------	-------

Увреда/разбојништво. Двају оштећених. Завлачење руке у панталоне и додиривање задњице. Телефон отет из ташне. "Свуда" испипане.

бр.3.

601000-000708-16/7	Beleidigung Sex Taschendiebstahl	Bahnhofsvorplatz	01.01.2016	1:30	[redacted]	weiblich	[redacted]	ging mit Freundin durch 50köpfige Menschenmenge. Dabei wurde sie in Schitt, Gesäß und unter T-Shirt gegriffen. Handy ebenfalls entwendet	?	Handy
--------------------	-------------------------------------	------------------	------------	------	------------	----------	------------	--	---	-------

Сексуална увреда/крађа. Прошла са пријатељицом кроз групу од педесетак мушкараца. Том приликом хватана за препоне, задњицу и испод мајице. Одузет телефон.

бр.4

310000-000027-16/2	Taschendiebstahl / Beleidigung sex.	Trankgasse 11 Bahnhof	01.01.2016	0:55	[redacted]	weiblich	[redacted]	TV griff der GES in einer großen Menschengruppe an die Schelde, an den Po und an die Brust. Kurze Zeit später stellte sie den Verlust ihres Handys fest.	nein	Mobiltelefon
--------------------	--	--------------------------	------------	------	------------	----------	------------	--	------	--------------

Сексуална увреда/крађа. Извршилац из велике групе је оштећену ухватио за међуножје, задњицу и груди. Недуго затим, учила је да јој недостаје мобилни телефон.

бр.5

601000-002848-16/5	Beleidigung sex.	Unter Taschenmacher	01.01.2016	2:20	[redacted]	weiblich	[redacted]	GES wurde im Intimbereich angefasst.	Ja	
--------------------	------------------	------------------------	------------	------	------------	----------	------------	--------------------------------------	----	--

Сексуална увреда. Оштећена испипана по интимним зонама.

3.1.2. Кривичне пријаве окарактерисане као принуда на полне радње

бр.6

601000-001478-1611	sex, Nötigung / Diebstahl	Trankgasse 11 / Bahnhof	31.12.2016	23:16	[REDACTED]	weiblich	[REDACTED]	GS wurden von Menschenmenge umkreist und begrepscht; Handtasche fiel hin, aus der Tasche Handy, bargeld, Schmuck entwendet.	vermutlich nicht	Handy Bargeld Ausweis Schmuck
--------------------	---------------------------	-------------------------	------------	-------	------------	----------	------------	---	------------------	--

Принуда на полне радње/Крађа. Оштећене окружене групом људи и испишаване. Ташна испала, а из ње одузети телефон, готовина и накит.

бр.7

601000-002841-1612	sex, Nötigung / Taschendiebstahl	Trankgasse 11	01.01.2016	1:00	[REDACTED]	weiblich	[REDACTED]	GS von mehreren Tätern im Intimbereich berührt. Mobiltelefon entwendet.	ja	Handy Sony [REDACTED]
--------------------	----------------------------------	---------------	------------	------	------------	----------	------------	---	----	--------------------------

Принуда на полне радње/крађа. Оштећена додиривана по интимним зонама од стране више извршилаца. Мобилни телефон одузет.

бр.8

601000-003851-1612	sex, Nötigung	Bahnhofsvorplatz	31.12.2016	23:20	[REDACTED]	weiblich	[REDACTED]	GS von mehreren Tätern im Intimbereich berührt	ja	
--------------------	---------------	------------------	------------	-------	------------	----------	------------	--	----	--

Принуда на полне радње. Оштећена додиривана по интимним зонама од стране више извршилаца.

бр.9

601000-005868-1610	sex, Nötigung	Hohenzollernbrücke	01.01.2016	0:30	[REDACTED]	weiblich	[REDACTED]	GES von 20 Männern umringt an Brästen und Schritt angefasst.	nein	
--------------------	---------------	--------------------	------------	------	------------	----------	------------	--	------	--

Принуда на полне радње. Оштећена окружена од стране 20 мушкараца, испишана у пределу међуножја и грудима.

бр.10

601000-005881-1614	sex, Nötigung	Bahnhofsvorplatz	31.12.2016	23:15	[REDACTED]	weiblich	[REDACTED]	GES wurde von mehreren BES im Intimbereich angefasst. Dabei Handy entwendet.	nein	Mobiltelefon
--------------------	---------------	------------------	------------	-------	------------	----------	------------	--	------	--------------

Принуда на полне радње. Оштећена пишана по интимним зонама од стране више лица. Том приликом одузет телефон.

4. ДА ЛИ СЕ ОПИСАНИМ РАДЊАМА ОСТВАРУЈЕ БИЋЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА УВРЕДЕ ИЛИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРИНУДЕ НА ПОЛНЕ РАДЊЕ?

Предуслов за полемику о значају радњи описаних у приложеним кривичним пријава јесте представљање релевантних одредби КЗН-а, но та полемика не представља никакву правну прогностику, нити има тенденцију предвиђања кривичноправног исхода догађаја који обрађујемо, већ тежи да понуди различите верзије засноване на актуелном стању немачке судске праксе и теорије, уз краћи осврт на решења и становишта српског кривичног права.

1) §185-Увреда:

Увреда ће се казнити затвором до једне године или новчаном казном, а уколико је увреда учињена реалном радњом²⁴, казном затвора до две године или новчаном казном.

2) §177-Принуда на полне радње; силовање:

ст. 1) Ко другога 1) насиљем; 2) претњом непосредне опасности по живот и тело или 3) коришћењем ситуације у којој је жртва беспомоћно изложена деловању учиниоца, принуди, да на себи трпи полне радње учиниоца или трећег или да их изврши на учиниоцу или трећем, казниће се затвором не краћим од једне године...

ст. 2) У нарочито тешким случајевима, казниће се затвором не краћим од две године. Нарочито тежак случај постоји онда када...

... је дело извршено заједнички од стране више лица.

ст. 5) У лакшим случајевима члана ст. 1 казниће се затвором од шест месеци до пет година...

3) § 184г- Дефиниција израза:²⁵

У смислу овог Закона:

²⁴ нем. *die Tätlichkeit*- означава физички напад на човека, ниског интензитета који не проузрокује било какво оштећење тела или здравља. КЗН не садржи дефиницију овог појма, међутим Швајцарски КЗ прецизно дефинише овај појам, предвиђајући га као посебно кривично дело у члану 126 КЗШ: "Ко према другоме изврши физички напад који нема за последицу оштећење тела или здравља..." У немачком кривичном праву, дакле представља радњу чија последица не испуњава услове да пређе доњу границу лаке телесне повреде, док је у Швајцарској наведено кривично дело сврстано у кривична дела против живота и тела. Питање разграничења лаке од тешке телесне повреде, те проблем онога што не испуњава услове за лаку телесну повреду наводи Стојановић: "То значи да све оно што не представља обичну тешку телеску повреду јесте лака телесна повреда. Но, то је горња граница лаке телесне повреде, а проблем њеног одређивања јавља се и увези са питањем шта је уопште телесна повреда, односно како поставити "доњу" границу када се може радити о зlostављању, увреди или сл. (подвукао Ј.Г)" Вид. З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, 4. издање, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 427.

²⁵ Овај параграф представља посебни појмовник за главу тринаест КЗН. Његов је садржај уведен Законом о изменама КЗН 1973, као §184ц, служивши као замена за појам блудне радње. Изменама КЗН из 2003. године, преименован је у 184ф, да би напослетку изменама КЗН 2008 постао §184г. Упор. Н. W. Laufhütte/E. Roggenbuck, *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Heinrich Wilhelm Laufhütte (Hrsg) et. al, De Gruyter, Band 6, Teil I, 12. Auflage, Berlin, 2010. стр. 1216. Очигледно је реч о лошем номотехничком решењу, имајући у виду да је садржај овог члана олако могао бити смештен у Општи део, односно у §11 који представља општи појмовник КЗН.

1) полне радње су само оне које су у односу на правом заштићено добро од извесне релевантности...

У немачком праву, заштитни објект кривичног дела увреде је част, док у Србији "кривични законик, као и наше раније кривично законодавство, спада у ретка законодавства која као групни заштитни објект поред части наводе и углед...Углед је појам изведен из појма части, углед је част коју је појединац у својој средини стекао својим понашањем и вредностима, па зато није оправдано стављати га на исти ниво као и част."²⁶ "Част се не сме изједначавати са људским достојанством или личношћу."²⁷

Зато се о увреди говори онда када учинилац омаловажавање или непоштовање испољи на начин који повређује част и тиме ономе кога погађа одриче у потпуности, или делом елементарну људску, етичку или друштвену вредност, повређујући тако неограничено право на (само)поштовање²⁸. Овакав приступ одређивању кривичноправне заштите коју гарантује кривично дело увреде у потпуности је исправно, јер би се у супротном "изгубио специфичан смисао заштите части, те би њиме било могуће покрити и остала лична добра и интересе"²⁹ који су иначе заштићени прописивањем других кривичних дела. Отуда радњу која не испуњава услове да буде квалификована као радња неког од кривичних дела против полне слободе, не би требало подводити под увреду. Овакав закључак произилази из омеђеног схватања опсега части као заштитног објекта (слично ономе у новијој српској кривичноправној теорији) и са друге стране, изразито рестриктивног схватања полних радњи у Немачкој. Неизбежан је утисак да овакво решење није "праведно". Наиме, из визуре српског кривичног права, радње које представљају "више од увреде, а мање од полне радње" нису некажњиве. Напротив, њих апсорбује члан 182 КЗС- недозвољене полне радње. У недостатку такве одредбе немачка судска пракса је "дуго примењивала увреду као "мали деликт против полне слободе: Полне радње које не испуњавају нити спољашње нити унутрашње биће неког од кривичних дела против полне слободе, кажњаване су као увреда."³⁰ Ово не искључује могућност стицаја увреде са кривичним делом принуде. С тим у вези, Хилгендорф наводи пример такве пресуде- "принуда на обљубу у време менструалних дана".³¹ У новијој немачкој пракси, Савезни врховни суд Немачке укинуо је пресуду за увреду коју је првовстепени суд донео услед недостатка доказа за кривично дело силовања и закључио да "полне радње које не испуњавају биће неког кривичног дела против полне слободе не би требало "пецати" кривичним делом увреде"³², те да у погледу стицаја важи да би "напад на полну слободу представљао (и) увреду само онда када из целокупног понашања учионца приликом извршења кривичног дела произилази жеља за омаловажавањем жртве"³³. У односу на могућност примене кривичног дела принуде на полне радње ситуација је знатно мање сложенија. Но, ипак, за очекивати је да то буде само у односу на "теже" облике радњи наведених у кривичним

²⁶ Ibid, 503.

²⁷ Hilgendorf, E. *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Heinrich Wilhelm Laufhütte (Hrsg) et. al, de Gruyter, Band 6, Teil I, 12. Auflage, Berlin, 2010. стр. 1236.

²⁸ Упор. Adelman, N. "Die Strafflosigkeit des Busengrapschens", *JURA*, Vol 31(2009), Nr.1. стр. 24. <http://www.juraexamen.info/wp-content/uploads/jura.2009.24.pdf> - посећено 12.02.2016.

²⁹ Hilgendorf, E. 1236.

³⁰ Ibid, 1275.

³¹ Ibid, 1274.

³² Harro, O. "Beleidigung durch eine sexuelle Handlung", *Juristen Zeitung*, 44. Jahrgang, Nr. 17 (1989), стр. 804.

³³ Ibid. 803.

пријавама (вид. 3.1.1.), јер када је реч о додиривању прекривених интимних делова тела мора се радити "о јачем стискању и притискању полних органа", док је "обично" додиривање прекривених делова тела досада санкционисано само онда када је у пасивни субјект малолетник.³⁴ Уколико и дође до примене §177 интересантно ће бити у датом случају тумачење одредбе ст.1. тач. 3 "коришћењем ситуације у којој је жртва беспомоћно изложена деловању учиниоца", односно "опкруживање оштећених од стране велике групе мушкараца" како се наводи у неким кривичним пријавама, а пре свега зато јер се Извештај Министарства унутрашњих послова СР-В завршава следећом констатацијом "Савезној служби за сузбијање криминалитета је познато да у појединим арапским земљама постоји *modus operandi* који се означава као "*taharrusch gamea*" и представља колективно сексуално малтретирање од стране већих група људи".³⁵

5. ЗАКЉУЧАК

Као што је у уводном делу напоменуто, рад не претендује на доношење било каквих коначних закључака. Напротив, у питању су рефлексије, како криминалополитичке, тако и оне које се односе на кривично право о у овом раду обрађеног случаја. Тај случај засигурно намеће питања преиспитивања и промене правне политике, те донекле и материјалног кривичног права. Масован прилив миграната који је задесио Европу, носи са собом опасност да случај који се догодио у Келну не мора бити и последњи таквог типа на европском тлу. Отуда тај случај над доносиоцима одлука у Србији лебди као опомена и апел за трезвеном политиком по питању (не)контролисаног уласка и задржавања миграната на територији Србије. У датим околностима, државни органи који се старају за одржавање реда и мира, очито морају бити у већој приправности, нарочито када се ради о догађајима који са собом носе већи безбедносни ризик, какав је био онај у Келну где је за очекивати било да се у милионском граду концентришу веће групе лица. Са друге стране, опрез не би требало тумачити као стигматизацију миграната, те на било који начин дискриминисати избеглице чији је положај гарантован како међународним, тако и националним правним нормама. Пожељно би, стога било пратити рад недавно конституисаног анкетног одбора³⁶ Парламента Северне Рајне Вестфалије који испитује све релевантне аспекте догађаја у Келну, као и поступке надлежних органа након тог догађаја, јер закључци тог одбора могу бити од вишеструке користи, посебно на плану превенције. У вези са применом материјалног кривичног права, у раду су уочене одређене недостатности КЗН. Наиме, током анализе осветљено поље, између рестриктивне примене кривичног дела увреде, када су у питању реалне радње, и високо постављене лествице супсумције полних радњи, остављају простор "некажњивости". Ово није случај када је у питању КЗС који прописивањем кривичног дела недозвољене полне радње на прави начин попуњава дату правну празнину. С тога је за очекивати да немачки законодавац у што скорје време посегне за изменама и допунама КЗН, пратећи тако, ако не решење КЗС, онда

³⁴ Hörnle, T. *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Heinrich Wilhelm Laufhütte (Hrsg) et. al, de Gruyter, Band 6, Teil I, 12. Auflage, Berlin, 2010. стр. 925.

³⁵ Вид. Извештај, стр. 15.

³⁶ https://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/Navigation_R2010/030-Parlament-und-Wahlen/015-Ausschuesse-und-Gremien/030-Untersuchungsausschuesse/PUAIV/Inhalt.jsp - посећено 12.02.2016.

свакако решење аустријског КЗ, који од 01.01.2016 (!) садржи нови параграф 205а³⁷- "повреда полног самоодређења" чије биће покрива досад постојећу правну празнину. Штавише, немачки законодавац неоправдано одлаже ратификацију Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици³⁸ из 2011. године, коју је српски законодавац одавно ратификовао.

ЛИТЕРАТУРА

Коментари, уџбеници, монографије и чланци:

1. Adelman, N. (2009) "Die Strafflosigkeit des Busengrapschens", *JURA*, Vol 31, Nr.1
2. Albrecht, Peter-Alexis,(2010) *Kriminologie. Eine Grundlegung zum Strafrecht*, München: Verlag C.H Beck.
3. Алексић, Ж. и Шкулић, М. (2011) *Криминалистика*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
4. Goedelt, K. (2010) *Vergewaltigung und sexuelle Nötigung. Untersuchung der Strafverfahrenswirklichkeit*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen.
5. Игњатовић, Ђ. (2011) *Криминологија*, Београд: Досије.
6. Kindhäuser, U. (2014) *Strafrecht Besonderer Teil II*, 8. Auflage, Baden-Baden: Nomos.
7. Стојановић, З. (2012) *Коментар Кривичног законика*, 4. издање, Београд: Службени гласник.
8. *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Heinrich Wilhelm Laufhütte (Hrsg) et. al, de Gruyter, Band 6, Teil I, 12. Auflage, Berlin, 2010, поглавља следећих аутора: а) Hilgendorf, Eric, б) Hörnle, Tatjana, с) Laufhütte, Heinrich Willhelm/ Roggenbuck, Ellen
9. Harro, O. (1989) "Beleidigung durch eine sexuelle Handlung", *Juristen Zeitung*, 44. Jahrgang, Nr. 17.
10. Шкулић, М. (2014) *Кривично процесно право*, 7. издање, Београд: Правни Факултет Универзитета у Београду.

Новински чланци:

1. Шкулић, М(2015) "Мигранти и сигурна кућа Србија", *Политика*, 10.09.2015

Интернет извори:

1. http://www.mik.nrw.de/fileadmin/user_upload/Redakteure/Dokumente/Themen_und_Aufgaben/Schutz_und_Sicherheit/160111ssia/160111berppkoeln.pdf
2. <http://www.presseportal.de/blaulicht/pm/12415/3214905>
3. <http://www.presseportal.de/blaulicht/pm/12415/3217757>
4. https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Veroeffentlichungen/2_periodischer_sicherheitsbericht_langfassung_de.pdf?__blob=publicationFile
5. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462540>

³⁷

http://www.leonlaw.at/fileadmin/user_upload/Downloads/Die_Verletzung_der_sexuellen_Selbstbestimmung_gemaech.PDF

³⁸ Чланови 35, 36 и 40 односе се на кривично законодавство. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462540>

6. [http://www.leonlaw.at/fileadmin/user_upload/Downloads/Die Verletzung der sexuellen Selbstbestimmung gemae.PDF](http://www.leonlaw.at/fileadmin/user_upload/Downloads/Die_Verletzung_der_sexuellen_Selbstbestimmung_gemae.PDF)
7. https://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/Navigation_R2010/030-Parlament-und-Wahlen/015-Ausschuesse-und-Gremien/030-Untersuchungsausschuesse/PUAIV/Inhalt.jsp

MIGRANTS CRIMINALITY AND CRIMINAL REACTION - CASE STUDY

Mass sexual harassment of women, followed by crimes against property, during New Year's Eve in Cologne, Federal Republic of Germany, which are suspected to have been committed by migrants, is by far unknown form of crimes against sexual freedom. Hence, the paper focuses on the criminological analysis of migrants criminality, representing the reflection of a given issue, in terms of substantive criminal law solutions, both in Germany and Serbia. The paper, therefore, does not pretend to offer ready-made solutions for the specific case, but examines the phenomenon of migrants criminality, since Serbia is on the so called – Balkan route.

KEY WORDS: migrants; crime; criminal insult; crimes against sexual freedom; subaudition.

ЦВИЈИЋЕВА АНТРОПОГЕОГРАФИЈА И ПРОУЧАВАЊЕ МЕТАНАСТАЗИЧКИХ КРЕТАЊА

Александар В. ГОРДИЋ*

*У години када се обележава 150 година од Цвијићевог рођења вреди испитати колико је његово учење о узроцима миграција, засновано на обиљу емпиријског материјала с целокупног Балканског полуострва, применљиво на савремене процесе. Премда није пружио неку заокружену теорију или типологију миграција, изложио је драгоцене назнаке о њиховим узроцима, правцима, трајањима, али и последицама. Пошто се у коментарисању овогодишњих померања становништва првенствена пажња поклања могућим последицама (иако је у току самог догађаја, док још није окончан, крајње незахвално формулисати научна објашњења и тумачења о каузално-телеолошком сплету који га покреће), заступа се теза да је за изучавање потенцијалних ефеката миграција битније установити њихове вероватне узроке него се задржавати на феноменолошком опису. Такође, с обзиром на околност да тренутни мигранти углавном нису ни испитивани са становишта друштвених наука (економије, социологије, психологије), за сада остаје нејасно и како класификовати недавна пресељавања (спонтана/организована, привремена/трајна, масовна/спорадична), а поготово да ли их оцењивати као економски или војно-политички условљена (што је и у ранијим случајевима било предмет спорења – нпр. Косово и Метохија 1970-их и 1980-их). Овде долази до изражаја Цвијићева оцена да су сва метанастазичка кретања становништва *in ultima linea* узрокована психолошким узроцима, о чему могу посведочити и разна компаративна истраживања о стопама емиграције из појединих региона. На жалост, нема довољно поузданих података о основним параметрима данашњих миграција да би се у овоме моменту доносили сигурни закључци, али би се као узроци пре свега могли означити социјалнопсихолошки, док су њихови правци и динамика прилично незакономерни, што оставља простор за различите хипотезе.*

* Доцент (Методологија научноистраживачког рада), Факултет за примењену екологију Футура, Београд, Универзитет Сингидунум

*КЉУЧНЕ РЕЧИ: прекограничне миграције; узроци миграција;
Јован Цвијић; (не)легални мигранти; социјалнопсихолошки мотиви
миграција*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Недавни талас трансконтиненталних покрета становништва, који се последњих месеци драматично појачао, произвео је не само крајње поларизована мишљења о обиму, тенденцијама и крајњем исходу, него је и нагласио потребу за интер- и мултидисциплинарним приступом овом вишесмисленом феномену. Последњих година је у региону утемељено неколико универзитетских курсева о демографији просторне покретљивости и социологији миграција: неки су и политички обојени, али свакако имају академску оправданост и тежину. Током последњих неколико месеци одржано је и више научних и стручних скупова о најновијем феномену: на Географском факултету у Београду, у Студентском културном центру (у организацији ЦПН-а), у Народној скупштини РС (крајем новембра 2015), у Етнографском институту САНУ (пројект и тематски блокови *Гласника ЕИ*, као и округли сто – в. ЕИ САНУ 2014, Лукић Крстановић 2015), па и на универзитету "Џон Незбит" (Мегатренд), а у окружењу (и уз учешће научника из Србије) у Институту за миграције и етничност, Загреб (ИМИН 2015а и ИМИН 2016а), али је штета што није још у већој мери искоришћена прилика за научно разматрање тренутних процеса. По интердисциплинарности (за коју се, пре свега декларативно, залажу и етнографи – Лукић Крстановић, 2015) скуп у хотелу "Палас" (био) је најобухватнији, јер је окупио представнике практично свих дисциплинарних специјалности које проучавају миграције.

Интранационалне миграције увек су фактор стапања и уједначавања међурегионалних и социјалних разлика, те стварања нових етничких група, варијетета и типова (Цвијић 1987а: 179; 1987в: 110–114, 173ff.); но, садашње интензивирање миграционих токова намеће бројне недоумице везане за објашњавање истинских узрока масовног пресељавања. Као што су професори Симеуновић и Ђурковић (и многи други коментатори) указивали у ранијим јавним наступима, најпре је нејасно како су се стотине хиљада углавном млађих мушкараца, који чине макар око две трећине миграната (ИМИН 2015б: 3) – а са становишта легалног система својих држава, као војни обавезници, чине дезертере – покренуле управо сада, ако рат у Сирији траје већ пет година (у Ираку и Авганистану још и дуже, а овде треба имати у виду Цвијићеву поенту да само проксимални поводи изазивају тренутне реакције, док дистални, попут трајног ратног стања, производе поступне покрете). Њихов етнички састав је углавном непознат (јер многи имају лажне или макар спорне документе, а ту је и унутарња шароликост Сиријаца, што је географско, а не етничко или конфесионално одређење, попут *Банаћанин*, *Југословен* или *Авганистанца*), док обележја приметно одступају од стандардне избегличке популације; аномални су пре свега правци кретања,¹ али и преференције миграната;

¹ Побоуђује сумњу то што миграциони токови нису управљени према (физички и етнички) најближим богатим и ретко настањеним земљама (попут Саудијске Арабије, УАЕ или Катара), или нешто даљим, али културално и етнички сродним Азербејдану и Казахстану, када око 6/7 принудних избеглица остаје у суседним државама (ИМИН 2015б: 3). Индикативно је да међу европским земљама није поменута (већ прилично демографски испразњена) Албанија као потенцијална земља пријема – вероватно због

запањујуће су добро информисани (на дневном нивоу), наводно их више кошта копнени него што би износио ваздушни пут (иако показују елементе високог економског стандарда); позивају се на наводне рођачке везе у Западној Европи и изгледе за економско активисање, који су у доба кризе иначе упитни (док миграције радне снаге увек зависе од тренутне конјунктуре), те показују склоност за самопредстављањем као избеглицâ и жртава (разликују се самоопажени и истински разлози за миграције – редовно се пренаглашава степен принудности). Осим тога, сада најбројнији млађи мушкарци обично имају највећи конфликтни потенцијал, како за међусобне сукобе, тако и за стварање напетости у социјалном окружењу (изазивачко понашање, кретање у групама), док су аутентичне избеглице (целовите породице) депресивне и знатно мање расположене за ма какве размирице, јер очекују помоћ и старање.

У светлу најновијег договора да се затвори тзв. балканска рута постало је потпуно очигледно да политичке одлуке (пре)усмеравају токове (попут најновијег договора између Немачке и Турске), али и даље није утврђено шта стоји у њиховој позадини (односно, које су јавне или тајне директиве детерминисале претходну ситуацију), као што још није разјашњен ни масован покрет косметских Арбанаса према Мађарској 2014. године. Остало је загонетно и како су и зашто испрва илегални/нерегуларни мигранти постали легал(изова)ни, када се у свим националним стратегијама за азиланте као циљ поставља спречавање незаконитог уласка у земљу. Међутим, то не значи да текуће миграције треба посматрати упрошћено, црно-бело, а најмање апокалиптички, као најаву катаклизмичних збивања. Чини се да Цвијићево комплексно поимање сеоба управо пружа погодно полазиште за осветљавање тренутних миграционих токова, тим пре што је 2015. године обележен век и по од његовог рођења и постоји довољна временска дистанција за адекватну оцену. И он сâм је пређашње миграције проучавао ради бољег разумевања садашњости и предвиђања будућности (Ђулибрк 1982: 114).

2. ЦВИЈИЋЕВО АНТРОПОГЕОГРАФСКО ВИЂЕЊЕ СЕОБА

2.1. Антропогеографски оквир покретљивости становништва

Цвијић је несумњиво утемељивач миграционих проучавања у нашој средини, први који је истакао и непрестано потцртавао њихов значај за етничку и социјалну структуру, јер пресудно утичу на живот насеља, што ће на актуелности добити тек у каснијим деценијама (Радовановић 1982: 265–266, 270; Васовић 1994).² Он је

ксенофобије чак и према другим муслиманима (нпр. Ромима (Сингима, Египћанима и Ашкалијама), Горанцима, Турцима и Бошњацима). Опет, процене броја смештених у суседним Турској, Либану и Јордану крећу се између 2 и 6 милиона. Ваља подсетити да су избегличке миграције, као и оне изазване дискриминацијом или страхом, (биле) углавном етноцентричне, као што је случај и са ратним невољницима на Балкану 1990-их, а процес етничке концентрације у матичним републикама започео је (што је још 1980-их уочила професорка Ружа Петровић) у мањем обиму и раније, већ од 1950-их година, а поготово од 1970-их (Срби, Хрвати, Бошњаци/Муслимани, Словенци и други).

² И поред ауторитативних осветљавања Цвијићевог доприноса разним областима етнологије и социологије (нпр. Филиповић 1968, Ђулибрк 1982, Влаховић 1987, Васовић 1994), у последње време му поједини "младоантрополози" оспоравају статус етнолога (в. Прелић 2014); међутим, дисциплинарне границе су увек флуидне, али и научно безначајне (Попер), а знаменити научник је и својом ерудицијом и теоријским приступом отелотворавао мултидисциплинарност, уз инсистовање на теоријским објашњењима поред детаљног описа (Миличић 1989: 561; Вујовић 1988: 59).

истицао утицај средине на менталитет житеља (етнопсихички типови, настали учинком природних и историјских околности), али је, за разлику од (антропо) географских детерминиста, потцртавао и деловање становника на околину (узајамност веза унутар система) – в. нпр. Грчић 2008: 13. Одупирући се географском детерминизму и заступајући посибилизам, још у ректорском говору 1906. назначио је систематичан програм проучавања миграција (Баучић/Нејашмић 1982: 227–228), који је развио у уводу у *Метанастазичка кретања...*, где је изложен целовит програм научних истраживања, који обухвата осветљавање разноврсних (али међуповезаних) последичних, а понајпре социолошких процеса (Радовановић 1982: 268; Милић 1989: 207ff); као и у *Антропогеографским проблемима* (1987в: 105–109). Цвијић је миграције/сеобе смештао у шири друштвени контекст, који се не ограничава на просторну покретљивост, него (попут Питирима Сорокина касније) укључује и социјалну мобилност – територијална мобилност обично подразумева и вертикалну (или макар хоризонталну) социјалну, јер су миграциона кретања селективна.

Цвијићева истраживања претежно су ретроспективна, а замерано му је (као и Вукосављевићу) што није осветљавао миграције село–град (тада мањег обима и без ширих реперкусија, услед њиховог претежно локалног карактера), него једино пре(д)индустријске; он готово да није проучавао дисталне, а поготово интерконтиненталне миграције (исељавање у прекоморске земље) и њихове закономерности – свеукупно, није довољно пажње посветио миграцијама после Првог светског рата и оним узрокованима новим облицима привређивања (индустрија и услуге, развој масовног саобраћаја), премда је имао изванредан дар за повезивање природних и привредних појава са друштвеним процесима – као и у неким другим доменима, оцртао је линије развоја, али није описао тада најновије трендове (Лутовац 1987: 532–534). И Цвијићева замисао о раду на балканским миграцијама остала је умногоме недовршена у смислу потпуног испитивања метанастазичких процеса на терену (Лутовац 1968: 189) – нема картографског приказа метанастазичких кретања, само етничка карта са распоредом по пореклу (Цвијић 1987а: 160); упркос великом броју мапа и сличних илустрација, сâм Цвијић није израдио ниједан визуелни приказ метанастазичких струја (који се наговештава у истоименој књизи (Цвијић 1987в: 133); в. и Вемић 2005), вероватно зато што није стигао да обради бројне микромиграције (као што су: Рудник – Поцерина и Мачва, Мачва – Срем, Гоч и Копаоник – Гружа, Косово – Црна Трава, Косово и Метохија – Пештер). Такође, није довољно испитао везе културалних појас(ев)а и сеоба/миграција (тј. начина на које се шире поједине културе и цивилизације), попут нпр. Тојнбија (Милић 1989: 200ff). Међутим, током наредних деценија његове смернице проучавања порекла и миграција становништва показале су се као изузетно плодноне.

Цвијић је понајвише (гл. 12 *Балканског полуострва*, "Последице миграција", 1987а: 154ff. [= 1987в: 162ff.]) испитивао управо индивидуалне и колективне учинке померања становништва, међу којима набраја следеће: постепена промена идентитета, усвајање другачијих навика, ступњевито (привредно, социјално и етничко) прилагођавање новом крају и њега досељеницима, при чему се код ових запажају дивергентне, па и опречне тежње – за асимилацијом и одржањем примарног идентитета (в. и Ђулибрк 1982: 109–114). Најзначајнији су процеси прилагођавања новим природним приликама, етничко и социјално прилагођавање и етнобиолошки процеси (олакшани су ако се пресељење врши у етапама); Цвијић је побројао чиниоце (диференцијалне лакоће) прилагођавања (1987а: 162–165; 1987в:

104–105; в. и Баучић/Нејашмић 1982: 235–236). Његову концепцију о прилагођавању следио је Јован Ердељановић (в. Влаховић 1987: 127–128), а истраживања су наставили и многи други аутори (в. Ђулибрк 1982: 115–116).

2.2. Цвијићево учење о узроцима метанастазичких кретања

У глави 11 *Балканског полуострва*, "Узроци метанастазичких кретања" (1987а: 141–153, слично и 1987в: 149–161 [*Метанастазичка кретања*]), Цвијић разликује историјске (тј. војно-политичке), економске и социо-психолошке (спремност на одлазак и активацију у другој средини), уз географске (укључујући еколошке), као и акциденталне, везане за личне и породичне прилике исељеника (в. и Милић 1989: 210ff.). У историјске и психолошке узроке (туђинска најезда и последичне репресалије, ратови, буне и борбе за независност, напади и угњетавања паравојске, верски прогони, етнички сукоби) убраја оне који условљавају присилне миграције, док економски (привредне погодности, клим[ат]ска колебања, сезонске/периодичне сточарске сеобе) подстичу добровољне покрете; при томе упућује на испреплитаност и на контингентне околности које могу дати завршни повод за полазак, те уопштава да су код економских и психолошки условљених миграција кретања су углавном спора и мање масовна, а помиње и диференцијалну регионалну (и етничку) склоност ка исељавању, да би поентирао тезом о пресудности психолошких узрока у коначној одлуци за пресељење (Цвијић 1987а: 149). Цвијић је изучавао како географске/природне, тако и друштвено-историјске чиниоце миграција, иако није имао довољно података о свим балканским областима, али је користио све расположиве научне технике (Чубриловић 1987: 82–85, 152).

Цвијићева анализа узрока сеоба битно је социолошка, јер је узроке и последице гледао као повезане, а није занемарио ни споредне факторе или разлоге (Ђулибрк 1982: 103; в. и Недељковић 1968: 14–15; и Васовић 1968: 18). Редовно повезујући физички и антрополошки аспект терена (рељеф, клима, хидрологија као оквир живота), истицао је особине спајања и прожимања простора као предиспозиције за покрете становништва, али и физичкогеографске препреке за миграције, које условљавају изоловање појединих подручја (Цвијић 1987а: 25–37; в. и Чубриловић 1987: 76–79). Географска средина је за Цвијића оквир свих човекових делатности, што подразумева социјалноеколошку концепцију о релацијама и процесима између друштвених група (Милић 1989: 194ff), касније развијену у Чикашкој школи и код многих савремених аутора (в. нпр. Schiller/Çağlar 2011: 132–133).

Данас су класификације узрока миграција знатно разуђеније (в. нпр. Wertheimer-Балетић 1982: 196ff, 204–207; Брезник 1977: погл. 9, 248–250; Лукић 2015: 11–18, са донекле непрегледном Ричмондовом схемом на стр. 16), али је основна подела на економске и ванекономске, а Петар Марковић (1983: 22–23) као факторе економске миграције набраја: доходак по становнику, основна средства/инвестиције по становнику, структуру привреде, процент и састав запослених итд. – но, зависност обима/индекса миграција није једнозначна: она се повећава са растом БДП-а, али и стагнира после извесног достигнутог нивоа индустријализације, при чему се увек преплиће с ванекономским мотивима. Дакле, ни економске миграције нису једнозначно детерминисане објективним околностима, док, опет, да би дошло до било каквог пресељења, неопходно је достићи "праг покретљивости", тј. они који живе у екстремном сиромаштву или под крајњом политичком репресијом нису ни способни за иоле дуже пресељење.

Пошто је за свако померање становништва пресудан субјективни, вољни фактор, сви остали чиниоци (економски, "историјски"/ратни, еколошки) морају се трансформисати у психолошке да би имали ефективно дејство, док је било и покрета узрокованих чисто социо-психолошки, као што је егзодус балканских мухаџира (словенски и турски мухамеданци) у време Анексије и после Другог светског рата (када их се преко 300.000 иселило у Турску), чије је мотиве одласка Цвијић тако упечатљиво осликавао у спису "О иселјавању босанских мухамеданаца", где је као главни (ако не и једини) мотив одселавања наглашавао вероисповест, тј. религијске разлоге – како их назива, психичке узроке (Цвијић 1987б: 197–204; в. и Павловић 2015). Увек пресуђује субјективна *перцепција* објективних чињеница, односно целокупне ситуације као безизлазне или бесперспективне, а нагли покрети често се могу објаснити Цвијићевом концепцијом о "природним народима" и њиховим визијама.

У случају садашњих миграција, пошто је процес и даље у току, нарочито су изражени проблеми квалификовања или категорисања: да ли су легалне/илегалне, присилне-изнуђене/добровољне (тј. војно-политичке/економске), спонтане-стихијске/организоване (и ко их организује), привремене/трајне, колике су њихове чињеничне размере (масовност), која је стварна крајња дестинација. И иначе у погледу означавања њихових судеоника постоје бројне, не увек усаглашене правне, социолошке и економске дефиниције (проистекле из дисциплинарних, методолошких и политичких подела): за поузданије сврставање потребан је ближи увид у све околности, који још није реализован (па се зато у овом раду користи најнеутралнији термин *мигрант[и]*, уместо прејудикативних *азилант[и]*, *[интерно] расељена лица* или *избеглице*, који упућују на примораност, односно тражење уточишта од прогона).

Разлучивање политичких и економских миграната односно мотива, који се могу и мењати током пресељавања/путовања, веома је деликатно, пошто су узроци увек изукрштани (и код политичких и економских и еколошких миграција), па су неопходни како прецизно рашчлањавање, тако и изучавање изворишта сеобе и конкретних прилика у тим регионима. Разликовање економских миграната и избеглица обично није у врсти узрока, него у нагласку на неки/-е од њих (степен принудности односно добровољности), а то се показало нпр. и у случају етничког иселјавања с Космета од 1960-их година (Петровић/Благојевић 1989: 219–223): разлози иселјења не тичу се унисоно дискриминације, него су умногоме уплетени и економски мотиви, који, додуше, могу бити последица неравноправног положаја (што важи и за бројне етничке и конфесионалне групе у другим земљама, укључујући и барјактаре људских и мањинских права); или, на пример, питање је како како класификовати бег на Запад у време Хладног рата: као умицање репресији или тежњу за бољим економским стандардом? (Уосталом, број чисто политичких емиграната из Источне Европе у време Хладног рата безначајан у односу на број економских после пада Берлинског зида.) Чисти случајеви су на делу једино тамо где се од невоље бежи у привредно инфериорна и негостољубива подручја (као што су се наши преци од османске најезде повлачили у заклоњене, неприступачне планинске жупе, с тешким условима за привређивање). Са друге стране, и захтеви за азил становника Балкана (било принудних, било добровољних миграната) углавном се подносе у економски најпросперитетнијим, а не (просторно или културално) најближим земљама (Parant 2005).

У конкретном тренутном примеру изазива подозрење то што састав миграната битно одступа од типичних модела присилне миграције или очекиване/претпостављене структуре аутентичних избеглица (присилних миграната), којима директно прете ратни сукоби, а то су углавном целе породице, укључујући жене, децу, старе и немоћне, врло приближних одлика какве карактеришу и целокупну популацију. Међутим, профил економског мигранта (млађи, нежењени, мушкарац, активан, натпросечно образован, с већим економским, социјалним и културалним капиталом) битно је различит од присилног, а обележавају га склоност према ризику и неизвесности, социјално-статусне аспирације и радни (стручни, стваралачки) потенцијали. Миграциони облици су различити зависно од социо-демографског и народносног састава, па чак и код исте народности (в. нпр. *Corrado Bonifazi et al., in: Parant 2005: 282–284* – обрасци миграција из Албаније у Грчку и у Италију, премда слични, унеколико се и разликују по циљевима, [де]концентрацији и сегменту привреде у којем се досељеници ангажују), па није јасно који миграциони модел или објашњење треба применити у току самог рецентног процеса и проспективно, за предсказивање његовог будућег ритма.

3. ТЕХНИКЕ ПРОУЧАВАЊА МИГРАЦИЈА И МИГРАНАТА

3.1. Непоузданост квантитативних метода

При изучавању миграција опште је место недостатност статистичког обухвата, поготово с обзиром на осцилације, услед чега статистички подаци из различитих извора видно варирају, чак и до 50% (у данашњем таласу говори се о бројевима од 600.000 до преко милион лица, док су званични подаци за албанске избеглице с Косова 1999. драстично преувелича[ва]ни, чак и у: *Parant 2005*), а ту су и смањење броја (и)миграната/избеглица променом статуса, избегавањем поновног регистровања и иселавањем у треће земље (в. нпр. *Parant 2005; Лукић 2005: 7–8, 15–20, 23ff.; Kupiszewski et al., 2012: 103–108; SEEMIG 2014: 7ff*); према томе, проблематични су бројеви и о статистици и о динамици избеглих и расељених лица. Слично важи и за негдашње миграције, за које се подаци добијају на основу (пословично непоузданог) колективног или породичног памћења, или пак реконструкцијâ историјске демографије. У статистикама се често пренебрегава етнички момент кад је реч о миграцијама из одређене области, што се односи и на етнички и конфесионално разнолику Сирију, а томе ваља прибројати и неуједначност статистике праћења миграција по земљама (Крнета 1983: 42).

Иако се користе разни извори података и процена (виталне и наменске статистике, регистри, оцене миграционог потенцијала, детерминистички и стохастички модели, пројекције и екстраполације), бројеви и структура миграната крајње су непоуздани. Према томе, спорна су већ и полазишта за моделе и пројекције будућих покрета, па се (као што истичу и *Nuscheler 1995: 36–37, 68–69; Kupiszewski et al. 2012: 42ff; Павлов 2014: 10ff.*) појављује шароликост прогноза заснованих на истој евиденцијалној основи, зависно од претпоставки о будућим околностима, јер су то хипотетички сценарији на основу пуких аналогича (тенденције фертилитета, економски токови, политички трендови и очекивања, утицаји одређених јавних/друштвених политика). Опет, поред објективних економских, на миграциони потенцијал утичу и етнички, културални, религијски и други чиниоци (Павлов 2014:

8), па се прибегава анкетама, које такође не морају изражавати стварне намере испитаника.

Код бурних покрета, као што је овај тренутни, упити су (због масовности) површни, новински прикази феноменолошки и често сензационалистички, док полицијска идентификација региструје тек основне податке, а не упушта се у социолошко-етнографске особине миграната појединачно и групно (в. националне *Стратегије* из 2009). Стратегија за управљање миграцијама... (2009: 32–33) минимизује проблеме илегалних миграција, а не наговештава изучавање њихових узрока и жаришта. Ни црногорска Стратегија (2008) не садржи битно више од позитивноправних прописа (бави се статусом и правима избеглица/странаца; тек узгред на стр. 39 наводи потребу сарадње с емисионим земљама ради праћења токова и интегрисаног управљања миграцијама), као што је и ИОМ (2012) интонирана претежно правнички (на стр. 30ff. наводе се само полицијске евиденције у функцији идентификације, али се не препоручују никаква друга испитивања). Обавештајни рад је дефинисан искључиво у граничном подручју, а тек ретко се помињу информације о исходима кризе и миграната, па су информационе базе недовољне – неопходан је пажљив мониторинг од настанка токова (као и за све друге ризичне процесе), тј. прикупљање података из свих места/тренутака популационих покрета.

Разрађене су бројне технике за оцену будућег обима миграционих процеса и пројекције миграција (екстраполације на основу ранијих трендова нису поуздане), нпр. детерминистички и стохастички миграцијски модели, са различитим подврстама; симулације адаптативног потенцијала и ефективне спремности на исељавање, пре свега на основу података/претпоставки о запослености, висини БДП-а и природном прираштају, те гравитационих механизма (Брезник 1977: 285ff., 389ff.; Крнета 1983: 11–15; Павлов 2005), али су се многе демографске пројекције и перспективе (Брезник 1977: 433ff.) драстично изјаловиле, односно показале преувеличаним, јер су се заснивале на линеарним и континуистичким премисама. Кад је реч о тренутним збивањима, у вероватно једином домаћем (Денда 2014: 150–152), иначе језички и појмовно конфузног раду наводе се одређени бројчани подаци без упућивања на специфичан начин (узорак, питања, провера/контрола) на који су прикупљени ("Након краћег искуства у овој области и добијања одређених података од самих грађана могу се извући одређени закључци који се огледају у следећим постулатима" [*sic!*]), а саме понуђене бројке делују крајње неуверљиво, односно неспојиво са главнином новинских извештаја и очевидних чињеница.

Овде треба поменути да Србија нема сасвим поуздане и прецизне податке чак ни о сопственим исељеницима (дијаспори), на шта су упозоравали многи проучаваоци миграција (Владимир Гречић, Предојевић-Деспић 2011; ИОМ 2012: 38; Бобић/Бабовић 2013; *Миграције у функцији развоја* 2015): које су привремене, сезонске, секундарне..., какве су мигрантске мреже и везе (јаке/слабе, односно тврде/меке), који је капацитет и акциони потенцијал за инвестовање економског и социјалног капитала у матицу... О социо-професионалном статусу и занимању садашњих миграната не зна се баш ништа (или су обавештења сасвим парцијална и паушална) – само се може нагађати да су натпросечно образовани (на основу раније уочених правилности у вези са селективном природом миграција). Међутим, неопходна је довољно квалитетна информационо-документациона основа која омогућава пројекције и прогнозе предстојећих токова – и ако су миграциони процеси

непредвидиви и еруптивни, могу се и морају каналисати и регулисати. Значи, у одсуству сигурне квантитативне евиденције, квалитативни аспект(и) проучавања је(су) пресудни, јер су процене (како званичне, тако и оне "из сенке") вишеструко непоуздане.

3.2. Цвијићева квалитативна методологија

Цвијићев репертоар техника, које је не само теоријски оцртао него и практично примењивао на терену, обухвата практично све методске поступке који се и данас користе у квалитативним истраживањима: пре свега, директно и индиректно посматрање, које омогућава непосредни увид у социо-психолошке профиле (посматрање с учествовањем, којим се установљавају физиогномске, лингвистичке, етнопсихолошке карактеристике), затим анализа (историјских) докумената и записаних сведочења, а као најважнији се може издвојити разговор/интервју, и то пре свега дубински, којим се најмериторније дају утврдити аспирације и стратегије сабеседника. Дубинским интервјуом се осујећује преувеличано конфабулисање и утврђује да ли је пресељење коначни раскид с матичном земљом, које је намеравано трајање боравка и који су стварни ресурси за избеглиштво (тзв. мигрантске мреже), шта су радили у матичној земљи и шта би радили у земљи пријема, потенцијални/замишљени начин живота у новој средини и како га виде. Дубинска провера података битна је и за безбедносне и за истраживачке сврхе, јер стандардни полицијски информативни разговор, поготово у сеобама масовних размера, не може пружити dostatnu информацију каква је неопходна за извођење прецизнијих закључака и прогноза. Ако у Београду, према званичним подацима НСЗ, има преко стотину незапослених оријенталиста, могли би се искористити у ове сврхе, а на располагању им стоји неколико сати пропутавања да установе регион порекла и веродостојне социо-економске особине потенцијалних азиланата.

У Антропоеографским проблемима Балканског полуострва и Упутствима за испитивање порекла становништва и психичких особина (Цвијић 1987в: 100–105, 273, 279–280; в. и Милић 1989, 209–211) као извори за проучавање сеоба изричито се наводе историјски записи (данашњом терминологијом, анализа садржаја), непосредно усмено испитивање становништва о пореклу, изучавање антропоеографских и етнографских особина путем непосредног посматрања (положај насеља, друштвено уређење заједнице, топоними, народни обичаји, брзина асимилације, дијалектолошка обележја, све до соматолошких/биоантрополошких својстава), уз нагласак на објективности и критичности. Укрштање ових података и комбиновање метода према њему може довести до врло поузданих закључака, а битно је и блиско познавање "суседних наука"; у ондашњем одсуству статистичких података и могућности узорковања, Цвијићево теренско проучавање (било) је оптимално за научне, па и практичне намене (поготово у данашње време оживљавања или васкрсавања квалитативне методологије – дубински интервју, студија случаја), а непосредно посматрање је и сада незамењиво као комплемент квантитативних поступака (Баучић/Нејашмић 1982: 228–229; исто и Радовановић 1982: 266–267); дакле, и данас је за текуће и проспективно изучавање миграција потребна Цвијићева методологија.

Иако миграције практично укидају оштре етничке и менталитетске границе, те доприносе националној хомогенизацији (Влаховић 1987: 77, Ђулибрк 1982: 115, Васовић 20), код рашчлањавања појединих црта у етнопсихичким истраживањима

порекла битно је задржавање објективности, уз контролу поступком индиректног посматрања (на основу етнолошких, антропогеографских и историјских података), при чему је неопходно укључити и језичке особине (Цвијић 1987а; Влаховић 1987: 79–95, 98; в. и Милић 1989: 558–561). Војин Милић је (1989: 211), додуше, замерао на прецењивању поузданости народне традиције за утврђивање порекла и занемаривању статистичких поступака (који су, додуше, у његово време били оскудно развијени, а државне статистике безмало непостојеће); пребацивао му је и што није прецизније разрадио појам културе, па је зато теоријска основа истраживања етнопсихичких особина остала недовољно систематична (Милић 1989: 213, 562; в. и Вујовић 1988: 61–64), што долази до изражаја и у неодређеном концепту културалних појас(ев)а, који су више дескриптивне природе и немају већи аналитички значај. Међутим, и Милићеве методолошке примедбе понекад су преоштре, јер је великан истраживао претходно недовољно проучену материју и морао да изграђује поступке примерене грађи са Балкана.

Последњих месеци се у мас-медијима углавном презентују шаблонизоване, неуверљиве, натегнуте приповести (о рањавању и другим патњама, општој катастрофи, наводним рођацима у западној Европи, начину путовања, финансијским трошковима) – но, многи детаљи (о исправама, начину и дужини путовања, правцима, информисаности, пртљагу) крајње су сумњиви, а не дају никакве назнаке о етничкој, конфесионалној и социјалној структури расељеника. У ситуацији "социјалне лабораторије" или "друштвеног експеримента" (како је означавано у Чикашкој школи, в. нпр. Милић 1989: 209), којој последњих месеци присуствујемо, не сме се задржавати на површном, феноменолошком приступу и стереотипним "тужним причама" (чија је веродостојност крајње упитна), него треба искористити свеукупност Цвијићевих истраживачких техника, којима ће се дознати истински социјални састав и економски и други капацитети миграната. То онда укључује и упознавање локалног микроконтекста полазишта, узрочног сплета и идентификовање међуповезаности (посматрање и испитивање како актуалних, тако и потенцијалних миграната у зони поласка на пут), чиме се, уместо пуких дескриптивних, могу добити и ваљани експланаторни, објашњавалачки наративи, погодни као основа за предвиђање.

4. ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ПОСЛЕДИЦЕ САВРЕМЕНИХ ПРЕКОГРАНИЧНИХ МИГРАЦИЈА

4.1. Обим и могући ефекти

Током последњих деценија прекограничне миграције попримају све веће размере, под утицајем глобализације (в. нпр. Месић 2002; Предојевић-Деспић 2010), која доприноси убрзавању токова, олакшавању комуникације, али и појави нових мотива пресељавања (везаних за општи амбијент и квалитет живота). Глобализација ублажава отпор према дошљацима, али и повећава њихов број, поготово оних даљинских, па су последице амбивалентне и непредвидиве. И Цвијић је више изучавао ефекте него узроке сеоба, као што су: етнобиолошки, социјални и психолошки акултурациони процеси стапања и прилагођавања, али и конфликтни потенцијал (старинци и досељеници – чиниоци зближавања/интеграције и удаљавања/одбојности), социјална и етничка дистанција; још је, на Цвијићевом

трагу, Лутовац описивао преображаје насеља и читавих крајева под утицајем колониста, те указивао да потенцијал адаптације на нову локалну средину није исти и зависи колико од својстава самих усељеника толико и од особина зоне/земље пријема.

Пошто се у садашњим приликама мора рачунати и са (за)останком одређеног броја миграната у нашој земљи (прорачунавање вероватноће повратка прилично је непоуздано, упркос изјавама и жељама), морају се размотрити не само узајамна етичка, правна и социјална права и обавезе, него (за извесан број миграната/азиланата) и могућности интеграције/асимилације и привредног активисања – последице усељавања могу бити и смањење и повећање привредних активности (Бугари, Јермени, Чеси и друге етничке групе у Србији претпрошлог века развили су целокупне привредне гране), али је предуслов да се зна за шта су мигранти обучени/оспособљени и које им је занимање, тј. професионална структура (по правилу су образованији слојеви мобилнији и у дневним и у даљинским миграцијама). Иначе, за Србију су далеко погубније миграције према великим градовима, којима се празни не само рурална територија, него демографски ишчежавају целокупне општине (нпр. у граничним пределима, али и у брдско-планинском подручју).

Код нашег становништва углавном се испољава благонаклон став према транзитним мигрантима/азилантима, али би сигурно био другачији у случају трајнијег и масовнијег настањивања (но, и привремени смештај често прераста у трајно насељавање, на шта је указивао и Цвијић 1987а: 152),³ а лако је могуће да многи "коллатерално" остану и за дуже време или за стално. Уосталом, према мигрантима нису одвећ гостољубиве ни државе с много либералнијим традицијама, а поготово оне које се ките титулом његовог творца (Англосаксонци и Англоамериканци, који су заштићени већ и природним воденим препрекама, а у пракси су, као и иначе кроз историју, испољили крајњу невољност да учествују у збрињавању); на пример, у суседним земљама (Хрватска, Мађарска) одбојност је још већа, чак и од стране државних органа, док истраживање Жупарић-Иљић/Грегуровић (2013) показује да је у Хрватској непријемчивост према азилантима изражена чак и у студентској популацији, а Жупарић-Иљић (2014) указује на објективне опасности од нетолеранције, која је, узгред, још од летос долазила до изражаја у коментарима читалаца на хрватским порталима.

Приметни су разни нивои пријемчивости локалне заједнице, која се с приливом дошљака хомогенизује, па несугласице постоје и кад је имигрантско становништво по етничким, културалним и социо-економским обележјима слично домицилном, а увећавају се што су ове разлике изразитије (интернационални/хетероетнички токови). Тако и код интранационалних/аутоетничких појављују тензије (већ и ови први стварају извесну меру напетости: колонизација у Војводину, исељавање из

³ У глави 10 *Балканског полуострва*, "Меганастизичка кретања", Цвијић указује на задржавање у прелазној, или етапној земљи (постепене, сукцесивне сеобе), ради ближег обавештавања о крајњој дестинацији (1987а: 128–129, 150; слично и 1987в: 137, 158), тј. на сталне сеобе мањих размера, када су се исељеници из матице "краће или дуже времена, често низове година, задржавали у прелазној, или етапној земљи"; указивао и на могућност да сезонске миграције прерасту у трајно насељавање (и за једно и за друго постоји директан пример у давној породичној историји потписника текста) – ово упућује да ни наизглед привремене сеобе нису без ефеката за пролазне зоне, што показују бројни примери везани за сточарска кретања на Балкану, где су одређене народне скупине за(о)стале у изолованим областима (Горанци, Јуруци, Каракачевани итсл), о чему сведочи и микротопонимија (в. и Баучић/Нејашмић 1982).

бивших република СФРЈ, палестински и јордански Арапи, западноевропски и руски Ашкенази у Израелу итд). Дакле, и код тзв. коетничких миграција (досељавања припадника народности већинске у области пријема) постоји интраетничка дистанција, па и одбојност (Златановић, 2015; Весковић Анђелковић и Бобић, 2015), запажена и код прилива избеглица 1990-их, иако је реч о истом етничком саставу и врло приближним социо-економско-демографским структурама досељеног и домицилног становништва (Лукић 2005: 37–66; Лукић 2015: 41ff.).

Проблеми активне и пасивне акултурације појављују се већ и при миграцијама село–град, на кратким растојањима и унутар исте етничке и регионалне групе (Влаховић 1987: 92–93; в. нпр. и Ивановић Баришић 2015: 59ff., која указује и на конфузију у вредносном систему и стилу живота као последицу миграције – све то још више долази до изражаја код прекограничних миграција, поготово код етнички несродних група); а и Цвијић је упућивао на трзавице старинаца и дошљака у његовој родној Лозници (1987а: 160–161). Хаотичне, стихијске миграције галванизују и домаће становништво на противнике и поборнике настањивања дошљака (ови други су понекад и сами нешто раније придошлице из суседних држава, спонзорисани од међународних фактора), па је неопходна целовита стратегија интеграције.

4.2. Безбедносни и геополитички аспекти

Већ извесно време се говори о "секуритизацији" миграната, о безбедносним и епидемиолошким опасностима које проистичу из миграција, а уочљиве су дивергентне, па и супротне процене, чак и (к)од војно-безбедносних аналитичара из истих институција (Факултет безбедности, поједине невладине организације), у погледу заступљености и бројности евентуалних терориста "спавача"; али су се до сада, срећом, претежно показале преувеличанима, јер је у односу на масовност било релативно мало инцидената, чак и међу самим мигрантима, док, макар за сада, нису извршили ниједан терористички напад, као што су неутралисани и хигијенско-санитарни ризици (упркос немогућности да се обаве адекватни здравствени прегледи).

У данашње време геополитички аспекти сеоба, које је назначавоао и Цвијић (поред других аутора његовог времена), поново добијају на значају, јер масовне сеобе могу изазвати крупне потресе у адмисионим регионима. Без дубљег улажења у философскополитичке и етичке моменте текућих процеса, морална (субјективна) и међународноправна (објективна) одговорност је на земљама које су покренуле ратове и изазвале избеглиштво (а то су углавном некадашње колонијалне метрополе, које и данас играју увежбану империјалну улогу, попут Француске, староставног "жандара Африке"); а, уједно, запад је генерисао кризе и разорио најмултикултуралнија друштва арапског света (попут Либана, Ирака и Сирије), као што је и вековима покретао ратове на другим континентима, вршио "етничка чишћења" и изазивао присилне миграције широм света (за исцрпан историјски приказ в. нпр. Грчић 2005); но, главни кривци (Англо-Американци), као и увек, избегавају било какав ангажман на санацији последица.

Опет, и муџахедини су се по васцелом свету ширили и деловали углавном под командом западних сила, такорећи теледириговано; међутим, они не сачињавају претежан удео у целокупном исламу, који је и сâм унутар себе крајње хетероген (и

пословично подељен верским и етничким расколима), а нису сви муслимани једнако милитантни (као што ни сви хришћани нису крсташи или конквистадори). Управо је (насупротив тврдњама професора Мирољуба Јевтића 2015) Сирија (била) изразит пример етничке и конфесионалне разноликости и коегзистенције, па је не треба посматрати кроз "крсташке" наочаре нити хантингтоновски прилаз. Уопште узев, у миграцијама се пренаглашава религијска димензија у ситуацији када се не зна ни који је удео муслимана, а камоли то којим исламским деноминацијама иселјеници припадају. Перцепција ислама као хомогеног и априорно непријатељског према европским вредностима (Hanciles 2008: 5), као и управо екстремистичке акције (с цивилним колатералним штетама, погрешним идентификовањем мета, девастацијом животне средине, милитаризовањем целокупног живота) против екстремиста, само додатно заоштравају њихову позицију и потхрањују јачање цихадизма – од муџахединског радикализма гори је само антимуџахедински у до сада виђеним издањима, која продужавају спиралу насиља. Чак и домаћи проамерички и ционистички настројени аналитичари назначавали да је овај избеглички талас освета САД Европи за не(довољну) послушност или, у најмању руку, исход жеље да се покаже неспособност Европе за реаговање на инциденталне ситуације (а може бити и кажњавање Грчке, као капије Европе, због непокорности).

Са друге стране, и у чланицама Европске уније већ је деценијама видан раскорак устава, (под)законских прописа и правне праксе, па се не може говорити о мигрантском праву, него једино о мигрантским политикама, које се разликују од једне до друге земље, али и зависно од странке/коалиције која је моментано на власти, конјунктуре на тржишту радне снаге и других случајних околности (о разноликости и промењивости имиграционих политика, које обележава постепено ограничавање права на азил и усељавање, за Немачку, Аустрију и Шведску в. прегледе нпр. у: Nuscheler 1995: 107ff.; Mayer/Spöng 2009; Hilpold/Perathoner 2010; ИМИН 2016б: 3–5; а за САД: Предојевић-Деспих 2010). Миграционе политике не морају, не могу и не треба да свуда буду исте – иако је ЕУ усвојила општи оквир за политике (ИМИН 2016б: 6ff.), још и раније, а поготово сада, показало се да се свака нација-држава руководи сопственим приликама и потребама (ИМИН 2015б: 9ff). Инконсистентност европских миграционих и с њима повезаних социјалних политика, доскора прикривена испод фасаде заједништва, показала се у пуном светлу управо сада, када је требало да земље чланице покажу како узајамну солидарност, тако и милосрђе према невољницима (било економским или ратним).

4.3. Могућности прихвата/смештаја и интеграције

Мање и слабије државе редовно сnose највећи терет избегличких померања, подносећи неповољне, али најчешће не и повољне учинке миграција – док су мигранти нпр. Немачкој и Аустрији потребни ради популационе обнове радног контингента, а Турској као демографски резервоар за настањивање источних крајева (отетих и очишћених од Јерменâ), па можда и тампон према Курдима, проблематично је колики апсорпциони капацитет и жељу за тренутним и трајним прихватам имају друге европске земље, попут Србије, које у најбољем случају (сме се наслутити) треба да служе као кербери на вратницама тврђаве Европе, *cordon militaire*, или тампон-зона, предзиђе према "варварима" (којима смо у европској перцепцији блиски).

Србија је свој апсорпциони капацитет већ исцрпила или попунила "својим" избеглицама и ИРЛ, затим реадмитованим (нелегалним) азилантима из ЕУ, па и ремигрантима и усељеницима из суседних и осталих европских држава – према томе, већ је конзумисала своје хуманитарне обавезе (које, додуше, произлазе и из тога колико [је] илегалних миграната и лажних азиланата држављана Србије борави[ло] у другим државама [за процене в. нпр. Бобић/Бабовић 2013: 217–219] – вероватно су у питању десетине хиљада). Ако би се расподела терета извела по објективним критеријима, као што су одговорност за ратне сукобе (не само недавне, односно текуће), економска и политичка моћ, људски и материјални ресурси, демографске потребе, интеграциони потенцијал итсл, наша земља би сигурно била на зачељу према моралним дужностима, као што оправдано негодују и друге источноевропске државе, ни на који начин инволвиране у блиско- и средњоисточне (предњоазијске) конфликти.

Поједини наши угледни демографски теоретичари (Мирјана Рашевић, Владимир Никитовић) залажу се за систематску колонизацију азиланата у опустеле, расељене крајеве и сугеришу разне промиграционе мере и политике (в. нпр. Kupiszewski et al. 2012: 92–93) у циљу трајног насељавања (премда је упитна жеља самих миграната да се овде задрже, поготово у пасивним срединама). Међутим, ако је судећи и по понашању "домаћих" избеглица (Parant 2005: 75; Лукић 2005: 23–24; Лукић 2015), није нимало извесно да би се тиме дугорочно побољшала демографска слика, јер су области избегличког усељавања и зоне економске емиграције у Србији безмало комплементарне, с врло мало преклапања (Пенев, у: Parant 2005: 211–213; Предојевић-Деспих 2011: 2; Пенев/Предојевић-Деспих 2012: 43). И после избегличког таласа 1990-их хронична демографска неравнотежа (на коју указују још *Проблеми* 1989) и питање обнављања становништва искључиво су се заоштрили, а концентрација на осовини Срем – Нови Сад – Београд – Панчево још се и додатно појачала секундарним миграцијама. И утицај миграција на будући развој или демографску обнову становништва прилично је краткотрајан (Kupiszewski et al. 2012: 69ff.), а губи се већ после неколико деценија, јер се фертилитет избегличке популације редовно смањује у односу на првобитни, те се не може рачунати ни са дугорочнијим популационим ефектима.

5. ПЕРСПЕКТИВЕ ДАНАШЊИХ ПОКРЕТА СТАНОВНИШТВА

Проширивање појмова избеглица и азиланата такође на економске мигранте доноси земљама пријема додатне моралне, социјалне и финансијске обавезе. Међутим, морална обавеза се заснива на њиховој угрожености, а она је ствар степенa – релативно мали број миграната неспорно је апсолутно, егзистенцијално угрожен, док су у извесном степену егзистенцијалној невољи и другим недаћама изложени сви становници ратом захваћене земље (али у правном смислу немају статус избеглица). Нису сва подручја ни у самој Сирији или Ираку жаришта сукоба, па ни то што је неко држављанин дотичне земље не значи да његовом животу или опстанку прете ратна збивања (бројни исељеници су 1990-их у Србију и из БиХ или с Космета дошли иако нису били ни близу линије фронта – карта дистрибуције избеглица по општинама порекла показује да многе уопште нису биле захваћене ратним дејствима [Лукић 2005: 29]). Зато би се морало трагати за компромисом између криминализације/илегализације (коју апострофишу, тј. домаћем становништву

пребацују Стојић Митровић 2014: 83ff.; и Stojić Mitrović & Meh 2015) и адорације миграната, односно њиховог безусловног сажаљевања и заштите – заправо, најважније је разграничити истинске невољнике од оних који злоупотребљавају крхке азилантске/усељеничке процедуре.

Просторне, временске и социјалне димензије данашњих покрета још су несагледиве, а крајњи резултати непредвидиви, па се мора ослонити на историјску и актуелну димензију миграционих кретања те у њима тражити аналогije у динамички мотивâ/узрокâ, праваца, видова. Апокалиптички, или алармистички хорор-сценарији (укључујући стварање "слике о непријатељу", прорицања инвазије сиромашних, демографских бомби, великих сеоба библијских размера) наговештавани су још од 1990-их година (Nuscheler 1995: 23–25, 52–53; Hanciles 2008: 4, 172ff, 211ff) – али између параноичног конспирационизма и "моралне панике", с једне стране, и наивности или промовисања недостижних идеала о пружању савршеног уточишта (јер многе врло плаузибилне препоруке, из разних економских, социјалних и политичких разлога, напосто нису оствариве у пракси), са друге, ваља наћи средњи пут, у облику реалистичних пројекција, заснованих на претходним историјским епизодама, које сведоче да се миграције обично одвијају поступно, у ограниченим размерама и у мањим групама, а да су ретке фазе када попримају сасвим стихијске, драматичне размере, налик Брауновом кретању.

Ни Велика сеоба народа није била толико масовна нити једнократна – она је више археолошко-историографски конструкт којим се синтетички низ мањих сеоба краћег домета у релативно бурном раздобљу од неколико векова, па је текуће догађаје тешко поредити с њом, због трајања, укупног обима, етничке хетерогености (и етногенезе коју је произвела), као и бројних ефеката у начину живота народносних група. Просторна мобилност и иначе је значајно повећана током последњих деценија, а права драма ће наступити кад (као што наговештава и Nuscheler 1995: 63ff.) становништво пренасељене Кине и Индије (а могућно и Индонезије), али и црне, подсахарске Африке, достигне ступањ покретљивости да се може упустити у интернационалне миграције, што ће дугорочно представљати већу демографску претњу него муслиманске земље Блиског и Средњег истока. На пример, већ је такорећи опишљив демографски притисак Кине на Амуру ("навођена демографска бомба"), при чему у сибирском делу Русије већ (не)легално борави више милиона досељених јужних суседа, безмало колико и самих држављана Руске Федерације у том региону. Дакле, ризик доноси драстичне демографске равнотеже на глобалном нивоу (поготово кад се укрсте са степеном привредног развоја и стандардом живота – демографске "дезинвестиције"), које могу изазвати темељне демографске потресе и битно изменити етнички пејзаж планете.

Као што се и очекивало, мигрантски талас је током зиме замро, али може оживети већ за који месец, зависно од политичких одлука на које Србија није кадра да утиче. Можемо се једино прибојавати да (као у оном вицу с Пољаком и златном рибицом, од које тражи да Кинези три пута дођу до Пољске и врате се, прелазећи преко њему омражене Русије) не наступи енормно већа мигрантска бујица (коју треба обуздати или опслужити) или пак да не дође до масовне депортације усељеника из западноевропских земаља управо код нас. Међутим, као што је истицао и сâм Цвијић, кућа нам је на сред пута, а то, додуше, јесте пут свиле, али и кријумчарења дроге, оружја и људи, па је Балкан одувек представљао вратнице Европе. Практично сва данашња друштва отелотворавају исходе ранијих миграција,

било у смислу настанка, било у погледу смењивања – али је битна градација између поступних пресељења и интеграције, на једној, и масовног похода, на другој страни, као и адекватна и на поузданим и разноврсним информацијама заснована реакција како на један тако и на други тип покретања.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Баучић, И. и Нејашмић, И. (1982) "Значење Цвијићевих истраживања миграције у југоисточној Европи", у: *Научно дело Јована Цвијића*, Научни скупови, књ. XI, САНУ, Београд, стр. 225–237.
2. Бобић, М. и Бабовић, М. (2013) "Међународне миграције у Србији – стање и политике", *Социологија*, год. LV, бр. 2, стр. 209–228.
3. Bonifazi, Corrado, et Mamolo, M. (2004) "Past and Current Trends of Balkan Migrations", *Espace populations sociétés*, No. 3, pp. 519–531.
4. Брезник, Д. (1977) *Демографија*. Анализа, методи и модели, Центар за демографска истраживања, Институт друштвених наука, Београд (више издања).
5. Цвијић, Ј. (1987а) *Балканско полуострво*, Сабрани списи, књ. 2, САНУ, НИРО "Књижевне новине", ЗУНС, Београд.
6. Цвијић, Ј. (1987б) *Говори и чланци*, Сабрани списи, књ. 3, том I, САНУ, НИРО "Књижевне новине", ЗУНС, Београд.
7. Цвијић, Ј. (1987в) *Антропогеографски и етнографски списи*, Сабрани списи, књ. 4, том I, САНУ, НИРО "Књижевне новине", ЗУНС, Београд.
8. Ђулибрк, С. (1982) *Цвијићева социологија Балкана*, Институт друштвених наука – Просвета, Београд.
9. Чубриловић, В. (1987) "Живот и рад Јована Цвијића", у: Јован Цвијић, *Карст*. Географска монографија. *Нови резултати о глацијалној епоси Балканскога полуострва*, Сабрана дела, књ. 1, САНУ, НИРО "Књижевне новине", ЗУНС, Београд, стр. 13–152.
10. Денда, С. (2014) "Тражиоци азила у Србији – између закона и стварности", *Демографија*, год./књ. XI, стр. 147–172.
11. Ђорђевић-Црнобрња, Ј. (2014) "Миграције из Горе крајем двадесетог и почетком двадесет првог века", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXII, бр. 2, стр. 35–48.
12. Ђорђевић Црнобрња,⁴ Ј. (2015) "'И до Исланда су стигли' – економска и политичка миграција Горанаца из Горе", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 565–579.
13. ЕИ САНУ (2014): Етнографски институт САНУ, *Научно истраживање миграција у Србији*. Проблеми и иницијативе, Округли сто, 8. децембар 2014, Књига апстрактата [потпуни радови углавном објављени у *Гласнику ЕИ*, LXIII/3].
14. Филиповић, М. (1968) "Јован Цвијић и српска етнологија", у: *Цвијићев зборник*. У спомен 100. годишњице његовог рођења, Одељење природно-математичких наука, САНУ, Београд, стр. 27–42.
15. Грчић, М. (2005) "Промене у размештају становништва света узроковане геноцидом и етничким чишћењима", *Демографија*, год./бр. II, стр. 7–32.
16. Грчић, М. (2008) "Становништво као демографски систем", *Демографија*, год./бр. V, стр. 7–34.
17. Hanciles, Jehu J. (2008) *Beyond Christendom*. Globalization, African Migration, and the Transformation of the West, Orbis Books, Maryknoll – New York.

⁴ Овде је презиме без спојне цртице.

18. Hilpold, P., und Perathoner, C., Hrsg. (2010) *Immigration und Integration. Völkerrechtliche und europarechtliche Antworten auf eine zentrale Herausforderung der Zeit*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am M et al.
19. ИМИН (2015а): *Миграције и етничност на почетку 21. стољећа*. Знанствена конференција, Књига сажетака, Поводом 30 година излагања часописа *Миграцијске и етничке теме* (1985–2015), Институт за миграције и народности, Загреб, 26. вељаче 2015.
20. ИМИН (2015б): Институт за миграције и народности, *Forced Migration Flows and the Humanitarian Crisis in Europe: Position Paper of the Institute for Migration and Ethnic Studies*, Zagreb, November 2015.
21. ИМИН (2016а): *Нови (и)мигранти у ЕУ: према изазовима интеграције*, Међународни знанствени симпозиј, Књижница сажетака, Институт за миграције и народности, Загреб, 15. вељаче 2016.
22. ИМИН (2016б): *Интеграција миграната у Еуропској унији с освртом на Хрватску: стратешка полазишта Института за миграције и народности*, Загреб, вељача 2016.
23. ИОМ (2012): International Organization for Migration/Међународна организација за миграције, *Основи управљања миграцијама у Републици Србији*, Београд, септембар 2012.
24. Ивановић Баришић, М. (2015) "Миграције село–град у другој половини 20. века у Србији", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 595–608.
25. Јевтић, М. (2015) "Избегличка криза и религија. Шта се заиста крије...", *Сведок*, год. XX, бр. 1003–1004, 20. октобар, стр. 2–4.
26. Krasteva, A. (2015) "Mobile Balkans: Temporality, Types, Trends", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 515–535.
27. Крнега, М. (1983) *Модели миграција*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд – Зајечар.
28. Kuriszewski, M., Kuriszewska, D. и Никитовић, В. (2012) *Утицај демографских и миграционих токова на Србију*, Међународна организација за миграције, Београд.
29. Лукић, В. (2005) *Избегличке миграције из Босне и Херцеговине у Београд(у)⁵ током последње деценије XX века*, Географски институт "Јован Цвијић", Посебна издања, књ. 66, САНУ, Београд.
30. Лукић, В. (2015) *Две деценије избеглиштва у Србији*. Попис становништва ... 2011. у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд.
31. Лукић Крстановић, М. (2015) "Интердисциплинарни дијалог о проучавању миграција", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 507–514.
32. Лутовац, М. (1968) "Миграциони процеси становништва Југославије", у: *Цвијићев зборник*. У спомен 100. годишњице његовог рођења, Одељење природно-математичких наука, САНУ, Београд, стр. 189–198.
33. Лутовац, М. В. (1987) поговор у: Јован Цвијић, *Балканско полуострво...*, стр. 527–539.
34. Марковић, П. (1983) "Фактори и последице миграције пољопривредног становништва у Југославији", у: *Зборник Филозофског факултета*, књ. XIII-2 (Споменица Цветка Костића), Београд, стр. 21–28.
35. Mayer, S., and Spöng, M. (eds.), *Debating Migration. Political Discourses on Labor Immigration in Historical Perspective*, StudienVerlag, Innsbruck, Wien, Bozen, 2009.
36. Месић, М. (2002), "Глобализација миграција", *Миграцијске и етничке теме*, год. 18, бр. 1, стр. 7–22. (укључено као завршно поглавље у: исти, *Међународне миграције: токови и теорије*, Завод за социологију, Филозофски факултет, Загреб, 2002).

⁵ разлика у наслову на корици и на насловној страници

37. *Миграције у фун[к]цији развоја* (2015), Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине, Сарајево.
38. Милић, В. (1989) "Социолошка концепција Јована Цвијића" и "Методолошке особености Цвијићевог проучавања друштвеног живота", у: исти, *Прилози историји социологије*, "Веселин Маслеша", Сарајево, стр. 183–229 и 557–563.
39. Недельковић, Д. (1968) "Основни методолошки преокрет у Цвијићевом научном делу", у: *Цвијићев зборник. У спомен 100. годишњице његовог рођења*, Одељење природно-математичких наука, САНУ, Београд, стр. 9–15.
40. Nuscheler, F. (1995) *Internationale Migration. Flucht und Asyl*, Grundwissen Politik, Bd. 14, Leske + Budrich, Opladen.
41. Павлов, Т. (2009) *Миграциони потенцијал Србије*, Група 484, Београд.
42. Parant, A., éd. (2005) *Migrations, crises et conflits récents dans les Balkans*. Colloque international, Belgrade, 27–29 octobre 2005, DémoBalk, l'Association des démographes de Serbie, l'Institut des sciences sociales de Belgrade, s. a. (делимичан превод на српски: Горан Пенев [ур.], *Миграције, кризе и ратни сукоби на Балкану с краја 20. века*, Друштво демографа Србије, DémoBalk, Београд – Волос, 2011).
43. Павловић, М. (2015) "Миграција становништва са територије Србије у Турску у историјској перспективи", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 581–593.
44. Пенев, Г., и Предојевић-Деспић, Ј. (2012) "Просторни аспекти емиграције из Србије. Три 'врुће' емиграционе зоне", *Становништво*, год. L, бр. 2, стр. 35–64.
45. Петровић, Р., и Благојевић, М. (1989), *Сеобе Срба и Црногораца са Косова и Метохије*. Резултати анкете спроведене 1985–1986. године, Одељење друштвених наука, Демографски зборник, књ. II, САНУ, Београд.
46. Полети, Д. (2013) "Савремене радне миграције у европском контексту – економски и политички аспекти", *Социологија*, год. XV, бр. 2, стр. 333–348.
47. Предојевић-Деспић, Ј. (2009) "Мигрантске мреже: незаобилазна перспектива у проучавању савремених међународних миграција", *Социолошки преглед*, год. XLIII, бр. 2, стр. 209–229.
48. Предојевић-Деспић, Ј. (2010) "Имиграциони закони и развитак усељеничких стратегија – пример Сједињених Америчких Држава", *Страни правни живот*, бр. 1, стр. 217–231.
49. Предојевић-Деспић, Ј. (2011) "Просторне карактеристике емиграције из Србије: од гастарбајтера до мигрантских мрежа", *Демографски преглед*, год. XI, бр. 42, стр. 1–4.
50. Прелић, М. (2014) "Јован Цвијић и прве деценије формирања и институционализовања⁶ етнологије као науке у Србији", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXII, бр. 2, стр. 83–98.
51. *Проблеми политике обнављања становништва у Србији* (1989), Демографски зборник, књ. I, Одељење друштвених наука, САНУ, Београд.
52. Радвановић, М. (1982) "Цвијићева концепција о миграцијама становништва и српска етнологија", у: *Научно дело Јована Цвијића*, Научни скупови, књ. XI, САНУ, Београд, стр. 265–271.
53. Schiller, N. G., and Çağlar, A. eds. (2011), *Locating Migration. Rescaling Cities and Migrants*, Cornell University Press, Ithaca and London.
54. SEEMIG Национална стратегија унапређења производње и коришћења података о миграцијама за Републику Србију (Предлог националне стратегије унапређења и коришћења података о миграцијама, тржишту рада и људском капиталу), Институт друштвених наука и Републички завод за статистику, Београд, 2014.

⁶ У оригиналу стоји е.

55. Stojić Mitrović, M. (2014) "Presenting as a Problem, Acting as an Opportunity: Four Cases of Socio-Political Conflicts Taking the Presence of Migrants as a Focal Object in Serbia", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXII, бр. 1, стр. 67–83.
56. Stojić Mitrović, M. & Meh, E. (2015), "The Reproduction of Borders and the Contagiousness of Illegalisation: A Case of a Belgrade Youth Hostel", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 623–638.
57. Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији за период 2009–2014. године (2009), Влада Републике Србије, Београд.
58. Стратегија за интегрисано управљање миграцијама у Црној Гори за период 2008. – 2013. [sic!] године (2008), Влада Црне Горе, Подгорица, 28. јул.
59. Стратегија за управљање миграцијама (2009), Влада Републике Србије, Београд.
60. Васовић, М. (1968) "Цвијићев рад на антропогеографији југословенских и балканских земаља с посебним освртом на његов општедруштвени значај", у: *Цвијићев зборник. У спомен 100. годишњице његовог рођења, Одељење природно-математичких наука, САНУ, Београд*, стр. 17–26.
61. Васовић, М. (1994) *Јован Цвијић: научник, јавни радник, државник*, ИКЗС, Сремски Карловци – Нови Сад.
62. Вемић, М. (2005) "Цвијић и картографија", *Глобус*, бр. 30, стр. 159–170.
63. Весковић Анђелковић, Милица, и Мирјана Бобић (2015), "Ставови грађана централног дела Србије према утицају досељеника на традицију и културу њихове локалне заједнице", *Миграцијске и етничке теме*, год. 31, бр. 2, стр. 221–246.
64. Влаховић, П. (1987) *Писци наше етнологије и антропологије*, библ. "Етноантрополошки проблеми", књ. I, Одељење за етнологију [Филозофског факултета], Београд.
65. Вујовић, С., прир. (1988) *Социологија града*. Социолошка хрестоматија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
66. Wertheimer-Балетић, А. (1982) *Демографија*. Становништво и економски развитак, Информатор, Загреб.
67. Златановић, С. (2015) "Методолошки и епистемолошки изазови истраживања коетничких миграција на послератном терену", *Гласник Етнографског института САНУ*, год. LXIII, бр. 3, стр. 537–548.
68. Жупарић-Иљић, Д., ур. (2013) *Првих десет година развоја сустава азила у Хрватској (с освртом на суставе азила у регији)*, Институт за миграције и народности, Центар за мировне студије, Кућа људских права, Загреб.
69. Жупарић-Иљић, Д. (2014) "Постоји опасност да се 'пасивна толеранција' претвори у 'активну нетолеранцију'", 3. 3., портал Цивилнодруштво.хр, http://www.civilnodrustvo.hr/index.php?id=71&tx_ttnews%5Btt_news%5D=8652&...
70. Жупарић-Иљић, Д. и Грегуровић, М. (2013), "Ставови студената према тражитељима азила у Републици Хрватској", *Друштвена истраживања*, год. 22, бр. 1, стр. 41–62.

CVJIĆ'S CONCEPTION ON THE CAUSES OF MIGRATIONS (METANASTATIC MOVEMENTS) AND ITS TODAY'S PRESENTNESS

In the year of 150th anniversary of Cvijić's birth, it is worth assessing in what measure his doctrine on the causes of migrations, founded on a plenty of empirical stuff from the whole Balcan Peninsula, is applicable to present processes. Although he did not supply any complete theory or typology of migrations, he offered valuable suggestions on their causes, directions, durations and effects, too.

Since the primary attention in commenting the actual populational movements has been devoted to potential consequences (albeit it is extremely unrewarding during the very event, when it has been not finished yet, to formulate scientific explanations and interpretations of causal-teleological complex which has set it off), this paper advocates the thesis that, for the research on potential effects of transnational migrations, it is more relevant to establish their probable causes than to retain by a phenomenological account. Also, having in mind that the current migrants have not mainly been scrutinized from the social-scientific point of view (economic, sociological, psychological), there remains yet unclear how to classify recent transmigrations (spontaneous/organized, temporary/permanent, massive/sporadic), and especially whether they should be qualified as economically or militarily-politically conditioned (that was disputable matter e.g. in the case of moving from Kosovo and Metohija during 1970s and 1980s). There comes in the foreground Cvijić's appraisal that all the metanastatic movements of population are in ultima analysi caused by (socio-) psychological grounds, which could be ascertained also by various comparative research on the migration rates from different regions. Regrettably, there are not yet sufficiently reliable data regarding basic parameters of present-day migrations to make certain conclusions, but the main causes may be identified primarily as social-psychological ones, while their directions and dynamics are rather unlawful or irregular, which leaves a room for multifarious hypotheses.

KEY WORDS: transnational migrations; causes of migrations; Jovan Cvijić; (il)legal migrants; social-psychological reasons of migrations

ШТА ЈЕ СА СТРАТЕГИЈСКИМ ОПРЕДЕЉЕЊЕМ СРБИЈЕ ЗА ТРАНСФОРМАЦИЈУ НЕГАТИВНИХ У ПОЗИТИВНЕ ЕФЕКТЕ СПОЉНИХ МИГРАЦИЈА?

Владимир ГРЕЧИЋ*
Драгољуб ТОДИЋ*

У раду се, најпре, указује на шири контекст расправе о савременим миграцијама, као и постојећи теоријски оквир расправа. Аутори, између осталог, разматрају питање потребе и могућности за трансформацију негативних у позитивне ефекте спољних миграција.

Република Србија је у прошлости била суочена са великим миграционим токовима. Одлазак великог броја грађана који су емигрирали у земље Западне Европе и Северне Америке је главни тренд у последње две и по деценије. Као одговор на ове емиграционе токове, Влада РС је усвојила неколико стратегија и припремила законске предлоге током прве деценије 21. века - Декларација Владе Републике Србије о проглашењу односа између отаџбине и расејања односом од највећег државног и националног интереса (2006.), Закон о дијаспори и Србима у региону (2009.) и Стратегија очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону (2011.). Према томе, Србија се стратегијски определила за теоријски концепт новијега доба, за концепт транснационализма. Међутим, остварени резултати у сарадњи са дијаспором су били слабији од очекиваних. Уз то, Министарство за дијаспору је укинута. Канцеларија за дијаспору такође.

Иначе, велики је интелектуални потенцијал српске дијаспоре. Аутори износе аргументе да Влада Републике Србије не посвећује одговарајућу пажњу српској дијаспори. Као последица тога јесте знатно мањи утицај стваралачке дијаспоре на развој српске привреде и друштва.

* Професор, Институт за међународну политику и привреду

* Професор, Институт за међународну политику и привреду, E-mail: dtodic@ymail.com

КЉУЧНЕ РЕЧИ: међународне миграције; теорије; српска дијаспора; хијерархија утицаја дијаспоре на земљу порекла миграната; девизне дознаке; корист од умова из дијаспоре

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Постоји више разлога зашто људи одлуче да мигрирају у неку другу земљу. Глобализација је повећала тражњу за радном снагом из других земаља у циљу одржавања националне економије на конкурентном нивоу. Учесници у миграцијама те сврхе познати су као "економски мигранти"; ови појединци су углавном из сиромашних земаља који мигрирају ради стицања прихода за опстанак. Део прихода, то јест уштеђевине, обично шаљу у земљу порекла – кући, члановима породице, у виду девизних дознака. Девизне дознаке су постале економски хит у великом броју земаља у развоју. То је случај и са Србијом.

Људи такође мигрирају или су приморани да то чине као резултат етничких сукоба, грађанских ратова, кршења људских права, насиља, или да побегну од прогона, али и од крајњег сиромаштва.

Убрзани раст међународних миграната – велики изазов за креаторе политика у 21.веку

У Њујорку је 12. јануара 2016. године, заменик Генералног секретара УН, Јан Елиасон, представио јавности студију, која је рађена у Одељењу за становништво УН, под насловом "Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision" која садржи најновије ревидиране податке о укупном броју становника и миграната широм света, као и о кретању њиховог броја током последње две и по деценије, а и о њиховој распрострањености по континентима, регионима и земљама.

Студија показује да се број миграната у свету (лица рођена у некој другој земљи од оне у којој живе), у првих 15 година 21. века, повећавао брже од повећања укупног становништва и да се њихов удео у укупном становништву, у периоду 2000-2015.године, повећао од 2,8% на 3,3%, достигавши 2015.године 244 милиона (укључујући 20 милиона избеглица), у поређењу са 173 милиона миграната колико их је било у 2000.години.¹ Број миграната се, дакле, повећао у петнаестогодишњем периоду за 41%. Највећи број миграната уточиште је нашао у Европи – 76 милиона. Следе Азија и Северна Америка (са 75 и 54 милиона, респективно).² Само у земљама Западне Европе живи готово 28 милиона миграна чије је учешће у укупном становништву овог региона 14,4%.

Када је реч о жељеним мигрантима, траже се: таленти, особито они са високим достигнућима у области научних истраживања (електро техника, физика и слично); лекари и медицинске сестре; студенти.

¹ UN, Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision available at <http://reliefweb.int/report/world/trends-international-migrant-stock-2015-revision> (приступ: 15. март 2016)

² UN, *Key trends in international migration*, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.

Укупан број лекара и медицинских сестара рођених у иностранству који раде у земљама ОЕЦД-а је порастао за 60% у периоду 2004-2014. Број међународних студената на универзитетима држава чланица ОЕЦД је у 2012. износио 2,840.502. Највише их је било У САД (740.476), УК (427.886), Француској (271.399), Аустралији (249.588), Немачкој (184.594) и Канади (120.960).

Студија УН показује и то да је у свету у 2015. години 177 милиона миграната, односно 72 % њиховог укупног броја, било у животној доби између 20 и 64 године старости, у просеку 39 година старости. Убрзано повећање миграната у свету, као последица глобализације и боље информисаности о алтернативним могућностима, има вишеструке импликације. За послодавце у развијеним имиграционим земљама, нарочито у оним где нагло стари домицилно становништво и где је негативна стопа природног прираштаја становништва висока, то је повољна прилика. Повећање младе радне снаге на тржишту рада, даје им погућност бољег избора за попуњавање слободних радних места. С друге стране, већа понуда радне снаге на тржишту рада води смањењу надница и повећању профита послодаваца. Наравно, за друштва и државе на које су усмерени масовни миграциони трендови, нагли пораст миграната има и негативне импликације, посебно када се ради о нежељеним мигрантима, које посебно носи собом избегличка миграција. Повећање мигрантских заједница у појединим земљама доводи и до повећања ксенофобије и раста екстремне деснице која је против миграната и залаже се за јачање националне државе.

Забрињавајућа је чињеница да су миграциони токови према ЕУ у последње две године све више интензивирани и да, судећи по прогнозама надлежних светских организација, и даље не јењавају. За разлику од деведесетих година прошлог века, садашњи мигранти имају унапред одређену циљну земљу у којој траже место под сунце за перманентни живот. Најчешће помињана дестинација је Немачка, која истина има негативну стопу природног прираштаја становништва већ дуго година, али и најинтензивнији прилив добровољних миграната, највећи број тражилаца азила, као и извесне проблеме с мигрантима чији укупан број премашује 12 милиона, тј чине више од 14,5% укупног становништва.

Европска комисија трага за адекватним решењем за мигрантску кризу већ више од године дана. У том периоду усвојила је два стратешка документа – Европску агенду о миграцијама и Европску агенду о безбедности које нису дале очекиване резултате. Први документ, назван популарно Миграциони програм, садржи краткорочне (обезбеђење граница, сарадња са земљама порекла миграната и квоте за расподелу мигрантског терета) и дугорочне (сузбијање узрока нерегуларних миграција и раскринкање кријумчарских мрежа) мере Европске уније. Државе чланице ЕУ су се прво спотакле око квота за пријем миграната. Следи низ проблема, до суспензије Шенгенског уговора на одређено време. Очигледно да Европска комисија није нашла адекватно решење за мигрантску кризу што је у извесној мери пољуљало темеље на којима се ЕУ заснива. Разуме се, од главне идеје ЕУ се неће бар у скорије време одустати и нека решења ће се пронаћи и утврдити главни правци деловања. Поред питања солидарности, у жижи актуелности су и основни разлози због којих људи беже – укључујући грађанске ратове, етничке и друге сукобе, политичку и економску нестабилност, поштовање људских права и сиромаштво. Сва та питања су од изузетне важности и за Балкан.

Класично емиграционе земље, особито оне са привредама у успону, успостављају нове моделе сарадње са својом дијаспором

Постоје примери добре праксе у сарадњи матичне државе са својом дијаспором. Овде ће бити наведени само неки. *Кина*, не зато што има најбројнију дијаспору и друга је у свету по девизним дознакама из иностранства, већ због тога што је једина земља која је привукла најобимније директне инвестиције од Кинеза у дијаспори. *Индија*, која добија најобимније девизне дознаке од своје дијаспоре и успела да ангажује у сопствену *high tech* индустрију бројне стручњаке из дијаспоре. *Мексико*, због феномена *колективних девизних дознака* миграната, које последњих година бележе динамичан раст, из завичајних удружења. *Филипини*, држава која је лансирала Пројекат филантропије, са циљем да генерише фондове и друга средства у САД из којих би се финансирали развојни пројекти у земљи. *Тајланд*, који је пре 15 година лансирао пројекат под називом "Обрнути *brain drain*", са циљем да изгради "тајландске глобалне везе" ради јачања "тајландског глобалног положаја". Реч је о коришћењу "мозгова" и "веза" тајландских стручњака који живе у прекоморским земљама ради помоћи у развоју Тајланда, нарочито у науци и технологији. *Чиле*, у оквиру мреже *ChileGlobal*, има за циљ да стимулише учешће емиграната у развоју матичне државе, ублажи негативне ефекте који настају због "одлива мозгова" из земље и да претвори "одлив мозгова" у тзв. "циркулацију мозгова" или "размену умова". *Хрватска*, која користи средства Светске банке за пројект технолошког развоја. Кроз овај пројект, Министарство знаности, образовања и шпорта намерава побољшати пословно окружење у подручјима науке и технологије.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Значај миграција је, тако, створио нову област научних истраживања која је сложена и мултидисциплинарна: то су студије миграција. Циљ ове дисциплине је да објасни и предвиди образце миграција, истражи утицај миграционих кретања и инспирише креаторе политика. Почетне теорије биле су фокусиране на економску мотивацију, са циљем да објасне разлоге и динамику географског померања људи са једне територије на другу. Оне су адаптирале неокласичну економску теорију у нову научну дисциплину, указивањем на "push" и "pull" факторе који сугеришу закључак да негативни услови "гурају" појединце да напусте своје земље у којима су рођени, а економске и друге предности у новим земљама их "привлаче". Ова теорија је била и још увек јесте важна, али она не објашњава све појаве; те је у блиској прошлости допуњена другим, као што су теорија светског система или теорија транснационализма.³

Најрелевантнији "push" и "pull" фактори⁴ су повезани са демографским аспектима, а посебно са појавом демографске транзиције, еволуција од преиндустријског

³ Alberto Cervone, *Seeking a Sensible Migration Policy*, Governments should avoid treating immigration mainly as a security problem, pdf. Available at: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/pC_V3N2_en.pdf

⁴ *Push Factors*: Not enough jobs; Few opportunities; Inadequate conditions; Desertification; Famine or drought; Political fear or persecution, Slavery or forced labour; Poor medical care; Loss of wealth; Natural disasters; Death threats, Desire for more political or religious freedom; Pollution; Poor housing; Landlord/tenant issues; Bullying; Discrimination; Poor chances of marrying; Condemned housing (radon gas, etc.); War. *Pull Factors*: Job opportunities; Better living conditions; The feeling of having more political and/or religious freedom;

високог наталитета и смртности до савременог периода, где пост-индустријски период карактерише низак наталитет и морталитет. Овај тренд се сада дешава у најсиромашнијим земљама света, стварајући пренасељеност и тежак притисак становништва да у све већем броју крене ка развијеним земљама, где се становништво смањује и стари. Један од главних разлога да савремене миграције добијају на значају су њихове димензије и стопа раста.

У посебној категорији миграција се налазе оне чији се узроци везују првенствено за присилне околности због чега се у литератури говори о "присилним миграцијама" (forced migration) иако је граница између "присилних" и осталих врло често нејасна. У међународном праву се статус ове категорије миграција у основи најчешће везује за избеглице из Конвенције о статусу избеглица (1951) са Протоколом из 1967, али остају бројне дилеме у тумачењу појединих елемента из дефиниције појма "избеглица". У савременој литератури која се бави различитим аспектима присилних миграција све је већи број наслова који су посвећени указивању на потребу (ре)дефинисања статуса присилних миграната, чији су узроци на различите начине повезани са проблемима у животној средини. У овим оквирима се расправља о специфичном положају и потреби редефинисања статуса избеглица чији се узроци миграција везују за климатске промене и природне катастрофе.⁵

Постоји, међутим, велики број теорија које објашњавају међународне токове капитала и људи из једне земље у другу. Овде ће бити поменуто само пет које неки аутори сматрају теоријама о међународним миграцијама 21. века.⁶

Неокласична економска теорија

Ова теорија миграција наводи да је главни разлог за миграције радне снаге разлика у зарадама између две географске локације. Разлике у платама обично су повезане са географском понудом и тражњом за радном снагом. Може се рећи да подручја са недостатком радне снаге, али вишком капитала, имају релативну високу цену рада, док области са високом понудом радне снаге и мањком у капиталу имају ниску релативну цену рада. Рад има тенденцију да тече од подручја са ниским платама у области са високим платама. Често са овим миграционим токовима радника долази до промене стања како у земљама емиграције, тако и у земљама пријема. Неокласична економија се најбоље користи да опише транснационалне миграције, јер није ограничена међународним законима имиграције и сличним владиним прописима.⁷

Теорија дуалног тржишта рада

Теорија дуалног тржишта рада наводи да је миграција углавном узрок деловања привлачних фактора (pull factors) из развијених земаља. Ова теорија претпоставља да се тржишта рада у овим развијеним земљама састоји од два сегмента: терцијарни,

Enjoyment; Education; Better medical care; Attractive climates; Security; Family links; Industry; Better chances of marrying.

⁵ За неке основне назнаке видети: Тодић Д., (2014) Климатске промене у праву и реформа система управљања, Београд: Институт за међународну политику и привреду. стр. 138.

⁶ "Human Migration Explained", available at:

http://everything.explained.today/Human_migration/ (pristup: 5.mart 2016)

⁷ Fanack. "The Key Drivers of North African Illegal Migration to Europe". Fanack.com. Retrieved 14 July 2015

што захтева високо квалификovanу радну снагу и примарни, као веома радно интензиван, чија тражња захтева мање квалификovanу радну снагу. Ова теорија претпоставља да миграција из мање развијених земаља у развијене земље је резултат створених потреба за радном снагом која је потребна у секундарном сектору. Радници мигранти су потребни за попуњавање најнижих радних места на тржишту рада, будући да домаћи радници не желе да раде те послове, па то називају недостатком мобилности. Ово ствара потребу за радницима мигрантима. Осим тога, недостатак у расположиве радне снаге доводи до пораста надница, чинећи миграцију још занимљивијом.⁸

Нова економија миграције радне снаге

Ова теорија истиче да се миграциони токови и обрасци не могу објаснити само на нивоу радника појединца и њихових економских подстицаја, него се морају узети у обзир и шире друштвени субјекти - ентитети. Један такав социјални ентитет јесте домаћинство. Миграција се може посматрати као резултат аверзије ризика од стране домаћинства које не остварује довољне приходе. Домаћинство, у овом случају, има потребу за додатним капиталом који се може остварити од девизних дознака које се трансферишу од чланова породице који раде, у својству миграната у иностранству. Ове дознаке могу имати и шири утицај на економију земље порекла миграната у целини, зато што додија капитал без обавезе враћања.⁹

Теорија релативног лишавања

Ова теорија тврди да је свест о разлици у приходима између суседа или друга домаћинства у земљама порекла миграната важан фактор у миграцији. Подстицај за миграцију је много већи у областима које имају висок ниво економске неједнакости. У кратком временском периоду, девизне дознаке могу повећати неједнакости, али на дужи рок, оне заправо могу да смање неједнакост. Постоје две фазе миграције за раднике: прво, они улажу у формирање људског капитала, а онда покушавају да искористе своје инвестиције. На овај начин, успешни мигранти могу користити свој нови капитал да обезбеде боље школовање за децу и изграде боље домове за њихове породице. Успешни високо квалификовани емигранти могу послужити као пример за њихове суседе и потенцијалне мигранте који се надају да могу да постигну тај ниво успеха.¹⁰

Теорија светског система

Ова теорија разматра миграције из глобалне перспективе. Она објашњава да интеракција између различитих друштава може бити важан фактор у друштвеним променама међу различитим друштвима. Спољна трговина једне земље, која изазива економски пад у другој, може да представља подстицај да људи мигрирају у земљу са напреднијом економијом. Наводи се да је чак и након деколонизације,

⁸ Fanack. *"The Key Drivers of North African Illegal Migration to Europe"*. Fanack.com. Retrieved 14 July 2015.

⁹ Ibid.

¹⁰ Fanack. *"The Key Drivers of North African Illegal Migration to Europe"*. Fanack.com. Retrieved 14 July 2015.

економска зависност од бивших колонија и даље остаје у сфери рада у матичним државама. Овај став о међународној трговини је контроверзан, међутим, неки аутори тврде да слободна трговина, у ствари, може да смањи миграције између земаља у развоју и развијених земаља. То се објашњава тако да развијене земље увозе радно интензивне робе, што доводи до повећања запослености неквалификованих радника у мање развијеним земљама, и до смањења одлива радника миграната. Извоз капитално-интензивних производа из богатих земаља у сиромашне земље такође води изједначавању услова за остваривање прихода и запослености, а самим тим и да успорава миграције. У оба смера, ова теорија може да се користи као објашњење за миграције између земаља које су географски много удаљене.¹¹

У недавно усвојеној Агенди УН о одрживом развоју до 2030. године, у параграфу 29. је записано:¹² "Ми препознајемо позитиван допринос миграната инклузивно у привредном расту и одрживом развоју. Ми такође признајемо да су међународне миграције мулти-димензионална стварност од великог значаја за развој земаља порекла, транзита и земаља дестинације, што захтева кохерентне и свеобухватне одговоре. Ми ћемо сарађивати на међународном плану да обезбедимо сигурне, уредне и редовне миграције укључујући пуно поштовање људских права и хуманог третмана миграната, без обзира на статус миграција, избеглица и расељених лица. Таква сарадња треба да ојача отпорност заједница земаља пријема избеглица, нарочито у земљама у развоју. Посебно се истиче право миграната да се врате у земље чије држављанство су поседовали, и подсећа се да државе морају осигурати да се њихови држављани који се враћају буду уредно примљени" (The 2030 Agenda for Sustainable Development).

3. СРБИЈА И МИГРАЦИЈЕ

Србија губи битку са емиграцијом и депопулацијом, али можда постоји шанса да добије рат

Депопулација Србије је врло озбиљан проблем. Од 1992. стопа природног прираштаја је негативна. Сваке године више особа умире него што се рађа. Емиграција младих, посебно високообразованих, јесте предимензионирана. Привреда Србије је у озбиљним проблема. Стопа реалног раста БДП је била ниска, а често негативна (2012: - 1,0; 2013: 2,6; 2014: - 1,8, 2015: 0,7%) (табела 1). Према Анкети о приходима и условима живота (SILC), индикатору за мерење сиромаштва у Србији, спроведеној у 2014. години од стране Завода за статистику (која се на исти начин ради и користи у земљама чланицама ЕУ), официјелан ризик од сиромаштва - дефинисан као део становништва који живи од прихода који су испод 60 одсто просека прихода у земљи - процењује се на 25,6%.¹³

Незапосленост је висока, нарочито незапосленост младих (15 до 24 године старости). Регистрована незапосленост априла 2015 износила 761.878 лица (НСЗ, Месечни статистички билт. 2015). Према резултатима Анкете о радној снази, која је

¹¹ Ibid.

¹² United Nations Sustainable Development Summit 2015, 25-27 September 2016, New York. На Самиту УН посвећеном одрживом развоју усвојена Агенда одрживог развоја до 2030.

¹³ <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/10/727741445092592205/Serbia-Snapshot-AMS-2015-web.pdf> (accessed on February 20, 2016)

извршена у новембру 2014. године, у Србији је било 496.678 незапослених лица, од којих је 101.544 са високим образовањем, или 20,4%. Исте 2014.године, немачке фирме које послују у Србији изјавиле су да не налазе одговарајућу радну снагу на тржишту рада Србије.

Исељавање талената из Србије је све веће. То ће имати далекосежне негативне импликације. Србији су потребни високостручни кадрови. Најважнији чинилац повећања конкурентности привреде су знање и иновације, а таленти су носиоци иновација, у условима развоја друштва и економије засноване на знању.

Боља сарадња са академском дијаспором има итекако смисла. Академски и научни потенцијал у дијаспори за реформски и послереформски период јесте значајан, а могао би да буде изузетно значајан. Када процењују будуће ефекте приликом улагања капитала, стране компаније траже најбоље стручњаке.

Статистички и други извори података за Србију

Подаци о броју исељених високостручних кадрова из Србије, њихове мобилности – географске и професионалне, један су од веома оскудних ресурса неопходних истраживачима овог феномена у нас. Србија не поседује статистичку евиденцију о емиграцији, па се истраживачи морају ослањати на статистике главних имиграционих држава и међународних организација. Међутим, питање статистичког обухвата је увек актуелно и најчешће се каже да су подаци о усељеницима у овим земљама минимизирани. Организације миграната најчешће процењују да је број припадника миграната једне нације далеко већи. То чине, поред осталог, и стога како би њихова етничка група добила на значају. Годишње статистике главних имиграционих земаља евидентирају мигранте по земљи у којој су рођени, а ређе према држављанству које поседују у време имиграције, а још ређе (само пописима, углавном) према националној припадности. Када је реч о Србима у дијаспори, њиховом броју, ситуација је веома конфузна. Проблем је што имиграционе земље воде мигранте према земљи у којој су рођени, а Србија у последње две деценије променила неколико пута свој државни статус. Тако, мигранти се и данас воде према земљи у којој су рођени и то: Србија и Црна Гора, Србија, Косово и сличне комбинације (табела 3).

Према проценама Одељења за становништво УН, број миграната рођених у Србији који раде и живе широм света износио је 2010. милион две стотине и тридест хиљада сто једанаест лица, и 2013. године достигао је 1,318.261 (табела 2).¹⁴.

Процене броја миграната су припремљене од стране стручњака Одељења за економска и социјална питања Секретаријата Уједињених нација. Подаци који су овде дати се односе на међународну миграцију која је дефинисана као процена броја људи који живе у другој земљи или области, од оне у којој су рођени, или, у одсуству таквих података, број људи страног држављанства средином године који живе у наведеној земљи годину и више дана (табела 2).

¹⁴ United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013). Internet: <http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/migrantstocks2013.htm?msdo/> (приступ: 30. марта 2014)

Српска академска дијаспора у последње две и по деценије је умногостручена. У период између два пописа, 1991-2002. Србију је напустило 18.769 лица са високим образовањем.¹⁵ Исељавање стручњака је настављено и након политичких промена 2000, с годишњим повећањем броја емиграната од 2008. године наовамо.

Статистика земаља чланица ОЕЦД показује да је 2011. у овој групацији земаља било 562 хиљаде имиграната из Србије старосне добри 15 и више година живота. Међу којима је било 61 хиљада лица са високим образовањем.¹⁶

Најновија публикација ОЕЦД која је посвећена миграцијама, SOPEMI 2015, показује да је у 2013. из Србије емигрирало само у земље чланице ОЕЦД 43 хиљаде лица, у поређењу са 27 хиљада у 2007. Тако, у 2013. Србија се нашла на 35. месту у свету међу 50 земаља са најбројнијом емиграцијом. У односу на укупан број становника, Србија је била на 9. месту са 5.938 емиграната на милион становника (2013.).

Председник САНУ, академик Владимир Костић је, за ТВ Н1, на овогодишњем Копаоник бизнис форуму, указао на проблем "одлива мозгова", наводећи да је број високообразованих особа које су напустиле земљу порастао 11 пута за последњих десет година. Степен повратништва је притом, како каже, релативно низак.

Најновија студија Смиљке Томановић и Драгана Станојевића (*Млади у Србији 2015: Стања, опажања, веровања и надања*) показује да су емиграционе намере младих доста изражене (67,7% испитаника је одговорило да би желели да се иселе из земље). Наиме, у истраживању од 2015. године, 30,8% младих је изјавило да не желе да се одселе, петина (20,8%) да је њихова жеља за одсељењем веома јака, а по четвртина да је жеља средња (23,9%) или слаба (23,8%).

Истраживање је показало да је мотивација младих за емиграцију скоро у потпуности економска (81,9%): побољшање животног стандарда (65,2%), лакше запослење (16,6%), бољи услови за покретање сопственог посла (4,1%), а много мање боље образовање (4,3%) и већа културна разноликост (3,7%). Најжељеније земље дестинације за емиграцију су земље ЕУ (22,8%), посебно издвојене Немачка (20,6%) и Аустрија (8,7%), а од прекоокеанских: САД (16%) и Канада (5,4%). Ништа то није нелогично. Србија у економском погледу много заостаје за земљама Европске уније. Извештај ЕК о напретку Србије у 2015. показује да се БДП по становнику у Србији налази на нивоу од само 35% просека 28 земаља ЕУ.

У становништву Србије влада перцепција веома озбиљног песимизма у погледу капацитета за задржавање и капацитета за привлачење талената. По индикатору капацитет за задржавање талената Србија се нашла на 140 позицији, а по индикатору капацитет за привлачење талената на 139. месту међу 140 земаља које је обухватио извештај Светског економског форума за 2015-2016. годину.¹⁷

¹⁵ Попис становништва 2002.

¹⁶ World Migration in Figures; OECD-UNDESA, October 2013, available at: <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf> (приступ: 10. март 2016).

¹⁷ World Economic Forum,

Институционални оквир

Статистички подаци водећих имиграционих земаља показују велики број припадника српске дијаспоре¹⁸ у иностранству и Срба у региону. То је резултат дуге историје иселјавања српског становништва из своје земље из различитих разлога у различитим периодима, од економских, политичких, верских, културних, породичних, па до иселјавања пред насиљем и прогоном.

Одлазак великог броја грађана који су емигрирали у земље Западне Европе и Северне Америке је главни тренд у последње две и по деценије. Као одговор на ове емиграционе токове, Влада РС је усвојила неколико стратегија и припремила законске предлоге током прве деценије 21. века - Декларација Владе Републике Србије о проглашењу односа између отадзбине и расејања односом од највећег државног и националног интереса (2006.), Закон о дијаспори и Србима у региону (2009.) и Стратегија очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону (2011.).

Правни извори у овој материји су веома хетерогени и подразумевају како унутрашње правне акте Републике Србије, тако и велики број међународних докумената (вишестрани међународни уговори, двострани уговори, одређене одлуке међународних тела и органа неких међународних организација). На међународном плану, ова материја се делом уређује вишестраним међународним уговорима који се, посредно односе на предметну проблематику (уговори о држављанству, о заштити мањина, о правима радника миграната, о признавању сведочанстава о завршеном образовању итд), а знатно ближе релевантним двостраним споразумима између заинтересованих држава (уговори о правном положају одређених националних мањина, о социјалном осигурању, о избегавању двоструког опорезивања, о сарадњи у области културе).

Правни оквир релевантан за очување и јачање односа матичне државе са дијаспором и Србима у региону у Републици Србији чине следећи акти: (1) Устав Републике Србије, којим је у члану 13. утврђено да Република Србија штити права и интересе својих држављана у иностранству и развија и унапређује односе Срба који живе у иностранству са матичном државом; (2) Закон о дијаспори, први системски закон о односима између матичне државе и дијаспоре, као и матичне државе и Срба у региону, представља нормативну базу за вођење дугорочне политике према расејању. Законом се јасно демонстрира воља да се на много озбиљнији, одговорнији и рационалнији начин води политика према дијаспори и Србима у региону, као и: (а) Декларација о проглашењу односа између отадзбине и расејања односом од највећег државног и националног интереса; (б) Стратегија за управљање миграцијама, и Национална стратегија за младе (2008).

¹⁸ Најчешће се говори о српској дијаспори. Међутим, под тим појмом подразумевају се држављани Републике Србије који живе у иностранству и припадници српског народа иселени са територије Републике Србије и из региона и њихови потомци. Али, не треба никада изгубити из вида да бројни припадници других народа живе у нашој земљи. У складу са тим, сви они који потичу са ових простора и који изражавају жељу да буду припадници наше дијаспоре или да учествују у њеним активностима, добро су дошли. Демократски карактер нашег друштва и наше укључивање у Европу не могу се замислити без (поштовања) придржавања принципа мултиетничности.

Закон о дијаспори и Србима у региону "израз је изузетног интереса који Република Србија поклања проблемима дијаспоре и велике жеље да унапреди међусобне односе и сарадњу са дијаспором и Србима у региону."¹⁹ Овај Закон је унео и један нови појам а то је појам "Срби у региону".²⁰ Нови Закон о дијаспори и Србима у региону свеобухватан је правни акт који отвара широке могућности сарадње дијаспоре, Срба у региону и матице, институционализацију те сарадње и даје "далеко погоднији оквир него до сада за артикулацију интереса дијаспоре и Срба у региону у односу на матицу, што све доприноси промоцији Републике Србије и афирмацији њених државних и националних интереса". У том смислу од темељног је значаја институционализација сарадње кроз оснивање Скупштине дијаспоре и Срба у региону и припадајућих савета, и кроз оснивање Савета за односе са Србима у региону и Савета за дијаспору.

Циљеви политике Србије према дијаспори и Србима у региону су: очување њиховог националног и културног идентитета; заштита њихових интереса и права; обезбеђење остваривања њихових законских права и обавеза у иностранству кроз пружање конзуларних и других услуга; унапређење привредних, научних, културних, информативних, спортских и других веза између дијаспоре и Срба у региону и матице; подстицање и усмеравање стручних и финансијских потенцијала дијаспоре и Срба у региону на бази партнерства дијаспоре и Срба у региону и матице у циљу економског развоја отаџбине.²¹ Према томе, Србија се стратегијски определила за теоријски концепт новијег доба, за концепт транснационализма.

Међутим, остварени резултати у сарадњи са дијаспором су били слабији од очекиваних. Уз то, Министарство за дијаспору, које је постојало од 2000. до 2012. је укинута. Канцеларија за дијаспору је радила још две године, па је и та институција укинута, да би ови послови прешли у ресор Министарства спољних послова.

То сугерише закључак да Влада Републике Србије не посвећује одговарајућу пажњу српској дијаспори. Последица тога је знатно мањи утицај стваралачке дијаспоре на развој српске привреде и друштва.

Хијерархија доприноса дијаспоре матичној држави

Сарадња са матичном државом далеко је испод потреба и дијаспоре и матичне државе и испод могућности које би та сарадња отворила за јачање односа и просперитет за обе стране. Републици Србији потребна је стратегија у домену очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре, као и матичне државе и Срба у региону.²² Она треба да служи као кључни документ којим ће се одређивати правац очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре, као и матичне државе и Срба у региону. Како показују статистике имиграционих земаља, Република Србија има

¹⁹ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi/dijaspora/dijaspora-opste?lang=lat>

²⁰ То је, с једне стране, израз тежње Републике Србије да сагледа и дефинише све проблеме везане за своје држављане и држављане српског порекла који живе у страним државама узимајући у обзир различитост у погледу њиховог историјског настанка и њихових позиција у државама где живе. Са друге стране, то је последица сагледавања објективне ситуације на терену, углавном у бившим југословенским републикама и суседима након насилног разбијања претходне Југославије и настанка нових држава и граница и демографских промена које су биле резултат тога, чиме је велики број Срба доведен у потпуно нови положај у односу пре свега, на те новонастале државе.

²¹ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi/dijaspora/dijaspora-opste?lang=lat>

²² Стратегија очувања јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону (2011)

бројну и значајну дијаспору. Она у апсолутном смислу није велика као што су дијаспоре неких далеко бројнијих народа, али је ипак врло бројна. Штавише, она је веома значајна у релативном смислу, односно представља велики део српског народа.

Један од највећих проблема Републике Србије јесте миграција високообразованих људи. Главни разлог је у чињеници да су могућности запошљавања веома мале, а услови за рад и напредовање су далеко испод услова у развијеним земљама Запада. За Србију, као земљу у транзицији и кандидату за чланство у Европску унију, улога дијаспоре је од изузетно великог значаја. Економске и културне везе припадника дијаспоре, њихова знања и искуства рада и живљења у земљама Европске уније и у другим западним земљама могу да дају велики допринос бржем путу ка Европској унији.

Девизне дознаке радника миграната и исељеника Србије представљају, у новчаном и материјалном изразу, највећи допринос матичној држави. Примера ради, у 2013 износ девизних дознака премашио је четири милијарде УСД (табела 4). Токови девизних дознака у односу на друге финансијске токове су веома значајни. На пример, прилив страних директних инвестиција у новцу (СДИ) у Србију је износио 768,5 милиона евра у 2013.

Слика 1: Хијерархија утицаја дијаспоре

Услед јачања америчког долара у односу на евро, процењени износ девизних дознака у Србију, у 2015. години, нешто је мањи него у претходној години, пошто је највећи део девизних дознака у Србију управо у еврима.

Прилив девизних дознака у Србију ће и у годинама које долазе бити на завидној висини. То уколико пре што број емиграната из Србије из године у годину расте. Наиме, у периоду од 2007. до 2013. број људи из Србије који емигрира на годишњем

нивоу је у порасту. Иначе, број миграната је у методологији Светске банке један од главних чинилаца процене девизних дознака.

Најновија студија Одељења за становништво УН "International Migrant Stock: The 2015 Revision" пројектује да је у 2015. години износ девизних дознака у Србију достигао 4,882,5 милиона УСД. Према подацима Светске банке, укупан износ девизних дознака у Србију од 2007 до 2015, у времену Србије као засебне државе, премашио је 34,5 милијади УСД (табела 4).

Донације из дијаспоре, који у случају других емиграционих земаља представљају значајну ставку у хијерархији доприноса матичној држави²³, у случају Србије су врло скромне. Ретки су као што је Миломир Главчић из Канаде који је донирао новац за изградњу разних објеката у Краљеви и околини. Уз то, у Српској дијаспори се не негује облик прикупљања колективних дознака, као што је то случај, у неким другим земљама, а готово и да не послоје завичајна удружења у Срба.

Директне инвестиције из дијаспоре, које се процењују на око 550 милиона УСД, у односу на бројност дијаспоре такође су скромне.

Социјалне дознаке се, нажалост, мало користе. Реч је трансферу знања и евентуалном доприносу стручњака из дијаспоре изградњи институција и реформама.

Влада Републике Србије усвојила је, на седници одржаној 03. марта 2016. године, Стратегију научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године - "Истраживање за иновације". Визија Стратегије ... "истраживање за иновације" сажета је, како се из ње може закључити, у намери носилаца политика да наука буде "заснована на компетитивном систему који подржава извршеност...и релевантност за економски развој, конкурентност привреде у Србији, као и развој друштва у целини". Дакле, мисија Стратегије усмерена је на "успостављање делотворног националног истраживачког система интегрисаног у Европски истраживачки простор који кроз развој иновација доприноси привредном расту, друштвеном и културном напретку, подизању стандарда грађана и квалитету живота".

У стратегији се, поред осталог, истиче и то да "друштво засновано на знању захтева висок ниво знања, трансфер тог знања у нове производе, процесе и услуге." Дакле, кључни фактор конкурентности и одрживог развоја су управо наука и иновације. Међутим, неспорно је да се одрживи развој може остварити само у окружењу које стимулише иновације што, отуда, подразумева да је у иновативну делатност и људске ресурсе нужно улагати.

Постављају се, с тог аспекта, и нека питања: ко су и где су носиоци знања – талентовани и креативни стручњаци са високим достигнућим резултатима (overachievers) који треба да доносе Србији иновације у годинама које долазе? Има ли их довољно? Како се надлежне институције, па и друштво у целини, односе према њима? Шта би евентуално ваљало мењати и чинити плодотворнијим?

²³ Видети *šire Kuznetsov, Yevgeny (2013), How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards to Pragmatic Diaspora Agenda*, Migration Policy Institute, Washington, DC, 2013.

Недостатак одговарајућих људских ресурса за иновације

У управо усвојеној Стратегији научног и технолошког развоја се, поред осталог, истиче да постоји недостатак људских ресурса у научноистраживачким организацијама и у приватном сектору, као и одсуство дугорочних мера за решавање овог проблема. Подаци за 2013. годину показују да је у Србији било укупно 21.044 запослених у области истраживања и развоја, што чини 2,8 запослених на хиљаду становника. Ово је знатно испод европског просека где је тај број већи од пет. Уз то, број научно-истраживачких резултата који могу бити релевантни за привреду је низак. Од укупног броја свих остварених резултата, патенти и техничка решења чине 3,3%.

Не постоје адекватни финансијски инструменти и институционални оквир за повезивање науке и привреде. Однос науке и привреде у Србији у Стратегији је овако окарактерисан: (а) недовољан ниво људских ресурса за истраживње и иновације у пословном сектору; (б) мали број финансијских инструмената за подршку истраживању и иновацијама у привреди; (ц) недовољно развијен институционални и правни оквир за подршку истраживању и иновацијама у привреди.

Србија би морала да превазиђе следеће слабости: низак ниво укупних (испод 1% бруто домаћег производа 'БДП') и буџетских улагања (испод 0,5 % БДП) у истраживање и иновације; одсуство стратешког управљања; мали број истраживача у привреди; одсуство механизма за сарадњу науке и привреде; мали број патента и техничких решења.

Нагласак на 'Overachievers' у хијерархији утицаја дијаспоре

Overachievers су, дакле, појединци који "боље обављају послове или постижу више успеха него што се од њих очекивало."

Припадници заједница иселеника, нарочито они са најзначајнијим достигнутим резултатима (overachievers), имају три карактеристике које их позиционирају да дају јединствен допринос развоју своје земље порекла: јака мотивација да оставе "свој траг", упркос томе што имају многе шансе, знање и стручност на глобалном плану, као и локалних појединости које делују на и отварају нове могућности. Када се ови ресурси (домаћи и они из дијаспоре) комбинују, обично као ствар "случајног откривања", утицај на развој матичне земље може бити значајан.

Поуке из страних искустава

За остваривање основних циљева унапређења сарадње између дијаспоре и матице од велике важности је избор стратегије, као и механизма политике. За адекватни избор релевантна искуства других земаља су, без сумње, веома корисна. Она указују на чињеницу да избор стратегије и механизма за њену реализацију се разликује од земље до земље. Тај избор детерминишу бројни фактори, од бројности и структуре дијаспоре, величине и развијености земље, до њених развојних потреба. Миграциона политика и развој се артикулишу на више нивоа. Сарадња региона са завичајним удружењима, завичајним клубовима у дијаспори би, како искуства других показују, могла бити од користи. Међутим, у српској дијаспори готово да нема значајнијих

завичајних удружења. Тако, региони у Србији у већини случајева не поседују комуникацију са својим сународницима у свету

Фактори који детерминишу капацитет задржавања талената

Стварање политичког оквира и свеопшних услова за ангажовање талената поставља се као императив. У истраживање и развој се мора улагати више. Улагања нису само у новчаном облику већ и у посвећености питањима о којима је овде реч. Фокус би морао да буде усмерен на допринос наших талената иновативном систему земље и на начине њихове сарадње са посленицима науке и технологије из дијаспоре. У погледу практичних сугестија за креаторе политике, овај приступ може се сажети на следећи начин: фокус на појединце са оствареним високим постигнућима; формирање лидерске групе из дијаспоре; олакшице за формирање партнерства између дијаспоре и групе локалних реформски оријентисаних агенција; подршка иницијативама из дијаспоре, које имају јасно дефинисане пројекте и препознатљиве резултате; нагласак више на квалитет пројеката дијаспоре него на њихов квантитет, и одржавање равнотеже између обима ресурса који се усмеравају на подршку пројеката из дијаспоре и снаге и дубине лидерских група из дијаспоре.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Надлежни органи Републике Србије требало би својим грађанима чешће представљати потенцијале дијаспоре, како би иницијатива за различите облике ангажовања дијаспоре могла да дође и од појединаца, локалних заједница, предузећа, привредних комора и других субјеката. Неопходно је такође, домаћој јавности представљати и допринос који дијаспора даје економском развоју матичне државе.

У Републици Србији не постоји довољно развијена свест о значају и потенцијалима српске дијаспоре, не само међу обичним грађанима, већ и код државних органа. Политика према дијаспори подразумева и усклађивање различитих развојних аспеката и супротстављених мотива садржаних у програмима појединих ресорних министарстава. За целисходно решавање таквих конфликта потребни су политичка воља и опредељеност. Кључне претпоставке неопходне за прихватање и примену концепта нове политике према дијаспори, као и за његово успешно остваривање су широка политичка и друштвена сагласност. При томе, јака политичка воља и подршка јавности представљају најнепосредније факторе успеха.

Потребна је, дакле, изузетна пажња и адекватне активности државних органа, привредних субјеката – нарочито привредних комора, као и медија, на подизању свести, у народу, али и код извршних и законодавних власти да без улагања у истраживање и развој, у иновације, нема напретка нити повећања конкурентности привреде Србије.

Подршка талентима значи да Владе у кризним ситуацијама треба да креирају финансисјке фондове ради подршке новоствореној армији предузетника, која је проглашена сувишном у појединим секторима привреде.

Посебну пажњу треба посветити јачању капацитета за задржавање талената и привлачење талената из дијаспоре. Решавање ових проблема ће знатно допринети остваривању концепта *браин гаин*.

Исто тако, пажњу истраживача би требало усмерити на истраживање појаве у свим њеним аспектима, с нагласком на теоријски утемељена и у пракси потврђена схватања. Трагати за најбољим одговорима на изазове са којима се земља суочава. Учинити доступним јавности примере добре праксе у свету.

Својим истраживачким резултатима о могућим позитивним ефектима миграната настојати да се да допринос едукацији на свим нивоима, да се свест нарочито код оних људи који креирају политике и оних који те политике спроводе у живот подигне на виши ниво. Указати на значај целоживотног учења. Истраживачи питања о којима је овде реч треба да шаљу поруку цивилном сектору без којег тешко да могу ствари да се мењају. Користити друштвене мреже у већем обиму и дигиталну јавну дипломатију у сврху промовисања вредности о којима је овде реч.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Aikins, K. and White, N. (2011) *Global Diaspora Strategies Toolkit. Harnessing the power of global diasporas*, Dublin: Diaspora Matters - Gateway House.
2. Basch, L., Glick Schiller, N. and Szanton Blanc, C. (1994) *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London: Routledge.
3. Boyle, M. and Kitchin, R. (2013) "Diaspora for Development: In Search of a New Generation of Diaspora Strategies", in Yevgeny Kuznetsov, *How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards to Pragmatic Diaspora Agenda*, Washington, DC: Migration Policy Institute
4. Cervone, A. (2015) *Seeking a Sensible Migration Policy*, Governments should avoid treating immigration mainly as a security problem, pdf. Available at: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/pC_V3N2_en.pdf (pristup: 10. mart 2016): Migration and its Impact on Security, Volume 3, Issue 2, 2015.
5. De Haas, H. (2005) "International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts", *Third World Quarterly*, 26 (1269-1284).
6. De Haas, H. (2008). "Migration and Development. A Theoretical Perspective", *Working paper* 9, Oxford: IMI.
7. De Haas, H. (2010) Migration and Development: A Theoretical Review, *International Migration Review*, 44(1): 227-264.
8. De Haas, H., Natter, K. and Vezzoli, S. (2014) "Growing restrictiveness or changing selection? The nature and evolution of immigration policies 1946-2013" in *IMI Working Papers Series*, Oxford: International Migration Institute.
9. Fawcett, J. T. (1989) "Networks, Linkages and Migration Systems", *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3.
10. European Commission, *Serbia 2015 Report*, Brussels, 10.11.2015 SWD (2015) 211 final
11. European Commission (2015) A EUROPEAN AGENDA ON MIGRATION. Brussels, 13.5.2015 COM(2015) 240 final .Available online
12. Government of the Republic of Serbia (2015), *Migration Profile of the Republic of Serbia for 2014*, Belgrade: Commissariat for Refugees and Migration.

13. Grečić, V., Vekarić, Todić, D.V. and Todić, D. (2014) *Migration Law in Serbia*, Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Wolters Kluwer – Law & Business.
14. Grečić, V. (2013) *Serbian Academic Diaspora*, Belgrade: Institute of International Politics and Economics.
15. Kuznetsov, Y. (2010) "Talent Abroad Promoting Growth and Institutional Development at Home: Skilled Diaspora as Part of the Country." *Economic Premise* 44, Poverty Reduction and Economic Management Network, Washington: The World Bank.
16. Kuznetsov, Y. (2013) *How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards to Pragmatic Diaspora Agenda*, Migration Policy Institute, Washington, DC, 2013.
17. Levitt, P. and Glick Schiller, N. (2004) "Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society," *International Migration Review*, Vol. 38, No. 3, pp. 1002-1039.
18. Levitt, P. (1998) "Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion," *International Migration Review*, Vol. Vol. 32, No. 4, pp. 926-948.
19. Newland, Kathleen and Hiroyuki Tanaka (2010) *Mobilizing Diaspora Entrepreneurship for Development*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
20. OECD (2008) *A Profile of Immigrant Populations in the 21st Century*, Paris: OECD
21. OECD (2015) *International Migration Outlook 2015*, Paris: OECD Publishing.
22. Pavlov, T., Predojević-Despić, J. i Milutinović, C. (2013) "Transnacionalno preduzetništvo: iskustva migranata-povratnika u Srbiju", *Sociologija*, Vol. LV, broj 2.
23. Predojević-Despić, J. (2010) "Ka razumevanju međunarodnih migracija danas – Teorijska perspektiva", *Stanovništvo*, broj 1.
24. Todić Dragoljub (2014) *Klimatske promene u pravu i reforma sistema upravljanja*, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
25. UN (2015) *Key trends in international migration, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development*, New York, 10 April.
26. Vertovec, Steven (2009) *Transnationalism*. London and New York: Routledge.
27. World Bank (2012) *World Development Report 2013*, Washington, DC.
28. World Bank (2008) *Migration and Remittances Factbook 2008*, Washington DC: The International Bank for Reconstruction and Development
29. World Economic Forum (2015), *The Global Competitiveness Report 2016-2065*, Geneva: WEF.

Статистички прилози

Табела 1
Кретање становништва и бруто домаћег производа (БДП) Србије, 2002-2014

	Напомена	2002.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Становништво (у хиљадама)	1)	7,502	7,307	7,254 ^б	7,219 ^е	7,184 ^е	7,149 ^е
БДП по становнику (у еврима)	2)	2,280	4,082	4,619	4,400	4,781	4,635 ^е
БДП по становнику (у изразу куповне моћи- ППС) у еврима	2) 3)		9,000	9,500	9,700	9,800	9,500
БДП (ППС) по становнику у односу на просек у ЕУ (ЕУ=28) у %	2) 3)		35	36	37	37	35
Реални раст БДП у односу на претходну годину (у %)	2)	7.1	0.6	1.4	- 1.0	2.6	- 1.8 ^е

(б)Прекид у серији

(е)Процењене вредности

(1)прекид серије је учињен у 2011.увођењем новог метода процене

(2) база 2010.

(3)подаци из Еуростат-а.

Извор: European Commission, Serbia 2015 Report, Brussels, 10.11.2015 SWD (2015) 211 final

Табела 2

Број миграната рођених у Србији који раде и живе широм света, 2010. и 2013. године

Редни број (у бази)	Глобална подручја, регион, земља	Србија и Црна Гора, 1990.	Србија и Црна Гора, 2000.	Србија 2010.	Србија 2013.
1	Свет*	1 209 742	1 664 672	1 230 411	1 318 261
2	Најразвијенијих региони	1 138 104	1 586 401	1 123 464	1 201 198
3	Мање развијени региони	71 638	78 271	106 947	117 063
6	Африка јужно од сахаре	2 086	1 605	2 429	2 840
7	Африка	2 087	1 606	2 430	2 841
8	Источна Африка	11	3	1	1
22	Сејшели (Б)	11	3	1	1
29	Средња Африка	0	0	0	0
39	Северна Африка	1	1	1	1
41	Египат (Б)	1	1	1	1
47	Јужна Африка	2 075	1 602	2 428	2 839
51	Јужна Африка (Б)	2 075	1 602	2 428	2 839
53	Западна Африка	0	0	0	0
71	Азија	68 340	75 527	103 072	112 734
72	Централна Азија	0	0	0	0
86	Југоисточна Азија	0	0	0	0
98	Јужна Азија	0	0	0	0
108	Западна Азија	68 340	75 527	103 072	112 734
112	Кипар (Б)	630	1 152	2 219	2 982
116	Јордан (Б)	35	72	60	51
124	Турска (Б, Р)	67 675	74 303	100 793	109 701
127	Европа	936 035	1 312 616	949 292	1 018 722
128	Источна Европа	53 490	26 978	34 017	35 974
130	Бугарска (Б)	562	1 227	2 276	2 430
131	Чешка Република (Ц)	1 181	2 363	2 011	2 051
132	Мађарска (Б, Р)	46 027	16 842	24 762	26 814
133	Пољска (Б)	4 743	3 462	1 146	1 109
135	Румунија (Б)	594	1 987	2 175	2 060
136	Руска Федерација (И)				???
137	Словачка (Б)	383	1 097	1 647	1 501
139	Северна Европа	19 971	31 412	33 030	45 929
141	Данска (Б)	5 700	5 892	3 325	3 524
143	Фарска острва (Б)	131	43	138	152
144	Финска (Б)	0	0	86	107
145	Исланд (Б)	312	614	318	336
146	Ирска (Б)	0	0	0	704
148	Летонија (Б)	17	0	7	6
150	Норвешка (Б)	3 882	12 223	11 970	13 752
151	Шведска (Б)	9 929	12 640	17 186	27 348
152	Уједињено Краљевство и Северна Ирска (И),				????
153	Јужна Европа	196 066	276 977	279 908	300 587
154	Албанија (Ц)	23 798	27 649	32 856	34 896
156	Босна и Херцеговина (Ц)	16 579	30 408	6 830	6 005
157	Хрватска (Б, Ц)	74 157	96 065	111 479	118 071
159	Грчка (Ц)	2 595	3 500	8 082	8 365
161	Италија (Б)	36 017	78 207	52 007	62 564
162	Малта (Б)	101	289	566	663
163	Црна Гора (Б)		0	12 152	11 864
164	Португалија (Б)	47	154	52	54
165	Сан Марино (Б)	1	2	3	3
167	Словенија (Б)	24 821	25 047	35 768	36 719
168	Шпанија (Б)	0	0	3 575	3 972
169	Македонија (Б)	17 950	15 656	16 538	17 411
170	Западна Европа	666 508	977 249	602 337	636 232
171	Аустрија (Б)	107 506	135 065	166 876	174 437
172	Белгија (Ц)	5 408	9 823	8 803	9 122
173	Француска (Б)	74 534	79 353	72 457	74 900
174	Немачка (Б)	428 334	597 290	187 607	189 750
175	Лихтенштајн (Ц)	377	388	350	323
176	Луксембург (Б)	4 602	5 062	4 450	6 258
178	Холандија (Б)	14 329	50 749	52 241	53 050
179	Швајцарска (Б)	31 418	99 519	109 553	128 392
180	Латинска Америка и Кариби	1 211	1 138	1 445	1 488
181	Кариби	195	239	255	260
193	Доминиканска Република (Б)	180	220	245	249
200	Порторико (Б)	15	19	10	11
208	Централна Америка	286	194	103	114
210	Костарика (Б)	26	20	25	26
214	Мексико (Б)	234	138	58	66
216	Панама (Б)	26	36	20	22
217	Јужна Америка	730	705	1 087	1 114
218	Аргентина (И),				????
220	Бразил (Б)	0	0	433	438
231	Венесуела (Б)	730	705	654	676
232	Северна Америка	153 263	207 719	131 058	135 913
234	Канада (Б)	13 411	19 137	21 228	22 102
237	САД (Б)	139 852	188 582	109 830	113 811
238	Океанија	48 806	66 066	43 114	46 563
239	Аустралија и Нови Зеланд	48 806	66 066	43 114	46 563
240	Аустралија (Б)	46 288	63 501	41 748	45 053
241	Нови Зеланд (Б)	2 518	2 565	1 366	1 510

*Укључујући Косово. Процене за 1990. и 2000. односе се, *de facto*, на Србију и Црну Гору.

Izvor: United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013). Интернет: <http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/migrantstocks2013.htm?msdo/> (приступ: 30. марта 2014)

Напомене: Већина имиграционих земаља, у својој статистици, објављује процене броја међународних миграната које су добијене из пописа становништва, регистара и репрезентативних истраживања у свакој земљи пријема. Подаци о избеглицама коришћени за процену броја миграната су засновани, како наводе стручњаци УН, на подацима пријављених од стране Канцеларије Високог комесаријата за избеглице УН и радовима Агенције УН (база података Уједињених нација, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013). Видети: www.unmigration.org. "Тип података" – реч је о проценама које нису ауторове; односе се на становништво које је рођено у иностранству, ван земље пријема миграната(Б) или о страним држављанима (Ц). Оне такође указују у којим случајевима су избеглице, како наводи УНХЦР, додате проценама међународних миграната (Р). Процене за земље или области о којима нема података о броју међународних миграната су наведене приписивањем ознаке (И).

Табела 3
Страно становништво у Немачкој – из Србије и Црне Горе, 2006-2014
(стање 31. децембра)

	Косово* (1)	Црна Гора (1)	Србија (са и без Косова и Метохије*) (1)	Државна заједница Србија и Црна Гора (1) (2)
2004.	-	-	-	125.765
2005.	-	-	-	297.004
2006.	-	982	33.774	282.067
2007.	-	2.632	91.525	236.451
2008.	32.183	6.380	136.152	177.330
2009.	84.043	10.201	164.942	122.897
2010.	108.797	12.930	179.048	93.013
2011.	136.937	15.212	197.984	54.557
2012.	157.051	16.351	202.521	39.958
2013.	170.795	17.167	205.043	36.331
2014.	184.662	18.977	220.908	31.560

(1) Before 2004 the citizenship of Serbia and Montenegro was identical with former Yugoslav; since August 2006 the citizenship of the successor states Serbia and Montenegro is demonstrated and since 1 May 2008 the citizenship of Kosovo* is registered separately.

(2) Territory of the former Yugoslavia: 31.12. 2004 = 974,612; 31.12.2005 = 963,001.

Извор: Statistisches Bundesamt, 2015: 26-39.

Табела 4
Девизне дознаке миграната у Србију и из Србије, 2007-2015 (у милионима УСД)

Година	Прилив дев. дознака у Србију	Одлив из Србије
2007.	3.765	129
2008.	3.544	180
2009.	4.648	153
2010.	4.118	155
2011.	3.960	204
2012.	3.549	218
2013.	4.025	255
2014.	3.696	267
2015 (a)	3.358
Укупно 2007-2015	34,663	1.561

World Bank, Annual remittance data (updated as of April 2016)- estimates

Извор: Подаци Светске банке, објављени у априлу 2016,

Табела 5.

Прилив девизних дознака радника и исељеника из иностранства у Србију по најзначајнијим земљама из којих долазе, у 2013, 2014, и 2015. години (у милионима УСД)

Главне земље из којих потичу девизне дознаке	2013.године (у милионима УСД)	2014.године (у милионима УСД)	2015.године (у милионима УСД)	Ранг
Аустралија	144	131	119	10.
Аустрија	425	389	354	3.
Хрватска	339	310	281	5.
Француска	234	215	196	7.
Немачка	695	639	581	1.
Италија	193	176	160	8.
Холандија	170	157	143	9.
Словенија	121	111	101	11.
Швајцарска	428	397	361	2.
Турска	312	285	259	6.
САД	379	348	316	4.
Остале	583	554	487	
Укупно	4,023	3,692	3,358	

Извор: World Bank, Bilateral Remittances for 2013 using Migrant Stocks, Host Country Incomes, and Origin Country Incomes, October 2015 Version; за 2015. подаци Светске банке, објављени у априлу 2016. Разлике између 2014. и 2015. су вероватно због пораста курса долара у односу на евро, а највећи део дознака долази у Србију управу у еврима.

WHAT ABOUT THE SERBIAN STRATEGIC ORIENTATION TOWARD TRANSFORMATION FROM NEGATIVE TO POSITIVE EFFECTS OF FOREIGN MIGRATION?

The Republic of Serbia in the past faced a large migration flows. The departure of a large number of citizens who immigrated to the countries of Western Europe and North America is the main trend of the past two and a half decades. In response to these emigration flows, the Serbian Government has adopted several strategies and prepared legislative proposals during the first decade of the 21st century - the Declaration of the Government of the Republic of Serbia proclaiming the relations between the home country and the Diaspora the relations of the greatest state and national interest (2006), the Law on the Diaspora and Serbs of the Region (2009) and the Strategy of preserving and strengthening relations between the mother country and Diaspora and between the mother country and Serbs of the region (2011). Therefore, Serbia has strategically recognized the theoretical concept of modern times - the concept of transnationalism. However, the results achieved in cooperation with the Diaspora were weaker than expected. In addition, the Ministry of Diaspora is terminated; the Office of the Diaspora as well.

The authors argue that the Government of the Republic of Serbia does not pay adequate attention to Serbian Diaspora. As a result of this is significantly less Diaspora impact on the development of Serbian economy and society. Otherwise, there is a great intellectual potential of the Serbian Diaspora.

KEY WORDS: international migration; theories; Serbian Diaspora; hierarchy of diaspora impact on home country; remittances; brain gain issues

ИМИГРАНТСКА КРИЗА И ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ

Зоран ГУДОВИЋ*

Актуелна мигрантска криза се разматра из перспективе теоријског утемељења морала као непролазне теме. Кроз историјску парадигму сагледавањем овог проблема, аутор упућује на инкомпатибилну садржину европског идентитета. У њој су видљиве идентитетске антиномије западно-европске хуманитарне архитектуре са свим њеним недоследностима. Комплексан проблем миграција узрокован ратом захтева вишедимензионалне парадигме разматрања с правним приступом као централним аналитичким оквиром.

У чланку, аутор ставља нагласак на историјски континуитет алтруизма и његову културолошко-етничку условљеност, видљиву и кроз актуелну мигрантску кризу. Овом запажању еквивалентан је европоцентрични образац мишљења заснован на предрасудама, сумњичењу и хладној дистанци према странцима. Истовремено, аутор кроз синтетички приказ главних токова садашње мигрантске кризе разматра проблем интеграције избеглих лица у земље ЕУ и пољуљане међудржавне односе условљене кризом.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: европски идентитет; рат у Сирији; земље ЕУ; интеграција избеглица; међудржавни односи; подизање ограде

1. УВОД

Свака избегличка криза са собом носи економску визију унесрећених и њихову потребу за егзистенцијалном консолидацијом. Стога се данашња мигрантска криза представља као срачунат преображај из њене избегличке у економску фазу у којој је самосталност избора државе боравка и захтев за азилом приоритетан циљ. Из ове аксиоматске поставке, рађају се различите реакције јавности према избеглицама. Мушка популација избеглих лица се одувек осуђивала што не брани своје домове и што то препушта другима. Шта би остало од данашње Европе питају се критичари да

* Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре СИРМИЈУМ, Сремска Митровица

се својевремено нико није супротставио Хитлеру и његовој ратној машинерији. На другој страни, делови јавног мњења испољавали су нескривену саосећајност с конвојима избеглих људи не спецификујући њихова посебна својства праћена ироничним и калкулантским спекулацијама о њиховим могућностима.

Овај дуализам, оптерећивала је и свест о мерама социјалног инжињеринга којима су мигранти претворени у инструмент политичких циљева на једној и *ad hoc* решења у вези њихових проблема на другој страни. Социјални инжињеринг усредсређен на резиденцијални размештај избеглих лица неодољиво подсећа на прошла времена тоталитарних политичких режима, бацајући истовремено сумњу на демократску легитимацију решења и у актуелној кризи. Свакако, са становишта евентуално ширег гео-политичког сценарија, социјални инжињеринг би могао упућивати на изворе имигрантског процеса са перцепцијом њихових специфичних узрока.

1.1 Узроци и карактер мигрантске кризе у светлу европског идентитета

Рационална мисао нагиње ка претпоставци да су американизовани феудалци и оријентални монарси из персијског залива имали довољно разлога да реагују на за њих забрињавајући пад цене нафте. У том смислу, буџетски приходи Саудијске Арабије у 2015. години износили су 162 милијарде долара док су расходи досегли 260 милијарди. Такав дефицит покренуо је снажан интерес америчких компанија и са њима лавину миграција у намери да се успоставе глобални циљеви светске равнотеже. У њој је моћна Европа остала контролисана зона свог прекоокеанског партнера и *тутора*. Коресподентни овим претпоставкама, ратови, мешање великих сила и незаобилазно присуство главних европских земаља и Америке на Блиском Истоку, остављају печат на укупну слику мигрантске кризе. Дух европске колонизације потпомогнут главним прекоокеанским партнером исказивао је континуитет незајажљиве глади крупног капитала у његовој историјској перцепцији прерасподеле међународне моћи.

У марту 2011.године избили су протести против Башара Ел Асада те је избио грађански рат у коме је Запад пружио подршку Асадовим противницима уз изговор да његова влада употребљава хемијско оружје. Асад је за Америку био кључни део проблема, а за Русију и Иран део његовог решења. Европске земље заједно са САД подржавале су побуњене снаге, те су с обзиром на каснији расплет догађаја током сиријске кризе поглавито најодговорније за покренути талас миграција према Европи. Америчка администрација је потрошила пола милијарди долара на снабдевање оружјем и обуку умерених побуњеника против режима Ел Асада. Како су се временом ови побуњеници повлачили пред фанатизованим групама *ISILa*, оружје је остављано радикалним круговима те је и овај трошак америчке подршке представљао промашену известицију и за њу голему фрустрацију. Инвазија на Ирак 2003. и арапско пролеће које је захватило северну Африку такође је једна од рефлексија грађанског рата у Сирији. После повлачења Совјета из Авганистана и напада америчких инвазионих снага на ову земљу 2001. године појављују се радикализовани талибани. Међутим, нападом на Ирак две године касније, иницирани су сукоби између Сунита и Шиита. С циљем успостављања јединства и реконструкције у поимању изворног ислама конституише се *Isil*. Из ових

детерминистичких сплетова у којима су САД и Британија насилни извођачи политичког инжињеринга на Блиском Истоку, постаје јасна њихова улога у формирању ове фашистичке и парадржавне творевине, а самим тим највећег померања народа према Европи после другог светског рата.

Сигурно је да је 95% имиграната бежало од прогона и насиља. Ове размере само је увећавао репродуктивни ланац у смењивању класичног и државног тероризма, тероризма *Isil-a* али и неселективне одмазде у којој се маљем млатило по осињем гнезду. Неспремношћу да се суоче с неочекиваним имигрантским валом, владе многих земаља су апострофирале главну дилему у вези с подизањем заштитног зида или бодљикаве жице. На жалост подизање зидова *de facto* би била победа ИД и ометање Европе да функционише у складу са својим вредностима. Такав поремећај у начину живота Европљана управо јесте циљ деструктивне стратегије *Isil-a* и потврда његове снаге. С друге стране, подизање зидова оптерећује суседну државу угрожавајући европски дух пријатељства и међународне сарадње. Истовремено, сврсисходност подизања зидова неки виде у заштити државног суверенитета, унутрашње демократије, безбедности својих грађана, али и Европе као целине, њеног културног идентитета и препознатљивог начина живота. Стога је европски идентитет постао предмет дилеме која је опредељивала решење *за* и *против* подизања зида. Овај дуализам није представљао само одраз голог избора већ рефлексију свих моралних, цивилизацијских, безбедносних, суверенистичких, културних и економских последица.

1.2. Антиномије европског идентитета

Идентитет Европског континента обухвата неколико кључних фаза које су обликовале природу његове историје. Прва подразумева успон културе, науке, уметности, техничких достигнућа и рационалног мишљења. Међутим, укупни технолошки, привредни и културни развој у овој етапи није био лишен империјално узурпаторске моћи која је сакатила удаљене и егзотичне просторе и народе на удаљеним континентима. Овом правцу католичке (европске) глобализације претходила је и кореспонирала с њом историја страховања и надања индикована масовним страдањем њеног становништва и читавих народа. Нежељене појаве с масовним последицама потхрањивале су на жалост и још потхрањују ирационални систем оправданости нежељених појава и мера у правцу њиховог социо-менталног излечења. Следствено томе, потреба за стигматизацијом и оптуживањем измишљених или стварних непријатеља одсликавала је монополисану улогу цркве и остављала крвави печат у тим временима.

Друга фаза, културног идентитета најстаријег континента везана је за процесе и демократски смисао грађанских кодификација у последња три столећа. Из њихове перспективе, могуће је сагледати нове димензије животних самореализација кроз слободе изражене мобилности. Ван овог опшег оквира, немогуће је сагледати размере и противречност данашње имигрантске кризе. На пример, смисао републиканског уређења француског друштва после грађанске револуције концем XVIII века с основним демократским постулатима једнакости, братства и слободе, ослобађао је простор имигрантском валу који се сливао не само у ову земљу. До француске револуције, а посебно уочи ње, владало је мишљење да је сваки просјак, невољник или уљез у уобичајени свет пристојних људи – заправо злочиначки кандидат и извор свеколика ризика. Сиротињске и просјачке групе током XVI века

представљаху у Француској опасност по власт јер се веровало да шире јерес, кугу и преврат¹. С револуционарним процесима и Европа постаје либералнија, те у одређеном периоду отворенија за странце. Иако у знатно мањој мери, коресподентно негдашњем односу према странцима, затичемо и данас неповерење европских народа према имигрантима из афричких и азијских земаља.

Трећа фаза, обухвата антифашистичку легитимизацију насталу после другог светског рата у контексту живог сећања на страдања европских народа под јармом Трећег Рајха. Рушењем берлинског зида 1989. године, европска перцепција слободе и демократије била је скопчана с променом тоталитарних комунистичких режима у источној Европи. На подлози ове меморије никла су и настоје да се развијају нове вредности којима се Европа до појаве мигрантско-избегличке кризе наглашено поносила. Сходно томе, Европа оличава нови идентитет у преображају немачке социјалне и политичке моћи. Као држава, Немачка је прешла трновит пут из своје малигне у benignу у прогресивну фазу чије утемељење почива на колективној катарзи и отклону од тамних страна своје историје. Истовремено, током деведесетих година прошлог столећа, уобличавао се један нови и специфичан идентитет Европе у њеном противставу спрам Балкана, праћеним предрасудама и стереотипима везаним за његов социо-културни простор.

Ова појава означава четврту фазу у културно-историјском евалуирању идентитета Европе с циљем да се умање ратне кривице Немачке и осигура њено садашње европско лидерство уз коресподенцију с Великом Британијом, Француском, Италијом и Аустријом као моћним земљама.

Напоследку, последња фаза њене артикулације обухвата скепсу и разочараност у њен морални капацитет. Ова перцепција Европе, неодвојива од пресудног америчког утицаја на политику њених главних чланица била је праћена примерима њене неоследне политике, неспремности и неприпремљености да се суочи с животним проблемима своје популације који би се издигао изнад њене бирократски учаурене љуштуре утемељене на ретуширању њених укупних прилика и фикцији мртвих прокламација. Након слома СССР, Русија ревитализује свој политички утицај посебно на Балкану, успостављајући равнотежу у односима и отпор једносмерним утицајима америчке политике силе и притисака. Ипак, пада у очи општа слика по којој се европски идентитет препознаје као мрежа исконструисаних предрасуда о етничким континентима суверених држава, суседним-граничним етницитетима, потом народима Балкана те удаљеним изван европским културама трећег света. У тим предубеђењима прожимају се не само реалност јаза између развијених и неразвијених простора, већ и синдром малих разлика бројних народа које је историјска судбина одредила да живе заједно и тако измешани.

Међутим, стереотипи који су махом погрешни настају на контрасту сјаја огромних достигнућа културне еволуције. Из те перспективе, апострофирају се разлике које слику Европе оивичавају датом контрадикцијом. Аке Daun примећује да европски сусрети стварају криве утиске, запрепашћење, збуњеност, фрустрацију и љутњу, а у другим случајевима позитивну знатижељу, занимање, одушевљење и ентузијазам². Овај дуализам о европској перцепцији посматрача, изнедрио је мноштво радова о

¹ Делимо, Ж. *Страх на Западу (од XIV до XVIII века)*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 2003, 272.

² Daun, A., Janson, J. *Europljani, kultura i identitet*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb 2004, 297.

европском идентитету. Стога није јасно где Daup види јединственост Европе, а поготово с обзиром на хришћанско наслеђе коме придаје пресудну улогу у формирању осећаја заједнице. Држим да ће католицизам и протестантизам како афирмишу вредности власништва, новца, овоземаљске моћи и рада, подстицати потребу за одржавањем вредности суверених држава које се надограђују из ових принципа у новом и моћнијем обличју.

Пукотине европског идентитета постају посебно уочљиве с процесом мигрантске кризе. Како је Атина представљала духовно средиште европске цивилизације у старом веку, улога данашње Грчке кроз њено понашање према мигрантском таласу из арапских држава готово да је неизоставна у перципирању актуелног европског идентитета. Није мали број европских званичника који критикују грчку државу због пропуштања избеглица на границама данашње ЕУ сматрајући је уз Турску најодговорнијом да се европска стабилност сачува пред њеном капијом утемељеном у новом распореду државо-политичког устројства на старом континенту. С тим у вези, логика спојеног суда заснована параноичном крпљењу пропусних места, налагала је многим аналитичарима да кроз потребу успостављања контроле на самом извору растерете систем и тежиште кризе преместе далеко од њих. Међутим, они који данас критикују Грке позивајући се на потребу заштите европског простора не разумеју историју старовековног утемељена европејских вредности управо код Грка.

У различитом одношењу европских нација, њиховом несналажењу и преовлађујућем егоизму према избеглим лицима ваља пронаћи социјално-историјске околности некадашњег стања и разумевања њихова тадашњег значења. Она су била у тој мери заснована на целини духовно идејних постулата, да се данашња десуверенизација националних држава под налетом глобализације ипак мора довести у питање. Напротив, снага суверене националне државе, у време наведене кризе пред крхком архитектуром европске заједнице просто је експлодирала и обрадовала поборнике суверености. Да ли основне вредности модерне европске мисли у којој су властити живот, слобода и власништво кључни мотиви друштвене реалности и неприкосновено својство индивидуалног идентитета, носе импликације на однос неких развијених европских земаља према мигрантској кризи и самим мигрантима. Може ли се рећи да овај идентитет као позитивна супстанцијалност грађанског либерализма представља подлогу на чијим темељима се формирао егоистички дух проширен на колективне аспекте друштвене (дез)организације. Амбивалентна снага европских вредности просто упућује на размишљање да ли је у том смислу, корелација кључних идеја грађанског либерализма и етничког егоизма нешто што представља изданак европске самодеструкције кроз губитак емпатије према другом и потребу самозатварања пред страним и другачијим народима.

Индивидуална права као срж грађанског либерализма иако чинећи кодификацијску архитектуру модерне Европе, заправо поткопавају њену визију заједнице као одговор на проблеме угрожености појединих култура у њиховим имигрантским стремљењима да буду део Европе. Истовремено, логика европског просветитељства с неограниченом претензијом да пружи одговор ако не на сва а оно већину питања, утицала је на историјску кумулативност духовне надмоћи којом су се стварали услови за уљуљканост европских институција да рационално делују и ефикасно сагледају новонастале проблеме. На концу, Karl Popper држи да је неко

друштво успешно само ако је способно да пронађе оптимално решење за новонастале проблеме³. Флексибилна заједница је она која у себи има механизам да правовремено реагује на нове догађаје и изазове⁴.

Живимо у временима тешких последица и међуповезаности. Супротстављени ставови и решења не представљају убедљив разлог да се одредимо за за један од њих маколико били етични. Критички коментаришући Ј. Reesea⁵, Коковић и Давидов експлицирају његов став: пошто човек нема разлога да мења концепцију коју је већ усвојио, онда је најбоље да јој остане веран иако схвата да она вероватно није исправнија од оне коју има нека друга особа⁶. Отуда се људи одређују без суштинског избора будући да је став лишен акције. Из ове животне констелације псеудо-односа произилази често резултат који је неприхватљив: *гледај своја посла*. Према R. Budonu⁷, рационализација вредности којој стреме западна друштва проистиче из толеранције као темељне вредности. Отуда трпељивост према етичким разликама конститент амбивалентности једног друштвеног простора из чијих оквира могу куљати непредвиђене последице.

Перцепција супротстављених интереса између домицилног и усељеничких етних, видљива је не само спрам основних вредносних постулата западних друштава, већ и у имплицитно провокативним али претежно прихватљивим духовно-идејним визијама морала и друштва садржаним у опусу социолошких класика. Актуелна збивања коресподентна снажним имигрантским мотивацијама, носе печат и Comteove идеје по којој друштвена еволуција почива на урођеној човековој тежњи да развија своју природу. Не улазећи у проблем Comteovog методолошког редукционизма, слободан избор избеглих лица кореспондира њиховој тежњи да траже своје "место под сунцем" у европском обећаном рају.

Код Spencera тежња за срећом још је више компатибилна с процесима имигрантске кризе. У Webera налазимо афирмисање рационалности западног друштва утемељеном на принципима калвинистичког морала. Он је временом имплицирао потребу за затвореношћу ових друштава упркос ухлебљењу бројних имиграната током деценија. Како је бог одредио сваком човеку да ли ће уживати благост или патњу, рефлексија западног ума у односу на перцепцију другог и другачијег приписује супериорност властитим вредностима. Садржај вере и њеног морала у овом случају имплицирао капиталистичко-предузетнички дух у коме су моћ новца, рада и стицања створили затворен духовни простор упркос великој покретљивости и потреби за ширењем глобализацијских моћника.

Durkheim је био мотивисан идејом друштвене солидарности, те је њен механички део заснован на сличности препознао у слабљењу солидарности пред процесима развијене поделе рада. Што се Comtea и Saint- Simonea тиче имигрантска криза била би зацело дијагностицирана као стање анархије с потребом да се стабилизују установе грађанског друштва пред хаосом и дезорганизацијом спољних процеса.

³ Лакићевић, Д. Д., Стојановић, Б., Вујачић, И. *Теоретичари либерализма*, ЈП. Службени гласник, Београд 2007, 269.

⁴ *Ibid.*

⁵ Раз, Ц. *Етика у јавном домену*, ЦИД, Подгорица 2005, 121.

⁶ Коковић, Д., Давидов, С. Проблем кривице: огледање у контексту културних разлика, у књ.: Кубурић, З., Миленковић, П., Зотова, А. *Социјални проблеми кривице*, зборник радова, Филозофски факултет Нови Сад, Центар за емпиријска истраживања религије, Београд 2015, 48.

⁷ Будон, Р. *Иморализам*, ЦИД, Подгорица 2005, 31.

Модерна држава и њена допуна тржиште по Lipovetskyом додуше, смањују насиља из личних побуда и пацификују друштво⁸, али би се усудио рећи подстичу бројне мотиве моралних аномалија. Глобалне друштвене кризе, попут највеће сеобе народа после другог светског рата, траже мисаону парадигму и свеже методолошке приступе. Пишући о културном идентитету Европе, Аке Даун критикује тренд по коме се историчари баве разликама и бележењу промена уместо да се бележи континуитет⁹. Све се мења – континуитет остаје. Он је често скривен иза наслага историје и задатак је друштвених мислилаца да га открију.

Зато је важније од списатељских социолошких визија рационалног друштва, кумулативност историјског памћења по коме препознајемо значења данашњих друштвених процеса. Стога завређује пажњу Saint- Simoneovo становиште по коме свака друштвена појава представља само продужетак целокупне претходне историје и да будуће настаје из последњих редова прошлог. Међутим, важније од последњих редова, представља нагомилано историјско искуство одређене културе у њеном баштињењу моралних односа и ставу спрам других народа и цивилизација. У средиште имигрантске кризе препознају се бројне критике које апострофирају проблем по коме Грци пуштају све избеглице без и једног папира, да би Мађарска исказивала тоталну ригидност у односу према њима, подижући жицу и непризнајући било какав папир или потврду. У овом случају, за чуђење је некомпатибилност двају чланица у одношењу према истом проблему што баца светло на конзистентно функционисање ЕУ па чак и њену даљу судбину.

Атина је у старом веку представљала средиште европске цивилизације. Грци остварују цивилизацијски континуитет отворености према другим народима који је компатибилан с негдашњом и данашњом, али само декларативно уређеном Европом. Речју, Грци нису издали ни своје ни европске принципе. Dincelbaher држи да се они доиста никада нису затварали пред околним светом¹⁰. Жива трговачка делатност и доцније колонизација доприносили су пажљивом посматрању туђих земаља и народа у правцу стицања корисних знања следствено својим интересима.

Грци нису били слични само меркантелистичкој иницијативи данашњег европског устројства, већ и понашању неких народа како у Европи тако и изван ње. Слично Словенцима, Грци су много тога преузимали од других народа исказујући спремност да таква искуства и спознаје модификују и подигну на виши ниво. Истовремено били су слични данашњој кинеској интенцији и предузимљивом настојању да предузетничка логика своју робу пласира на широка пространства. Најкасније, почев од VI столећа п.не. грчко занатство и уметност су толико доминирали да су се њихови предмети продавали на целом средоземном простору. При томе су Грци умели да се прилагоде укусу и потребама купаца¹¹.

Овде је сличност с потрошачким менталитетом и економским циљевима западног друштва одвећ препознатљива. Но разлика између данашње Европе и некадашњег њезиног духовног центра почива само у разликовању перцепције духовности. Први настоје да доминирају и владају над слабијим, а други да би нешто и научили од њих. Први експлоатишу знање да би били већи и моћнији и тако успоставили своју партикуларну логику и конституисали парадигматичну

⁸ Lipovetsky, G. "Насиље некад и сад", *Дело* 5/1988, 34-35.

⁹ Daun, A. 295.

¹⁰ Dincelbaher, P. *Историја европског менталитета*, Службени гласник, Цид Подгорица 2009, 352.

¹¹ *Ibid.*, 353.

трагедију озбиљности. Други су били велика деца будући да су кроз дијалог желели доћи до мудрости и знања. Међутим, западни свет је поистоветио мудрост с интересним сценаријом чији горки плодови придолазе суксеивно. Стога је логика интеграције данашњег и негдашњег западног света поглавито различита.

Данашња грчка култура није само одраз и историјска рефлексивна у комуникацијском прожимању и имигрантској толеранцији, већ и духовни путоказ у артикулацији *мере*. Ова реверзибилна визија средине укоренењена у Аристотеловој *Етици* коресподентна је актуелној потреби да се пронађе средње решење у односу на избегличку кризу. На једној страни *Европа* мора показати и доказати хуманост, а на другој одговорност и способност самозаштите у безбедној визији својих грађана и институција. Овај принцип баланса, се већ рефлектује на фактицитет европске слике мултикултуралности. Уз то, Немачка је као једно од циљних одредишта имиграната у специфичном процепу између хипотеке прошлости и отвореног друштва које се етички и етнички мења након другог светског рата.

Предлози некадашњег премијера Хрватске Зорана Милановића да се проблем избеглих лица мора решавати на самом извору (Грчка и Турска), потврђује неразумеваше његових духовних корена. Посезати за извором као капијом на коју се слободно улази, а при томе не разумети његову историју, оличава разлику између огољене природне перцептивности која оптерећује мишљење и духовности која извору даје смисао и историјско утемељење. Не само Милановић, већ и многи промотери данашње Европе не разумеју некадашњу Европу као духовну снагу атинске демократије. Стога се данашња Европа доживљава мање као релаксирајући и демократски простор, а у већој мери као централизован поредак и бирократско устројство. Администрирање његове социјабилне основе, од битног је значаја за европско регулативно функционисање. То су једнообразне слике које се опиру слободном животу, административно устројство које се супротставља његовој модерној визији.

Несналажење пред новим проблемом јесте однос парцијалног духа, страх од целине и њене моралне иницијативе, голема брига која продубљује властити неспокој. Европски католицизам и доцније протестантска етика, током XV и XVI века почињу сумњичавом одбојношћу посматрати модалитете турског утицаја на европске просторе. Тај страх помешан с радознаношћу, у Турчину види сексуалног ексцентрика који прети традиционалном друштву Запада и његовом смерном моралу. Ова перцепција идентитета као контрасти доживљаја другог и другачијег, одсликавала је погледе на туђина специфичном мешавином сензације и одступања од норми. Харемски живот Турака будио је интерес те се изражавао у виду прожетости егзотичне слике која вапи за истраживањем и елементом прекршаја моралних норми. Речју, мешавином егзотике и презира у перцепцији властите свести, западни свет је обликовао став о другом као референтном оквиру туђинске културе. Следствено томе, Турци, Жидови, Цигани те поткултура сиромашних били су најпрепознатљивије контрасти у ексклузивној субјективности западно-европског одраза у сопственом огледалу. Наги Kinel у прилогу *Наши и страни*¹² бележи повећану покретљивост и додире међу етничким скупинама у Европи током XII века. Интересантно је да су у XV веку у Фиренци велики мислиоци досељенике и

¹² Dincelbaher, P. *et al.*, 360.

стране народе узимали за порочне као популацију која шири хаос¹³. Стереотип опасног Турчина оптеређивао је свест тадашње Европе¹⁴.

Међутим, по наводима Albrehta Klasena управо су Турци концем XV stoleћа лепо примили шпанске Јевреје и од њих учили занате, уметност и науке¹⁵. Истовремено, турски народ исказивао је следствено својој религији самилост према невољницима. De la Brosquiere је у XV веку забележио призоре улице и саосећајност оних нешто имућнијих према овим људима: често сам гледао док смо јели, а поред нас пролазио неки сиромашак како су Турци позивали тог човека да заједно с нама једе што ми (европљани З. Г.) зацело никад не бисмо учинили¹⁶. Овде се контраст европског негостопримства и одбојног става према страним људима још више уочава. И без потребе да се појачавају контрасти, бројни су примери како су развијенији европски народи исказивали негостољубље према људима са стране посебно невољницима. Чак и у заједничким пројектима истих циљева као у борби против заједничког непријатеља европски савезници не показиваху посебну самилост према трагедијама. Пример њихове реакције најбоље одсликава понашање италијанске команде према болесним и исцрпљеним српским борцима великог рата који су десетковани стизали на Крф. И високо алтруистични Ирци у неким приликама, спремни да помогну рањивима и сиротињи, као и нападнутом на улици, нису познати по великодушном прихватању и пружању уточишта жртвама рата и избеглицама те је нетрпељивост према њима уочљива и када су те групације занемарљиво малобројне¹⁷. Једна од познатијих изрека у швајцарском друштву гласи: *госту свака част, али нека ми се торња с прага*.

Атеистички карактер европске конструкције у доба избегличке кризе исказивао је најригидније обресе људског безличја. Библијска начела о једнакости људи као заједничке божје деце без обзира на националност и веру нису исказивала топлину и капацитет хришћанских идеала. Поједини градоначелници у Француској условљавали су улазак избеглица у своје вароши и бригу о њима током најновије кризе њиховом хришћанском припадношћу. Кипар је на пример, апострофирао спремност да угости само три стотине избеглица и то под условом ако су хришћани, а посебно православне вероисповести. Патријарх бугарске православне цркве и чланови синода тражили су од власти своје државе да више не примају избеглице.

Надбискуп Будимпеште забранио је црквама пружање уточишта имигрантима док су утицајнији званичници Словачке упућивали на потребу забране уласка у њихову земљу муслиманском живљу јер разбијају компактност њихове културе(Политика, 9.09.2015:3). Националисти углађене и уљуђене Финске бацали су димне бомбе и каменице на групе ирачких избеглица(Политика, 27.09.2015:4). Од општих кретања унутар јудео-хришћанске културе укључујући све њене верске правце до исламске религије унутар земаља америчких савезница на Блиском истоку, наилазимо на отпоре који стоје мигрантским процесима пред масама угрожених. Јудео-хришћанска култура Израела, подигла је међу првима високе херметички затворене зидове опасане бодљикавом жицом. Меркеловој су због њезине

¹³ *Ibid.*,361.

¹⁴ *Ibid.*,365.

¹⁵ Dincelbaher, P. et al., 381.

¹⁶ *Ibid.*,359.

¹⁷ Dhuihbhne, E.N. Irci, u knj.:A.Daun, S.Janson, *Evropļani-kultura i identitet*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 65.

попустљивости у пропусној моћи избеглица, претили челници и активисти управо партије демохришћанске провијененције да би развијене државе снажне хришћанске традиције САД и Аустралија довољно удаљене и без емпатије и жеље да прихвате потребан број избеглица, немо посматрале догађаје у Европи.

Уместо да религија и њене разлике буду основ потенцијала моралне кохезивности у новом времену, историјски континуитет религије као инструмента културних сукоба исказао је очекивану димензију и допуну свих људске слабости. Durkheim, иако мислећи на моралну функцију конкретних заједница, овде није уочио етичку ограниченост религијског присуства, али је трасирао путању којом промене у друштвеном животу људи и данас осветљавају опште социолошке узроке друштвених поремећаја. Овај великан социолошке мисли је с правом сматрао да је религија одувек представљала темељ друштвене кохезије. Међутим, према његовом мишљењу, њу је постепено заменила подела рада, па традицијских моралних вредности које је некад обезбеђивала религија више нема. Следствено томе, промене у савременом друштву су толико брзе да изазивају озбиљне тешкоће. Но тржишни механизми посебно њихова слободно-канонска пропаганда постају религија новог доба. Њена инфилтрација у основицу традиционалне религије одузео је овој моралну супстанцу и поткопао њене изворне темеље.

Борба за већим стандардом у зависности од околности и регије не искључује бубњеве и ратна планирања. Напротив. Слободна трговина је узроковала централизацију тржишта, примамљивост глобалне монокултуре те вештачки инсконструисане и субјективно перципиране оскудице. На овај логичан след настављена је појачана конкуренција као општа црта понашања и мишљења с видљивим процесима етничких сукоба и напетости што је подривало животно виталне моделе малих заједница. Овај општи тренд је у крајњој консенквенци изазвао највећу индустријско-урбану сеобу народа према Немачкој и Скандинавији. Satish Kumar сматра да привреда која је локално заснована јача дух заједништва, односе унутар заједнице и здравље саме заједнице. Таква привреда подстиче узајамну помоћ (Kumar, 2004:422)....

Увидом у шест бројева дневних гласила (*Политика* и *В. Новости* од 9.,11.,18. 26. септембра и 2. и 28.октобра 2015.) насумично изабраних текстова о мигрантској кризи, уочио сам фреквенцију најчешће употребљених речи:

- Мигранти (мигрант)	57
- Избеглице(а)	168
- Избегличка криза(камп, рута, талас)	17
- Мигрантска криза (рута, пут)	10
- Азилант (и)	16
- Људи	28
- Особе	5
- Лица	1
- Породица	1
- (Ново)придошлице	4
- Неволњници	2
- Несрећници	1

Од 310 речи којим се непосредно означавају групе људи који хрле ка Немачкој и Скандинавији те појаве и процеси везани за кризу, реч *избеглице (а)* најчешће се спомиње. Међутим, фреквенција употребе речи *несрећници* и *неволњници* одражава дефицијентност алтруистичког потенцијала већ у самој перцепцији ових људи. Реч

избеглице (а) пак упућује не само на реалност идентификовања њиховог угроженог положаја већ и на рефлексију асоцијације на њихов инфериоран капацитет и опште сазнајне, интелектуалне и креативне могућности. Ово је специфично питање којим морамо подсетити да је својевремено и Анштајн био приморан на патње оваквог статуса и да су предрасуде о мањим способностима ових људи поглавито неприхватљиве. Појам избеглог човека у масама истих сапатника, углавном се доживљава као терет за заједницу у коју ти људи долазе те непожељан елемент вредан свеколиког дистанцирања.

1.3. Мигрантска криза и међудржавни односи

Међу сиромашнима и необразованим мушкарцима и женама који су пешачили балканском рутом, могли су се уочити и они сасвим образовани у професијама лекара и инжењера. У том смислу, појединачна евиденција која се води за сваког имигранта мора превазићи пуки и рутински карактер и водити рачуна о потребама посебно малих насеља кроз која пролазе ове особе. На пример, у Товарнику (Хрватска), мештани изјављују да се у њиховом месту запослио стоматолог Сиријац те да бољег од њега одавно нису имали. Многи од њих говоре и пишу течно енглески језик, те се на пословима преводилаца или подучавања деце у мањим местима и школама без наставника могу ангажовати. О консултантима и сарадницима у историјским институтима и друштвеним факултетима који се баве друштвеним и историјским темама, њихово присуство било би не само пожељно већ и неопходно.

Неким верским екстремистима у балканским крајевима с већинском муслиманском популацијом, просвећенији људи који долазе из Авганистана, Сирије и Ирака, би могли инхибирати почетну вољу за верском хистером када би им из прве руке описали разлоге због којих људи у таласима морају бежати и у чијим основама почива злоупотреба вере. Узимајући у обзир специфичну демографску слику мањих места има и другачијих погледа. Наиме, локалне власти с обзиром на демографски шок у њиховим малим насељима, изражавају оправдану забринутост с обзиром да се у мањим варошицама са пет хиљада житеља уселава не ретко и до хиљаду миграната различитих култура и навика.

Ипак, када говоримо о Европи, у односу према мигрантској кризи ваља узети у обзир условно дијаметралне супротности ставова њезиних западних и источних чланица. Један од првих стигматизованих ексцентрика и себичњака од стране Запада, био је Viktor Orbán. Његово становиште одсликавало је фундаменталне развалине европског културног и политичког противречја. Међутим, за многе Orbán је упркос осудама што је с почетка кризе Мађарска подизала зид, водио конструктивну, реалну и трезвену политику лишenu лажног моралисања и конструкционизма прилагођеног европским документима.

Зар доиста има ишта природније него мигрантску кризу решавати на извору тако што рат у Сирији треба зауставити. Европска квота расподела миграната не само да је лицемерна с обзиром на узрочнике кризе и њезине кривце већ је и дубоко антиевропска. Следствено томе, Orbán је реаговао тако што је изјављивао: не може нам ЕУ одређивати с ким ћемо живети. И заиста, има ли природније поруке од оне да се свакоме треба омогућити повратак у место из кога потиче и коме припада. Наметање домицилном становништву суверене државе заједничку егзистенцију с људима различитих култура, атак је на идеју националног и државног суверенитета,

слободи и праву грађана да слободно и аутономно одлучују о своме животу и будућности. Стога сваки одговорни државник мора практиковати мишљење и сагласност својих грађана услед процеса који мењају заједничке околности.

Уз то, раздвајање економских и ратом прогнаних имиграната, није само нужност рационално уређене политике, већ и морални капацитет сваког етичког промишљања. Стога је етнички инжињеринг у тој мери супротан изворним вредностима европског суверенитета и слободе да је у колизији и са изван европским нормама које су потврђене цивилизацијским вредностима. Пред налетом стихијске кризе, најаву многих земаља да ће и оне подизати зидове, навела је цинике на констатацију не само да је Орбан био у праву, већ да је како је први почео са жицом, спрам других у видној предности.

Политика квотног размештаја миграната је суштaствено погрешна, јер они не иду у Словачку или Естонију већ у Немачку и Шведску. Ако би се фиксна дистрибуција миграната односила на земље у које мигранти не иду, како онда замишљати процес интеграције у тим државама. Како изнаћи мотивацију миграната да се интегришу у друштвене вредности и институције земаља које нису саставни део њиховог циља у усмераваном путовању за бољим животом. Министар спољних дела Словачке Miroslav Lajčak сматра да није могуће бирократском одлуком приморати људе да оду у земљу за коју и не знају да постоји (M. Lajčak, *Мишљење западних чланица ЕУ је став, а источних проблем*, Политика, 7.12.2015:5).

Неке земље попут Словачке, Пољске, балтичких држава, проглашене су од стране западних сила за бездушне и неосетљиве у односу на потребу емпатије према унесрећеним. Међутим, по Лајчаку је мишљење западних сила по овом питању идентично *ставу*, а мишљење источних земаља део *недопустивог понашања и проблема*. Заједно са Мађарском, ове државе се проглашавају као саставни део мигрантске невоље, уместо да се означи за чиниоце њеног решења. При томе, падају у очи две ствари: прво, европска нормативна архитектура и теоријски дискурс остају живи, а у практичном смислу сасвим мртви. Друго запажање је развјело предрасуде Запада о Балкану као вечитом изворишту демократски дефицијентних и етничких криза. Шта више, европски судови о Балкану као *бурету барута* не увиђају самоперцепцију властите *цивилизованости* која је одавно зашла у затворен круг тешке моралне, привредне, војно-политичке и мултикултуралне кризе. Речју, уместо Балкана, на дневни ред дошла је западна Европа као део проблема и нестабилности.

Шав по коме пуца ЕУ, препознат је у њеној унутрашњој антиномији по којој је ЕУ немогућа у условима зидних баријера и жица на једној, али и потребе да се сачувају њене границе од спољне стихије на другој страни. Све у овој кризи је антиномично: кад дижете зид да заштитите државну границу, не мислите на властиту енклаву и мањину која обитава с друге стране жице. Кад се позивате на јединство и компактност свог народа, зидом просецате његову целину на један већи и други мањи део који остаје у пограничној држави. Овај део односног народа непосредно се суочава с бујицом мигрантског таласа коју формирају придошлице, а проузрокује њихова матична држава. Национални и државни суверенитет долази у контрадикцију с моралним условом по коме ниједна држава не сме остати "*мигрантски сабирни центар*" само ако је дистрибутивност избеглица правична. Када пропушта држава избеглице да улазе без контроле, тада ризикује осуде других земаља и кварење односа с њима. Међутим, ако заводи ред с прецизним

регистровањем сваког појединца, тада ризикује гужву и планско усмеравање невољника на ону земљу која још није затворила прелаз.

Иако се методологија односне државе по принципу "*бриго моја пређи на другога*" не може искључити, занимљиво је да службена Хрватска оптуживала Србију због оба дијаметрално супротна процеса. Ипак, највише гнева у Службеној Србији настало је због изјаве Милановића да Србија пошто не евидентира избегле није озбиљна држава премда би то могла бити. Када је Србија доцније спровела евиденцију, нагомилане масе је по мишљењу Милановића и Остојића такси службама и аутобусима буквално довозила пред хрватску границу. Велики миротворац и левичар Милановић, увредио је и Мађарску, упоредивши мађарско вођство с тоталитарним фашизмом. Иако су непожељни, глобални процеси за које нису одговорни, били изванредан повод за отопљавање историјски оптерећених политичких односа, руководства Србије и Хрватске напротив, кризу злоупотребљавају продубљујући ионако дубоке анимозитете у међусобним односима. След догађаја, успоставио је савез једне чланице ЕУ(Мађарске) и нечланице(Србије). Истовремено, растакање ЕУ ишло је и правцем захлађења односа и међу самим њеним чланицама. И националистички усредсређени геополитички романтифили остају кратких рукава: мит о обнови аустрострогарске монархије која је увек против Срба, распадала се пред визијом националних интереса у границама етничких држава.

Пошто је допринела растерећењу предрасуда о Балкану као битном обележју културног ексцентризма Европе, избегличка криза је упутила на околност по којој се ова ароганција спустила на степеницу ниже и на делове властите целине. Овај део на који се такође с презиром гледа, није сасвим западни, те се такав префикс почео нијансирати у свести моћних земаља једнако као и средњеевропских које све више осећају стрелице стигматизације. На својој кожи ово омаложавање кроз повремене осуде најбоље осећају Пољска, Словачка и Мађарска. Стога се ова промена у дипломатским односима сложеног геополитичког простора може узети и као најсутествивији знак за потребом ширег савеза земаља централне Европе и западног Балкана. Она носи две кључне позитивне последице: самоевалуација политичке улоге Западног дела Европе и ширење добросуседске сарадње и међусобног разумевања оних држава које не припадају том кругу. Може ли наине, Немачка замерати Пољској дефицитарност солидарности када је и сама као најутицајнији члан ЕУ, пуних седам година одуговлачила да запошљава пољске имигранте пошто је Пољска постала пуноправни члан европске породице.

На жалост, из епицентра мигрантске кризе испливале су бројније негативне последице које бацају светло не само на културне аспекте историјски заснованих континуитета понашања већ и људске природе са свим њеним уоченим слабостима. Мигрантска криза је произвела диверзитете људских односа готово у свим правцима њиховог сложеног испољавања. Екстремни облик лицемерне бриге о избеглим лицима исказивала је Словенија која је пропуштајући само жене и децу преко границе, заправо произвела недопустиво раздвајање породице с осећајем не само кршења основног људског права већ и најболнијег осећаја укорењеног у поремећају природне и социјалне равнотеже сваког људског бића. Несналажење готово свих земаља кроз које је пролазио избеглички талас, донекле је било последица основних антимионија самог процеса највеће сеобе од другог светског рата. Кључна противречност ове кризе јесте потреба спашавања угрожених ратом на једној, и уверење о планско-диригованом усмерењу избеглица на другој страни. Прво асоцира

на ситуациони момент *ad hoc* угрожености – друго, на плански механизам социјалне покретљивости с тајновитим полугама којим се одржава опасни сценарио. Прво, буди инстинкт алтруизма – друго га инхибира, рађајући чак непријатељство према имигрантима.

Неке земље су се према избегличкој кризи односиле с опортунистичком фаталношћу у којој се пасивност државних власти компилирала с моралном вредношћу којом се избегава хуљење на имигранте. Неадекватно реаговање на стање нереди компатибилно с пасивношћу државних власти, изражавано је ставом да ће једнога дана све проћи те да ће брука која би остала оптерећивати романтичарску слику о моралној компетенцији сопственог народа. Политиком огромне пропусне инфилтрације без ригидних и ограничавајућих услова, за те земље представљало је један од стратешких циљева дугорочног улагања којим се граде пријатељски односи међу народима. Србија, Хрватска и из нешто другачијих разлога Немачка су на овај начин исписивале историју свог народа за будућа поколења, мењајући слику подложну идеолошко-политичким стигматизацијама од II светског рата преко турбулентних деведесетих година прошлог столећа. Чак је и Црна Гора потпуно ослобођена овог притиска, у страху од *јужне трасе* која се наговештавала као рута дуж јадранске обале, недељама уређивала смештајне капацитете за избегла лица. Те мотиве било је свакако немогуће посматрати изван доброг имиџа који је ову малу земљу препоручивао евроатлантским интеграцијама.

Институционални корак ка изградњи прихватних центара за избегла лица и волонтерски рад активиста НВО уз истовремено незаинтересовано и углавном забринито грађанство чинили су паралелни низ осећања махом неискрене и калкулантски усредсређене реакције на мигрантску кризу. Ова мешавина узбуњивања политичке и свеколике јавности уз истоврену дистанцираност становништва према имигрантима рађали су хладну коегзистенцију већинске домицилне и мањинске имигрантске културе. Њихова спона која их је везивала било је *нестрпљење* да се њихови обострани, али дијаметрално различити циљеви што пре остваре.

Упркос игри великих бројева, мигранти су временом постали све тиши у сенци која је заклањала њихово присуство и која је кризу подводила у осећај све личнијег проблема. На другој страни, калкулација државних власти и политички прагматизам заинтересованих актера потхрањивали су репродуктивне процесе старих сукоба извлачећи корист из дате кризе. Ови процеси су пронашли своју политичку експлоатацију како на микро тако и на макро плану државног и трансдржавног деловања.

Упркос незајажљивом тежњом модерног капитализма за радном снагом, државе западне Европе ни од седамдесетих година прошлог века нису имале развијене стратегије о мигрантима. Шта више, миграције не само усељеника из земаља Трећег света, већ и оних са југа Европе третиране су у то доба као мање-више пролазна појава. Следствено томе, М. Mazover је у студији "*Мрачни континент Европа у двадесетом веку*" (2011) показао природу и равнотежну функцију миграционих процеса узимајући их за битан инструмент регулације протока радне снаге. Тако су

мигранти запошљавани када је привреди ишло добро, а отпуштани у време њеног пада, чиме се спречавало да домаћи радници остану без посла¹⁸.

Еластичност такве регулативе више није могућа због економског застоја од 2007. године. У овим земљама све више је незапослености, те се поставља питање како 2015-2016.године спровести безболно интеграцију избеглог живља. Широм западне Европе радници емигранти тежили су да се групишу у урбаним центрима па су тако још почетком седамдесетих година чинили 12% популације Париза, 16% у Бриселу, 11% у Штутгарту и 34% у Женеви¹⁹. И док сходно данашњој мигрантској кризи развијене земље западне Европе размишљају како прогнате трајно да интегришу на принципу транскултуралног модела, некадашњи усељеници у Швајцарску и Немачку без обзира на мотиве њихова доласка бивају смештени у бараке како би били одвојени од домаћег становништва. У развијеним европским земљама већ постоји сегрегација на принципу резиденцијалне ендогамије. У источном Лондону постоји бангладешка четврт, у Бриселу одвојене и сасвим затворене популације мароканских и турских усељеника, у Британији квартави муслимана посебно Нигеријаца, у Ослу издвојена сенегалска популација итд. Како би и садашњи имигранти након доласка у Европу могли следити уобичајену логику резиденцијалног груписања, поставља се питање како у таквим условима ендогамске егзистенције спровести њихову интеграцију и контролисати потенцијалне терористе и њихове намере...

2. ЗАКЉУЧАК

Имигрантску кризу могуће је сагледати из историјског, социокултурног, политичког и економског аспекта. У њој се прелама не само динамичан однос прошлости и садашњости са перцепцијом претеће будућности, већ и редефинисање морала као вечне теме. У његовом сагледавању, настојао сам актуелну стварност огромне реке избеглица сагледати и из перспективе класичне и модерне теоријске мисли. Будући да је Немачка уз Шведску главна одредишна дестинација миграната, не изненађује што се у тој држави посебна пажња придаје управо интеграцији имиграната у немачко друштво. У тим стратегијама, постали су уочљиви сви антицивизацијски обриси мигрантске кризе. Поред захтева да се научи немачки језик – све је израженије настојање власти на свим нивоима за прописивањем упутстава како живети на немачки начин и конзумирати њену културу на принципима немачког поимања суживота и ширих цивилизацијских вредности. Како се визија овако прописаног начина живота односи и на бизарне захтеве везане за хигијену и елементарне норме цивилизованог понашања, оваква забринутост Немаца је бременита големим предрасудама о нижем културном нивоу људи који долазе. Ипак, нагли додир имигрантских навика са културом с којом се мешају захтева опрез и одређену дозу скептичне резерве. Интеграција у немачко и свако друго западно друштво захтева измењен однос према структури приватног живота. Његову вредност не чини само проналажење сопственог раја, личног статусног и безбедносног скрашавања, већ и измењену осећајност која буди другачију комуникацију и уважавање туђе приватности.

¹⁸ Мазовер, М. *Мрачни континент Европа у XX веку*, Архипелаг, Београд 2011, 350.

¹⁹ *Ibid.*

Мигрантска криза ће покренути реорганизацију социјалних служби с наговештајем промена у свим сегментима социјалног институционалног система. Интеграција избеглих лица у земље ЕУ, а посебно у немачко друштво подразумева осмишљену стратегију инклузивних процеса и нове осећајности не само имиграната, већ и њене пацификације када је у питању домаће становништво с његовим најугроженијим категоријама.

С друге стране, трећу фазу чини асимилација која ће усељенике учинити лојалним држављанима у уређеној земљи каква је Немачка. У овој земљи образовни систем један је од кључних апсорбујућих механизма квалитетне иклузије. Према подацима које приказује *Wochen Welt*, током прошле године немачком школском систему се већ прикључило 196.000 избегле деце што условљава даљу потражњу за просветним радницима. Истовремено, у земље УН већ је ушло 325.000 деце школског узраста (Н. Радичевић, *Избеглице ће Немачку коштати најмање 17 милијарди евра*, Политика, 30.12.2015:4)

Још важнији стратешки аспект односи се на неповољну демографску структуру у Немачкој везану с опадањем броја становника и с потребом увећања броја радно способних лица с обзиром на неопходност одрживе репродукције тржишта рада у будућности. И док је данас у овој држави присутно 45 милиона радно способних особа, предвиђа се да ће до 2030.године њихов број износити 39 милиона, а до 2050. још десет милиона мање. (Н. Радичевић, *Како је Ангела Меркел прешла пут од Хитлера до Мајке Терезе*, Политика 22.09.2015:3. Преузето из *Der Spiegel* 21.3.2015. br.13 и 19.9.2015, бр.39). Овим очекиваним мерама интегративне одрживости шпекулише се и с предлозима локалних и трансдржавних одбрамбених иницијатива све до визије заједничке европске војске коју предвиђа немачки министар финансија Wolfgang Schauble. Следствено томе, треба претпоставити голема финансијска искушења за земље не само чланице ЕУ и њихову међудржавну сарадњу на глобалном нивоу. Међутим, европска стратегија за имигрантску кризу, није само њен одговор на нову прераспodelу светске моћи, већ усмерење према трајним вредностима њеног реконструисаног идентитета и цивилизованог практичног живота у консолидацији духовности у деценијама које тек долазе.

LITERATURA

1. Berend, T., I. (2011) *Европа после 1980*, Архипелаг, Београд: Службени гласник.
2. Brubaker, R. (1991) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Kемbridge, Masačusets.
3. Будон, Р., (2005) *Иморализам*, ЦИД, Подгорица.
4. Collinson, S. (1993) *Beyond Borders: West European Migration Policy and the twenty First Century*, London.
5. Делимо, Ж. (2003) *Страх на Западу од (XIV до XVIII века)*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад.
6. Daun, A., Janson, S. (2004) *Европљани, Култура и идентитет*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
7. Dincelbaher, P. (2009) *Историја европског менталитета*, Службени гласник, ЦИД, Подгорица.
8. Јаковљевић, Д. (2014) *Сазнање, толеранција, вера*, ЗМ. Макарије, Подгорица.

9. Коковић, Д., Давидов, С. (2015) *Проблем кривице: огледање у контексту културних разлика* у књ.: Кубурић, З., Миленковић, П., Зотова, А. *Социјални проблем кривице*, ЦЕИР, Филозофски факултет, Нови Сад 2015, 43-58.
10. Кубурић, З., Миленковић, П., Зотова, А., (пр.) (2015) *Социјални проблем кривице*, ЦЕИР: Нови Сад Филозофски факултет,.
11. Кумар, С. (2003) *Гандијев свадеши-економија трајности*, у књ.: Мандер, Ц., Голдсмит, Е. *Глобализација*, Београд: КЛИО, 419-428.
12. Лакићевић, Д., Стојановић, Б., Вујачић, И. (2007) *Теоретичари либерализма*, Београд: Службени гласник.
13. Липовецки, Ж. (1988) *Насиље некад и сад*, Дело 5/1988, 18-58.
14. Мазовер, М. (2011) *Мрачни континент Европа у XX веку*, Београд: Архипелаг.
15. Раз, Ц. (2005) *Етика у јавном домену*, Подгорица: ЦИД.
16. Salt, J., Clout, H. (ured.) (1976) *Migration in Postwar Europe: Geographical Essays*, London: University of Oxford.
17. Влаховић, П. (1996) *Човек у времену и простору*, Београд: Вук Караџић.

IMMIGRANT CRISIS AND EUROPEAN IDENTITY

The current migrant crisis is considered from the perspective of a theoretical foundation of moral as an imperishable topic. Through historical paradigm, by examining this problem, the author refers to incompatible content of European identity. There is a visible identity antinomy of western European humanitarian architecture with all its inconsistencies. The complex problem of migration, caused by the war, requires a multidimensional paradigm of considering with legal approach as the central analytical framework.

In the article, the author emphasizes the historical continuity of altruism and its cultural-ethnic conditionality, visible through the current migrant crisis. This observation is equivalent to the Eurocentric form of opinion, based on prejudices, suspicions and cold distance towards foreigners. At the same time, the author through a synthetic overview of the main trends of the current migrant crisis, analyses the problem of integration of refugees into the EU countries, and undermined relations between countries, caused by the crisis.

KEY WORDS: European identity; the war in Syria; EU countries; integration of refugees; interstate relations; building fences

НЕМОЋ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ПРЕД МИГРАНТСКОМ КРИЗОМ

Ивана ДРАГИЋ*

Оставши без колективног регионалног одговора на растуће тензије, Европска унија је умногоме компромитовала властите изгледе да се изнова препоручи као један од стожера мира и стабилности на европском тлу. Заправо, стиче се утисак да је управо њена неспремност да адекватно одговори на потенцијалне опасности које носи нагли прилив избеглица проблематизовала природу недавног мигрантског таласа.

Мигрантска криза, која се јавља као системска грешка глобализације, нажалост води даљој друштвеној стратификацији и растућим изгледима за тероризам. Њу у суштинском и далекосежном смислу Унија са овим капацитетима није способна да реши; једино што може је да ситуацију краткорочно стави под контролу. Разуме се, такве мере чија се сврха исцрпљује привременим регулисањем акутне ситуације нису довољне. Оне морају нужно бити праћене дугорочним решењима која ће креирати уравнотежен систем, способан да одоли тесту времена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ЕУ; Мигрантска криза

Концептуализације појма Европске уније веома често укључују и њена одређења као *sui generis* нормативног регулатора међународне безбедности. Ипак, чини се да је, суочена са мигрантском кризом, Унија заказала у решавању политичких и социо-економских питања, пропустивши да понуди и спроведе кохерентну и прогресивну безбедносну политику.

Унија се, без икакве сумње, суочава са једном од највећих криза рачунајући од свог настанка, међутим, имајући на уму да се европски пројекат показао као релативно резистентан у ранијим изазовима, тај успех може бити охрабрујући у предвиђању решења за ово акутно питање. У том смислу, евроентузијасти чак истичу да би овај кризни циклус Европске Уније требало сагледати као прилику да се она унапреди и консолидује.

* Студент докторских студија Правног Факултета у Београду.

Европска унија је протеклих деценија веома вешто одолевала изазовима мирећи дивергентне интересе земаља чланица и превазилазећи разлике у њиховим гледиштима. Поставља се питање зашто Унији не полази за руком да то учини и у поводу актуелне мигрантске кризе? Разлози су вишеструки.

У првом реду, криза Шенгена, која прети да контаминира и друге области ЕУ, јавља се у тренутку када је солидарност међу државама чланицама у значајној мери компромитована. Нестабилност Еуро зоне, удружена са нејаким политичким вођством ЕУ, довела је до пораста популистичке реторике и реафирмације националних идентитета о трошку подршке европским интеграцијама. Друго, дисперзија кризе односно њеног баласта међу чланицама ЕУ веома је асиметрична, и као таква умногоме усложњава покушаје њеног решавања.

Једна од потешкоћа која се испречила пред Унијом у намери да одговори на мигрантски проблем несумњиво је и политичка сензибилност ових питања, која не допушта да им се приступи на уобичајен начин иманентан Унији, посредством двоготрајних, сукцесивних технократских дискусија. Ова тема политичке агенде, по својој природи, не дозвољава такав однос званичника ЕУ. Осим тога, они који би требало да управљају овом кризном ситуацијом, нудећи атрактивне програме опоравка, а то су председници држава и влада чланица Уније, пришли су мигрантском проблему индоктринирани потребом агресивне заштите националних интереса. Такав начин не води никуда, већ само дисквалификује Европску Унију као форум за транснационално разматрање европских интереса.

Modus operandi европских институција и званичника у реаговању на кризу изазвану миграцијом, као културолошко и идеолошко опредељеном формом прекограничне интеракције, показао се као неадекватан. Од Европске Уније се очекивало да, без одлагања, успостави свеобухватну миграциону политику, засновану на доследном поштовању људских права. Такав приступ подразумева препознавање међународне мобилности као преимућства. Наиме, миграција којом се руководи на сврсисходан начин, водећи рачуна о потребама и приоритетима свих учесника, може донети истинску корист свим укљученим странама. Разуме се, исход таквог планирања умногоме зависи и од дијалога и сарадње са земљама изван ЕУ и међународним организацијама, без чије помоћи је тешко изаћи на крај са негативним нуспојавама миграције, као што су трговина људима и кријумчарење миграната. Наиме, миграција је глобални феномен, и као таква захтева ангажовање које премашује европске демографске контуре. Управо зато, један од главних приоритета Уније мора бити и стимулисање глобалних напора у решавању мигрантске кризе, што подразумева блиску сарадњу са кључним међународним организацијама, попут UNHCR, Међународне организације за мигранте, Црвеног крста и Програма УН за развој.

1. ЧЛАНИЦЕ ЕУ КАО ИНХИБИРАЈУЋИ ФАКТОР У РЕШАВАЊУ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ

Унија се није са успехом ухватила у коштац са новим геополитичким изазовима добрим делом због немоћи држава чланица понаособ да артикулишу мигрантске токове. Разлози су вишеструки. Најпре, државе оскудевају у административним и финансијским капацитетима неопходним за решавање мигрантске кризе. Очигледно је да њен финансијски баласт није равномерно

дистрибуиран међу државама чланицама, од којих су поједине, попут Мађарске, Хрватске и Грчке показале веома мало емпатије и солидарности, како према осталим чланицама Уније, тако и према многобројним тражиоцима азила.

Осим тога, оно што је умногоме усложњавало настојања да се обезбеди јединствена платформа Европске уније од које би се пошло у превазилажењу ове драматичне ситуације су ксенофобични испади у појединим земљама чланицама. Ипак, то не треба да чуди имајући на уму да је у јавном дискурсу имиграција готово без изузетка скопчана са стереотипима, расизмом, а да се мигранти уобичајено помињу у контексту сигурносних ризика или терата за јавне финансије. Управо такав политички популизам потхрањује несигурности Уније и осујећује њене напоре да се на адекватан начин носи са континуираним приливом избеглица, тражилаца азила и економских миграната. У наведеном контексту, потребно је указати на став земаља Источне Европе, особито Мађарске, која је својим морално упитним односом у овој ствари јасно показала нетрпељивост према идеји интеграције и мултикултурализма. У позадини поступања источноевропских земаља стоји бојазан од исхода наговештених промена, нарочито од муслиманских имиграната и могућих насилних догађаја. Са друге стране, не треба изгубити из вида да за Европљане, питања имиграције нису непознаница; многе европске земље су чиниле веома издашне уступке носећи се са имиграцијом као једном од последица Другог светског рата. Насупрот оваквом скептичном односу, високо глобализована друштва Северене и Западне Европе, попут Немачке и Шведске показале су врло флексибилан и благонаклон став према последицама ове брзорастуће кризе.

1.1. Позадина односа држава чланица УН према мигрантској кризи

Процес успостављања заједничке, јединствене мигрантске политике на нивоу Уније захтева вешт маневар у превазилажењу каприциозности појединих земаља чланица и њихове бојазни од губитка дела традиционалних прерогатива. *Geddes* га описује као постепени напредак, праћен отпором држава чланица ЕУ према јачању супранационалних институција.¹ Управо у том смислу нарочите контроверзе међу чланицама Уније изазвао је донекле радикалан предлог Европске комисије о формирању Европске граничне и обалске страже која би требало да осигура спољне границе и тиме одржи шенгенски простор. Таква агенција била би снабдевена неупоредиво већим прерогативима, него што је то до сада био случај са Frontex-ом, који управо због лимитираних овлашћења није могао на адекватан начин да одговори на потребу заустављања миграцијских токова, смањење незаконитих миграција и сл. Спорно овлашћење нове Агенције тиче се њеног права на интервенцију, тачније деловање на терену чак и ако предметна држава чланица није тражила помоћ или сматра да додатна интервенција није потребна. На описани начин, европске институције могу сасвим отворено отуђити део суверенитета земаља чланица како би гарантовале сигурност ЕУ у целости. Тиме се, сасвим очекивано, отвара питање недопуштеног интервенисања у суверена права земаља чланица. Упркос томе, међу закључцима Европског савета о миграцијама, децембра 2015. године нашло се и прихватање плана оснивања новог оперативног европског састава граничне и обалне страже.

¹ Geddes, A. "The Politics of Migration in an Integrating Europe," у Gebbes, A. (ed.), *The Politics of Migration and Immigration in Europe*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2003., 142.

Европска унија налази се пред заиста тешким задатком балансирања између потребе да адекватно одговори на паневропске изазове са једне и обавезе уважавања националних прерогатива, са друге стране. Другим речима, да би се понудили супранационални одговори на националне пропусте, потребна је велика умешност и визионарско промишљање које ће често наићи на осуде конзервативног дела европске јавности.

Дакле, имиграција је, без икакве сумње, разоткрила слабости Уније у поступању са питањима ове врсте. Њена немоћ у савладавању мигрантске кризе добрим делом потиче од растућег национализма у државама чланицама. Деструктивни национализам, удружен са дисфункционалним системом азила који захтева хитну ревизију, генерише тензију између супранационалних институција и земаља чланица. Таква тензија не само да ствари чини горим у погледу хуманитарне ситуације, већ прети да ликвидира солидарност као везивно ткиво Европске Уније.

2. ПРОБЛЕМ СЕЛЕКЦИЈЕ МЕЂУ АПЛИКАНТИМА: КОМЕ ПРИПАДА ПРАВО НА АЗИЛ?

Европски лидери су допринели озбиљности кризе и неправедни разлику између избеглица и економских миграната. Када је реч о Европској унији, она је, између осталог, подбацила и занемарујући разлику између непосредних хуманитарних потреба избеглица и дугорочног решавања њиховог избегличког статуса.

2.1. Избеглица или економски мигрант?

Појмовно разликовање избеглица - лица која услед оправданог страха од прогона због своје расе, вере, националности, припадности некој друштвеној групи или својих политичких мишљења се нађу изван државе чије држављанство имају² и економских миграната - особа које напуштају своју земљу искључиво руковођени економским обзирима, односно да би побољшали свој материјални статус, услед чега не уживају право на међународну заштиту попут претходне категорије лица, значајна је претпоставка у изградњи оквира ЕУ који ће обезбедити хуману и делотворну политику азила.

Оно што изазива неслагања је питање статуса жртава грађанског рата, односно њихове припадности једној од ове две категорије. Наиме, да ли једно лице околност да је оскудних финансијских могућности и да живи у политичком метежу квалификује за статус избеглице?

Разуме се да чланице ЕУ имају моралну обавезу указивања помоћи људима који су се за миграцију определили узмичући пред тиранским режимима. Међутим, не губећи наведено из вида, Европска унија не може бити дестинација за свакога ко је у потрази за бољим животом. Дакле, негде се мора повући црта.

² Чл. 1 Конвенције о статусу избеглица из 1951. год.

3. ЕВРОПСКА УНИЈА У СУСРЕТ МИГРАНТСКИМ ИЗАЗОВИМА: СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ О САРАДЊИ У ПРАВОСУЂУ И УНУТРАШЊИМ ПОСЛОВИМА ЕУ

Иако је Унија често изложена критикама упућеним на рачун њене наводне амбиције стварања "европске тврђаве"³, мора се имати на уму да су њени лидери ипак показали извесну меру политичке одважности у дизајнирању мигрантске политике. Њихову стратегију могуће је сагледати у серији петогодишњих програма: Тампере (1999), Хаг (2004) и Стокхолм (2009), усвојених на највишем политичком нивоу, од стране Европског Савета.⁴ Ови програми, претежно фокусирани на питања правде, безбедности и слобода, говоре о томе да Унији припада централна улога у артикулацији мигрантске политике. Међутим, потребно је истаћи да стварање и спровођење ових програма не значи *ipso facto* да су сви циљеви спецификовани у њима и остварени. У сваком од њих садржани су политички приоритети, рокови и сугестије, које их чине пре врстом путоказа него стриктног обилаторног политичког документа.⁵ Ипак, њихова ревностна примена је од посебног значаја, јер представља једину гаранцију да се ови програми неће свести на дескриптивну политичку праксу.

Са сваким самитом, Европска унија обећавала је више него што су саме државе чланице биле спремне да понуде. У годинама које су претходиле првом програму, мало тога се дешавало на нивоу Европске уније. Европске институције су у процесу уједначавања политике према мигрантима биле скрајнуте, док су се државе чланице у многим аспектима руководиле својим партикуларистичким интересима, не марећи за израду консолидоване регулативе у овој ствари.

Поједини аутори, посматрајући европску координацију кроз државоцентричну призму, немају ништа против проминентне улоге држава чланица, верујући у позитиван исход постепене хармонизације мигрантске политике на националним нивоима.⁶ Нису ретки ни критичари међувладиног приступа, који сматрају да занемаривање институција ЕУ није прави пут. Они инсистирају на активнијој улози пре свега Европске комисије и Суда правде ЕУ, сматрајући да либерални интерговернментализам производи атмосферу пуког погађања и поткусуривања међу државама.⁷

Многи аутори проблематизују процес хармонизације мигрантске регулативе, наводећи да Унија данас подсећа на хибрида интерговернментализма и

³ Реч је о колоквијалном и често пезоративном називу за све оштрије анти-имиграционе политике које се спроводе било на нивоу ЕУ, било на нивоу држава чланица. Ејдус, Ф., Савковић, М. (eds), *Речник европске безбедности*, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2010., 91.

⁴ Parkes, R. *European Union and the Geopolitics of Migration*, Ulpaper, Swedish Institute of International Affairs (UI), No. 1/2015., 3.

⁵ Elizabeth, C. "The European Union's Stockholm Program: less ambition on immigration and asylum, but more detailed plans." *Migration Information Source* 12, 2010, 1.

⁶ Geddes, A. "International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe", *International Migration* 39, no. 6, 2001., 30.

⁷ В. детаљније Drozd, J. "Spanish leadership in developing a 'common' European immigration policy: Intergovernmentalist supranationalization approach", *College of Liberal Arts & Social Sciences Theses and Dissertations*, 2011., 23.

супранационализма у питањима мигрантског режима, а да би потенцијална заједничка мигрантска политика по својој природи била веома рестриктивна.⁸

Schain примећује да се европеизација мигрантске политике кретала на начине које академска литература није могла да антиципира деценијама уназад.⁹ Он даље примећује да, иако је либерализам у многоме успевао да заузда европске државе, она суштинска ограничења су домаћег карактера, пре него европског односно међународног. Систем заштите и права мигрантске популације развијан је примарно посредством домаћих судова и других институција, док су европске институције послужиле државама чланицама ЕУ као ефективно средство за развијање рестриктивне политике према мигрантима као и амортизовање утицаја невладиних организација и осталих домаћих политичких фактора. Злоупотребљавајући европске институције, државе чланице су путем међувладине сарадње, успевале у својим намерама да контролишу и редукују мигрантске токове.

3.1. Тампере

Закључци са Самита Европског савета у Темпереу¹⁰ означили су почетак политике ЕУ у области миграције. Том приликом указано је на потребу ефикасније артикулације миграција и то посредством визне политике, борбе против фалсификованих докумената и успостављањем сарадње са трећим државама.¹¹ Међутим, иако је опсег ове ЕУ акције обухватао више аспеката, примарни циљ односио се на постизање интерне ЕУ безбедности, предвиђајући, између осталог, и широку сарадњу у полицијским и правосудним пословима. Пошто је тзв. Шенгенски *acquis* интегрисан у правне тековине ЕУ¹², државе чланице су уступиле контролу над својом територијом, компромитујући део свог суверенитета. Тиме је миграциона политика Европске уније подређена императиву безбедности, односно заштите спољних граница као централном елементу ове парадигме. Наиме, оно што понајвише опредељује природу развоја мигрантске политике очигледно лежи у технократски и политички произведеном преливању економског пројекта јединственог тржишта у пројекат унутрашње сигурности.¹³

3.2. Међупростор између два програма

Данас се као опште место наводи да је терористички напад на САД 2001. године охрабрио секуритизацију мигрантске контроле, сместивши тероризам и имиграцију у исти контекст. Тиме је отворио простор за легитимизацију рестриктивне и ригидне праксе у спровођењу мигрантске контроле. Заиста је могуће приметити да се у овом

⁸ Lahav, G. *Immigration and Politics in the New Europe: Reinventing Borders*, Cambridge University Press, 2004, 9.

⁹ Martin A. Schain, "The State Strikes Back: Immigration Policy in the European Union", *The European Journal of International Law* Vol. 20 no. 1., *EJIL* 2009, 109.

¹⁰ European Council, Presidency Conclusions of the Tampere European Council, 15-16 October 1999.

¹¹ Шенгенски споразум (1985) и Шенгенска конвенција, потписана пет година касније, скупа чине тзв. Шенгенски *acquis*, који је ступањем на снагу Уговора из Амстердама постао интегралним делом европских тековина. Мишчевић, Т. Драгојловић, Н. "Слобода, безбедност, правда", Београд 2010., 64, 65.

¹² *Ibid.*, 66.

¹³ Huysmans, J. "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, Volume 38, Issue 5, 2000., 752.

периоду питања миграције смештају у простор тзв. високе политике¹⁴, која се односи на државну безбедност, што се наравно реперкусовало на тренд мигрантске политике ЕУ. Међутим, постоје и они аутори који сматрају да поменути догађај није произвео значајније последице на европски политички дискурс и праксу, који су такође остали имуни на претњу тероризма.¹⁵

Међутим, неспорно је да реакција Уније није изостала. Та реакција била је промисна и састојала се из даљих искорача у стратешком промишљању сигурности ЕУ, махом политичких импулса који су долазили од Европског савета.¹⁶

Овде не би требало изоставити Европски самит у Севиљи (2002), на ком је постигнут споразум о формулисању веома рестриктивне имиграционе политике, која чак предвиђа санкционисање држава из којих мигранти долазе уколико не покажу вољу да контролишу своје становништво.¹⁷ На овом самиту, за разлику од претходног, тема није развијање избалансиране заједничке политике у области имиграције и азила, већ искључиво борба против илегалне имиграције.

Дакле, европеизација мигрантске политике је у неспорној корелацији са растућим консензусом о потреби предузимања рестриктивних мера као и експлицитном политизацијом миграције као дестабилизирајућег фактора по европско друштво.¹⁸ Недуго по овом Самиту, Уговор из Нице дао је замајац процесу изградње правног поретка Уније у овој области проширивши одлучивање квалификованом већином у домену политика које се односе на азил.

3.3. Хаг

Хашки програм¹⁹ из 2004. године стипулисао је оснаживање темељних права грађанства, као и продубљење и проширење сигурносне сарадње у домену миграција, азила и превенције тероризма. Једно од најважнијих достигнућа овог програма тиче се оснивања FRONTEX-а, са циљем да се интегрише и стандардизује гранична контрола и надзор над операцијама. Речју, Хашки програм настојао је да етаблира Европску Унију као подручје слободе, сигурности и правде.²⁰ Један од таквих докумената којим је Унију требало учинити имуном на транснационалне сигурносне изазове је и *Стратегија за спољашњу димензију подручја правосуђа и*

¹⁴ Lahav G., "Migration and Security: The Role of Non-State Actors and Civil Liberties in Liberal Democracies", *Second Coordination Meeting on International Migration, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, UN*, New York 2003., 90.

¹⁵ Boswell, C. "Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization", *Journal of Common Market Studies*, Volume 45, Issue 3, 2007, 589.

¹⁶ Vooren, B. V., Wessseel, R. A. *EU External Relations Law: Text, Cases and Materials*, Cambridge University Press, 2014., 501.

¹⁷ Vertovec, S., Wessendorf, S. (eds), *Multiculturalism Backlash: European Discourses, Policies and Practices*, Routledge 2010., 181. Turton, B. D., González, J. *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies*, Universidad de Deusto, 2003., 77,78. Шпански представник иступио је са драстичним предлогом према ком би оне државе које не би сарађивале са властима држава чланица у поступку реадмисије својих држављана биле суочене са финансијским санкцијама. Према је Француска овај предлог означила као контрапродуктивну уцену, могућност одмазде према некооперативним земљама нашао је места међу закључцима са Самита.

¹⁸ Huysmans, J. 753.

¹⁹ EU Council, *The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union*, OJ EU, C 53/01.

²⁰ Биланџић, М. "Према стратегији "националне" сигурности Еуропске уније? - анализа Стратегије унутарње сигурности Еуропске уније", *Полиција и сигурност*, Загреб 2012, 58.

унутрашњих послове ЕУ (2005). Ова стратегија, као коначни израз стратешког тумачења екстернализације унутрашње сигурности, предвиђала је рад на два колосека: с једне стране, повезивање унутрашње и спољне димензије сигурности ЕУ, а са друге промовисање значаја те спреге, односно јачање позиције Уније у међународним релацијама као рефлекс унапређења унутрашње сигурности.²¹

3.4. Стокхолм

Трећи у серији програма је Стокхолмски²² (2009) који је, за разлику од свог претходника, више усредсређен на практична решења, односно иницијативе које ће интензивирати сарадњу међу државама чланицама. Наиме, у годинама које су му претходиле, постало је јасно да су домети екстернализације унутрашње сигурности ЕУ веома лимитирани. Разлози томе су бројни: неуспех у интегрисању унутрашњих безбедносних циљева у спољнополитичку стратегију Уније, затим недовољна, мањкава сарадња са трећим државама, немаран однос према изградњи капацитета у трећим државама, као и одсуство заједничке акције унутар међународних организација.²³

Дакле, како је Унија подбацила у више аспеката, Уговор из Лисабона и Стокхолмски програм јављају се са амбицијом да понуде поуздане мере мигрантске политике, Овај програм карактерише избалансиран приступ који, иако похрањен на безбедносно детерминисаној хашкој стратегији, ипак уважава дискурс који у центар поставља интересе и потребе грађана. Премда се то чини као важан искорак, сумњу побуђује одсуство одредбе која би реферирала и на лица која нису грађани Уније.²⁴

Сваки међу наведеним програмима насловљен је по имену града у коме је усвојен; та матрица прекинута је са последњим самитом Савета Европе који је одржан 2014. године, о коме се говори као о постстокхолмском програму. Поједини аутори примећују да безименост програма није случајна, будући да је он "политичко сироче" над којим нико не жели да преузме право својине.²⁵ Са друге стране, ЕУ званичници наводе да је пракса именовања легислативних програма по месту њиховог усвајања превазиђена, позивајући се на скорашње реформе намењене повећању ефикасности, које предвиђају да ће се убудуће већина ЕУ самита одржавати у Бриселу.²⁶

4. БУДУЋИ КОРАЦИ ЕУ У САВЛАДАВАЊУ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ

Мигранска криза затекла је Унију сасвим неспремну. То се једним делом може објаснити њеним масивним карактером који се опире контроли. Премда је Савет Европе детерминисао извесне мере, оне су губиле на делотворности у контексту изразито спорих процедура. Томе би требало додати и комплексне бирократске

²¹ *Ibid.*, 59.

²² European Council, The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens, OJ EU, C 115/1.

²³ Monar, J. "The EU's externalisation of internal security objectives: Perspectives after Lisbon and Stockholm." *The international spectator* Volume 45, 2, 2010., 23.

²⁴ Kostakopoulou, D. "An open and secure Europe? Fixity and fissures in the area of freedom, security and justice after Lisbon and Stockholm", у Christian, K. Léonard, S. (eds), *Developing European internal security policy: after the Stockholm Summit and the Lisbon Treaty*, Routledge, 2014., 17.

²⁵ Parkes, R. 3.

²⁶ *Ibid.*, 4.

механизме одлучивања као и одсуство воље код дела политичког естаблишмента да се проблеми системски решавају. Коначно, неслагања у погледу начина на који ће Унија бити моделирана у будућности, а која се крећу од екстремно либералних до евроскептичних, такође су узела свој данак и лоше се одразила на динамику превладавања кризе.

Унија би, без одлагања, требало да приступи оснажењу спољних граница, јер је то једино јемство слободе унутар Шенгена. Дакле, политички императив је контрола граница. У том смислу најпре би ваљало постићи виши ниво политичког разумевања са кључним транзитним земљама, превасходно Турском; затим, потребно је обезбедити кредибилну контролу спољних граница Уније, као и убрзати депортацију одбијених азиланата односно економских миграната који претендују на азил из чисто опортунистичких разлога.²⁷

Друго, требало би пружити подршку земљама суседима Уније како би се, ако не сасвим елиминисала, оно барем минимизирала потреба њихових држављана за миграцијом из економских разлога. Дакле, реч је о екстернализацији могућих решења у земљама порекла и земљама транзита.

Даље, европска регулатива о азилу требало би јасно да дефинише правила која се односе на пружање помоћи онима који су тренутно у потреби за њом. Наиме, то је једини начин да се очува интегритет система Европске уније.

Један од покушаја у том смислу је и систем квота који дистрибуира избеглице међу државама чланицама и амортизује притисак на поједине земље, попут Немачке. Ипак, кредибилност ове шеме доведена је у питање с обзиром да је веома мали број миграната релоциран по њој, након што је план прихваћен октобра прошле године. Том приликом одбијен је предлог Комисије о глобалном систему обавезујућих квота, будући да се поглавита већина држава чланица одлучила за солидарност на факултативној основи.

Иначе, за разлику од других регионалних организација попут Афричке уније и Организације америчких држава, Европска унија нема регионалну конвенцију о избеглицама или интегрирану политику миграције и азила. Међутим, постојећи ЕУ систем азила покушава да хармонизује правила и услове који ће се односити на тражиоце азила у свим земљама чланицама Уније. Радећи на његовом унапређењу, Унија би могла у догледно време да понуди координисан међународни политички оквир за окончање настале ситуације или макар њено подвођење под одрживу контролу.

Све наведено губи на смислу уколико се претходно сама Унија не суочи са властитим пропустима. То би најпре захтевало да тренутну кризу прихвати као логичан еволутивни исход своје политике. Не можемо занемарити више сукцесивних политичких омашки које је Унија, непромишљајући о следећим последицама, направила протеклих година. Прва у низу стратешких грешака тиче се пада Гадафијевог режима и новонастале "демократске анархије" која је довела до одсуства било какве контроле на либијским границама. Осим тога, Унији је могуће приписати кривицу и за допринос развоју ситуације која је провоцирала руску интервенцију у Украјини као и потоњи грађански рат. Коначно, и жалови покушаји

²⁷ Kirkegaard, J. F. "Toward a European Migration and Mobility Union", *Policy Briefs* PB15-4, Peterson Institute for International Economics, 6.

решавања грчке кризе умногоме су дезавуисали европски експеримент. Дакле, мигранска криза је цена коју Европска унија плаћа за јучерашње интервенције које су на гротескан начин изменила судбину многих народа.

Даље, потребно је подићи свест држава чланица о томе да унилатерално доношење одлука може имати кобне последице, како за чланице Уније тако и за државе суседе. Другим речима, државе чланице морају рачунати на далекосежност својих једностраних одлука и у том смислу поступати одговорније. Појединачне тактике ублажавања или избегавања симптома мигрантског таласа попут затварања граница нипошто не могу бити решење, већ само изазивање "домино ефекта". Решење лежи једино и искључиво у изналажењу јединственог и аутентичног европског приступа, јер се ниједна држава чланица понаособ, сама, ма каквим атрибутима располагала, не може изборити са насталом ситуацијом.

Дакле, државе чланице би требало да се судрже од произвољних и волунтарних мера у решавању мигрантске кризе, јер управо због таквих испада Европска унија није успела да оркестрира споразуман, софистициран приступ решавању кризе. Супротно томе, њен одговор био је посве хаотичан, пробудивши тиме и сумњу самих грађана Уније у њену беневољентност односно обзирност према њиховим интересима.

Не треба изгубити из вида да и сам Уговор из Лисабона чл. 80 предвиђа принцип солидарности и правичне расподеле одговорности међу државама чланицама као руководно начело у креирању и спровођењу политика Уније које се односе на граничну контролу, азил и усељење. Међутим, институционална, правна и финансијска солидарност би своје исходиште требало да нађе и у праведном дистрибуирању одговорности између саме Уније и држава чланица. Логика Даблинског система је у смислу свега наведеног погубна, отуда што он предвиђа одговорност само једне државе чланице у поводу испитивања сваког појединачног захтева за азил, и у том смислу нуди хијерархију критеријума којима би се требало руководити при одређивању такве државе. Тиме се, између осталог, превенира вишеструко подношење захтева за азилом исте особе. Невоља са овом матрицом је та што је најчешћи критеријум у употреби онај који се тиче прве државе чланице кроз коју је тражилац азила ступио у ЕУ. Према томе, Даблински систем се није показао као функционалан, јер ствара диспропорцијални притисак на државе чланице које су прве на удару, махом на северу Европе.²⁸ Осим тога, пракса је демантовала овај систем и претпоставке на којима је похрањен, с обзиром да се показало да се због неуједначених система азила држава чланица, захтеви за азил лица која су трансферисана по основу Даблинске уредбе често не разматрају или им је чак онемогућен приступ поступку за утврђивање избегличког статуса.²⁹

Међутим, колико је то заправо проблем за који се кривица може приписати самом Даблинском систему? Не треба да заборавимо да је он настао на имплицитној претпоставци да ће апликанти моћи да уживају сличан третман односно права у

²⁸ Fratzke, B. S. *Not Adding Up: The Fading Promise of Europe's Dublin System: EU Asylum: Towards 2020 Project*, Migration Policy Institute Europe, 2015., 7-20.

²⁹ Лалић Новак, Г. "Међународни и европски стандарди у заштити тражитеља азила: прихват и приступ суставу азила", *Хрватска јавна управа*, 9, 2009., 763.

свим чланицама Уније, што је уосталом и циљ Заједничког европског система азила.³⁰

Унија је имала слуха за критике упућене на рачун Даблинског система, о чему сведоче и потоњи даблински акти. Последњи међу њима, Даблинска регулатива III у супстанцијалном смислу се није много отиснула од својих претходника, о чему довољно сведочи приврженост критеријуму "прве државе". Ипак, овим документом предвиђена је можда не револуционарна, али ипак важна новина која омогућава одступање од примене прописаног редоследа држава. Наиме, чл. 3 допушта држави да апликанта који се затекао на њеној територији не шаље у чланицу која би по утврђеном редоследу била надлежна за одлучивање о његовом захтеву, уколико би тамо био изложен нехуманом или понижавајућем поступању.³¹ Овом одредбом учињен је квалитативни помак у решавању системских дефицита у процедури азила и услова пријема, иако можда недовољан да премости све мањкавости Даблинског система, на које је уосталом, веома ревносно указивала пракса како Суда правде Европске Уније³² тако и Европског суда за људска права.³³ Даблински систем је, без икакве сумње, застарео, међутим концепт по коме би избеглице уживале потпуну слободу у избору државе азила једнако је неодржив.

Веома важна премиса продуктивног решавања мигрантске кризе свакако је и старање о ваљаној и благовременој имплементацији као и наметању постојећих ЕУ закона и стандарда од стране држава чланица. То је од пресудног значаја за легитимност Заједничког европског система азила као и за ефикасност било које од усвојених мера Европске Уније.³⁴ Једино на такав начин могуће је гарантовати одрживост и виталност механизма ЕУ којима је поверен рад на решавању кризе. Овде је на делу, сасвим очекивано, Европска комисија, коју би требало што више форсирати и охрабривати да, у блиској сарадњи са Парламентом, обавља такав надзор над пуном применом правила о којима је споразум постигнут на нивоу ЕУ.

5. ЗАКЉУЧАК МИГРАНТСКА КРИЗА ТЕСТ ЗА ЕУ- БИТИ ИЛИ НЕ БИТИ

Најозбиљнија избегличка криза која је након Другог светског рата задесила Европу производи значајне реперкусије, почев од ицрпљивања економских ресурса до радикализације националних политика што, између осталог, доводи до критичног напрегнућа постратних институција насталих ради очувања мира на европском континенту.

Премда ниједан механизам решавања кризе није лако спроводив, свакако је бољи од алтернативе која би се састојала у дезинтеграцији европског пројекта. Европска

³⁰ "New approaches, alternative avenues and means of access to asylum procedures for persons seeking international protection", Study for the LIBE Committee, Directorate-General for Internal Policies, European Parliament, October 2014., 85.

³¹ Раичевић, Н. "Изградња заједничког европског система азила и његово прилагођавање масовном приливу миграната", *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 71, 2015., 20.

³² В. ECJ, Joined Cases C-411/10 and C-493/10 *N.S. v Secretary of State for the Home Department and M.E., A.S.M., M.T., K.P. and E.H. v Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform*.

³³ В. ECHR, *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], br. 30696/09.

³⁴ Carrera, S. *et al.*, "The EU's Response to the Refugee Crisis Taking Stock and Setting Policy Priorities", *CEPS Essay* No. 20, 2015., 14,15.

унија бележи бројне стагнације, тако да критичне ситуације за њу нису непознаница. Међутим, први пут је озбиљност подвајања међу државама чланицама таква да води ка реверзибилним интегративним процесима. Такве предикције нису претеране нити се њима пренаглашава озбиљност проблема који вребају, јер мигрантска криза није само претња репутацији Европске уније. Она је много више од тога, будући да лако може докинути рудиментарне вредносне полуге на којима Унија почива, пре свега њеном поларизацијом. Наиме, оно што забрињава је што државе чланице не хају за мере договорене на нивоу Уније, већ су склоне индивидуалним реакцијама на мигрантску кризу. Уколико би се такав тренд наставио и евентуално прелио и на друге области, квалитет примене законодавства ЕУ био би угрожен а политичка улога Уније временом маргинализована.

Дакле, врло вероватна последица мигрантске кризе по ЕУ је њено слабљење, односно претварање у лабавију заједницу држава, чиме се обесмишљава укупан коцепт као и сва достигнућа у времену које је иза нас.

Један од могућих сценарија је и груписање појединих земаља чланица истих преференција у тзв. мини шенген, мању али више интегрисану зону из које би биле изостављене оне државе које нису показале потребну солидарност нити спремност да се држе договорених правила. Ова могућност ће добити на актуелности уколико се заиста испостави да се решење тренутне кризе не може наћи у оквиру постојећег Шенгенског оквира.

Разуме се, најповољнији исход био би онај који подразумева ревитализацију Шенгенског система, а први корак у том смеру је свакако поновно успостављање поверења међу чланицама Уније и нивелисање њихових неслагања, што ће представљати велики политички изазов.

Поменута мантра са почетка рада о ЕУ која из својих недаћа увек излази јача данас све више губи на веродостојности, али то не значи да постоји алтернатива колективним напорима. Дакле, једина опција која не долази у обзир, преживео Шенген или не, је пасивност Уније *vis-à-vis* даљег курса мигрантске кризе, која своју динамику дугује злоупотреби инхерентних слабости ЕУ система.

Приступ ЕУ овој кризи без преседана мора бити проактиван, што би значило да Унија мора бити способна да прогнозира могући развој догађаја, како би благовремено реаговала на нове изазове. То није могуће без креативне и иновативне политике Уније, политике која неће бити талац конвенционалног, традиционалног поимања међународних прилика, јер се на нове изазове не може одговорати старим формулама, ма како се делотворним оне показале у претходним ситуацијама.

MIGRANT CRISIS: THE WEAKNESS OF EU REVEALED

Since the European Union failed to provide an all-inclusive, widely accepted, collective response to its growing migrant crisis and political tensions, the chances of it being reaffirmed as comprehensive, reliable policy framework are highly compromised. In fact, the lack of a cohesive and integrated approach by the EU on these issues problematizes the very nature of the recent refugee flow.

The chaotic and mismanaged migrant crisis, which occurs as a systemic failure of globalization, unfortunately, leads to further social stratification and growing prospects for terrorism. At this moment, The European Union doesn't seem to have the capacity to address the crisis in a balanced and integrated fashion. The only political agenda that the EU is capable to fulfill refers to introducing certain measures aiming to stabilise the current situation. But, those short term emergency actions must be coupled with longer term measures to establish a robust system that will bear the test of time.

KEY WORDS: European Union; Migrant crisis

УТИЦАЈ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ НА РАЗВОЈ ДЕСНИЧАРСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА У ЕВРОПИ¹

Марија ЂОРИЋ*

У раду се истражују безбедносни аспекти мигрантске кризе, са посебним освртом на развој десничарског екстремизма. Масовне миграције са подручја Блиског истока и Северне Африке утицале су на успон екстремистичких политичких опција у Европи. Популарност коју данас поседују екстремно десничарске европске снаге се може мерити са популарношћу екстремно десничарских партија непосредно пре Другог светског рата. Екстремизму сваке врсте (укључујући и екстремну десницу) погодује време криза, из разлога што у таквој констелацији друштвенополитичких односа може нудити "лака решења", која по правилу имплицирају виолентност. Иако је диверсификованог карактера, европска екстремна десница показује сјасет заједничких особина, међу којима су најевидентније ксенофобија, расизам, фашизам, исламофобија, вигилантизам, насиље итд. Циљ рада је да укаже како су савремене миграције генератор политичког екстремизма и испита специфичности европске екстремне деснице.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: екстремизам; тероризам; насиље; десничарски екстремизам; миграције; ЕУ

1. УВОД

Од како је света и века човек је имао потребу да се креће трагајући за храном, склоништем, бежећи пред непријатељем и природним непогодама. Људи су од првих корена свога постојања тежили да пронађу најбоље услове за своју егзистенцију, често мењајући простор на коме живе. У основи таквог кретања се налази нагон за самоодржањем који у човеку постоји од искона. Због тога су неки

¹ Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта "Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција" (евиденциони број 179009), финансираном од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* Институт за политичке студије, Београд

истраживачи у праву када кажу да је историја људског друштва, у ствари - историја миграција.²

Сматра се да су још наши далеки преци из рода *Homo sapiens*-а прве миграције направили пре око 100 000 година, напуштајући тло Источне Африке у потрази за бољим условима живота.³ Западно Римско царство је између осталог, девестирано захваљујући великој сеоби народа у 5. веку, која је по Ђоровићу у исто време представљала и распадање и обнову⁴. Словени су у 7. веку населили Балканско полуострво, а освајања Турака су такође била праћена великим померањем народа. Три века након Колумбовог открића Америке, око два милиона људи из Европе је прешло Атлантски океан да би настанило "нови континент". Током 19. и почетком 20. века 50 милиона Европљана је дошло на тле Северне и Јужне Америке.⁵ Велика миграциона кретања су забележена посебно у деценијама након Другог светског рата, након распада Источног блока и ратова на просторима бивше СФРЈ. Из свега наведеног може се закључити да су миграције неминовност људског друштва.

Још је Кант у свом чувеном делу "Вечни мир", тврдио како сви људи имају подједнако право над планетом Земљом, те да сходно томе свако може бити на оном делу земљине кугле који изабере за живот.⁶ Оваква Кантова перцепција слободе кретања је више идеал, него ли стварност. Иако је Европска унија међу првима радила на реализацији овог кантовског принципа путем Шенгена (са циљем остваривања слободе кретања радне снаге, робе и капитала), испоставило се да је реч о утопији. Сврха Шенгенског споразума се базира на два суштинска принципа – са једне стране ЕУ тежи укидању унутрашњих граница међу својим чланицама, али зато са друге стране захтева појачану контролу спољашњих граница, чиме штити свој територијални интегритет. У време мигрантске кризе долази до интензивније контроле не само спољашњих граница, већ и унутрашњих, чиме се у неку руку обесмишљава принцип Шенгенског споразума.

Европски систем вредности (пре свега идеја о слободи кретања), уздрман је пред "новом сеобом народа" чији смо сведоци, а која иде трасом од Блиског истока ка Европи. Како се по неписаном правилу у условима великих криза код појединца оголе све врлине и мане људске природе, тако и на ширем, државном и националном нивоу, падају све маске. Показало се да је ЕУ⁷ пред мигрантском кризом остала не само разједињена, већ и неспремна за решавање новонасталог проблема. Испоставило се да су они "велики", који спочитавају лекције другима о људским правима и демократији, пали на испиту званом "мигрантска криза", пред "малим" државама и народима.

² *Budemu: Harzig, C., Hoerder, D., Gabaccia, D. What is Migration History?, NY John Wiley & Sons, New York, 2013.*

³ *Eltis, D. Coerced and free migrations: global perspectives, Stanford University Press, Stanford, 2002., 2.*

⁴ Ђоровић, В. *Историја српског народа*, Глас српски, Бања Лука; Ars Libri, Београд; 1997.

⁵ *Manning, P., Trimmer, T. Migration in World History, Routledge, London and New York, 2013., 1.*

⁶ Према: Кант, И. *Вечни мир*, Гутенбергова галаксија, Београд, 1995.

⁷ Иако је Мастрихтским уговором ЕУ поставила темеље имигрантској политици, тек ће уговор из Амстердама подробније разрадити све детаље у вези са питањима људских права и интеграције грађана из тзв. трећих држава.

2. УЗРОЦИ И ВРСТЕ МИГРАЦИЈА

Према Симеуновићу постоје три главна фактора која узрокују миграције. То су: демографска експлозија, рат и социјални инжењеринг.⁸ Масовне миграције у савремености су првенствено директна последица два значајна догађаја – Арапског пролећа које је почело 2011. године и ратова на простору Северне Африке и Блиског истока. То се види и по земљама порекла миграната: највећи број миграната⁹ у Европу стиже из Сирије, Ирака и Авганистана. Према подацима Међународне организације за миграције који су објављени 15. марта 2016. године, током 2015. године је из земаља Северне Африке у Европу дошло 1.011.712 миграната.¹⁰ Од почетка 2016. до 15. марта је из Африке у Европу имигрирало 152 697 људи, од чега је 456 погинуло, тј. сматра се несталим.¹¹ Већина миграната улази у Европу преко Грчке, а мањи број преко Италије. Да мигрантска криза напредује видимо по броју захтева за азил – у 2014. и 2015. години број тражитеља азила се дуплирао у односу на претходне две године.¹²

Теорија "*pull u push*" фактора се најчешће употребљава за анализу миграција, иако је доста критикована због претеране симплификације миграционих токова. Кроз факторе одбијања и факторе привлачења се најлакше могу објаснити узроци миграције.

1. Одбијајући (*pull*) фактори могу бити незапосленост, лоша здравствена заштита, политичка несигурност, тортура, природне непогоде¹³, непоштовање људских права, рат.

2. Привлачећи (*push*) фактори због којих мигранти долазе у неку земљу су могућност запошљавања, бољи животни стандард и услови образовања, боља медицинска и социјална заштита, безбедност, породичне везе итд.

Како су миграције неминовност људског друштва, важно је испитати све њихове аспекте, али пре свега извршити валидну класификацију, уз помоћ које се боље може разумети новонастала мигрантска криза.

Међу бројним класификацијама миграција издвојићемо ону која је резултат пројекта Центра за истраживање миграција (Centre for Migrations Research CSERPE) из Базела, јер се базира на релевантним критеријумима¹⁴:

1. *Географска класификација* подразумева поделу на интерне и међународне миграције. *Интерне* миграције су оне које се одвијају унутар граница једне државе и укључују кретање из руралних у урбана места¹⁵ (и обратно), интер-урбане (из једног

⁸ Симеуновић, Д. "Миграције као узрок политичких аномалија у Европи", *Безбедност, наука, полиција*, 3/2015, 10.

⁹ Уколико изоставимо мигранте са Блиског истока, из Европе највећи број миграната долази са Косова и Метохије.

¹⁰ <http://www.iom.int/>, 15.03.2016.

¹¹ Исто

¹² Баричевић, В. "Избјегличка и миграцијска питања као извор трајне кризе Еуропске уније: неуспех еуропских политика азила и миграција", *Политичке анализе*, 23/2015, 3.

¹³ Више о томе у: В. Арежина, "Еколошке миграције", *Политичка ревија*, 4/2006, 961-976.

¹⁴ Fabio Baggio, Descriptive Classifications of Migration, <http://www.cserpe.org/wp-content/uploads/2015/09/Classification-Baggio-EN.pdf>, 17.03.2016.

¹⁵ Савремене миграције иду све више ка урбанизацији (54% становништва живи у урбаним срединама, тј.

града у други), интер-регионалне (из једне области, тј. региона у други), номадизам, итд. *Међународне* миграције подразумевају прелазак једне или више међународних граница. Оне могу бити подељене на више категорија: прекоокеанске (када се прелази један или више океана), трансконтиненталне (преко једног или више континената), "комшијске" миграције (прелазак из једне државе у другу суседну државу).

2. *Хронолошка (временска) класификација* дели миграције на оне које су са намером (у односу на субјективне факторе) и ефективне (условљене објективним факторима).

3. *Демографско-економска класификација* дели миграције у зависности од економских и демографских услова.

Према субјектима миграције, оне се могу даље делити на индивидуалне, породичне, масивне (попут егзодуса), мушке или женске миграције (на основу полне припадности), миграције деце и одраслих (према стросној доби), миграције "прве", "друге" и "треће" генерације, итд. *Према професији* ове миграције се могу класификовати на миграције руралних, индустријских радника (у зависности од тога у ком сектору су мигранти запослени), миграције високо квалификованих људи, "одлив мозгова", технолошке миграције ...

4. *Политичко-легална класификација* подразумева да се миграције спровode на основу системски организованог кретања које је легално и одобрено између одређених земаља. То могу бити слободне или неконтролисане миграције, контролисане миграције (када се постављају одређена правила и услови кроз низ међународних билатералних или мултилатералних споразума), нерегуларне миграције (које крше постављена правила међународних уговора о кретању).

5. *Узрочна класификација* се заснива на узроцима, разлозима и мотивацији који доводе до кретања становништва. То могу бити:

а) Спонтане или слободне миграције (у потрази за бољим послом, стандардом, социјалном и здравственом заштитом, туризам, студирање, посао...).

б) Присилне миграције¹⁶ - када су људи принуђени да се селе због ратова, природних непогода, дискриминације итд.

У наставку рада ћемо се превасходно бавити присилним миграцијама које су изазване ратним дешавањима.

3. ЕВРОПА И МИГРАНТСКА КРИЗА

Док политичари запостављају узроке мигрантске кризе и "лече" последице ове "опаке болести" која је задесила свет (и пре свега Европу), академска јавност има моралну обавезу да елаборира овај проблем објективно, без политикантских калкулација, и препозна узроке његовог појављивања. Као и у већини случаја, суштина мигрантске кризе је у сукобу геополитичких интереса великих светских

3,9 милијарди људи). Сматра се да ће до краја 2050. године у градовима живети 6,4 милијарди људи. Извор: *World Migration Report 2015: Migrants and Cities – New Partnership to Manage Mobility*, IOM, Geneva, 2015.

¹⁶ Из ове групе се као посебне категорије издвајају избеглице, азиланци, расељена лица, особе у егзилу, депортоване особе.

сила које диктирају токове међународних дешавања, а чије жртве су по правилу, недужни цивили.

Мигрантска криза настаје као последица сукобљавања интереса миграната и интереса земаља које их прихватају. Док мигранти имају интенцију да пронађу боље место за живот бежећи од рата али и сиромаштва, државе које их примају страхују од безбедносних проблема, промене националног и културног идентитета и евентуалних болести које миграције носе са собом. Најгоре од свега је што терет мигрантске кризе највише носе оне државе које ни на који начин нису ушлетене у дешавања на ратом захваћеним подручјима у Северној Африци¹⁷. Европска унија се није добро снашла у јеку мигрантске кризе, што се види и по томе да је тек 23. септембра 2015. заказан састанак у Бриселу који се бавио овим питањем.

Према Драгану Симеуновићу главна аномалија европске политике према мигрантској кризи је то што се забраном проласка избеглица "крши глобални принцип слободе кретања људи, роба и идеја на коме је базиран концепт Европске уније"¹⁸, и додаје како се у Европи која пропагира демократију не поштују права миграната на натурализацију и да "услед свог антиимиграционог понашања такве земље почињу да личе на учитеље који подучавају друге лекцији коју сами нису савладали".¹⁹

Неке чланице ЕУ отворено показују неспремност да се носе са горућим питањима, чиме јасно стављају до знања да желе само корист, али и да нису спремне на одговорно понашање и обавезе које са собом носи чланство у ЕУ. Док је највећи терет мигрантске кризе пао на Немачку која на челу са канцеларком Меркел води "политику отворених врата", код земаља тзв. Вишеградске групе²⁰ постоји отворен отпор према прихватању миграната.

Кључни догађај и евентуални помак у решавању проблема са мигрантима који преплављују Европу је споразум који је ЕУ потписала са Турском²¹ и који се примењује од 20. марта 2016. године. По овом контроверзном споразуму сви илегални мигранти који се нађу у Грчкој ће аутоматски бити пребачени у Турску, а Турска ће заузврат слати мигранте у неку земљу ЕУ (по избору Уније). На овај начин ЕУ покушава да штити своје спољне границе, у оквиру чега главна улога припада Турској, која је као награду добила отварање дугоочекиваног поглавља 33 о придруживању ЕУ, и додатна финансијска средства за збрињавање миграната²². Уколико Турска испуни своје обавезе до јуна 2016. требало би да добије и визну либерализацију, чиме практично постаје део Шенгена. Потписивањем овог споразума Турска постаје кључни фактор у решавању мигрантске кризе, те може у великој мери и диктирати мигрантску политику ЕУ.

¹⁷ Међу њима се налази и Србија која је отворила своје границе за прихват избеглица.

¹⁸ Симеуновић, Д. "Миграције као узрок политичких аномалија у Европи", *Безбедност, наука, полиција*, 3/2015, 2-3.

¹⁹ Исто

²⁰ Чешка, Словачка, Мађарска и Пољска.

²¹ Према подацима УНХСР, Турска је у 2015. години примила укупно 1.888.930 миграната и то претежно из Сирије (1.700.000). Извор: 2015 UNHCR country operations profile – Turkey, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e48e0fa7f&submit=GO>, 24.03.2016.

²² Реч је о додатних 3 милијарде евра, што ће укупно износити 6,5 милијарди евра које ЕУ донира Турској. Извор: <http://www.blic.rs/vesti/svet/cenkanje-ljudskim-zivotima-sta-predvida-sporazum-turske-i-eu-o-razmeni-migranata/hztvsg4>, 20.03.2016.

Чини се да је Европа затечена мигрантском кризом још увек у стању благог шока из којег се тешко опоравља. Споразум са Турском и није нека најмудрија опција, али свакако означава какав-такав помак у решавању мигрантске кризе. Питање је колико Европа може веровати Турској с обзиром да ова европско-азијска земља игра двоструку улогу у Сиријском рату. Многи евроскептици десничарске идеолошке провенијенције попут лидера Слободарске партије Аустрије Хајнц Кристијана Штрахеа, сматрају да је споразум ЕУ и Турске "раван самоубиству"²³, представљајући Ердогана као аутократског политичара склоног виолентним решењима и непоузданог партнера ЕУ. Оно што је сигурно јесте да ће нова дешавања у оквиру мигрантске кризе још више распирити ионако помахнитале духове нацизма и фашизма и ојачати савремену екстремну десницу, док ће се са друге стране створити широки спектар могућности за криминалце²⁴ који се баве трговином људима и фалсификовањем путних исправа²⁵. Уколико на све то додамо и могућност лаке инфилтрације исламистичких екстремиста и терориста у маси стварних избеглица, добијамо хаос у коме се тренутно налази Европа, а коме се не назире неко скорашње решење.

4. ЕКСТРЕМНА ДЕСНИЦА У ЕВРОПИ

Популарност савремене екстремне деснице у Европи се може мерити са популарношћу нацистичких и фашистичких странака непосредно пред избијање Другог светског рата. Као и тада, тако и данас десничарски екстремизам²⁶ представља одговор на кризу људског друштва, имплицирајући "лака решења у тешким временима". Економска криза, долазак миграната, колапс мултикултурализма, ратови на простору Северне Африке, исламистички тероризам, само су неки од фактора који су предиспонирани вртоглав успон екстремне деснице. Оно што може представљати аларм јесте чињеница да се крајња десница више не налази само у цивилном сектору, већ да осваја и политички парламент, о чему сведоче успеси "Националног фронта" у Француској, "Златне зоре" у Грчкој, "Јобика" у Мађарској, "Алтернативе за Немачку", "Аустријске слободарске партије" итд.

На први поглед је јасно каква је идеологија екстремне деснице²⁷, међутим, темељнијом анализом се може видети да се у корпус екстремне деснице могу сврстати различите политичке групе, партије и организације које имају своје специфичности у зависности од тога у којој земљи се јављају. Конфузију у елаборирању екстремне деснице можемо видети већ око њеног терминолошког одређења, јер се као синоними користе следећи појмови: десни радикализам, десничарски екстремизам, неонацизам, ултра-радикализам, неофашизам и сл.²⁸ Док

²³Извор:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=20&nav_category=78&nav_id=1109809, 25.03.2016.

²⁴ Више о томе у: М. Zirojevic, "Computer related Crime – Offences Against the Confidentiality, Integrity, and Availability of Computer Data and Systems", *Nauka i društvo – Scienza and Society*, 1/2015, 109-128.

²⁵ Тренутно се у Европи међу мигрантима претежно фалсификују сиријски пасоши, с обзиром да људи из ове земље имају највише могућности да добију статус азиланата.

²⁶ Више о томе видети у: М. Djoric, "Right-wing extremism in the Work of Radoslav Ratkovic", *Nauka i društvo – Science and Society*, 1/2015, 72-84.

²⁷ Најчешће се поистовећује са нацизмом и фашизмом из периода Другог светског рата.

²⁸ Тед Гар (Ted Gurr), рецимо сматра да се и за левичарски и за десничарски екстремизам може користити исти назив – "дисидентски екстремизам". Према: Р. Purpura, *Terrorism and Homeland*

је екстремна десница у земљама Европске уније превасходно консенквенца мигрантске кризе (због чега је одликује ксенофобија, исламофобија и евроскептицизам), америчка екстремна десница је генерисана расистичком прошлoшћу (нпр. Кју клукс клан), док је на Балкану екстремизам десничарске идеолошке провенијенције карактеристичан по изразитом национализму, који су породили грађански ратови 90-их година 20. века на просторима СФРЈ.

Иако европска екстремна десница представља конгломерат шареноликих партија, покрета и група, постоји низ заједничких карактеристика које повезују све њене актере у јединствену целину. То су пре свега, ксенофобија, виолентност, евроскептицизам, и вигилантизам, које ћемо анализирати у наставку рада.

Код Европљана је ксенофобија почела да се јавља већ са доласком првих миграната из Африке и Азије који нису били спремни да се интегришу у друштво. За лошу интеграцију миграната велики део одговорности носе и европске државе које су у њима виделе тек део јефтине радне снаге, које ће чим "заврше посао" отићи у земље порекла. Мигранти никад нису отишли, али су зато задржали свој систем вредности који је често дијаметрално супротан европском аксиолошком систему.

Насиље²⁹ као основни метод деловања је *differentia specific*-а сваке врсте екстремизма, укључујући и десничарски екстремизам, и то из простог разлога што је насиље ефикасно и што често даје много бржа решења него ли неки облици тзв. меке моћи³⁰.

Ксенофобија у овом тренутку дели европско друштво по најосетљивијим шавовима стварајући дистинкцију између "нас" и "њих". Екстремисти десничарске идеолошке опције окривљују мигранте за економску кризу, слабљење угледа земље и незапосленост. У оквиру ксенофобије се, као посебна категорија, може издвојити исламофобија.³¹ "Страх" од муслиманског становништва које долази у Европу у све већем броју (као и анимозитет према муслиманима) је настао пре свега као страх од другачије културе, обичаја и расе. Међутим, овај страх је у неку руку и оправдан, посебно уколико се узме у обзир да је екстремна десница често (додуше лош) одговор на исламистички екстремизам и тероризам.³²

Евроскептицизам је појава која све више јача и то не само међу екстремистима, већ и међу умереним политичким опцијама. Мигрантска криза је на тест издржљивости ставила и опстанак Шенген зоне, с обзиром да су многе чланице ЕУ пред налетом миграната почеле да затварају своје границе, дижу зидове и бодљикаве ограде, док је нпр. Хрватска ничим изазвана чак и повела "царински рат" са Србијом, док истраживања *Дејли Телеграфа* показују да је у овом тренутку 49% Британаца за

Security: An Introduction with Applications, Butterworth-Heinemann, Amsterdam, Boston, 2006, 18.

²⁹ Више о савременом насиљу видети у: М. Стојадиновић, „Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила“, *Српска политичка мисао*, 2/2015, 199-213.

³⁰ Нпр. преговарање.

³¹ Исламофобија се код европских екстремних десничара најексплицитније видела у нападу Андерса Брејвика 2011. године у Норвешкој.

³² Исламофобија посебно јача након великог броја терористичких напада иза којих стоје исламистички екстремисти. На пример, тзв. Исламска држава је, према подацима CNN, од оснивања калифата 2014. године до данас извела 75 напада у 20 земаља у којима је страдало 1.280 људи. Извор: <http://rs.n1info.com/a145383/Svet/Svet/Islamska-drzava-izvela-napade-u-20-zemalja.html>, 26.03.2016.

излазак из ЕУ; наспрот њима 47% испитаника је било за то да Велика Британија и даље буде део европске породице.³³

Када је реч о вигилантизму, он је саставни део екстремно десничарске идеологије, јер десница увек "будним оком" надзорнички гледа на групу, етницитет или расу којој припада, како би је заштитили од евентуалних непријатеља.

У овом тренутку је Немачка највише оптерећена теретом мигрантске кризе, с обзиром да је током 2015. године више од милион људи аплицирало за статус азиланата у овој земљи.³⁴ Према подацима ИОМ-а, у 2015. години од укупног броја становника у Немачкој 14,88 % су чинили имигранти.³⁵ Немачка је уједно и једна од европских земаља којој у овом тренутку прети реална опасност од експанзије десничарског екстремизма. Без обзира што је дуго година после Другог светског рата Немачка радила на денацификацији, традиција екстремно десничарске идеологије је и даље јака и чврсто утемељена у поре немачког друштва. О томе сведочи велики број формалних и неформалних екстремно десничарских група које припадају цивилном сектору, али много озбиљнији политички играч на немачкој партијској сцени је у овом тренутку "Алтернатива за Немачку" (AfD)³⁶. Без обзира што ова странка није победила ни у једној од три покрајине у којима су се одржавали избори, освојила је довољан број гласова за улазак у покрајинске парламенте. Иза успеха AfD стоји мигрантска криза и политика "отворених врата" коју пропагира садашња власт. Лидерка ове партије, Фрауке Петри, је позната по својим екстремистичким ставовима у којима истиче да на илегалне мигранте треба отворити ватру и забранити улазак у Немачку. Уколико би "Алтернатива за Немачку" поновила исти успех на савезним изборима који су планирани за 2017. годину, онда би то била прва отворено екстремно десничарска партија после Другог светског рата која би ушла у скупштину СР Немачке.

Страх немачке деснице од хантингтоновског "сукоба цивилизација" који се може десити на њиховом простору се у неку руку обистинио крајем 2015. године. Наиме различити културолошки погледи на свет и системи вредности су на површину избили пред дочек Нове Године, када су мигранти афричког и азијског порекла сексуално узнемиравали жене на улицама Келна и других градова. Куриозитет је у томе што иза ових догађаја у Немачкој нису стајали новопридошли мигранти, већ друга или трећа генерација миграната, што потврђује тезу да не постоји жеља за интеграцијом.

Према неформалним подацима у Немачкој данас има око 10 000 регистрованих екстремних десничара.³⁷ Сматра се да је тај број у реалности много већи. Једна од најопаснијих организација која је деловала од 2000. до 2007. године и која је одговорна за убиства на десетине људи турског порекла и једне полицајке се крије иза назива *Националсоцијалистичко подземље* (NSU). Након њиховог хапшења немачка власт је одлучила да направи регистар неонацистичких организација, и то

³³ Извор: <http://www.srbijadanas.com/clanak/hoce-li-britanija-napustiti-eu-broj-britanaca-koji-su-za-izlazak-povecao-se-za-dva-odsto-15>, 26.03.2016.

³⁴ <http://www.iom.int/news/migration-asylum-and-refugees-germany-understanding-data>, 26.03.2016.

³⁵ <http://www.iom.int/world-migration>, 18.03.2016.

³⁶ Ова странка је током 2015. године поднела тужбу против немачке канцеларке Ангеле Меркел "због трговине људима" и отварања граница мигрантима. Извор: <http://www.blic.rs/vesti/svet/antievropska-stranka-afd-podnela-tuzbu-protiv-angele-merkel-preti-joj-i-zehofer/5rjmh1w>, 09.10.2015.

³⁷ Ђорић, М. *Екстремна десница: међународни аспекти десничарског екстремизма*, Удружење Наука и друштво Србије, Београд, 2014, 277.

по угледу на регистар који су Американци правили када је реч о терористичким организацијама након напада 11. септембра 2001. године. У Немачкој су актуелне многе неформалне екстремно десничарске групе међу којима ћемо издвојити *Аутономне националисте*, *Покрет отпора јужног Бранденбурга*, *Младе викинге*, *Бесмртне* итд. Такође не треба изоставити и интернационалну неонацистичку мрежу "Крв и част" која је веома активна и у Немачкој. Посебно је важно напоменути активизам екстремних десничара који под акронимом ПЕГИДА³⁸ (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*) показују своју основну идеологију, а то је антиисламизам. ПЕГИДА је организовала више протестних скупова и то не само у Немачкој, већ и у околним земљама.

Међу земљама тзв. Вишеградске групе³⁹ највећи отпор према мигрантима је дефинитивно показала Мађарска. Ова земља је најрестриктивније од свих европских земаља приступила мигрантској кризи већ на самом почетку, отворено рекавши да није спремна за прихват миграната по европским квотама распореда. Антимигрантски став мађарске владе је последица заокрета политичке сцене на десно још од 2010. године. У том контексту посебно треба имати у виду популарност екстремне партије *Јобик*, која све више јача последњих неколико година.⁴⁰ Мађарска је укинула неке од основних законских одредби ЕУ и применила низ репресивних мера и тзв. несмртоносну силу⁴¹ према мигрантима, у оквиру чега има подршку земаља Вишеградске групе.

Још од 2011. године гранични прелази из Србије ка Мађарској се највише користе за улазак миграната и избеглица у ЕУ. Током првих осам месеци 2015. године је из Србије у Мађарску приспело 155 480 миграната (99% тражилаца азила су дошли преко српске границе).⁴² Већ у септембру је мађарска полиција забележила 160 000 нерегуларних миграната.⁴³ Чињеница је да је транзитна рута из Србије ка Мађарској најфреквентнија, те је стога мађарска влада и одлучила да најпре подигне зид на граници са Србијом.

Екстремна десница је и пре мигрантске кризе била веома развијена у Мађарској, што и не изненађује с обзиром на њену фашистичку прошлост током Другог светског рата, када су деловали *Стреличисти крстови*. Данас је партија *Јобик* "кишобран" испод којег се крију остали екстремни десничари, попут *Мађарске гарде*, која је 2009. године забрањена одлуком Уставног суда. Посебно опасна акција *Јобика* се одвија на друштвеним мрежама, на којима ова екстремистичка партија спроводи игрицу под називом "Срушићемо Тријанон", у којој се ревидира Тријанонски споразум и ствара Велика Мађарска. "Јобик" је евроскептична странка, што је својствено и осталим екстремним десничарима, показујући свој антиевропски став паљењем заставе ЕУ. Активисти *Јобика* су протествовали и против изградње кампова за мигранте и залагали се за затварање свих критичних граничних прелаза којима би мигранти дошли у Мађарску. "Јобик" је партија у чијој идеологији се осим расизма

³⁸ Пегида је настала 2014. године као реакција на мигрантску кризу.

³⁹ Током фебруара месеца 2016. године је на хиљаде људи у Варшави, Брну, Прагу и Братислави протествовало против "исламизације Европе".

⁴⁰ Ова партија је 2015. отворила канцеларију у Сенти, као помоћ својим грађанима у "Јужним отцепљеним крајевима".

⁴¹ То подразумева употребу шок граната, гумених метака и сл.

⁴² *Fear and Fences: Europe's Approach to Keeping Refugees at Bay*, Amnesty International, London, 2015, 72.

⁴³ Исто, 73.

(антиромска⁴⁴ и антисемитистичка варијанта) може приметити и антиисламизам, што је генерисано мигрантском кризом.

Мигрантска криза је утицала и на раст евроскептицизма у још једној држави Вишеградске групе (Пољској), што се види по формирању "Еврореалистичне комисије" која има за циљ да процени штету коју Пољска трпи због чланства у ЕУ, а иза које стоји странка "Право и правда" и још неке опозиционе партије.

Долазак миграната арапског порекла у Европу има низ безбедносних импликација, које не подразумевају само опасност од ширења екстремне деснице, већ рађају и један нови безбедосни проблем, а то је исламистички финансиран тероризам. Француска и Белгија су међу првим земљама у Европи осетиле стравичне последице једне нове, хибридне форме тероризма који заступа тзв. *Исламска држава*. Како акција изазива реакцију, исламистички тероризам⁴⁵ је био главни окидач за пораст анимозитета према муслиманима у Француској и интензивирање популарности екстремне деснице. Након серије терористичких напада⁴⁶ у Паризу током 2015. године, Национални фронт на челу са Марин Ле Пен добија све већи број присталица, што ће се видети тек на председничким изборима планираним у 2017. години.⁴⁷ Испод "капе" Националног фронта се налази и велики број неформалних екстремно десничарских организација попут *Генерациског идентитета*⁴⁸, *Renouveau français* и сл. Код свих ових организација је приметан изразито хришћански профил (због исламофобије) и вигиланстички приступ мигрантској кризи.

Терористички напади на Брисел 22. марта 2016. године иза којих је стајала тзв. *Исламска држава* су показали да Европа нема јасну и јединствену безбедносну стратегију у борби против тероризма. Садашњој Европи више не прети само опасност од дихадиста, већ и од екстремних десничара јер – екстремизам рађа екстремизам. Наиме, исламистички напади ће само још више разјарити десничаре који су ионако кивни на новопридошле мигранте и утицати на раст популарности екстремне деснице.

5. ЗАКЉУЧАК

Слобода кретања укључује и слободу миграција. Сада је свет пред великим изазовом: како помирити право на слободу кретања са правом држава да штите свој суверенитет и интегритет, који укључује и контролу насељавања. Зар није Европска унија прва увела слободу кретања за њене чланове, која иде руку под руку са брисањем граница и обезбеђивањем слободног протока робе?

⁴⁴ *Human Rights Watch* је у више наврата критиковао Мађарску због дискриминације према Ромима и расне сегрегације у школама.

⁴⁵ Више о тероризму видети у: Pavličević, P. "Rationality in the Phenomenon of Terrorism and Counterterrorism Strategy", *Nauka i društvo – Science and Society*, 1/2015, 31- 70.

⁴⁶ 13. новембра 2015. године на седам одвојених места терористи ИСИС су напали Париз. Пре тога је у јануару извршен стравичан напад на редакцију француског листа "Шарли Ебдо".

⁴⁷ На парламентарним изборима одржаним 2015. године "Национални фронт" је у првом кругу однео победу, да би се у другом кругу гласања. За "Национални фронт" је гласало 6,5 милиона Француза, што је својеврсни рекорд за ову партију. Извор: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/nacionalni-front-stranka-koju-francuzi-vole-da-mrze>, 21.03.2016.

⁴⁸ Ова организација је повезана са покретом Стормфронт.

Додатни проблем у решавању мигрантске кризе представља следећа дилема – како решити мигрантску кризу, а не нарушити људска права и при том, очувати безбедност. Чини се да ће у трци између безбедности и људских права ипак победити безбедност. Осим тога, Европи поред исламистичког екстремизма и тероризма прети озбиљна опасност од нарастања неонацистичких и неофашистичких снага које се маскирају квази-демократском реториком. Екстремна десница више нема тако експлицитно бруталну реторику, она се сада крије иза насмејаних лица нових, младих и модерних лидера, као што је Фрауке Петри у Немачкој.

Чињеница је да су миграције са Блиског истока и Северне Африке допринеле развоју европске екстремне деснице која све више добија на популарности. Додатни проблем у мигрантској кризи представљају све учесталији напади тзв. *Исламске државе*, међу чијим члановима се налази велики број младих муслимана одраслих у некој од земаља ЕУ. То указује на две ствар: прво, одређени део муслиманске популације није спреман да се интегрише у европско друштво; друго, Европа није уложила довољно труда да интегрише своје муслиманско становништво.

По неким ауторима, миграције чији смо ми савременици, могу имати и позитивне импликације у економском смислу речи, јер би довеле до подмлађивања европског радног становништва, чиме би се ударила "економска инјекција" земљама ЕУ које имају природну депопулацију.⁴⁹ Ово је једна од хипотеза које још увек нису прошле тест времена и у коју се с правом може сумњати. О томе сведоче Белгија и Француска као добри примери земаља у којима живи велики број муслиманског становништва које је смештено у сиромашним предграђима, лоше интегрисано и које се услед сиромаштва лако криминализује.

Решење мигрантске кризе је у томе да се лече узроци, а не последице. То би значило усаглашавање политичких интереса великих светских сила и заједнички рад на уништењу тзв. *Исламске државе*. Док се то не деси, Европа ће грцати у борби "екстремизма против екстремизма" где ће се на једној страни налазити екстремни десничари, а на другој страни цихадисти, док ће, као и увек, колатерална штета бити недужни цивили.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арежина, В. (2006) "Еколошке миграције", *Политичка ревија*, 4/2006.
2. Баричевић, В. (2013) "Избјегличка и миграцијска питања као извор трајне кризе Еуропске уније: неуспех еуропских политика азила и миграција", *Политичке анализе*, 23/2015, 3.
3. Ђоровић, В. (1997) *Историја српског народа*, Глас српски, Бања Лука; Ars Libri, Београд.
4. Симеуновић, Д. (2015) "Миграције као узрок политичких аномалија у Европи", *Безбедност, наука, полиција*, 3/2015.
5. Eltis, D. (2002) *Coerced and free migrations: global perspectives*, Stanford University Press, Stanford.
6. Кант, И. (1995) *Вечни мир*, Гутембергова галаксија, Београд.
7. Djoric, M. (2015) "Right-wing extremism in the Work of Radoslav Ratkovic", *Nauka i društvo – Science and Society*, 1/2015.

⁴⁹ Видети више о томе у: Пенава, М. "Утјецај миграција на еуропско тржиште рада", *Економска мисао и пракса*, 2/2011, 335-362.

8. Стојадиновић, М. (2015) "Политичко насиље и демократија у контексту неоимперијалних амбиција великих сила", *Српска политичка мисао*, 2/2015.
9. Zirojevic, M. (2015) "Computer related Crime – Offences Against the Confidentiality, Integrity, and Availability of Computer Data and Systems", *Nauka i društvo – Scienca and Society*, 1/2015.
10. Пенава, М. (2011) "Утјецај миграција на европско тржиште рада", *Економска мисао и пракса*, 2/2011.
11. Manning, P., Trimmer, T. (2013) *Migration in World History*, Routledge, London and New York.
12. Pavličević, P. (2015) "Rationality in the Phenomenon of Terrorism and Counterterrorism Strategy", *Nauka i društvo – Science and Society*, 1/2015.
13. Purpura, P. (2006) *Terrorism and Homeland Security: An Introduction with Applications*, Butterworth-Heinemann, Amsterdam, Boston.
14. *Fear and Fences: Europe's Approach to Keeping Refugees at Bay* (2015) Amnesty International, London.
15. Harzig, C., Hoerder, D., Gabaccia, D. (2013) *What is Migration History?*, NY John Wiley & Sons, New York.
16. *World Migration Report 2015: Migrants and Cities – New Partnership to Manage Mobility*, IOM, Geneva, 2015.

THE INFLUENCE OF THE MIGRANT CRISIS ON THE DEVELOPMENT OF THE RIGHT-WING EXTREMISM IN EUROPE

In this paper are analysed safety aspects of the migrant crisis, with a special view on the development of the right-wing extremism. Mass migrations from the Middle East and Northern Africa influenced the growth of extremist political options in Europe. The popularity, which extreme right-wing powers nowadays have, can be measured with the popularity of extreme right-wing parties right before the Second World War. An alarm is the fact that the last right-wing extremism is found not only in the civil sector, but it also conquers the political parliament. This is attested by the accomplishments of the "National Front" in France, "Golden Dawn" in Greece, "Jobbik" in Hungary, "The Alternative for Germany", "The Freedom Party of Austria", etc. The period of crisis serves well to the extremism of any kind (including the extreme right). The reason for this is "easy solutions", which imply violence by the rule, can be offered in such constellation of socio-political relations. Even though it is diverse, the European extreme right shows an abundance of mutual characteristics, among which we can see the most apparent ones: xenophobia, racism, fascism, islamophobia, vigilantism, violence, etc. The additional problem with solving the migrant crisis is the following dilemma – How to solve migrant crisis but not undermine human rights and thereto maintain security? Nevertheless, it seems that security will win the race between security and human rights. The aim of this paper is to indicate how contemporary migrations are the generator of political extremism and to examine the characteristics of the European extreme right.

KEY WORDS: extremism; terrorism; violence; right-wing extremism; migrations; EU

МОРАЛНЕ ВРЕДНОСТИ, МИГРАЦИЈЕ И ТЕРОРИЗАМ¹

Мина ЗИРОЈЕВИЋ*

У овом раду ауторка је покушала да разграничи појмове и међусобну зависност глобализације, миграција и тероризма. У време када се потенцира једнакост у родном, полном и сексуалном смислу нараста неједнакост у економском, социјалном и друштвеном статусу. Људи постају "нелегални" а социјални и економски мигранти аутоматски постају државни непријатељи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: једнакост; статус; глобализација; тероризам и миграције

Последњу деценију XX века обележиле су радикалне и разноврсне промене глобалног безбедносног амбијента. Током ове деценије зачете су дубинске промене које већ сад пресудно одређују економску, социјалну, политичку и безбедносну конфигурацију светске заједнице. Увелико су почеле да пристижу и прве последице ових промена. Уз остало, измењена је и проширена листа безбедносних изазова, ризика и претњи. Упоредо се мењају њихова природа, садржај, појавни облици и домети. На сцену су ступили и нови носиоци угрожавања појединачне, регионалне и глобалне безбедности. Израстају, исто тако, и нови – појединачни, заједнички и/или колективни – актери достизања и очувања безбедности.

Период од краја хладног рата, довео је до еволуције једне нове структуре међународних односа, која је сама по себи у великој мери "неконвенционална".

Данас су главне претње међународном миру и стабилности сасвим различите него у време хладног рата, и оне се углавном састоје од оних елемента који би у претходној ери међународних односа били сматрани "конвенционалним", мада алтернативним претњама безбедности. Ове претње су "конвенционалне" само по критеријуму оружја које се употребљава, али су алтернативне јер је на њих тешко одговорити класичним војним методама. Пошто је у време хладноратовске

¹ Рад представља део научног и истраживачког ангажовања истраживача на пројекту "Српско и европско право - упоређивање и усаглашавање". Пројекат број 179031. које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, а реализује се у Институту за упоредно право у периоду од 2011-2014.

* Научни сарадник Института за упоредно право у Београду, e-mail:mina.zirojevic@gmail.com.

конфронтације готово једини критеријум за разликовање претњи безбедности била природа оружја које оне укључују, и сам класични рат је могао бити конвенционалан (уколико је вођен класичним оружјем, без употребе оружја за масовно уништавање, пре свега нуклеарног), или пак нуклеарни.

Данашње разликовање између класичног и алтернативног модела сукоба и претњи безбедности шире посматрано заснива се на више различитих критеријума, укључујући тип сукобљених актера (државу или различите недржавне актере), територијалну димензију (унутрашњи или спољашњи сукоб), правну природу сукоба (класични рат две суверене државе с једне стране, или рат неформалних група против државе, с друге стране истог спектра). Стога је савремена слика појмова безбедности и небезбедности неупоредиво слојевитија и богатија од оне која је обележавало праксу, али и велики део теорије, током хладноратовског доба међународних односа. Не треба подсећати да је период хладног рата великим делом одређивао и теоријско мишљење о безбедности.

Према листама приоритета које периодично формулишу велике међународне организације, пре свега УН и ЕУ, може се видети да су данас сукоби у којима бар једна страна није држава, већ нека организована група унутар суверено установљених и признатих граница, доминантне претње безбедности. Другим речима, са растућом међународном интеграцијом кроз пораст мултилатерализма у решавању међународних питања (и, самим тим, кроз смањивање вероватноће избијања традиционалних ратова једне суверене државе против друге), порасла је пропорционална вероватноћа да ће управо алтернативни сукоби у односу на традиционално ратовање суверених држава бити најчешћа претња безбедности. Таквих етничких сукоба, унутрашњих немира, терористичких покрета и сличних претњи безбедности било је и у време хладног рата, али су они били у сенци претње од глобалне, а ипак одлучујуће билатералне, свеуништавајуће конфронтације суперсила. Одласком те претње, пажња теоретичара, али и практичара безбедности се усмерила на остале сукобе, а истовремено је порастао и волумен тих алтернативних сукоба, јер је један њихов део био под контролом управо захваљујући равнотежи глобалних интереса суперсила.

Историјски је доказано да је у двадесетом веку у развијеним демократским државама настала већина облика тероризама, било из крајњег левог крила, крајњег десног крила терористичких организација, или етнонационалистичких групација. Однос између демократије и тероризма крајње је комплексан, па би било поједностављено закључивање да би развој демократије у исламском свету довео до смањења или нестанка тероризма. Штавише, историја доказује да је у протеклом периоду било у арапским демократским земљама више терористичких активности него у онима с другим типовима владања. Тероризам не настаје искључиво на сиромаштву, већ је потребно нагласити опасност у којој се налазе многе државе у развоју, јер је у њима омогућена лакша веза између тероризма и организованог криминала, услед слабо развијене, корупцији снажније изложене администрације, а понегде и великих простора које централне власти не могу трајно надзирати, а некима и тешко или никако приступити.

У условима кад становништво постаје фрустрирано и незадовољно владином немоћи да им помогне у низу егзистенцијалних проблема, људи се лакше могу окренути против суверене државе и прихватити мање-више организоване групе. Такви притисци фрагментирања, уситњавања, узимају разне облике, а један од њих је

и талас незакоња — тероризма. Уз то, у таквим условима део незадовољних потиче из екстремне идеологије, као оне које пристају уз радикалне и нетолерантне фундаменталистичке верске групе, чији је изазов тзв. социјално блаженство, склад, а које се често у оквиру своје борбе одлучују и на терористичке активности.² Насиље само подстиче ново насиље, а тероризам немоћних и сиромашних не искорењује се ни новим светским "дугим ратом" (*War without End*).³ Етички прихватљив избор борбе против тероризма јесте избор само морално допуштеним средствима. Притом се поставља питање етичко прихватљивог критеријума избора морално допуштених средстава и ко га одређује. Не можемо избећи коришћење силе и моћи у околностима борбе против тероризма, али не смемо заборавити да моћ без правде води у насиље и тиранију, а правде без моћи нема, *ius ex injuria non oritur* (правда се не темељи на неправди). Превладавање тероризма могуће је променом политике која није супротна истинским демократским вредностима, осудом и подстицањем осуде екстремистичких тумачења религија, рецепцијом и подстицањем светског етоса, без обзира на расну, националну, културну и религијску припадност, поспешивањем дијалога међу сукобљеним странама, те превладавањем сиромаштва.⁴

МИГРАЦИЈЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Миграције, легалне или нелегалне, су постојеле још у време номада када се народ селио од пашњака до пашњака у потрази за храном и склоништем. Приоритети су се мењали како су ницале прве насеобине; људи су се селили како би створили боље услове за себе и своју породицу, избегли дискриминацију или се спојили са својим породицама.

Данас, када се слобода кретања сматра основним људским правом стотине милиона људи су у сталном покрету – због економије, безбедности, социјалних потреба – и овај број се повећава. Са друге стране, у деценијама највећег инсистирања на поштовању људских права, слободно кретање је забрањено и милиони јуди су дискриминисани.

Почнимо ипак од почетка. Од вредности које су биле основ интеграције и опасности која их је спојила.

Вековима, Европа је значила свет окружен Медитераном или "Нашим морем", *Mare Nostrum*, како су га Римљани звали и укључивала је Северну Африку. У раним годинама V века, у време Св. Августина који је живео у Алжиру, Северна Африка је била неодвојиви центар Хришћанства. Међутим, Ислам брзо напредује током VII и VIII века и практично гаси хришћанство у Северној Африци, делећи медитерански регион у две цивилизацијске половине са "Средњим морем" (eng. "Middle Sea") као чврстом границом, а не више уједињујућим фактором. Од тада, као што је лепо уочио шпански филозоф Хозе Ортега и Гасет (*José Ortega y Gasset*) "сва европска историја се може представити као велики покрет народа ка северу".⁵

² Види о томе: Daniele Archibugi, *Terrorism and Cosmopolitanism*, Rome, 2001, pp. 5–7.

³ Доктрина "дугог рата" је термин Бушове администрације из 2006. године, уједно и наслов књиге Мајкла Клара: Michael T. Klare, *War without End*, Alfred A. Knopf, New York, 1972.

⁴ Мина Зиројевић, *Тероризам – међународни поглед*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015.

⁵ José Ortega y Gasset, *La rebelión de las masas* (1929).

Након распада Римског царства, мигранти са севера, Германи, (Готи, Вандали, Франци, Ломбарди) полако кују темеље Западне цивилизације, коју ће чак неколико векова касније бити надограђена класичним наслеђем Грчке и Рима. Многи историчари сматрају да се овакав развој европског система вредности догодио управо из разлога подељености Медитеранског света, слабљања римског царства и доласка племена са севера. Да Ислам тада није поделио свет, вредности хришћанског система би можда имале другачији развој.

Ислам није само географски утицао на развој Европе. Уједињена Европа у овом смислу није тековина данашњице. Европа се доласком Ислама на њене границе уједињује и у крсташким ратовима на основу вере и супротстављања Исламу.⁶ Идентитет Европе, другим речима, грађен је на осећају супериорности у односу на арапски свет, поготово после Наполеоновог освајања Блиског истока.⁷ Тек после овог освајања научници се отворено сусрећу са богатом исламском цивилизацијом као другачијом, необичном, пуном архитектонских лепота, али и даље је посматрајући кроз призму инфериорности.

У време колонијалне и постколонијалне ере миграције повезују Северну Африку и Левант са Европом. Људска права се развијају брже у Европи која и даље може да без бојазни посматра са пиједестала арапски свет, јер услед великог броја строгих, полицијских држава које се развијају у то време поготово у Леванту, значајне миграције су немогуће и Европа је сигурна.

Ислам данас покушава да поништи оно што је раније урађено. Тероризам и миграције уједињују медитерански регион, укључујући Северну Африку и Левант са Европом. Значајне миграције које су постојале раније (Словени, Мађари) су допринели стварању европског система јер су убрзо по доласку примиле хришћанство и упоредо са другима градили систем. Током Хладног рата велики број Алжираца је емигрирало у Француску, Турци и Курди су се преселили у Немачку, али нису се асимилovali те представљају зачетнике миграције која још траје.

Данас, стотине хиљада муслимана који немају жељу да се асимилију ни на који начин, долазе у Европу у време, најблаже речено, економске стагнације, и прете да поткопају и онако крхки социјални мир. У свету када са једне стране имамо јачање индивидуализма до крајњих граница, нестанка религије, националности, језика, појављује се Ислам као један, доминантан уједињујући фактор за велики део света који сада прелази границе. Европа одговара, по мени, погрешно, и јача екстремну десницу без реконструкције основа којима једно друштво ипак мора да има.

Страх од тероризма али и од непознатог јача десницу у европским земљама. Са друге стране, имамо велики број младих људи којима треба упориште, вредности и признање које имају у вери. Велики број младих људи прелази у ислам из неких других деноминација.

Иако европске елите већ деценијама користе идеалистички реторику како би се порекла вредност и снага религије и националности, сматрам да су то управо снаге које пружају Европи осећај унутрашње кохезије.

Све ово наравно није изговор за повлачењем у национализам. Културни пуритизам који се наизглед тражи у светлу великог прилива избеглица је немогућ у

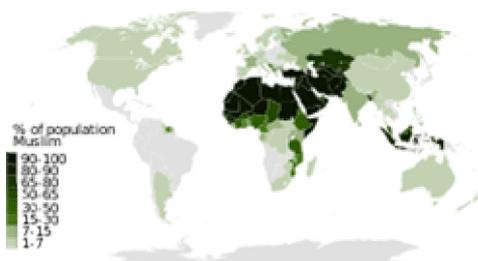
⁶ Видети: Hay Denys, 1957, *Europe: The Emergence of an Idea*,

⁷ Видети: Said Edward, *Orientalism*.

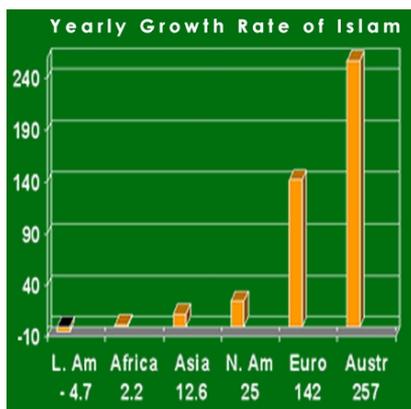
свету повећане људске интеракције. Као у што у 19. веку није било повратка у феудализам тако би и данас повратак левој или пак десној политичкој оријентацији било бесмислено.

Данас, преко 40 милиона људи је у покрету. Број људи који су дошли до Европе углавном из Сирије, Либана, Авганистана је између 500 000 и милион. Асимилација по моделу Америке, Аустралије и Канаде је немогућа због јасних другачијих услова (не желе асимилацију, осећају се одбачени, имају јаку подршку у земљама примаоцима). Мора се смислити други пут који полако настаје у Европи.

Бесмислено инсистирање на индивидуализму нас доводи до стања које најлакше можемо описати као "маса". И поново ако се вратимо на Ортегу, "стриктно говорећи, маса, као психолошка ствар, може се дефинисати без чекања да се појединац појави у маси. У присуству једног појединца можемо одлучити да ли је маса или не. Маса је све оно што не одређује никакву вредност на себи – добру или лошу – али се осећа као свако и због тога није забринут. У ствари је сасвим срећан да се осећа као свако".⁸ У Европи која све вредности заснива на новцу, морал на Великом брату, се ствара критична маса незадовољних младих људи која ће спас тражити у Исламу и радикализовати се све више.

Слика 1. Муслимани у свету у процентима (Извор: Pew Research Center, https://en.wikipedia.org/wiki/Pew_Research_Center, 2014).

Слика 2. Годишњи раст Ислама, Извор: www.isgoc.com

⁸ https://en.wikiquote.org/wiki/Jos%C3%A9_Ortega_y_Gasset#The_Revolt_of_the_Masses_.281929.29.

Све то можемо приказати и кроз начине решавања мигрантске кризе од стране ЕУ. Један део земаља проблем решава појачавањем војног одговора (Мађарска), док други, већи део земаља проблем решава новцем. Европска комисија је од маја до септембра 2015. Повећала ресурсе за решавање проблема миграната са 4,6 на 9,5 милијарди евра. Поред тога, Европска комисија је најавила давање 100 милиона евра као хитну помоћ највише погођеним земљама чланицама ЕУ, и 600 милиона евра додатне помоћи надлежним европским телима у 2016, те да се још 300 милиона евра дода у ЕУ фонд за хуманитарну помоћ у 2016. години, као и да се у 2015. дâ додатних 200 милиона евра организацијама као што су UNHCR и WFP. Такође је одлучено да се додатне финансијске ињекције убризгају земљама у које су се избеглице масовно слиле, као што су Либан и Јордан, како би што мање избеглица напуштало те земље и кретало ка Европи. Закључено је и да Унија треба да повећа напоре на стабилизацији оних афричких земаља које су главни извор миграција.

Истовремено, притисак на Сирију не престаје и тај проблем разарања држава се и не помиње као проблем. Новац се даје за смештај избеглица, а не и за планирање даљих корака.

НАЈАВА РЕШЕЊА

Иако ситуација у свету не изгледа оптимистично, ипак можемо видети да светло постоји. У Русији данас видимо да се идеје који су били замагљене комунизмом сада враћају. Идеје верског и политичког филозофа Ивана Иљина, Владимира Соловјева, Николаја Берђајева, и Александра Солжењицина, Једна од главних Иљинових идеја је да људи морају да разумеју законе да би прихватили друштвени поредак. Савремени ултра-либерализам и ултра-капитализам који хватају корен у САД за Иљина би били сигнал за апокалипсу. Он је веровао да људи никада не могу да се идентификују са системом, под неким обликом круте демократије. Он је био монархиста и веровао да монархија тежи да уједини људе и да они у њој могу да на себе гледају као "породицу". Руски мислиоци стоје на супротној стани од Џорџа Сороса, Дејвида Рокефелера, и Јакоба Ротшилда. Начини којима смо "премошћавали проблеме", пребацивање дугова, штампање новца, бескрајна потрага за јефтиним рандом снагом више не показују резултате већ су само део проблема. Као што је Пол Крег Робертс објавио ушли смо у "пљачкашку фазу капитализма", јер су се у ситуацији привредног застоја велике банке и глобалне корпорације користиле све како би имале добит.⁹

ПРОШИРЕЊЕ ДИЈАЛОГА

Џесика Штерн, у својој књизи правилно инсистира на препознавању проблема и његовом решавању из корена. "(Т)ребамо признати да неке од вриједности по којима су Американци (али и западне земље, прим. аут.) познати и извозе их у свијет, укључују неуморни конзумеризам, атомизовано друштво, интерпретацију слободе без правила и одговорности, те глорификацију вулгарности и насиља на филму и у глазби".¹⁰ Осуда ширења таквих вредности, не само у оквиру арапског свијета је

⁹ <http://journal-neo.org/2016/06/14/what-if-vladimir-putin-does-know-a-third-way-for-society/>.

¹⁰ Jessica Stern, Terorizam u ime Boga: zašto ubijaju vjerski militanti, op. cit., str. 308.

разумљива, докле год не укључује оружаном насиље. Али и потенцирање на глобализацији свих вредности је такође штетно. Решење сукоба јесте Према Беку (Урлих Бек), у политика обликовања. "(П)олитика која правила не само проводи него их и мијења, политика која није само политика политичара, него и политика друштва, не само политика силе (...) него и политика обликовања, умијеће политике. То се може показати на свим разинама, у свим темама, посебно у вањској и војној политици".¹¹

Дијалог, у проналажењу политичког решења, међу сукобљеним странама подразумева језик као средство комуникације као и саму, отворено и искрену, комуникацију између људи. Услов за то јесте и стање атараксије — стање душевног мира као идеала мудрих људи. Атараксија је код стоика идеал мудраца који то стање остварују кад се уздигну изнад свих афеката. У разговорима међутим долази до интеракције у којој се исказују различити појединачни, групни, групни–политички, државни, културни и други интереси. Раније се предност давала процесима консензусног споразумевања, а запостављали су се конфликтни процеси. Сада према Францу Врегу (France Vreg), парадигма нове комуникацијске интеракције "(...) темељи се на претпоставци да је комуницирање облик стратешке интеракције која садржи два противречна процеса: процес приближавања, коњункцију двију личности, двају идентитета као и процес удаљавања, дисјункцију двију личности, односно чување идентитета, властитог интереса и надмоћи".¹²

У интеркултуралној комуникацији реч је о "сусретању" култура с различитом повијесном и културном традицијом, с различитим облицима цивилизација и ступњевима социоекономске и технолошке развијености".¹³ Свакодневна стварност показује нам да, најчешће, није реч о мирном сусрету култура, него о "суочавању", "удаљавању" и "судару" две или више култура, две или више националних, верских, идеолошких идентитета. "Интеркултурно комуницирање је", подсећа Врег, "способност, кретања кроз културне препреке".¹⁴ Човек западне културе често исказује својеврсни културални нарцизам и не показује довољан интерес за упознавањем са вредностима других култура. Напротив, он често некритички прихвата доктрину о "сукобу цивилизација" поделу светске популације, рецимо Самјуела Хантингтона (Samuel Huntington), на "западни", "исламски", "хиндуистички", "будистички" свет или Хегелову (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) на "историјске" и "неисторијске" народе. Плурализам култура, језика и права на достојанствен живот, нужне су претпоставке правде и истине. А борба за истину и правду јесте и конкретно преузимање одговорности. Према теорији социјалне комуникације Јиргена Хабермаса (Jürgen Habermas), "истина се обликује као сугласје (консензус) у једноме универзалном разговору који је, дакако, 'лишен моћи'".¹⁵

Социјални додир, у свакој па и у интеркултурној комуникацији, утичу на изградњу поверења, на превладавање предрасуда и сузбијају агресивност. Игнорисање правде, објективне истине, толеранције, дијалога, пристанак је на искључивост и сукоб, на стабилну равнотежу тероризама, радикалном деструкцијом

¹¹ Ulrich Beck, Pronalaženje političkoga: prilog teoriji refleksivne modernizacije, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001, str. 25.

¹² France Vreg, Humana komunikologija: etiološki vidici komuniciranja, ponašanja, djelovanja i opstanka živih bića, Nonacom i Hrvatsko komunikološko društvo, Zagreb, 1998, str.18.

¹³ Ibid., str. 81.

¹⁴ Ibid., str. 83.

¹⁵ Alois Halder, Filozofijski rječnik, Naklada Jurčić, Zagreb, 2002, str. 132.

и осветом једнаком или већом смрти — пристанак на прочишћење света терором, на "победе" које никоме не доносе добро. Такве победе морале би да посраме победнике, што би представљало *modus vivendi* за наставак насиља.

ЗАКЉУЧАК

И долазимо до питања како заменити Рим? Мора се признати да је Рим имао у време мањих манипулативних техника, велику способност да управља огромним мултиетничким просторима и креира различита решења која су дуго функционисала.

Европа сада мора наћи неки други начин да динамички угради надолazeћи свет ислама без разблаживања свог система и вредности, али и направити поново систем у коме индивидуална права нису више на врху хијерархије потреба. Треба се поново вратити на правац универзалних вредности, како би се попунила празнина. Наравно све то без повратка у груби, празни национализам.

MORAL VALUES, MIGRATIONS AND TERRORISM

In this paper the author has tried to break down the concepts and the interrelationship of globalization, migration and terrorism. At a time when equality is emphasized in every way, gender and sexual inequality grows in terms of economic, social and social status. People become "illegal", the social and economic migrants automatically become enemies of the state.

KEY WORDS: equality; status; globalization; terrorism and migration

МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И НЕКЕ ЊЕНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ – ПРИМЕР ОПШТИНЕ ЛАЈКОВАЦ

Сретен М. ЈЕЛИЋ*
Милица Д. ВАСИЋ*

Тема овог рада су миграције становништва која као појава прати многе народе и исписује њихову историју. Циљ рада је приказивање миграција на примеру локалне заједнице, миграције локалног становништва као и повезивање са актуелном темом миграција светског становништва популарно названим азилантима. Теме које се обрађују у раду односе се на миграције у оквиру локалне заједнице пример општине Лајковац, приказивање резултата добијених анкетом спроведеном на наведеној општини и осврт на искуство са азилантима и њиховим боравком у једном од села општине Лајковац – Боговађи. Наша земља се нашла као пролазна дестинација овим миграционим групама људи. Веома је важна детерминанта сваког друштва мобилност становништва у оквиру земље или ван њених граница. Проблем унутрашњих миграција присутан је константно, због чега долази до депопулације одређених подручја и пренасељености других подручја. Веома су важне детерминанте које до тога доводе и фактори који доприносе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: миграције; локална заједница; истраживање; Лајковац

1. ОПШТИНА ЛАЈКОВАЦ КАО ПРИМЕР ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПОГЛЕДУ МИГРАЦИЈА

Општина Лајковац налази се у Колубарском округу у Западној Србији. Варошица Лајковац настаје, и под тим именом и остаје до данас, са проласком првог воза кроз тај простор. Чувени воз "Ђира" је давне 1908. године прошао колосеком кроз Лајковац. Често су је називали "Југославија у малом". Дан општине је 16. септембар, којим се обележава дан када је 1908. године први воз прошао кроз Лајковац.

* Пољопривредни факултет, професор, e-mail: sjelic@agrif.bg.ac.rs

* Пољопривредни факултет, докторанд, e-mail: milicavasicagrif@gmail.com

Припада граду Ваљеву, а територијално је чини варошица Лајковац, некада давно звана Влајковац, и 18 околних села: Јабучје, Врачевић, село Лајковац, Бајевац, Рубибреза, Пепељевац, Ћелије, Боговађа, Ратковац, Придворица, Непричава, Степање, Словац, Мали Борак, Стрмово, Доњи Лајковац, Скобаљ и Маркова Црква. Окружена је рекама Љиг, Колубара и Топлица, и повезана са Београдом преко Ибарске магистрале. (Миљанић, 2007: 17) Општина Лајковац се налази у долини средње Колубаре и захвата простор од 186 км². Према резултатима пописа из 2011. године, у општини живи 15.475 становника у 5.160 домаћинства. Извори прихода су углавном мешовитог карактера, тј. од 79% становништва које живи на селу, око 65% је оних чији је извор прихода мешовитог карактера. Наиме, неко од чланова домаћинства која се баве пољопривредом има запослење у некој државној или приватној фирми. То је резултат и близине РБ "Колубара", "Елмонт", "Тамнава" и "Електродистрибуције Србије" као државних предузећа, али и доста мањих приватних предузећа. Према подацима из 2012. године просечна примања у општини Лајковац су износила 74.505,00 динара.

Табела број 1. Становништво према миграционим обележјима у општини Лајковац

Општина		Лајковац	
Укупно		15475	
Од рођења станује		8900	
Досељено становништво	Укупно		6575
	Из Републике Србије:	Свега	5659
		Из другог насеља исте општине	1857
		Из друге општине исте области	1641
		Из друге области	2161
	Из иностранства:	Свега	913
		Из бивших земаља СФРЈ	775
		Из других земаља	138
	Непознато		3

Извор: <http://popis2011.stat.rs/>

На основу приказаних података у Табели 1. да 57,51% становништва живи у општини Лајковац од свог рођења. Досељено је 42,49% становништва, највише из друге области Републике Србије. Не треба занемарити чињеницу да је наша земља у својој прошлости прошла кроз различите ратне турбулентне периоде и да је један од разлога оволиког броја досељених заправо тај, потреба становништва за безбедношћу. Свакако, да треба у разматрање узети и детерминанту изјашњавања становништва о својој припадности и њиховим погледима на ову тему. Детерминанта која објашњава делимично висок проценат досељених јесу миграције становништва услед промена брачног статуса, где се углавном досељава женско становништво, и то из суседних области општине Лајковац.

Карактеристичне и специфичне су дневне миграције као детерминанта миграција становништва једне локалне заједнице. Дневне миграције су резултат примораности и опредељености становништва да из одређених ралога и потреба свакодневно одлази и враћа се у своје место. Ове миграције производ су удаљености радног места, удаљености образовних институција, лоцираности одређених институција од значајности за становништво и слично. Једна од група становништва која свакодневно подлеже дневним миграцијама су студенти и ученици, који због потреба образовања морају да путују у одређена места ван свог пребивалишта.

Табела 2. Дневне миграције студената и ученика из општине Лајковац

Општина	Пол	Ученици и студенти који се школују				
		Укупно	У истој области:		У другој области	У иностраној држави
			У оквиру исте општине	У другој општини		
Лајковац	Укупно	1179	809	212	157	1
	М	549	412	69	67	1
	Ж	630	397	143	90	-
Градска	Укупно	72	-	41	31	-
	М	21	-	15	6	-
	Ж	51	-	26	25	-
Остала (сеоска)	Укупно	1107	809	171	126	1
	М	528	412	54	61	1
	Ж	579	397	117	65	-

Извор: <http://popis2011.stat.rs/>

Од укупног броја становника 7,62% су ученици и студенти који су носиоци дневних миграција овог типа на територији општине Лајковац. Од укупног броја ученика и студената који дневно мигрирају због потреба образовања 68,62% миграција је у оквиру исте општине и то су лица из сеоских средина која потребне образовне институције немају у својим сеоским срединама и принуђени су да путују у друга места. Када се дубље размишља о овој теми, на овај начин се ствара навика код младих људи да често мењају локације. То може бити разлог за њихове касније миграције у друга места на дужи временски период. Податак да 93,89% ученика и студената који дневно мигрирају потичу из сеоске средине још један је доказ о образовно-институционалној дискриминисаности сеоских средина, која је једна од детерминанти миграција на нивоу локалних заједница.

Оно што није укључено у дневне миграције студената и ученика, јесу миграције младих људи са задржавањем у другим општинама због образовања, где су временски интервали миграција ове популационе групе знатно дужи по пар недеља, чак и месеци. Дневне миграције ученика и студената не сматрају се проблемом друштва, већ индикатором који треба да подстакне равномернију лоцираност образовних институција без обзира да ли се ради о градској или сеоској средини.

Важна категорија друштва са аспекта становништва је активно становништво, које доприноси и ствара неку вредност. Пре свега везује се за становништво које обавља неко занимање или има одређену делатност којом се бави.

Табела 3. Дневне миграције активног становништва у општини Лајковац

Општина	Пол	Активно становништво које обавља занимање				
		Укупно	У истој области:		У другој области	У иностраној држави
			У оквиру исте општине	У другој општини		
Лајковац	У	3737	1179	445	2112	1
	М	2721	685	330	1705	1
	Ж	1016	494	115	407	-
Градска	У	583	67	109	407	-
	М	421	54	71	296	-
	Ж	162	13	38	111	-
Остала (сеоска)	У	3154	1112	336	1705	1
	М	2300	631	259	1409	1
	Ж	854	481	77	296	-

Извор: <http://popis2011.stat.rs/>

Уколико се посматрају миграције активног становништва долази се до закључка да је од укупног броја становника у општини Лајковац 24,14% активно становништво. Од укупно активног броја становника 56,52% обавља своје занимање у другој области, што се објашњава чињеницом да већина активног становништва општине Лајковац ради у суседној области, Београдски регион, где припада РБ "Колубара" и ЕПС Лазаревац. Опет се појављује детерминанта географске одређености, од укупног броја активног становништва које обавља занимање 84,40% носилаца миграција потиче из сеоске средине. Ту се јавља фактор лоцираности великих предузећа у градским зонама, а и чињеница да је извор прихода становника општине Лајковац мешовитог карактера, где имају свој посао у неким од оближње лоцираних предузећа и додатно се баве пољопривредом.

2. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СПРОВЕДЕНОГ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ЛАЈКОВАЦ 2013. ГОДИНЕ НА ТЕМУ МИГРАЦИЈА СТАНОВНИШТВА

Приликом спровођења анкете на тему миграција анкетирано је укупно 75 лица у 5 села које припадају општини Лајковац укључујући и саму варошицу Лајковац. Села у којима је спроведена анкета обављена у 2013. години су: Пепељевац, Боговађа, Маркова Црква, Јабучје и Рубрибреза. Тема миграција постала је актуелна и отварањем прихватног центра за азиланте у месту Боговађа, о чему ће даталније бити у даљем раду. Испитаници су изабрани случајним узорком, међу њима је било пензионера, запослених лица, студената, а неки од испитаних су и представници власти у тим местима. Поред самог попуњавања анкета са испитаницима је разговарано уопштено о животу на селу, и тако се дошло до података који су били значајни за тумачење добијених резултата и њиховог става о миграцијама. Пре свега многи од испитаника нису знали за детерминанту миграција као дневне миграције, они то тако не посматрају Код испитаника је постојала добра воља и жеља да учествују у анкети, и није било никаквих проблема. Питања су била затвореног типа, код неких питања је било могуће заокружити више понуђених одговора, као и дописати сопствени одговор. Прва питања су била везана за пол и године старости испитаника, док се други део анкете односио на ставове о миграцијама и њихово свесно или несвесно учествовање у њима.

Табела 4. Пол испитаника

Пол	Број испитаника	Учешће %
Мушки	34	45,33
Женски	41	54,67
Укупно	75	100,00

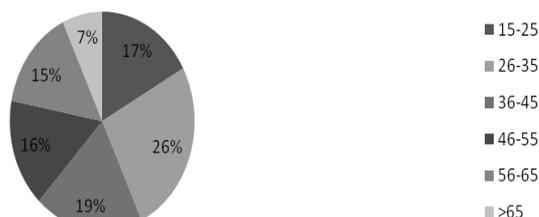
Извор: Анкета спроведена на територији општине Лајковац у периоду 2013. године на тему миграција становништва¹

На основу приказане полне структуре испитаника нешто мало више испитаника је женског пола, што није никакав репрезентативни показатељ, узевши у обзир да су испитаници бирани случајним узорком у на основу исказане воље да допринесу истраживању.

¹ Извор података је Анкета спроведена на територији општине Лајковац на тему миграција, 2013. године, и односи се на све табеле и графиконе у поглављу везаном за резултате истраживања

Графикон 1. Старосна структура испитаника

Старосна структура испитаника

Извор: Анкета спроведена на територији општине Лајковац на тему миграција, 2013. године.

На основу приказане старосне структуре испитаника може се закључити да нема доминантне старосне групе, али се издвајају испитаници старости 26-35 година са 26% учешћа, 36-45 година са 19% учешћа у анкети и најмање учешће узели су испитаници >65 година и то 7%.

Табела 5. Испитаници према миграционим обележјима

Да ли од рођења живите у истом месту?	Укупно	% учешћа
Да	28	37,33
Не, доселио/ла сам се	14	18,67
Вратио/ла сам се на породично имање	11	14,67
Дошао/ла сам због брачног партнера	22	29,33
Укупно	75	100

Извор: Анкета

Највећи проценат испитаника 37,33% живи од свог рођења у истом месту и заузима највеће учешће у испитаном узорку. 29,33% испитаника се у општину Лајковац доселило због брачног партнера, што се поистовећује са чињеницом раније наведеном да је то део миграционе досељене групе људи на овим просторима. Најмањи проценат 14,67% узимају испитаници који су се вратили на породично имање, наиме, ради се о релативно неразвијеној приградској средини и треба узети у обзир и детерминанту да је већи део испитаника из сеоских подручја. Што свакако потврђује чињеницу депопулације села и неатрактивности повратка људи у сеоске средине.

Приликом спровођења анкете 80% испитаника изнело је свој субјективни став о томе да ће се наставити тренд опадања броја становника и 70% испитаника сматра да ће се тренд миграција становништва наставити. У дубљој конверзацији са испитаницима дошло се до сазнања да је њихов великопроцентни став о миграцији као теми такав зато што људи теже оним местима где у бољи услови живота, квалитетнији животни стандард и доступност свих жељених услуга, док сматрају да је опадање броја становника неминовно јер је све већи број умрлих него рођених, све више бракова без деце, људи све више у каснијој животној доби ступају у брак и заснивају породицу и слично.

Испитаницима је приликом вршења анкете постављено питање које се односи на њихов став о разлозима због којих становништво мигрира а најчешће навођени разлози су:

- Одлазак младих на студије;
- Неадекватни услови за живот у датој средини;
- Одлазак у веће градове;
- Одлазак у иностранство;

Одлазак младих на студије се делимично уклапа у категорију дневних и повремених миграција, одлазак у веће градове резултат је тежњи становништва за бољим условима живота, проналажењем посла и преласка у активну групу становништва. Слично томе је и одлазак становништва у иностранство.

Од укупног броја испитаника 52% сматра да постоји начин да се становништво задржи у локалној заједници и да се смањи интезитет миграција, пре свега мора доћи до промене код становништва са аспекта незадовољства општим условима живота, до утицаја органа локалне заједнице и државе. Локалне заједнице су репрезентативан пример проблема миграција у оквиру државе и жариште проблема које треба решавати. Задржавањем становништва у матичним локалним заједницама решава се низ проблема који настају у већим градским срединама од пренасељености, "дивљих насеља", проблема презасићености радном снагом градских тржишта рада и слично.

Графикон 2. Места у које становништво по мишљењу испитаника најчешће мигрира из општине Лајковац

Извор: Анкета

Најчешће миграције и јесу у оквиру државе, па су испитаници сем изјашњавања о којим то местима је реч, дали и разлоге зашто баш та оближња места. Локација где становништво највише мигрира по мишљењу испитаника је град Ваљево са 66% учешћа, разлози су одлазак на посао, доста људи из ових села ради у здравству у том граду, затим студије као и средњошколско образовање. Следи град Лазаревац са 62% учешћа, велики број самих испитаника и становника општине Лајковац ради у РБ "Колубара" и свим њеним пратећим предузећима, такође раде и у Електродистрибуцији Србије, као и млади који тамо похађају гимназију, а и неколико породица

се преселило у Лазаревац услед повољних цена станова у том месту у протеклом периоду. Следи Лајковац са 54% учешћа, где деца иду од вртића до средње школе, због свих потребних установа, радних места, а и то је прво место где се може наћи све што је потребно, такође има и случајева да људи ту имају и станове. Град Београд је на четвртном месту, највише у њега мигрира младих на студије, као и оних који су отишли у потрази за послом, или дуго низ година раде тамо и свакодневно путују на посао. Потом учешће од 37% узима иностранство што је продукт немогућности запослења у држави, становништво има неког у иностранству па одлазе тамо. У суседна села по њиховом мишљењу одлази 29%, да ли у намери да посети своје старије, обави пољопривредне послове, одлазак у основну школу или неки други субјективни разлог. Најмање процентуално учешће имају град Крагујевац 21%, (то су углавном студије или посао) и град Обреновац са 14 %, где нема посебних образовних установа, и велика је загађеност ваздуха због близине копова и прерађивачких капацитета угља.

Од укупног броја испитаника 76% сматра да недостаје "нешто" у локалној заједници што би их мотивисало да остану. То није конкретно једна ствар, једна институција, један решен проблем већ комплекс различитих ствари које су неопходне.

Испитаници су одговарали и на обавезно питање које се односило на мотиве за останак становништва у локалној заједници и превентивном сузбијању миграција:

- 21% сигуран посао,
- 20% нова радна места,
- 20% боља инфраструктура,
- 19% финансијска помоћ,
- 17% обезбеђење стамбеног простора,
- 3% други субјективни разлози.

Становнике би у локалној заједници мотивисало да не мигрирају уколико би имали сигуран посао, затим нова радна места што је уско повезано са првим мотивом, затим инфраструктура јер од јавних институција до друштвених у мањим срединама све је у одређеном степену оскудације, потом следи финансијска помоћ пре свега од управе локалне заједнице за неке подухвате становништва и мотив обезбеђења стамбеног простора да имају сигуран кров над главом што је уско повезано са мотивом финансијске помоћи.

Испитаници су такође изнели свој став о приоритетима које треба обезбедити и проблемима које треба решити у месту становања испитаника и резултати су следећи:

- 25% инфраструктура и канализација,
- 25% установе које доприносе бољем друштвеном и културном животу,
- 23% здравствене установе,
- 13% трговински маркети,
- 11% школа,

- 3% остало.

Уколико посматрамо добијене резултате може се запазити да нико од испитаника није поменуо већу или бољу безбедност, што је похвално за друштво јер се становништво не осећа животну угорженим већ су његови мотиви за миграције више везани за квалитет живота у месту становања и личне неке захтеве, који су у корелацији са бољим животним стандардима у другим срединама. Пре свега навели су инфраструктуру и канализацију, која у одређеним сеоским срединама не само ове локалне заједнице, него глобално на нову државе у сеоским срединама не постоји или је у јако лошем стању. Друштвени и културни живот је нешто што по квалитету оскудева и у већим градовима, затим здравствене установе које су често удаљене и лоциране у већим срединама. Доступност трговинских маркета исто је велики проблем за сеоско становништво, поготово оно старије које је карактеристично за сеоска подручја локалних заједница. Иако се отварање трговинских ланаца и маркета налази у прогресној фази, опет су неком делу становништва недоступни.

Испитаници су одговарали на питање о планираним миграцијама личним или чланова њихове породице и том приликом су добијени следећи резултати:

- 41% испитаника дао је одговор да,
- 36% испитаника дао је одговор можда,
- 23% испитаника је рекао не, као изричит став.

Ово је очекивани резултат истраживања уколико се у обзир узму претходни одговори на питања и ставови испитаника о мотивима за миграције, о томе шта им недостаје и шта им је неопходно.

3. ПРИХВАТНИ ЦЕНТАР ЗА АЗИЛАНТЕ У СЕЛУ БОГОВАЋА У ОКВИРУ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ОПШТИНЕ ЛАЈКОВАЦ

Услед неповољних дешавања широм света, поготово у земљама захваћеним ратом и сталним верским обрачунима током 2010. и 2011. године забележен је повећан број тражилаца азила. Одлуком Владе Републике Србије објекат у селу Боговађа, општина Лајковац стављен је у функцију центра за азил и то одмаралиште Црвеног крста. Одлука је донета од стране државе, уз пристанак градске управе општине Лајковац без тражења сагласности мештана села Боговађа и без припреме становника на овакву појаву у њиховој средини која је важила за мирно, тихо и сигурно место. Смештајни капацитет центра је 160 лица, који је у кратком временском периоду попуњен. Од отварања центра у јуну 2011. године до јуна 2014. године у центру је боравило 5.147 тражилаца азила², према саопштењу належних. Ситуација на терену није баш тако деловала, многи азиланци су се дуже задржали, неки су и радили за околне пољопривреднике за надницу да зараде, одређени азиланци су напуштали азил уз новчану надокнаду локалним мештанима за превоз, одређени мештани су скупо платили за ове услуге, ухваћени су од стране полицијских органа и боравили у затвору по 2 године. Како се на званичном сајту наводи азиланци су боравили до 2014. године, становници села Боговађа не слажу се са тим податком и наводе да су азиланци "преко ноћи" нестали из Боговађе крајем

² <http://www.kirs.gov.rs/articles/azilcentri.php>

новебра месеца 2015. године. Мештани наводе да их једног дана у том периоду није било, остао је само крш, смеће, оскрнављен објекат Црвеног крста и сећање на вишегодишњи боравак азиланата ту.

У медијима су преношене вести о протестима мештана села Боговађа против азиланата. У суштини протести нису били лично против одређених азилата већ због њиховог понашања и опхођења. Неприпремљеност мештана и околине као и неконтролисано понашање азиланата од стране државе која им је дала смештај довело је до проблема. Драстично је дошло до нарушавања изгледа села, азиланци су иза себе остављали смеће, бацали на непредвиђена места што је један од разлога зашто се појавио бунт код мештана, који су повремено имали акције чишћења и битно је напоменути да је омладина овог села улагала велике напоре да помогну азилатима у социјализацији са средином. Нажалост, ротације азиланата и стални долазак нових са различитим менталитетима није дало повратну реакцију на труд омладине овог места.

У једном периоду премашени су капацитети смештаја, они азиланци који су међу првима боравили имали су само речи хвале и пружена им је сва неопходна помоћ. Међутим препуњавањем капацитета смештаја долази до проблема, азилатни почињу да спавају по шумама, уништавају и обијају викендице, може се дефинисати као крађа и провалништво, упадају у баште и усеве и пустоше их и ту настаје видна нетрпељивост мештана. Многи власници викендица били су шокирани призорима које су затекли када су дошли у своје објекте, поскидан намештај, одваљен паркет, трагови ватре, исписани зидови и ненормална материјална и духовна штета. Треба напоменути да су се азиланци у великом броју слободно кретали, ишли до града Ваљева да траже папире, куповали по оближњим маркетима, дефиловали кроз село и често непрезајући од било кога залазили на места која нису за њих. Мештани су приликом својих протеста највише били револтирани превеликим бројем азиланата на једном месту, њиховим некоректним понашањем према средини у којој су збринуте и не баш лепим призорима које остављају иза себе. Постојала је чак и намера да се деца азиланата, а нека су и рођена за време боравка у смештајном центру, укључе у образовни систем ту у селу, али је свега двоје деце било укључено, остали не, јер су родитељи имали своје разлоге. Драматичност у овом месту долазила је до изражаја кишним и хладним данима, али временом азиланци су постали нормална појава на територији општине Лајковац, узевши у обзир њихово кретање, али не по мишљењу становника безбедна појава, јер је прва асоцијација била одакле долазе, да су то ратом захваћена подручја, довођење у питање психичког стања азиланата и неизвесношћу на шта су они спремни ако буду изреволтирани. Страх азиланата за свој живот, страх мештана за сопствену безбедност, неприпремљеност једних, некоректност других, стварала је мало проблема. Пар саговорника из села Боговађа је ту вишегодишњу ситуацију описало као нешто чега ће се увек сећати, нелагодног, наметнутог, проблематичног, драматичног и као нешто што не би волели да се опет деси. У селу се данас изводе одређени радови, сређује се, чисти, али Црвени крст има једну причу више, и питање кад ће бити оно што је пре био, место окуљања деце у камповима, место радости и игара. На питање кад су нестали и где азиланци, мештани немају одговор, село је преко ноћи добило стари мир, другачијег изгледа али безбедност је враћена на стари ниво, пре свега она унутрашња самих мештана. Дефинитивно, приликом оваквих потеза и решења пре свега је потребно припремити мештане локација где се стационирају азиланци ако је већ тако да то мора и да се не може наћи друго решење, затим веома већи степен контроле и

надзора азилата без опције њиховог неограниченог слободног кретања и тежња томе да им се наметне оквир понашања и поштовања средине у којој се налазе. Последња дешавања са светским миграцијама показала су да су Срби народ спреман да помогне, али не треба заборавити да су Срби народ који не дозвољава да им било ко вређа и угрожава оно што је њихово, власништво, имовину, веру и интегритет. Проблеми попут оних који су постојали у Боговађи јавиће се и у сваком другом месту где боравак азиланата не буде регулисан, једино доласку азиланата радују се трговци и илегални превозници познатији као таксисти. Треба поћи од тога да смо сви људи, и да се можемо наћи у стању угрожености и проблемима, али решење није правити проблем онима који нам могу помоћи или их остављати у проблему кад ми сопствене решимо.

4. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Миграције јесу и биће појава које прате људску заједницу од настанка докле год она буде постајала. Под миграције можемо сврстати и кретања и бирање локације за живот првих људи на планети, који су тежили бољим условима за смештај, лов и живот. Данас, као и што се друштво осавременило, и миграције су добиле нове димензије. У држави су свакодневно заступљене локалне миграције на дневном нивоу, повремене или трајне. Разлози за миграције су воља људи, наметнуто стање или неки трећи независни фактор. У последње време актуелне су миграције које су продукт ратова у многим државама, велики је број азиланата и миграната који одлазе што у потрази за безбедним местом становања или због проналажења посла. Многи од ових људи, нажалост, никад не стигну на планирану локацију, свој живот оставе на некој од успутних станица приликом вишемесечних путовања. Увек се поставља питање шта их и ко их на то нагони, сигурно не прелеп живот у месту рођења а још мање светла будућност у истим. Јавља се проблем који се ствара уплитањем неких других ствари и фактора.

У локалним заједницама углавном су заступљене дневне миграције ученика и студената, као и дневне миграције активног запосленог становништва. Разлози због којих се ове миграције одвијају јесу образовање, посао, јавне институције, културне манифестације и слично. Становници локалних заједница имају став о томе шта им недостаје да би остали у месту рођења да живе и даље. Имају изражен став о томе да ће се тренд опадања броја становника и броја миграционог становништва наставити.

Свакако, треба се осврнути и на досадашња искуства са азилантима и смештајем истих на територијама појединих локалних заједница. Проблемима са којима сусрећу, пропустима у организацији оваквих подухвата и поукама које се могу извући из оваквих силом прилика наметнутих или не ситуација. Пре свега, треба помоћи свакако сваком ко је угрожен у границама могућности али не на штету својих становника и своје имовине. Након одласка истих азиланата, они сигурно неће а ни они који су их нагонили да постану то, сређивати настале проблеме и штете где их они направе.

Дефинитивно миграције у својим различитим појавним облицима су актуелна и занимљива тема, појава која нема рок трајања, датум настанка ни престанка, и нешто што је заступљено на свим нивоима у региону, држави и Свету.

ЛИТЕРАТУРА³

1. Анкета спроведена на тему миграција 2013. године на територији општине Лајковац.
2. Миљанић В. (2007): "Лајковачка тамнава у прошлости", Београд: Миграциона обележја по насељима.
3. Републички завод за статистику, <http://webrzs.stat.gov.rs>, Књига
4. Сајт општине Лајковац: www.lajkovac.org.rs
5. <http://www.kirs.gov.rs/articles/azilcentri.php>

MIGRATIONS POPULATION OF THE LOCAL COMMUNITIES AND SOME DETERMINANTS - EXAMPLE MUNICIPALITY LAJKOVAC

The theme of this work are migrations of the population, as a phenomenon that follows many nations and writes their history. Aim is showing migrations to the case of local communities, migration of local population as well as connecting included current issues of migrations world population popularly known asylum seekers. Themes which are processed in work relating to migrations, example in local community municipality Lajkovac, displaying the results obtained by the survey conducted on said municipality, and review of experience of with asylum seekers and their stay in one of the villages of the municipality Lajkovac - Bogovadja. Our country found itself as a passage destinations this migratory groups of people. It is an important determinant of society's population mobility within a country or outside of its borders. Problem of internal migrations has been present constantly, which causes the depopulation of certain areas and overpopulation of others areas. Very important determinants that lead to and factors that contribute to.

KEY WORDS: migrations; local communities; research; Lajkovac

³ НАПОМЕНА: Због теме која се заснива на прикупљеним подацима на терену и давањем објашњења истих, није коришћено много литературе

КРИЗА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА И СЕКУРИТИЗАЦИЈА ИМИГРАЦИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Ивана ЈОВАНОВИЋ*

Трилогија појмова коју чине имиграција, безбедност и идентитет доминира европском социо-културном и политичком агендом последњих година. У условима савремене кризе европског мултикултурализма, питање интеграције имиграната у западноевропским државама чланицама Европске уније повезано је са два значајна изазова: изазовом за унапређењем унутрашње безбедности ЕУ и држава чланица, и изазовом за ревитализацију и/или редефинисање националног културног идентитета у државама чланицама. Циљ овог рада јесте да покаже како се, током последње деценије, развијао процес секуритизације имиграције у ЕУ, и како је у том процесу, интеграција имиграната постала не само културни, већ и безбедносни изазов.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Европска унија; безбедност; идентитет; криза; имиграција; интеграција; мултикултурализам; секуритизација; хомогенизација

1. УВОД

Политика имиграције као компонента унутрашње безбедности ЕУ, подразумева опсежну комунитарну и националну легислативу у областима привременог и трајног боравка странаца, права сталног настањивања, стицања држављанства, слободног кретања, заштите спољних граница ЕУ, прекограничне полицијске и правосудне сарадње.¹ Осим сарадње између држава чланица ЕУ на европском и међудржавном нивоу, заједнички приступ и управљање миграцијама захтевају координисану сарадњу и са државама изван ЕУ, нарочито у домену борбе против илегалне имиграције. Ова сарадња укључује аранжмане полицијске и прекограничне сарадње са суседним земљама које због свог географског положаја и близине ЕУ представљају

* Аутор текста тренутно похађа трећу годину докторских академских студија – Међународне и европске студије, на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду, e-mail: ikafrn@gmail.com.

¹ Милутин Јањевић, В. Трећи стуб Европске уније, Службени лист СЦГ, Београд, 2003, 55, 78-79.

важна транзитна подручја за миграциона кретања усмерена ка ЕУ, али и веома често земље порекла имиграната и изворе имиграције.² Уз сарадњу са државама суседима, ЕУ развија програме сарадње са ваневропским државама које представљају изворе највећег дела имиграције ка ЕУ, било кроз билатералне аранжмане, било кроз регионалне споразуме.³

Свеобухватни приступ питању европске имиграције захтева истраживање и других аспеката имиграције, осим безбедносног – пре свега, економског и културног. Како је процес европских интеграција започет у домену економске секторске интеграције, миграциона кретања ка Европским заједницама у почетним фазама интеграције посматрана су са становишта њиховог утицаја на прилике и потребе заједничког тржишта, а безбедносни аспект имиграције је био у функционалној корелацији са њеним економским аспектом.⁴ Културни аспект имиграције односи се на праксу мултикултурализма и друштвено третирање различитости у државама чланицама ЕУ, утицаје које имиграција има на перципирање националног и европског идентитета, и на политике интеграције у државама чланицама. У условима савремене кризе ЕУ, културни аспекти политике имиграције доводе се у везу или скоро поистовећују са њеним безбедносним аспектима, а у средишту ове нове проблематике налази се питање културног идентитета и интеграције имиграната. Културни аспекти имиграције су много више проблематизовани и политизовани у државама чланицама ЕУ које представљају најчешће земље крајње дестинације имиграната, у којима је миграциона стопа у односу на укупну популацију нешто виша, односно у којима је структура имиграције хомогенија. У питању су западноевропске државе чланице ЕУ (тзв. "стара Европа"), које су почев од периода након краја Другог светског рата, биле изложене константном приливу имиграције.⁵

У условима савремене кризе мултикултурализма у ЕУ, појам имигрант је последњих година снажно политизован. Политизовање овог појма односи се на општи друштвени притисак на становнике страног порекла да се интегришу, прихвате национални културно-вредносни систем резидентне државе чланице, и да допринесе економском напретку друштва. Међу радикалним и анти-миграционим политичким струјама, имигрантима се приписује да својим културним наслеђем, системом вредности и економским статусом, угрожавају економску и општу друштвену стабилност резидентног друштва.⁶ У том смислу, данас се о имиграцији говори као о економском, безбедносном и културном изазову, а у средишту оваквог јавног дискурса доминирају дебате о исламској имиграцији као кључном чиниоцу нестабилности у државама чланицама.⁷

² V. Handbook on Integration for policy-makers and practitioners, Directorate-General Justice, Freedom and Security, 3rd edition, 2010, 16-19. Доступно на: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/handbook_integration/docl_12892_168517401_en.pdf

³ В. Јањевић, М. Трећи стуб Европске уније, 177-182.

⁴ V. Huysmans, J. The European Union and the Securitization of Migration, *Journal of Common Market Studies*, December 2000, Vol. 38, No. 5, 751-777.

⁵ В. Кимлика, В. Мултикултурализам – мултикултурно грађанство, ЦИД Подгорица и Јесенски и Турк Загреб, 2004, 25-26.

⁶ V. Ayhan, K. Securitization of Migration in the West and Integration of Migrants, *Istanbul Kultur University, Conference on "Migration, Turkey and the EU"*, 23 March 2007.

⁷ Ibidem.

Имиграција као демографски појам и процес, и као национална и европска политика, има значајне културне импликације за савремени развој ЕУ и држава чланица. Посебно важан аспект управљања имиграцијама јесте захтев и потреба за пуном и ефективном интеграцијом имиграната у државама чланицама ЕУ. Интеграција имиграната у социо-економски, политички и културни оквир резидентне државе чланице јесте суштинска компонента политике имиграције, и општи и водећи циљ који се наглашава у свим новијим програмским документима ЕУ у овој области.⁸ Опредељење ЕУ јесте да политике и програми интеграције у државама чланицама треба да буду израз баланса између права имиграната (у погледу услова рада, образовања, приступа социјалним давањима, породичног живота) и њихових дужности (поштовање закона и правног система резидентне државе чланице). За равнотежу економских, културних и безбедносних аспеката имиграције, управо политике интеграције имају кључни значај.⁹ Циљ овога рада јесте да расветли везу између безбедносне и културне проблематике европске имиграције, сматрајући да су то два аспекта која се не могу одвојено разматрати. У наставку рада, биће истражено како се националне политике интеграције имиграната у западноевропским државама чланицама ЕУ формулишу, реализују и оцењују полазећи управо од ове две компоненте имиграције – безбедносне и културне.

2. ИНТЕГРАЦИЈА ИМИГРАЦИЈЕ, СЕКУРИТИЗАЦИЈА И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ИДЕНТИТЕТА

У даљем наставку разматраће се политике и процеси интеграције имиграната у ЕУ, са намером да се укаже на чиниоце који доприносе или проузрокују да политике интеграције имиграната у државама чланицама ЕУ буду неуспешне. Циљ је показати да је у западној Европи дошло до транзиције перципирања имиграције – од перципирања интеграције имиграната као културног процеса и изазова у интеграцију имиграната као безбедносног изазова. У том процесу, који у својој суштини представља секуритизацију, културна различитост имиграната и потреба за очувањем културне (религијске) посебности означена је као безбедносни изазов или претња, а национални културни идентитет домаћег друштва као суштинска вредност коју треба бранити.¹⁰ Политике интеграције и имиграције имају више аспеката и импликација, али ће овде бити посебно указано на везу између културе и безбедности, јер се полази од става да ова веза управо представља круцијални структурни чинилац за неуспешну интеграцију имиграната

⁸ Handbook on Integration for policy-makers and practitioners, 50-72.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Појам секуритизације развијен је у оквиру Копенхагенске школе студија безбедности, превасходно у радовима аутора Оле Вевера (Ole Wæver). Теорија секуритизације представља одговарајући теоријски оквир за истраживање процеса трансформације културног изазова (редефинисања националног културног идентитета) у безбедносни изазов (утрожени идентитет једнако небезбедност). V. Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. Security: a New Framework for Analysis, Boulder: Lynne Rienner, 1998.

2.1 Секуритизација имиграције

У делу политичке елите и академске јавности у западној Европи последње деценије креиран је и развијен нови безбедносно-културни дискурс чију суштину представља процес секуритизације, и у чијем су средишту појмови националног идентитета и имиграције.¹¹ У таквом дискурсу, присутна је терминологија која указује на угроженост основних друштвених вредности резидентног друштва на више поља друштвеног живота истовремено, а оно што је заједничко за сва та поља јесте посредна или непосредна веза између угрожености одговарајућих референтних друштвених вредности и означене претње, у овом случају имиграције.¹² На економском пољу, имигранти се представљају као неактивни уживаоци бенефиција државе благостања и фактор нестабилности националног и заједничког европског тржишта. На плану политичког система, имигрантске заједнице се представљају као недемократски партикуларитети који не деле у довољној мери европске политичке вредности и тековине. На пољу безбедности, илегални имигранти угрожавају спољне границе ЕУ и повећавају стопу криминалитета, а имигранти резидентни формирају маргинализоване криминалне заједнице. На културном пољу које је најиндикативније за савремену кризу мултикултурализма, указује се да имиграција угрожава основне тековине националне културе и идентитета резидентног друштва. Имигранти, својим одбијањем да се интегришу тако што ће прихватити основне елементе културног идентитета резидентног друштва, задржавају и транспонују стране неевропске вредности и обележја свог идентитета по пореклу, модификујући тако изворни национални идентитет резидентног друштва у његовом садржају.¹³

Упркос томе што је имиграција у западним чланицама ЕУ релативно географски дисперзована, а у етно-националном и језичком смислу, по пореклу и примарним узроцима досељавања, хетерогена и диференцирана, на нивоу резидентног друштва постоји свеопшта тенденција тзв. хомогенизовања имиграције.¹⁴ Политичке елите и део академске јавности у државама чланицама настоје да наметну већини друштва перцепцију имиграције као хомогене, нарочито у погледу њиховог статусно-правног положаја, друштвене улоге и захтева за културном интеграцијом. Чинилац који нарочито доприноси хомогенизовању имиграције јесте конфесионална припадност имиграната, односно исламска вероисповест.¹⁵ Политички лидери су политизовали једно од доминантних заједничких идентитетских обележја имиграције, које служи као основ за ширење перцепције о хомогености имиграције, и које постаје основна специфична разлика наспрам домаћег националног идентитета. Хомогенизација имиграције данас представља основни модел перципирања и односа националних политичких лидера према овим мањинским партикуларитетима; и истовремено, представља модел за потискивање, маргинализовање и инфериоризацију културних посебности имигрантских група.

¹¹ Ibidem.

¹² Појмовни апарат који се користи у оквиру теорије секуритизације (секуритизација, секуритизујући актер, референтна вредност, егзистенцијална претња) биће такође коришћен у наставку овог рада.

¹³ V. Huysmans, J. The European Union and the Securitization of Migration, 751-777.

¹⁴ V. Gündüz Zuhali, Y. Europe and Islam: No Securitization, Please!, Friedrich-Ebert-Stiftung, Internationale Politikanalyse, 2007.

¹⁵ Ibidem.

У условима овакве перцепције и хомогенизовања имиграције, мулти-културализам и културна различитост постају безбедносни изазови за национални идентитет, или у радикалнијим схватањима, мултикултурализам постаје извор небезбедности у друштву и небезбедности друштва. Политика интеграције постаје основно средство за стабилизацију угроженог идентитета и остваривање вишег степена безбедности шире друштвене заједнице, која се мора бранити споља, спречавањем прекомерног усељавања, и изнутра, европеизовањем "другачијих" имиграната. Безбедност друштвене заједнице се изједначава са очувањем изворних садржина домаћег идентитета. Секуритизација идентитета и хомогенизација имиграције као дестабилизујућег актера представљају две стране истог процеса, при чему хомогенизација "другачије" имиграције употпуњује секуритизацију, тако што се ствара један јасан и друштвено препознатљиви чинилац/актер небезбедности.¹⁶

2.2. Ревитализација идентитета и реидентификација

Паралелно са секуритизацијом која се интензивира од стране домаћих политичких актера резидентног друштва који имају ресурса да креирају и наметну безбедносне изазове и претње, и да креирају безбедносну агенду (културни идентитет као референтни објекат/вредност и имиграција као претња), одвија се још један процес - ревитализација групе идентификације и повезивање са изворним идентитетским обележјима.¹⁷ Овај процес реидентификације настаје као последица секуритизације идентитета, и одвија се на нивоу већинских нација у државама чланицама, и на нивоу мањинских имигрантских заједница. Дакле, паралелно са процесом секуритизације, али и као његова последица, одвијају се значајне промене на нивоу свести грађана као носилаца одређених етно-националних, религијских или језичких идентитета. Успостављени безбедносни дискурс који апострофира угроженост идентитета од стране имиграната, доводи до чвршћег повезивања појединаца са колективитетом са којим се они примарно идентификују, где се већинска нација везује за сопствени национални идентитет, а и имигранти за идентитет заједнице по пореклу. Секуритизација идентитета и хомогенизација имиграције праћени су успостављањем дихотомије "ми-они", која даље интензивира процес друштвеног и политичког етаблирања различитости, удаљавања и неразумевања.¹⁸ Немогућност политичких актера да демократизују безбедносно-културни дискурс, или одсуство воље и интереса за тим, доводи до развијања свести о некомпатибилности и маргинализовања мањинских идентитетских обележја, која могу да егзистирају само на маргинама друштва. У тим условима инфериорног положаја изворног идентитета имиграната, имигрантске заједнице, услед осећаја угрожености основних обележја свог идентитета, пружају отпор интеграцији и везују се за имигрантску заједницу по пореклу, а у погледу вредности, долази до ревитализације примарне националне идентификације са заједницом по пореклу.

¹⁶ V. Hellberg, U. Securitization as a modern strategy of constructing identity: Negative proof identity in the European Union (part of research), Department of Global Political Studies Malmö University, 2011.

¹⁷ V. Huysmans, J. The European Union and the Securitization of Migration, 762-767.

¹⁸ Ibidem.

3. ЗАШТО СУ ПОЛИТИКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ НЕУСПЕШНЕ?

Како је наведено раније, када је у резидентном друштву успостављена дихотомија "ми-они", перцепција имиграције је двострука. Са становишта већинске нације резидентног друштва, имигранти представљају дестабилизујући чинилац за национални идентитет, културу и традицију. Из сопствене перспективе, имигранти осећају егзистенцијалну угроженост, будући да их већински део друштва перципира као претњу за стабилност и сопствени културни идентитет. У тим условима, већинска нација сматра ефективну интеграцију имиграната основним и легитимним механизмом за остваривање друштвене стабилности, док имигрантске заједнице на то реагују идентификујући се још интензивније са сопственим идентитетом по пореклу, који није изворно европски. У тим условима постојања паралелних културно-вредносних образаца, квалитетна, ефективна и истинска интеграција имиграната постаје изузетно отежана, и скоро немогућа.

Успешна и ефективна интеграција имиграната која подразумева прихватање и поштовање друштвено-политичких вредности и културних тековина резидентне државе чланице, отежана је, дакле, са неколико група чинилаца. Ови чиниоци се могу груписати на страни резидентне државе странеце и на страни имигрантских група.

Прва група чинилаца који усложњавају и отежавају процес интеграције имиграната, налази се на страни резидентне државе, односно њеног легислативно-институционалног поретка, политичке и безбедносне културе, економске ситуације и националне културе и идентитета. Политике интеграције су вишедимензионалне и комплексне и креирају се како би омогућиле бржу, квалитетнију и постојану адаптацију имиграната у домаће друштво, у свим његовим аспектима. Следећи су отежавајући чиниоци интеграције имиграната на страни резидентне државе. Најпре, релативно рестриктивне политике запошљавања које скоро по аутоматизму деле имигранте у две групе, висококвалификовану радну снагу и нискоквалификовану радну снагу, где се ова подела непосредно одражава на социјалне бенефиције и друштвени третман имиграната. Даље, развој опште друштвене перцепције у чијем седишту је хомогенизација имиграције којима се приписују културна и идентитетска обележја супротна и некомпатибилна домаћој националној култури, политизација и секуритизација културе и идентитета, и стварање безбедносно-културног дискурса у чијем средишту је (европски) национални идентитет као највиша вредност. У овом новом дискурсу, културни идентитет већинске нације представљен је и перципиран као круцијална друштвена вредност и референтни објект која је споља и изнутра угрожен, а имигранти као носиоци различитости (и имигрантска не-европска идентитетска обележја) означени су као претња и изазов за тај идентитет. Анти-имиграционизам (и посебно анти-исламизам) у новом дискурсу постаје интензивирањем и подложен манипулисању тек након што је национална култура политизована и секуритизована. Егзистенција различитости у савременим демократским друштвима није немогућа, све док културне разлике остају у домену културе и приватне сфере; онда када је јавна сфера постала оптерећена културним обележјима која бивају основа за дифенцијацију права, политички лидери су схватили потенцијалну експлоативност "културне небезбедности". Криза ЕУ је показала да су национални идентитети европских конститутивних нација чврсто

укорењени, и да европска друштва нису спремна на редефинисање идентитета. Додатно, још ови чиниоци отежавају интеграцију имиграната: контрадикторан и недоследан пројекат европског мултикултурализма, који је првобитно био отворен за различитости, и последично ригидно схватање националног и европског идентитета у резидентним државама без спремности да се он прошири и редефинише новим садржајима, који представљају израз мултикултурне европске стварности на нивоу скоро свих западноевропских држава чланица.

Дакле, главни узрок на страни резидентне државе лежи у процесу секуритизације, у чијем средишту су култура, идентитет и имиграција. У условима када држава благостања показује елементе кризе или нефункционалности, као најбољи приступ за ревитализацију кохезије догађају се територизација културе и секуритизација идентитета.¹⁹ Ипак, овај процес, иако има за циљ да сачува и заштити национални идентитет и његове европске садржаје, остварује потпуно другачији ефекат: стварање дихотомије "ми-они" која заокупљује све сфере јавног живота, инфериоризацију и маргинализацију различитости, и конструисање претњи и непријатеља.

Будући да успешан процес интеграције имиграната подразумева двосмерну интеракцију између домаћег друштва и институционалног поретка, на једној страни, и припадника имигрантских заједница, на другој страни, постоји и друга група чинилаца која утиче на исходе политике интеграције имиграната. На страни имиграције, следеће околности усложњавају проблематику и отежавају квалитетну и ефективну интеграцију имиграната. Пре свега, процес интеграције не односи се само на грађане са правним статусом странаца, већ највећим делом на домаће држављане, са трајним боравком или статусом држављанина у резидентној држави чланица. Ови грађани, у складу са основним правима која им њихов грађански статус гарантује, имају извесна права на испољавање етно-националних и религијских посебности, и заштиту сопственог културног идентитета. Европски идентитет имиграната, односно идентитет резидентне државе чланице, није урођени већ накнадни, стечени и наметнут "одозго". Додатно, комплексна позадина и узроци миграција проузрокују чвршће везивање имиграната појединаца за имигрантску заједницу по пореклу која већ егзистира у резидентној држави чланица, при чему та примарна повезаност, парадоксално, отежава интеграцију у ширу друштвену заједницу резидентне државе. Ниво интеграције имиграната (са статусом странаца, сталног резидента или стеченим држављанством) у домаће друштво и прихватање већинске националне културе зависи, дакле, од односа и јачине идентификације са примарном културом друштва порекла, и везаности за припадајућу имигрантску заједницу која симболише то друштво.²⁰

Наведени чиниоци још једном потврђују да су политике имиграције и интеграције и њихови учинци и импликације вишеструко условљени. Ипак, имајући у виду да кризу мултикултурализма у ЕУ данас обележава сукоб (око) идентитета, може се закључити да дискурс и процеси секуритизације идентитета и имиграције, хомогенизације имиграције, и ревитализације примарне идентификације са

¹⁹ V. Hellberg, U. Securitization as a modern strategy of constructing identity: Negative proof identity in the European Union.

²⁰ V. Modood, T. Multicultural citizenship and Muslim identity politics, *International Journal of Postcolonial Studies*, 12:2, 157-170.

заједницом по пореклу, представљају главни оквир који онемогућава културну интеграцију имиграната у резидентно друштво.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Криза европског мултикултурализма на почетку XXI века представља можда најзначајнији аспект свеопште кризе европских интеграција, која је започета и означена као превасходно велика економска криза ЕУ. Ипак, дискурс економске кризе ЕУ убрзо је постао преплављен мултикултуралистичком проблематиком, а једна категорија становништва у резидентним државама чланицама (имигранти, странци по пореклу) у јавним дебатама означавана је као друштвено критична на подручју економије (имигранти као једностранни корисници бенефиција), и на подручју културе (неинтегрисани појединци или групе који одбацују европске вредности, обичаје и праксе у приватној и јавној сфери).²¹

Сложеност и вишеструка историјска, политичко-безбедносна, културна и економска условљеност кризе мултикултурализма у ЕУ, отежавају утврђивање јасне релације између кризе као контекста и интеграције имиграната као индикатора. Односно, може се поставити дилема да ли је неуспешна интеграција имиграната главни индикатор и нуспојава кризе која је у ствари изазвана сплетом других чинилаца, или је неуспешна интеграција непосредно проузроковала кризу мултикултурализма и идентитета у државама чланицама ЕУ. Оно што је неспорно када је у питању интеграција имиграције јесте да је овај процес постао део шире друштвене проблематике и дискурса који доводи у корелацију имиграцију са унутрашњом безбедношћу ЕУ и држава чланица, и захтевима за ревитализацијом и/или редеофинисањем културног идентитета на националном и европском нивоу. По начину перципирања имиграције као друштвеног изазова, јасно је видљива транзиција од дискурса мултикултурализма ка безбедносном дискурсу секуритизације.²²

Значај политика имиграције и интеграције имиграната произилази из чињенице да оне утичу и обликују будуће демографске токове у ЕУ и државама чланицама, и, последично, утичу на будући друштвени, економски, политички развој читаве Европе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (1998) *Security: a New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner, p. 1-49.
2. Caldwell, C. (2009) *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam, and the West*, London, Allen Lane.
3. Checkel, J. T. & Katzenstein, P. J. (editors) (2006) *European Identity*, Cambridge University Press.
4. Dinan, D. (2006) *Sve bliža Unija*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2006.

²¹ V. Hellberg, U. Securitization as a modern strategy of constructing identity: Negative proof identity in the European Union.

²² V. Jef Huysmans, The European Union and the Securitization of Migration, 751-777.

5. Glazer, N. (1997) *We Are All Multiculturalists Now*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Hellberg, U. (2011) *Securitization as a modern strategy of constructing identity: Negative proof identity in the European Union* (part of research), Department of Global Political Studies Malmö University.
7. Huysmans, J. (2000) *The European Union and the Securitization of Migration*, Journal of Common Market Studies, December 2000, Vol. 38, No. 5, pp. 751–777.
8. Јањевић, М. (2003) *Трећу стуб Европске уније*, Службени лист СЦГ, Београд.
9. Каџа, А. (2007) "Securitization of Migration in the West and Integration of Migrants" (paper presented at Istanbul Kultur University Conference on "Migration, Turkey and the EU", Istanbul, March 23, 2007).
10. Каџа, А. (2009) *Islam, Migration, Minorities and Citizenship*, Palgrave MacMillan.
11. Кимлика, В. (2004) *Мултикултурализам – мултикултурно грађанство*, ЦИД Подгорица и Јесенски и Турк Загреб.
12. Кнежевић-Предић, В. и Радивојевић, З. (2009) *Како настаје и делује право Европске уније*, ЈП Службени гласник, Београд.
13. Мајер, Т. (2009) *Identitet Evrope – jedinstvena duša Evropske unije*, IP Albatros plus i JP Službeni glasnik, Beograd.
14. Miller, D. (2000) *Citizenship and National Identity*, Polity Press, Cambridge.
15. Modood, T. (2005) *Multiculturalism, Secularism and the State*, The Republic, 4, The Ireland Institute.
16. Modood, T. (2010) *Multicultural citizenship and Muslim identity politics*, International Journal of Postcolonial Studies, 12:2, 157-170.
17. Yesilyurt Gündüz Z. (2007) *Europe and Islam: No Securitization, Please!*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Internationale Politikanalyse.

Правни и интернет извори

1. Consolidated version of the Treaty on European Union and Treaty on Functioning of the European Union-Protocols-Annexes-Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, Official Journal of European Union, C 115, 09/05/2008 P.0001-3888
Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2010:083:SOM:EN:HTML>
2. Council of European Union, Brussels, 23 February 2010 5842/2/10 Draft Internal Security Strategy for the European Union: "Towards a European Security Model" Dostupno na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st05/st05842-re02.en10.pdf>
3. European Pact on Immigration and Asylum, Council of the European Union, Brussels, 24 September 2008, 1344/08
Dostupno na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st13/st13440.en08.pdf>
4. Handbook on Integration for policy-makers and practitioners, Directorate-General Justice, Freedom and Security, 3rd edition, 2010
Dostupno na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/handbook_integration/docl_12892_168517401_en.pdf

CRISIS OF MULTICULTURALISM AND SECURITIZATION OF IMMIGRANTS IN THE EUROPEAN UNION

The trilogy of concepts consisting of immigration, security and identity is mainly dominant on European socio-cultural and political agenda in recent years. In terms of the contemporary crisis of European multiculturalism, the issue of integration of immigrants in Western Member-States of the European Union is linked to two major challenges: the challenge of improving internal security of the EU and the Member-States, and the challenge for the revitalization and/or redefining the national cultural identity of the Member-States. The aim of this paper is showing how a process of securitization of immigration in the EU has been developed over the last decade, and how the integration of immigrants has become not only a cultural, but also a security challenge.

KEY WORDS: European Union; security; identity; immigrants; crisis; integration; multiculturalism; securitization; homogenization

ПРОБЛЕМИ ОСТВАРИВАЊА ЗАШТИТЕ МАЛОЛЕТНИХ МИГРАНАТА У РИЗИКУ ОД ТРГОВИНЕ ЉУДИМА: НАША ИЛИ ТУЂА "МИГРАНТСКА КРИЗА"?

Слађана ЈОВАНОВИЋ*

Ауторка разматра актуелну ситуацију у сфери заштите права најрањивијих категорија миграната у ризику од трговине људима у време тзв. "мигрантске кризе" у Србији. Она то чини користећи податке добијене од стране невладине организације "Атина" која пружа директну помоћ и подршку најугроженијима, деци и женама, на граничним прелазима, односно у прихватним центрима, а имајући у виду обавезе које држава има у сфери заштите ових лица према међународном и националном праву. Закључак је да се поменуте обавезе не извршавају и да се они најрањивији остављају без заштите чак и када је постојање ризика од виктимизације трговином људима или другим облицима насиља очигледно. Проблем заштите у контексту људских права и извршавања преузетих обавеза се занемарује или се очекује да ће га неко други решити.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: деца; мигранти; трговина људима; насиље; жртве; потенцијалне жртве

1. УВОД

Миграције су неодвојиво повезане са проблемом трговине људима, односно ризиком од виктимизације овим кривичним делом. У ситуацији "мигрантске кризе" са којом се суочавамо данас и судећи према одговорима држава на чијим границама чекају избеглице или кроз које пролазе веза између ова два феномена постаје готово опипљива. Потпуно је јасно да оваква ситуација иде на руку трговцима људима међу којима се могу наћи и сами припадници мигрантске групе, што се не очекује или уопште не разматра имајући у виду да се таласи миграната третирају као једна целина, а најчешће као један велики проблем.

* Редовна професорка Правног факултета Универзитета Унион у Београду,
e-mail: sladjana.jovanovic@pravnofakultet.rs

Категорије које су у посебном ризику од виктимизације трговином људима јесу деца и жене, особе које су и иначе најчешће категорије жртава трговине људима, нарочито у циљу сексуалне експлоатације или ради принуђивања на просјачење или вршење кривичних дела.¹ Иако бројни међународноправни документи уређују питања заштите ових категорија од виктимизације трговином људима, у условима данашње мигрантске кризе оно што је прокламовано и што је преузето као обавеза од стране држава (бар када је у питању Србија) – не примењује се или се не примењује на прави начин, онај који би обезбедио адекватну заштиту ових нарочито осетљивих категорија. Проблем тако остаје проблем миграната самих или се препушта неком другом на решавање. Могло би се рећи да је ова ванредна ситуација готово поништила права на заштиту чак и оних најугроженијих и прећутно ослободила дужности државу да извршава своје обавезе у сфери превенције и идентификације (потенцијалних) жртава трговине људима и даљег упућивања у систем заштите.

2. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИРИ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ МИГРАНАТА ОД РИЗИКА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И ДРУГИХ ОБЛИКА НАСИЉА

Документ од кога треба поћи у анализи јесте Конвенција о статусу избеглица из 1951. године са Протоколом из 1967. године². Конвенција се темељи на принципима недискриминације, некажњавања избеглица које, долазећи са територије где су њихови животи и слобода угрожени, бесправно улазе или бораве у земљи пријема, уколико се без одлагања пријаве властима и изнесу ваљане разлоге за ирегуларни улазак; забране протеривања и принудног враћања на територију где би им живот или слобода били угрожени, осим ако постоје оправдани разлози за сумњу да се ради о лицу које је опасно по безбедност земље, односно заједнице у којој се налази. Конвенција успоставља и минималне стандарде за поступање према избеглицама који подразумевају право на приступ судовима, основном образовању, тржишту рада, обезбеђење личних и путних исправа. Она наглашава и потребу за појачаном заштитом деце, нарочито оне без пратње.

Конвенција о правима детета³ захтева од држава да свој деци која су под њиховом јурисдикцијом обезбеђују сва права, без дискриминације, а руководећи се принципом најбољег интереса детета (а дететом се сматра лице које није навршило осамнаест година живота, односно није постало пунолетно (чл. 1)). Предвиђена је и обавеза држава да предузимају све мере ради заштите деце од свих облика физичког или психичког насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања, злостављања или експлоатације, да предузимају мере како би спречиле отмицу, продају и трговину децом, као и мере ради обезбеђења опоравка и реинтеграције деце - жртава

¹ Детаљније о карактеристикама жртава и особа у ризику од виктимизације трговином људима у Србији: А. Галоња, С. Јовановић, *Заштита жртава и превенција трговине људима*, Заједнички програм UNHCR, UNODC и ИОМ за борбу против трговине људима у Србији, Београд, 2011, 50-74.

² Convention and Protocol relating to the Status of Refugees, <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>. Федеративна Народна Република Југославија је ратификовала Конвенцију Уредбом о ратификацији Конвенције о статусу избеглица са Завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица, "Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми", бр. 7/60.

³ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, "Службени лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 15/90 и "Службени лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 4/96 и 2/97.

експлоатације, окрутног и понижавајућег поступања. Важно је нагласити и обавезу држава чланица да обезбеде одговарајућу заштиту и хуманитарну помоћ детету које тражи статус избеглице или које се сматра избеглицом, без обзира на то да ли је у пратњи родитеља или неког другог лица, уз обавезу пружања помоћи и проналажење родитеља или других чланова породице ради спајања са породицом. У случајевима када се не могу пронаћи родитељи нити други чланови породице, детету се пружа једнака заштита као и свој другој деци која су стално или привремено лишена породичног окружења из било ког разлога, како је то наведено у Конвенцији. За тему овог рада битан је и чл. 12. Конвенције посвећен праву слободног изражавања мишљења детета о свим питањима која се њега тичу, с тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу детета. У ту сврху, детету се посебно даје прилика да буде саслушано у свим судским и административним поступцима који се односе на њега, било непосредно или преко заступника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са националним законодавством. Конвенција је допуњена Факултативним протоколом о продаји деце, децјој проституцији и децјој порнографији⁴ из 2000. године која истиче обавезу држава чланица да превенирају дела којима је посећен Протокол водећи рачуна о заштити деце "која су посебно рањива у односу на таква дела" (што је несумњиво случај са малолетним мигрантима). Државе имају обавезу и да жртвама обезбеде пуну социјалну реинтеграцију, као и физички и психолошки опоравак.

Посебну пажњу рањивим групама миграната посвећује Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом (уз Конвенцију против транснационалног организованог криминала)⁵ из 2000. године који захтева појачане контроле на граници и појачан опрез када је у питању препознавање жртава трговине људима (нарочито када су у питању жене и деца), али и предузимање превентивних мера ради спречавања виктимизације и ревиктимизације. Помоћ и заштита жртава укључују физички, психолошки и социјални опоравак, што подразумева и обезбеђење дозволе боравка у случају странаца.

У погледу регионалних инструмената треба поћи од Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода⁶ коју је Савет Европе усвојио 1950. године, а која је поставила темеље за појаву и докумената од значаја за заштиту избеглица и (потенцијалних) жртава трговине људима. Од значаја за заштиту малолетних миграната су нарочито: Препорука о животним пројектима малолетних миграната без пратње⁷, Препорука о јачању интеграције деце миграната и деце

⁴ Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, децјој проституцији и децјој порнографији, "Службени лист СРЈ – Међународни уговори", бр. 7/2002. Истом приликом је потврђен и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима који обавезује државу да заштити децу од регрутације и учешћа у оружаним сукобима.

⁵ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, "Службени лист СРЈ – Међународни уговори", бр. 6/2001.

⁶ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, "Службени лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и "Службени гласник РС – Међународни уговори", бр. 12/2010.

⁷ Recommendation CM/Rec(2007)9 of the Committee of Ministers to member states on life projects for unaccompanied migrant minors, http://www.coe.int/t/democracy/migration/ressources/recommendations-resolutions_en.asp

имигрантског порекла⁸, Препоруку о мобилности, миграцијама и приступу здравственој заштити⁹.

Акти који уређују одговор на трговину људима и заштиту жртава (нпр. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима коју је Србија потврдила законом 2009. године¹⁰), као и они који се баве заштитом жртава кривичних дела (нпр. Директива Европске уније из 2012. године о минималним стандардима о правима, подршци и заштити жртава криминалитета¹¹) посебну пажњу посвећују правовременој идентификацији и заштити ових категорија, као и препознавању потенцијалних жртава, оних који су у ризику од виктимизације, те се нарочито наглашава значај превентивног поступања и реаговања на утврђене ризике од виктимизације. Наравно, и у овим документима посебно се истиче рањивост деце и потреба за другачијим приступом, у складу са најбољим интересом детета. Чл. 33 Конвенције посвећен је мерама које се односе на угрожена или нестала лица, што је од значаја за тему овог рада: државе треба да размотре могућност јачања сарадње у трагању за несталим лицима, посебно несталом децом, ако на основу доступних информација може да се закључи да се ради о жртвама трговине људима.

Значајно је одређење жртве у Директиви Европске уније, у смислу да за њен статус и права која јој припадају (на помоћ и заштиту) није неопходно везивање за кривични поступак, његов исход, па ни за идентификацију учиниоца, као и да се и чланови породице могу сматрати (индиректним) жртвама и остваривати одређена права у погледу помоћи и заштите. Директива посвећује посебну пажњу рањивим категоријама и потенцијалним жртвама, апострофирајући децу којој треба обезбедити посебне програме помоћи (поред медицинске помоћи, безбедног смештаја, психолошког саветовања, правног саветовања и заступања). Када су у питању деца жртве криминалитета преовлађујућим се проглашава "child-sensitive" приступ који подразумева узимање у обзир узраста детета, његове зрелости, мишљења и ставова, потреба, а најбољи интерес детета мора бити процењиван у сваком конкретном случају. У случају немогућности да се тачно утврди старост особе у питању, а вероватно је да се ради о детету, особа се има сматрати дететом и мора уживати сва права која јој по том основу припадају. Директива налаже и предузимање посебних мера у циљу смањења изложености деце трговини људима, пре свега стварањем климе која погодује заштити деце.

У Стратегији Савета Европе о дечјим правима (2016-2021)¹² посебан одељак је посвећен миграцијама и у њему стоји да су деца у покрету или она која су на

⁸ Recommendation CM/Rec(2008)4 of the Committee of Ministers to member states on strengthening the integration of children of migrants and of immigrant background, http://www.coe.int/t/democracy/migration/ressources/recommendations-resolutions_en.asp

⁹ Recommendation CM/Rec(2011)13 of the Committee of Ministers to member states on mobility, migration and access to health care, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec\(2011\)13&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec(2011)13&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=)

¹⁰ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, "Службени гласник РС - Међународни уговори", бр. 19/2009.

¹¹ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA

¹² Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021)

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM\(2015\)175&Language=lanEnglish&Ver=final&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true#P177_22071](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM(2015)175&Language=lanEnglish&Ver=final&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true#P177_22071)

други начин погођена миграцијама једна од најрањивијих група у Европи данас и да су у високом ризику од трговине људима и експлоатације. Али стоји и констатација да се принцип најбољег интереса детета пречесто занемарује у процедурама везаним за имиграцију и тражење азила. Утврђено је и кршење дечјих права применом мера које подрзумевају задржавање/лишење слободе уместо социјалног збрињавања, не решава се на ефикасан начин питање старатељства, не ради се ефикасно на процени узраста детета, спајању породица, те деца мигранти не добијају заштиту каква им припада.

У одговору на актуелну мигрантску кризу Генерални секретар Савета Европе је издао и неку врсту приручника/подсетника на обавезе које државе имају према релевантним конвенцијама Савета Европе¹³ и у њему нарочито истакао обавезе према деци и породицама са децом. Тако се посебна пажња мора посветити деци без пратње; деца се морају смештати у адекватне установе за децу, уместо смештања у центре који нису прилагођени дечјим потребама, а породице са децом се не смеју непотребно задржавати.

Сви наведени документи (а има их још релевантних за тему) јасно истичу значај адекватне реакције, у складу са најбољим интересом детета, када су у питању деца уопште, а посебно она која припадају мигрантским групама какве срећемо данас на државним границама, која су жртве различитих облика насиља и експлоатације или су на добром путу да то постану. Јасне су и обавезе које се стављају пред државе, као и смернице за њихово извршавање, али као и обично, остаје проблем поштовања правила и њихове примене. Текст који следи указује на велики несклад између ових категорија.

3. СИТУАЦИЈА У СРБИЈИ: НЕПРЕПОЗНАВАЊЕ ДЕЦЕ (ПОТЕНЦИЈАЛНИХ) ЖРТАВА И НЕПРУЖАЊЕ АДЕКВАТНЕ ЗАШТИТЕ

Србија има веома уређен систем када је у питању одговор на трговину људима и заштиту (потенцијалних) жртава, на нормативном плану¹⁴, те би се могло рећи да је систем усклађен са међународноправним захтевима и препорукама. Уложени су велики напори и у обуку припадника полиције, правосуђа, система социјалне заштите, образовања, здравствене заштите, написани су многи приручници и радови на ову тему, вођене многе кампање, како би примена прокламованог била што ефикаснија. Али, како систем заиста делује у овим условима? Не делује уопште или бар не делује довољно добро. Установљени систем заштите, којим се Србија хвали, не препознаје потребу да реагује на прави начин, игнорише оне који су у ризику и не извршава обавезе које су преузете потврђивањем релевантних међународноправних инструмената. Тако и када су у питању најугроженији, према којима систем мора да буде посебно осетљив - деца, нарочито деца без пратње, изостаје адекватна реакција. Поново су невладине организације те које пружају директну асистенцију и обављају задатке које би требало да обавља држава. О томе сведоче одговори испитаница –

¹³ Protection of Migrants and Asylum – Seekers: States' Main Legal Obligations under the Council of Europe Conventions, in: SG/Inf (2015)33 Migration challenges for Europe: need for collective action , 14. 9. 2015, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=SG/Inf%282015%2933&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDBo21&BackColorLogged=F5D383&direct=true>

¹⁴ Више о томе у: Т. Морача, *Мигранти и мигранткиње у локалним заједницама у Србији*, Атина, Београд, 2014, 21-35.

активисткиња невладине организације "Атина" – Удружења грађана за борбу против трговине људима и свих облика родно заснованог насиља¹⁵, на основу којих је састављен текст који следи.

Државни службеници не посвећују довољно пажње идентификацији особа у ризику од трговине људима и жртвама насиља. Чак и када се граница прелази легално и када се најосетљивији у мигрантској популацији - жене и деца појаве на граници и у прихватним центрима и дођу у контакт са државним службеницима, а имају видљиве повреде на лицу и телу, нико их не пита одакле им повреде, да ли им је потребна заштита. Сами полицијски службеници признају да им је некада потпуно јасно да се ради о жртвама насиља (један службеник је изјавио "сви ми добро знамо како изгледа пребијена жена или дете"), али немају времена да се тиме баве. Или их се не тиче. Дакле, све оно што је научено о препознавању – детекцији и идентификацији жртва трговине људима или уопште насиља, нема примену у пракси у овој ситуацији. Чак ни када су у питању деца.

Утврђено је да деца (у смислу Конвенције о правима детета - особе испод 18 година старости) из Авганистана често путују у групама, сама, без пратње или у пратњи одраслог лица за које се претпоставља да је сродник. А то не мора да буде тако! Међутим, нико се не запита ко је то, ко је тај "квизистаратељ" и у каквим је односима са децом. Полази се од претпоставке да он нема зле намере, да само дели исту тешку муку са децом са којом је, али то је нужно пороверити. Међутим, нико не проверава! А док није настао овај и овакав хаос који се назива "мигрантском кризом" било је случајева у којима је утврђивано постојање трговине људима управо у сличним ситуацијама. Сада се процене не раде иако и те како има основа за сумњу. Предлог за решење овог проблема јесте да се обавезно изврше потребне провере, да се лицима која воде децу озваничи старатељски статус и да се прате на неки начин.

И за жене је претпоставка да путују са породицом, односно са мушким члановима породице, најчешће са мужевима. На питање: "Како знате да су у питању мужеви или сродници?", нема одговора. Не проверава се, само се претпоставља. Просто се подразумева да су и жене и деца са другим члановима породице.

И пракса у Србији потврђује оно што је констатовано у Стратегији Савета Европе о правима детета - није добра пракса постављања привременог старатеља детету без пратње. Поставља се један старатељ на месту где је дете затечено, али када се дете смести у прихватни центар (где нема никаквих програма за децу), поставља се други привремени старатељ. Нема континуитета, нема система, нема праћења детета. А дете се у тим поступцима изгуби, бежи, тражи групу...И лако му се изгуби сваки траг. Тако, без адекватне заштите, дете постаје још рањивије и лако може постати жртва трговине људима.

Утврђено је да и када делује, систем не делује на прави начин. А делује само у екстремним случајевима, јер је принуђен. Тако су, у једном случају, путовали у групи дечак и две девојчице, брат и сестре, старости 16 – 17 година. Били су нападнути од стране друге мигрантске групе (у питању су била три нападача, старости преко 20 година). Тражен им је новац, а они га нису имали. Због тога је једна од девојчица

¹⁵ NVO Атина је једна од шест организација на свету које су 2014. године добиле награду америчког Глобалног фонда за децу - Global Catalyst Award за допринос раду са децом жртвама трговине људима. <http://www.atina.org.rs/>

сексуално нападнута, радило се по покушају силовања. Брат је, како би је одбранио, отео нож једном од нападача и нанео му повреде, од којих је нападач ускоро преминуо. Дечак је одведен у притвор, а девојчице смештене у прихватилиште, потом у центар за азил где нема никаквих садржаја нити програма прилагођених њиховом узрасту. Могло би се рећи да су сви лишени слободе, истина - на различите начине. У случај се укључила невладина организација "Атина": деца су смештена у њену сигурну кућу, пружена им је психо-социјална помоћ, рађено је на спајању са породицом како би сви заједно отишли у Немачку. Систем се није бавио ни очигледним страхом деце од нападача који су претили крвном осветом, а адекватна помоћ, психолошка и правна је пружена само од стране невладине организације "Атина". Није у почетку утврђен ни узраст дечака који је усмртио једног од нападача. Тек је касније, када је већ био у притвору, утврђена његова старост, односно малолетство.

Упадљив је недостатак алтернативних програма за децу, недостају drop-in центри и програми прилагођени потребама деце ("уместо три собе у Заводу за децу и омладину 'Васа Стајић', у којима нема ни преводиоца ни било чега за децу"). О нефункционисању система социјалне заштите у овим условима говорио је и Владимир Сјеклоћа из Инфо центра за азиланте: "Систем социјалне заштите Републике Србије је лош. Он је лош према нашој деци, зашто би био бољи према деци избеглицама. Прво да ли ми имамо довољан број социјалних радника на нивоу Републике Србије? Друго и у том систему социјалне заштите имате, као и свугде, људе који желе да ураде много, а не могу и имате људе који не желе да ураде ништа, јер им се може."¹⁶

У другом случају, дечак, Сиријац, врбован је да ради за кријумчаре, тачније принуђиван је на то. Група српских држављана је од њега захтевала да узима паре од миграната и да им помаже у кријумчарењу. А у ризик је упао док је био у центру за азил, што говори о томе да је и ова група у високом ризику од виктимизације трговином људима или неког другог облика насиља. Дечак је полицији пријавио случај, а потом је укључен у програм невладине организације "Атина".

Деца на свом путу постају чак и жртве оних који треба да им пруже помоћ, да из заштите. Потресна су и страшна сведочења деце која прелазе преко Бугарске, а која су била жртве насиља од стране полиције. Они су пребијани, повређивани гуменим мецима, скидани до голе коже и пљачкани. О томе су месецима активисткињама "Атине" причали млади Авганистанци, старости од 15 до 18 година, који путују сами и трпе злостављање и од стране полицијских службеника.

И на крају, прича о петогодишњаку Азаму послужиће као најбоља илустрација за излагања о нефункционисању система идентификације и заштите деце жртава или оних у ризику од виктимизације трговином људима или неким другим обликом насиља. Азама је "открио" новинар Би-Би-Си - а¹⁷ који је извештаво о томе како је дечак праћен још од Македоније, где је пребијен, а са тешким повредама је доспео у Србију и обрео се у београдском парку поред железничке станице. До детета, тешко повређеног, уплаканог, које тражи мајку, долазе лекари хитне помоћи (и констатују прелом виличне кости). Детету и лекарима прилази старији мушкарац и тврди да је

¹⁶ B92, "Трећина избеглица – деца", 12. 3. 2016.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=03&dd=12&nav_category=12&nav_id=1106909

¹⁷ Finding Azam, the Syrian boy lost on refugee trail - BBC Newsnight

<https://www.youtube.com/watch?v=1K2PvHsjDnI>

дечаков отац, али дете то негира. Пошто га је новинар упитао ко је заправо он, мушкарац мења изјаву и каже да је ујак. Хитна помоћ одвози дете, а "ујак" одлази са њим. Снимак који је новинар направио је послат невладиној организацији "Атина" од стране UNHCR-а и активисткиње су одмах отишле у полицију, али добијају одговор да полиција није надлежна. После слања дописа Омбудсману и другим релевантним субјектима, те распитивања у Ургентном центру о детету, установљава се следеће: дете је стигло у Универзитетску дечју клинику, констатоване су тешке телесне повреде, а "отац/ујак" је изјавио да је дете прегажено аутомобилом у Македонији. Дете је упућено на другу клинику ради неуролошког прегледа, а одатле је, по интервенцији, поново упућено у Дечју клинику на лечење. Међутим, детету се губи сваки траг на путу између две клинике. Нико од лекара није звао полицију, иако је дете дошло са тешким повредама, нико се није бавио питањем ко је човек који га прати, није обавештен центар за социјални рад, иако је постојало сазнање да човек у пратњи није његов отац, није било комуникације са дететом, јер није било преводиоца (новинар који је извештавао о случају је имао преводиоца и асистирао је лекарима на лицу места, али информација очигледно није даље прослеђена или није узета у обзир).

Дакле, ниједна обавеза установљена Општим и посебним протоколима за заштиту деце од злостављања и занемаривања није испуњена. Дете је прешло границу тешко повређено, са видљивим повредама, а нико није реаговао на прави начин. Ни новинар (који је креирао сензационалну причу), ни полиција, ни социјални радници из прихватних центара, ни лекари... Тек када је дете нестало, сви су почели да се баве случајем (укључили су се и Интерпол и Црвени крст) који је био медијски изузетно експониран, али више на нивоу приче, кампања и планова, није у суштини било реалних помака у тражењу дечака. И наједном, појављује се нови снимак новинара Би-Би-Си-а: дете је нађено у Немачкој и прича о Азаму добија срећан крај... Овај случај је дошао до јавности, па је и ту систем заштите заказао и показао како (не) функционише, а остаје питање колико је случајева за које се не зна, јер се систем није заинтересовао ни на који начин.

4. ЗАВРШНИ ОСВРТ

У Србији је систем за заштиту деце – жртва насиља и занемаривања прилично добро нормативно устројен, координисана акција различитих субјеката је регулисана протоколима, али примена у пракси је проблем чак и када систем не треба да се опроба у условима какве је донела "мигрантска криза". Ипак, ванредне околности не треба да буду изговор за не извршавање елементарних обавеза и поштовање основних људских права и то оних најрањивијих – деце, чак и када је очигледно да проблем постоји. С тим у вези треба побољшати идентификацију деце која су у ризику, проверавати ко су особе које их прате и уопште поштовати принцип најбољег интереса детета. Неопходно је пружање адекватне заштите деци мигрантима, нарочито онима без пратње, не само по питању смештаја, већ и по питању других врста помоћи и програма прилагођених узрасту деце (упадљив је недостатак укључења деце у образовне програме). У супротном, ситуација у Србији ће са правом бити описивана онако како је то учинила координаторка невладине организације "Атина" у интервјуу са ауторком овог рада: "Србија се понаша као проточни бојлер и ову кризу са аспекта идентификације и заштите (потенцијалних) жртва трговине

људима, па била то и деца, третира као туђу, игнорише је, сматра је туђом кризом." А у ствари, ово је наша криза!

CHALLENGES IN THE ENFORCEMENT OF PROTECTION OF MIGRANT CHILDREN AT RISK OF HUMAN TRAFFICKING: OUR OR SOMEONE ELSE'S "MIGRANT CRISIS"?

The author analyzes the situation regarding protection of the rights of the most vulnerable category of migrants at risk of human trafficking during the so-called "migrant crisis" in Serbia. The state of affairs has been considered on the basis of data obtained from non-governmental organization "Atina" which is engaged in direct assistance to the most vulnerable refugees - children and women at border crossings or in reception centers, having in mind the international and national legal obligations of the State regarding protection of these persons. The conclusion is that the commitments have not been enforced and that even those most vulnerable have been left without protection, even in the cases of obvious victimization risks. Problems in the context of human rights protection and fulfillment of the obligations have been neglected or they are expected to be solved by someone else.

KEY WORDS: children; migrants; human trafficking; violence; victims; potential victims

МИГРАНТИ КАО ФЕНОМЕН САВРЕМЕНЕ БИОПОЛИТИКЕ

Богдана КОЉЕВИЋ*

Полазећи од Фукоовог одређења биополитике као неолиберализма тј. као управљања целокупним популацијама, у чланку се питање миграната разматра као феномен савремене биополитике. У том светлу, од посебног значаја је релација између деполитизације (која се одиграва кроз форме "голог живота" и "бољег живота") и политике као заједнице јер реч је о односу између политике ратова и интервенција, са једне, и питања суверенитета, са друге стране. У другом делу рада анализира се пракса тероризма и деловање биополитике у Европи које се манифестује кроз "политику отворених врата", као и кроз "политику зидова". Истраживање се закључује упућивањем на структурну повезаност суверенитета и демократије, као основе за политику пост-либералног патриотизма.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мигранти; биополитика; неолиберализам; суверенитет; тероризам; демократија; субјективитет

1. БИОПОЛИТИКА КАО НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ И ПРОБЛЕМ ИЗБЕГЛИЦА

Од свих различитих - и неретко сасвим супротстављених – политичко-филозофских одређења биополитике, у 21 веку испоставља се да је најпрецизније одређење стигло од стране Мишеа Фукоа седамдесетих година прошлог века¹, а оно гласи: *биополитика је неолиберализам и као таква означава управљање и контролу целокупних популација*.² Мисао о биополитици, односно, о неолиберализму, француски филозоф приказао је управо као одабрану теоријску и

* Научни сарадник Института за политичке студије у Београду

¹ Истовремено, ово је управо био почетак развоја филозофског појма биополитике, који је затим крајем XX и почетком XXI века на дивергентне начине арикулисан у делима Харта, Негрија, Агамбена и Еспозита, док се посредно испоставио као релевантан и за низ других филозофа, од Хелера до Рансијера.

² Опширније у М.Фуко, *Рођење биополитике*, Светови, Нови Сад 2005. Од посебног значаја овде је прелаз од управљања појединцима и мањим заједницама ка управљању целокупним популацијама тј. становништвом.

практичну путању западне цивилизације³ а данас се чини да је овај правац достигао тачку сопственог врхунца која се поклапа са тј. у исти мах представља и почетак његовог краја.⁴ У том светлу, поставља се филозофски и политички проблем да ли питање миграната припада биополитици и које су последице које произилазе из одговора на овакво питање. Чак, дакле, сасвим независно од тога да ли ће се одговорити потврдно или одречно на емпиријску дилему да ли је у конкретной ситуацији сиријских, авганистанских, ирачких и осталих миграција у Европу пресудан утицај спољашњег политичког фактора, питање миграната је биополитичко питање *par excellence* јер експлицитно произилази из савременог система контроле и управљања. То значи, наиме, да се мигранти и избеглице - и једно и друго - појављују као производ неолибералне политике тј. политике Запада у протекле три деценије, односно, да израњају као последица ратова, тзв. "хуманитарних интервенција", насилних или мање насилних промена режима, симулације грађанских отпора, изазивања криза или њиховог наводног решавања.

Конкретно, новог масовног избеглиштва у Европу 21. века не би било да претходно није било западног интервенционизма у Авганистану, Ираку, као и покушаја озбиљног нарушавања суверенитета Сирије. У том смислу, избеглице, као и хуманитарна криза која је настала - и која се усложњава са повећањем њиховог броја - један су од најживљих примера деловања биополитичког система САД и Европске уније. Израз "избеглице" адекватнији је, односно, прецизнији, утолико што упућује на *деполитизацију политике* која се одиграва у неолиберализму⁵ тј. која без остатка реферира на рат и на оне који се боре за "голи живот"⁶. Израз "мигранти", са друге стране, упућује на економску димензију и тежњу за "бољим животом" и, заправо, ова два момента узета заједно - тежња за "голим животом" и тежња за "бољим животом" - управо успостављају деполитизацију политике какву неолиберализам жели.

Јер, наиме, избеглице, баш као ни мигранти, не могу бити никакав *субјект* с обзиром да је у сваком дискурсу о њима, једнако као и у свакој пракси, реч или: 1) о борби за голу егзистенцију, те стога о присилном кретању и измештености која је знатно ближа савременом ропству него савременом субјективитету - и утолико су избеглице најаве *смрти субјекта*,⁷ или је 2) пак реч о класичном примеру потрошачког друштва и савременог капитализма,⁸ што је случај са тзв. тежњом за "бољим животом", *ergo*, са економским мигрантима. Или, другим речима, где има прогона ту нема права, где има страха за живот ту се, у хегеловском жаргону, не

³ Када се између "револуционарног пута" и "утилитарног пута" западна теорија и политичка пракса определила за овај други, према Фукуу, изабрана је политика моћи која, за сопствено остварење, не бира средства. Ibid., 64-69.

⁴ О почетку краја неолиберализма као времену побуна и устанака в. А. Badiou, *The Rebirth of History: Times of Riots and Uprisings*, Verso, London – New York 2012.

⁵ О неолибералној деполитизацији политике у Б. Кољевић, *Биополитика и савремени свет.*, 5-36.

⁶ Појам "голог живота" (*nuda vita*) Агамбен излаже у делу *Homo Sacer*. Опширније у G. Agamben, *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, Stanford University Press, Stanford 1998.

⁷ Истовремено, ово су разлози због којих се избеглице – и управо стога што представљају *par excellence* израз биополитике – никако не могу појавити као "нови субјект", како се то нпр. истиче у делу G. Agamben, *Means Without End, Notes on Politics*, University of Minnesota Press, Minnesota 2000. Напротив, избеглице, као *homines sacri*, *крај субјективитета* у његовим најважнијим одређењима тј. у релацији спрам слободе и јавне употребе ума.

⁸ Ова идеја савременог потрошачког друштва кореспондира са Бадјуовим описом тзв. "материјалистичке парадигме" као доминантног модела. О испреплетености материјалистичке парадигме са савременим тероризмом, односно о "дисјунктивној синтези два нихилизма" опширније у А. Badiou, *Polemics*, Verso, London – New York 2006., 31-34.

осваја борба за признање.⁹ То су разлози због којих је, у извесном смислу, управо феномен савременог избеглиштва заправо права слика савремене Европе, њеног политичког и правног "самозахвата" у безмало три деценије, односно огледало свих европских заблуда и пораза и - пре свега - слика европског бежања од сопственог идентитета.¹⁰ То је – у најкраћем - најупечатљивија последица подршке империјалистичким и колонијалистичким тенденцијама са оне стране Атлантика чија је срж биополитика. Стога, када говоримо о избеглицама или, прецизније и основније, о рату, опажамо да је фундамент свих протеклих савремених ратова заправо *рат против суверенитета, против појма и пракси суверенитета* - и утолико је феномен избеглица живописан пример *теоријске либералне деконструкције* - као специфичног споја неолиберализма и постмодерне – и *политичке деконструкције суверенитета*. Штавише, још експлицитније и радикалније – у том случају можемо да говоримо о *свеобухватној самодеструкцији суверенитета у Европи*. Јер, и избеглице и мигранти, на различите појмовне и практичне начине, појављују се као метафоре савременог западног света готово без остатка - једног отуђеног света без станишта, света људске измештености и непрестане борбе за преживљавање, света који, свесно или несвесно, покушава да уништи мултиплицитет субјективитета и идентитета, као и плурализам традиција и култура.

2. БИОПОЛИТИКА У САВРЕМЕНОЈ ЕВРОПИ

У том светлу, неопходно је размотрити следеће: *како се кроз питање избеглица и миграната прелама структура функционисања неолиберализма, односно, биополитике у Европи?* Прво, питање миграната израња кроз поделу на оне који су, условно говорећи, "подобни" да се припусте на Стари континент, односно, који су, пре свега, као радна снага, потребни, и оне друге који су потпуно "сувишни" тј. вишак за систем, те их је тако потребно задржати, да се тако изразимо, "на бедемима Европе". Штавише, структурално посматрајући, оваква подела је нпр. у том светлу, врло слична подели становништва у Грчкој, јер је реч о подели на популацију која још увек, са гледишта система, има употребну вредност, и ону која је свакако нема, и чији се припадници размештају у категорију *искључених (the excluded)*.¹¹ Назначени примери показују, наиме, да је чак и у наводном "хуманитаризму" Европе у односу према избеглицама реч управо о савременом капитализму јер је, са једне стране, реч о прикупљању јефтине а потребне радне снаге и, са друге, о изградњи стратегије да сви који се не уклапају у овај утилитаристички захтев треба да остану изван граница Европске уније (границе система су границе "употребљивости" и "користи" - док је израчуњљивост метод помоћу којег се повлачи граница између *укључених и искључених*).

У сличном смислу, истовремено можемо пратити процес формирања тзв. "зониране Европе", односно процес поделе практично целокупне Европе на

⁹ О борби за признање у G.V.F.Negel, *Феноменологија духа*, Дерета, Београд 2005.

¹⁰ Питање разлога због којих није успела теоријска и практична изградња тзв. "европског идентитета" као главне референтне тачке субјективитета у савременој Европи разматрано је у чланку Б. Кољевић "Рођење савремених критичких европских дискурса 21 века", у *Криза Европске уније*, ИЕС, Београд, 2013., 37-53.

¹¹ Свеобухватна политичко-филозофска анализа савременог "грчког питања" изведена је у делу С. Douzinas, *Philosophy and Resistance in the Crisis*, Polity Press, Cambridge, UK 2013.

различите "зоне" која кореспондира са размештањем миграната и која је, паралелно, пропорционална степену развијености и политичке, друштвене и економске моћи појединачних европских држава. Друго, биополитика се појављује, односно постаје сасвим транспарентна, и кроз начин одношења према мигрантима и избеглицама или, прецизније, кроз екстремне политичке реакције, у којима се избеглице третирају или као "звери", као бића нижег реда која не припадају људској врсти или, пак, као некакав врхунац људскости, као над-људи са, такорећи, "вишком" права. Ове радикалне политичке концепције и праксе у току 2015. постале су познате у Европи као "политике зидова" и "политике отворених врата" – у зависности од тога да ли заступају радикални став затварања свих граница како би се спречио прилив миграната и избеглица или екстремну позицију отворености.

Сви скицирани елементи, међутим, посредно или непосредно, произилазе из чињенице недостатка суверенитета у европским државама и из порозности унутрашњих и спољашњих граница Европе. Штавише, ово питање је утолико сложеније јер се хронолошки поклапа са биополитичким, односно фактичким изумирањем европског становништва. И управо изумирање појединачних европских народа показује да је *биополитички западни систем у основи самодеструктиван*, односно, да, у крајњој инстанци, практично без остатка уништава сам себе. Јер, овде је, пре свега, реч о иманентној и унутрашњој дијалектици и логици према којој смрт политичког (а смрт политичког је срж и крајње исходиште биополитике, односно, неолиберализма), на крају имплицира и смрт *де факто*, обзиром да управљање целокупним популацијама увек већ значи и преплитање следећих мотива: *ратови, интервенције, избеглиштва, миграције*. Другим речима, сви ови истакнути фактори, узети заједно, чине систем савременог управљања који се, у финалној инстанци, нужно окреће сам против себе.

У том светлу, постаје јасно и да задовољавајући одговор на новонастало стање политичке, правне, економске, друштвене, културне, хуманитарне и безбедносне кризе, никако не може бити парцијалан, односно ни арбитражан ни тек нумерички тј. механички. Одговор, наиме, мора бити системски у оба значења овог термина, дакле, а) свеобухватан и б) онај који се тиче промене тј. инверзије целокупног система. Или, прецизније, једино решење конкретне избегличке и мигрантске кризе у Европи је решавање кризе на њеном извору које би обезбедило услове за повратак ових различитих група у њихове државе. Штавише – и ово је битно истаћи – метафора и стварност "повратка кући" тако се појављује као *метафора за нову политику* која обнавља значење "*patrie*" у најбољем смислу те речи и, самим тим, упућује и на *аутентично значење политике као заједнице - као самодетерминишуће заједнице унутар које се доносе одлуке о сопственој судбини, односно као самозаконодавства без којег се о политици не може ни говорити*. То би, наиме, био крај политичког, војног и правног интервенционизма јер назначени процес имплицирао би почетак не само *политике времена - ерго*, савремене политике 21 века која означава прелазак у нову епоху¹² - већ и *политике места*, односно политике у којој простор (*topos*) поново постаје битна одредница.

¹² О почетку нове епохе в. А. Badiou, (2012), 27- 56.

3. ДРУШТВО БЕЗБЕДНОСТИ, ТЕРОРИЗАМ И МИГРАНТИ

Шта би овакав процес, теоријски и практично, значио за Европу? Пре свега, тако нешто значило би обнову њеног сопственог *topos*-а тј. *смисла појединачних европских идентитета наместо неолиберализма*. Затим, свакако би собом повлачило обнову политичких, економских, друштвених и културних сувернитета уместо владавине по доминантном моделу доминације, односно, под управљаштвом квази-политике која је произвела избеглиштво и која се, последично, брутално, или сасвим неприлично, према овом феномену односи. То је процес постајања новог субјективитета или, прецизније, субјективитета спрам смрти субјекта. То је избор које више није избор "голог живота" или "бољег живота" већ политичког живота, савремена обнова аристотеловског *zoon politikon*-а¹³ као, такорећи, једина шанса за последњи "спас" западне цивилизације – и за истински дијалог Истока и Запада.

У делу *Безбедност, територија, становништво* Мишел Фуко је, развијајући замисао о *филозофији као политици истине*, објаснио да је процес успостављања биополитике значио формирање тзв. "*друштва безбедности*" којим доминира економија безбедности, а нешто касније Жан Бодријар у есеју *О духу тероризма* експлицирао је како је управо на тај начин настало "друго система" тј. *тероризам*.¹⁴ Исти логички след, у том светлу, тиче се и настанка Исламске државе, као најрадикалнијег облика тероризма, феномена који се, наиме, појављује као колатерални, али иманентни, производ истог система, једнако као што се и избеглице и мигранти појављују као последица неолибералне експанзије и покушаја наметања вредности тзв. "*либералне демократије*", односно, као, истовремено, хуманитарни и безбедносни проблем.¹⁵

У том светлу, терористички напад у Паризу 13. новембра 2015. показао је, исто тако, испреплетеност европске самодеструкције, питања безбедности, односно, тероризма и биополитичког феномена избеглиштва. Јер, наиме, овде је на делу специфична дијалектика у којој излази на видело да је управо радикални неолиберализам у Европи – у политичком, друштвеном и културном смислу – као начин поништавања појединачних европских идентитета, произвео дословно страх и терор. Штавише, европски неолиберализам је на крају достигао ступањ производње и сопствене физичке смрти – терора над сопственим грађанима – обзиром да целокупног проблема миграната (а самим тим ни савремених облика тероризма) на Старом континенту не би било да претходно није било европског односно, прецизније, евро-атлантског политичког и "хуманитарног интервенционизма". Аналогно томе, ни 11. септембра 2001. у Њујорку не би било да САД нису водиле

¹³ Овде је битно подсетити се да је човек, за Аристотела, *zoon politikon* управо стога јер је, истовремено, *zoon logon echon* – реч је о унутрашњој вези између човека као политичког бића и разумног бића. Aristotle, *Politics*, University of Chicago Press, Chicago 2013.

¹⁴ Анализирајући терористички феномен америчког 11. септембра, Бодријар је записао и следеће: "Можемо рећи да с у они то *учинили* али ми смо то *желели*. Ако се ово не узме у обзир, догађај губи било какву симболичку димензију. Постаје чиста случајност, произвољни чин...а врло добро знамо да није тако." Тероризам је чин који враћа несводиву појединачност у срце система свеопште размене. Опширније у J. Baudliard, *On the Spirit of Terrorism*, Verso, London – New York 2012., 5. О филозофској анализи савременог тероризма такође у A. Badiou, (2006), 15-36.

¹⁵ О смислу наметања "либералне демократије" Ibid., 56-61, као и 85-97.

радикално хегемонистичку и империјалистичку политику, која је временом почела да продукује сопствену деструкцију. Уместо, дакле, крајње поједностављене, стандардизоване, бинарне и непрецизне слике "кривца" и "жртве" - у којој се Исламска држава представља као апсолутизовани кривац а Запад као невина жртва – неопходно је имати у виду примарне узроке на темељу којих је успостављање тзв. диспозитива безбедности значило стварање услова за појаву масовног избеглиштва, миграција и терора. Једнако, неопходно је догађаје, попут недавног терора у Паризу, сагледати кроз перспективу потенцијалне теоријске и практичне прекретнице, односно могућности да се, из ситуације европског самозатирања искорачи у правцу обнове *политичких субјективитета* - али и кроз призму латентне опасности од растућег радикалног национализма, који се као бумеранг враћа неолибералној Европи која је хтела да прогласи крај сваке идеје националног идентитета. У том смислу, чињеница да се нпр., после масакра у Паризу учесталост и број насилних инцидената који се, експлицитно или имплицитно, повезују са најновијим таласом миграната у Европи,¹⁶ непрестано расте, упућује на проблем могуће повратне спреге насиља које би узроковао изузетно велики број избеглица.¹⁷

Разматрајући однос између *техника безбедности и становништва* – а управо идеологија становништва својствена је неолиберализму¹⁸ – Фуко, у сопственим разматрањима о биополитици, заправо приказује *како се становништво појављује као пост-политички субјект*. Слободна циркулација анализира се као димензија успостављања диспозитива безбедности и овај процес, као и његова инверзија, односно, поље нестанка сваке безбедности, саставни су елементи историје *управљаштва*¹⁹ неолиберализма. Под "управљаштвом", каже Фуко, "подразумевам тенденцију и линију силе која, на целом Западу, већ веома дуго не престаје да води ка првенству типа моћи који можемо називати *управљањем над свим другим типовима моћи, попут суверености и дисциплине*."²⁰

4. ЗАКЉУЧАК

У том светлу, управо протекле деценије тј. прве две деценије 21 века, показале су како се тзв. "друштво безбедности" заправо испоставило као једно од најнесигурнијих друштава или, још радикалније, као време истинског и новог процвата тероризма, чак до те мере да је, као што тврди Бодријар, тероризам, попут

¹⁶ О порасту насилних инцидената у Немачкој и различитим облицима безбедности претњи споља и изнутра видети *M. Lehming, "Can Germany Face the Hard Truth About the Refugee Crisis?", The National Interest, January 8, 2016.*

¹⁷ У овом сложеном процесу сусрећу се два типа незадовољства тј. облика незадовољства који производи побуне: са једне стране, побуне оних чија је егзистенција редукована на "голи живот" и, са друге стране, ту су побуне мишљења, односно, незадовољних грађана европских земаља које тражи политичку артикулацију.

¹⁸ "Становништво ће бити крајњи циљ...Становништво се појављује као објект, односно као оно над чим и ка чему се управља...Становништво садржи у себи некадашњи појам народа, али тако да се размера феномена мења у односу на тај појам...Индивидуе делују управо као чланови становништва, М.Фуко, *Безбедност, територија, становништво*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2014., 61.

¹⁹ Реч је о појму *gouvernementalité* Мишел Фукоа, који је аутор експлицирао у делима *Рођење биополитике* и *Безбедност, територија, становништво*, као и низу чланака у периоду између 1977-1984. Другим речима, овај појам конституисан је паралелно са Фукоовим истраживањима о биополитици тј. о различитим облицима организације моћи на Западу, на темељу којих се успостављају неолибералне политике живота.

²⁰ M.Fuko, (2014),127-128.

вируса, свуда око нас. Исто тако, испоставило се и да је овакав процес "успостављања безбедности", у фундаменталном смислу, резултат системског затирања два најважнија одређења политичког, односно, појмова и пракси *суверенитета* и *демократије*. Јер, наизглед сасвим парадоксално, наиме, управо систем "*либералне демократије*", у најрелевантнијим теоријским и политичким оквирима, паралелно је укинуо *и суверенитет и демократију* - пре свега, кроз деструктивно деловање транснационалних структура капитала. Чињеница да су се појам и праксе политичког, правног, економског, друштвеног и културног суверенитета нашле на удару истовремено са концептом и политиком праве демократије (*Wahre Demokratie*) повратно сведочи, поред осталог, и о степену њихове унутрашње повезаности, као и о томе да се управо у суверенитету и демократији крије тражени одговор на биополитику. Или, прецизније, обзиром на самодеструктивни елемент савременог неолиберализма, тачка прелома којом се стварају услови за нови почетак појављује се као основа будуће политике.

Обнова политичког, на тај начин, значи обнову појмова и пракси суверенитета и демократије као конститутивних и нераздвојивих елемената тј. као структуралних елемената политичког. Штавише, тек из ове врсте емпиријске и фактичке, али и концептуалне и теоријске промене, постаје јасно да је дилема између подизања зидова како би се спречио даљи прилив миграната и избеглица тј. између тзв. "политике отворених врата" и "политике зидова" заправо лажна дилема која израста из предполитичког стања. Или, још прецизније, када се има у виду појам политичког, постаје јасно да се обе скициране "алтернативе" појављују као резултат биополитике тј. неолибералне крипто-политике и да су, стога, део истих облика управљања. То су разлози због којих се *решење кризе појављује изван назначених опција*, односно, тражени излаз налази се у успостављању *нових системских политичких и друштвених форми пост-либералног патриотизма*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Agamben, G. (1998) *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*, Stanford University Press, Stanford.
2. Agamben, G. (2000) *Means Without End: Notes on Politics*, University of Minnesota Press, Minnesota.
3. Agamben, G. (2005) *State of Exception*, The University of Chicago Press, Chicago.
4. Aristotle (2013) *Politics*, University of Chicago Press, Chicago.
5. Badiou, A. (2006) *Polemics*, Verso, London – New York.
6. Badiou, A. (2012) *The Rebirth of History: Times of Riots and Uprisings*, Verso, London – New York.
7. Baudrillard, J. (2012) *On the Spirit of Terrorism*, Verso, London – New York.
8. Bernstein, R. (2006) *The Abuse of Evil: The Corruption of Politics and Religion since 9/11*, Polity Press, Cambridge, UK.
9. Douzinas, C. (2013) *Philosophy and Resistance in the Crisis*, Polity Press, Cambridge, UK.
10. Foucault, M. (2003) *Society Must Be Defended*, Picador, New York.
11. Fuko, M. (2005) *Рођење биополитике*, Светови, Нови Сад.
12. Fuko, M. (2014) *Bezbednost, teritorija, stanovništvo*, Mediterran Publishing, Novi Sad.
13. Hegel, G.V.F. (2005) *Fenomenologija duha*, Dereta, Beograd.

14. Koljevic, B. (2015) *Twenty-First Century Biopolitics*, Peter Lang International Publishing, Frankfurt Am Main.
15. Кољевић, Б. (2013) "Рођење савремених критичких европских дискурса 21 века", у *Криза Европске уније*, Институт за европске студије, Београд, 37-53.
16. Кољевић, Б. (2015) *Биополитика и савремени свет*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
17. *Lehming, M. (2016) "Can Germany Face the Hard Truth About the Refugee Crisis?", The National Interest*, January 8, 2016.

MIGRANTS AS A PHENOMENON OF CONTEMPORARY BIOPOLITICS

Starting from Foucault's determination of biopolitics as neoliberalism i.e., as governing over entire populations, the article examines the issue of migrants as a phenomenon of contemporary biopolitics. In this light, distinctively significant is the relation between de-politization (which occurs through forms of "bare life" and "better life") and politics as community, because this is a relation between politics of wars and interventions, on the one hand, and the question of sovereignty, on the other. In the second part of the essay, practice of terrorism and effects of biopolitics in Europe – which are manifested through "politics of open doors", as well as "politics of walls" – are analysed. The investigation concludes with reference to the structural interrelatedness between sovereignty and democracy, as the basis for politics of post-liberal patriotism.

KEY WORDS: migrants; biopolitics; neoliberalism; sovereignty; terrorism; democracy; subjectivity

СУБЈЕКТИВНА ПЕРЦЕПЦИЈА ПРИЛАГОЂЕНОСТИ НА ЖИВОТ У НОВОЈ СРЕДИНИ: ПИЛОТ СТУДИЈА О СОЦИЈАЛНОЈ АДАПТИРАНОСТИ ПРОГНАНИКА

Милана ЉУБИЧИЋ*

У овом раду се бавимо истраживањем субјективне перцепције прилагођености прогнанника на живот у прогонству у новој средини – у Р. Србији. Анализа је имала два циља. Први условно названо дескриптивни, непосредним посматрањем доступни циљ био је да се опишу унутрашње и спољашње димензије социјалне адаптације. Други, подједнако важан задатак ове анализе био је да се кроз мапирање болних тачака адаптације у новој средини скрене пажња научној и стручној јавности на ову, давно заборављену и чини се, само за носиоце улоге: бити прогнанник, значајну тему. Узорком је обухваћено 42 испитаника - прогнанника са територије бивше СФРЈ. Налази анализе показују да је субјективна перцепција прогнанника о адаптираности на живот у новој средини далеко од званичне слике о друштвеном положају избјеглица у Р. Србији. Више од половине испитаника, и поред губитка формалног статуса избјеглог лица, себе самостигматизују, описују искуство дискриминације у новој средини и на културолошку адаптацију пристају јер - морају. Узев заједно, налази указују на неопходност даљег изучавања ове заборављене теме, нарочито у колико се у обзир узме факт да је Р. Србија прихватила око милион прогнаних, избјеглих и расељених људи који се, нема сумње, и у садашњем тренутку суочавају са егзистенцијалном искоријењености и изразитом субјективном патњом.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: прогнаници; перцепција; прилагођеност

УВОД

Имајући на уму језик бројки, чини се да се у данашњој Србији темом интеграције прогнанника¹ не требамо бавити. Разлог томе није факат да у овом тренутку

* Филозофски факултет Универзитета у Београду

¹ У тексту смо користили појмове: избјеглица и прогнанник. Термин *избеглица* смо употребљавали

искључиву пажњу поклањамо присилним мигрантима са Блиског и Средњег истока, већ је прије ријеч о томе да су прогнаници постали невидљиви дио популације Р. Србије.

Наиме, од 1995. године када је прилив прогнаника са простора бивше СФРЈ на територију тадашње Савезне Републике Југославије био изразит, па до данашњих дана, да се примјетити прогресивно смањивање њиховог броја (Табела 1.).

Табела 1. Кретање броја прогнаника на територији Р. Србије у периоду од 1996-2015. године

Година	Бројно стање
1996.	537 937
2001.	378 589
2004.	104 682
2008.	97 762
2009.	86 515
2011.	74 487
2012.	66 408
2013.	57 247
2014.	43 763
2015.	35 295

Извор: <http://www.kirs.gov.rs/docs/statistika/izbir12015.pdf>

Имајући на уму податак којег износи Опалић (1995) да је сваки десети становник Савезне Републике Југославије након 1995. године био присилни мигрант са територије Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине, логичним се чини питање: гдје су нестали толики људи? У процесу њиховог *нестајања* важну улогу су имали: нове миграције, природна селекција и *нормативна* интеграција. Тако судећи по подацима Комесаријата за избеглице и миграције, у треће земље је отишло 46 000 махом млађих људи. На стара огњишта се вратило 69 500 присилно прогнаних, углавном старијих жена и мушкараца (преко 60 година), а у прогонству је умрло 40 000 људи. Свакако, на мјесту је подцјетити и на то да је смртност прогнаника знатно виша у у односу на домицилно становништво. Годишње умре око 10% избеглица, а од тога броја чак 2% изврши суицид (види: Опалић, 2005). Највећи број прогнаника је нормативно интегрисан, судећи барем по *Националној стратегији за решавања питања избеглица и интерно расељених лица*. Ријеч је о људима који су стекли држављанство Р. Србије². Додајмо и то да је "највећи процес интеграције ... у савременој Европи" инициран на захтјев Високог комесаријата за избјеглице УН, у коме се инсистира на укидању "статуса избеглица расељених из Хрватске" током 90-тих година³ (<http://www.kirs.gov.rs/docs/Nacionalna%20strategija%20za%20izb%20i%20i%202015-2020.pdf>). На овом мјесту морамо уочити и један апсурд: док се у случају већине групација које се по дефиницији сматрају маргинализованима, данас инсистира на процесу њиховог самоидентификовања и именовања⁴, то право бива

описујући јавне дискурсе који се њиме користе. Ријеч је наиме о званично инаугурисаном појму који је замјенио ранији појам *прогнаник* (види: Љубичић, 2014). Ми смо ипак предност дали употреби термина прогнаник (види: исто, 2016). Први и за нашу тему најважнији је тај што смо се бавили искључиво људима који су жртве присилног прогона са својих огњишта усјед акција хрватске војске *Бљесак* и *Олуја*. Егзистенцијалну ситуацију ових људи цијенимо, не може довољно добро описати избјеглиштво. Други разлози због којег нам термин није прихватљив јесте значајна стигма којом је овај појам засићен.

² Статус избјеглог лица је задржало 44 000 људи прогнаних из Р. Хрватске.

³ У помињаној *Стратегији* стоји: "упркос изричитом противљењу Републике Србије као земље са највећим бројем избеглица из Републике Хрватске".

⁴ Захваљујући екстерном благослову, душевно обољели су пронашли ново именовање за своје стање.

одузето прогнанима – или замјењено правом да буду држављани Р. Србије. Не можемо, а да се не запитамо да ли "опредељење" да постану држављани ове земље јесте уједно и оптирање за "интеграцију", које се препознаје по томе што су "поднели захтев за пријем у држављанство Р. Србије (Члан 1. став 2. *Закон о изменама и допунама закона о избеглицама*)? Нормативна интегрисаност, вјерујемо, нужно се не поклапа са социјалном адаптацијом, иако се може претпоставити да је то један од чинилаца који олакшава прилагођавање. Да ли ова претпоставка стоји, не знамо, јер домаћих истраживања на ову тему – нема.

О томе да се прогнаници све мање препознају (уколико уопште) као дио популације са специфичним личним потребама и проблемима, свједочи и читав низ других индикатора. Ми ћемо се осврнути на јавни дискурс о прогнаницима који се његује кроз медије, институције система и у научној продукцији. Када је ријеч о медијском дискурсу, чини се да од двехиљадитих понестаје интересовања за све теме које се тичу прогнанника (види: Љубичић, 2014). На примјер, у периоду од 1990-2005. године најзаступљеније теме у оквиру којих се помињу избјеглице су оне које се тичу хуманитарне помоћи и доприноса институција њиховој интеграцији. Новинари су се ријетко бавили друштвеном дистанцом и интеграцијом, а за све ове године, избјегли су се нашли седам пута на првој страни *Времена* и *Нина* као насловне теме⁵ (Грујић, 2005). Десет година касније, прогнаници се у медијима готово и не помињу. Претражујући сајт *Политике*, пронашли смо да се о избјеглима са простора бивше СФРЈ у текстовима објављеним 2015. године ријетко пише. Бројни текстови третирају проблематику која се тиче климатских, и избеглица са блиског истока, док су они у којима се помињу прогнаници могу пребројати на прсте једне руке. Тако се у једном од њих помиње немогућност остварења права у земљи поријекла (01.02.2015, *Пензије из Хрватске касне две деценије*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/317745/%...B5>), један говори о крађи културног блага српског народа на територији Далмације (13.03. 2015., *Нестало 7.000 икона из Хрватске*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/321541/%D0%9D%D0%...BAE>), док се у посљедњем тексту из 2015. разматра намјера прогнанника са Баније и Лике да своју имовину на територији са које су прогнаници уступе на коришћење по муци сличнима – избјеглицама са Блиског истока (1.9.2015., *Избеглице из Хрватске нуде мигрантима своју имовину*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/337259/%D0%98%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%B383>). Већ површан увид у наслове текстова објављених 2016. у овим дневним новинама, разоткрива да прогнаници са територије бивше СФРЈ нису занимљива тема. Од преко 200 текстова селективаних преко кључне ријечи избјеглице, а који су обављени завршно са априлом, у само два⁶ се помињу *домаћи* прислини мигранти.

Из до сада наведеног нема сумње да су избјегли у медијима у посљедњих петнаест година *заборављени*. Онда када се помињу нису тема за себе, већ представљају додатак, аргумент или повод за обраду других питања. Додајмо да заборав на домаћем терену, прати и игнорисање од стране спољашњег свијета⁷ (види: *The Lancet*, 2003).

Од лудака су постали особе са менталним поремећајем (види: Љубичић, 2016).

⁵То показује анализа 8 912 текстова објављених у *Политици*, *Нину*, *Данасу*, *Нашој Борби* и *Борби* од 1990-2005. године

⁶ Од којих један третира тему филмског фестивала и фабуле једног од домаћих остварења, а други разматра институционална рјешења интеграције у позитивном контексту.

⁷ Иако су прогнаници са територије бивше СФРЈ у Србији чинили већину насилно расељеног становништва у Европи све донедавно (види: Опалић, 2005).

Анализа институционалног дискурса: јавних политика и акционих планова који су фокусирани на прогнанике, разоткрива безмало идиличну слику. С једне стране се констатује да се друштво сусрело са низом проблема које су условиле принудне миграције са простора бивше СФРЈ, а потом се закључује да се са овом проблематиком успјешно изашло на крај. Такав закључак је опширно елабориран помоћу језика бројки. Чињеница да избјеглица више готово и да нема: већина је успјешно интегрисана (?), њихова егзистенцијална питања су рјешена кроз законске норме и практичне политике, да наведемо само неке од аргумената које треба да илуструју изнесену оцјену, политике и актере који су их осмислили и спровели, упркос низу препека, представља као успјешне. С друге стране, мимо тих силних бројева, избјеглице готово да и не видимо. О њиховој субјективној, људској патњи нема ни помена.

Како ствари стоје када је ријеч о научној продукцији? Претраживањем текстова објављених у акадменској бази Cobiss помоћу двију кључних ријечи –прогнаник/ци и избјеглице, објављених у периоду од 1995-до 2014. уочавамо сличан тренд. Интересовање за ову тему се прогресивно смањује (Табела 2.).

Табела 2. Учесталост текстова у којима се обрађује тематика прогонства/избјеглиштва у периоду од 1995-2014.

Година	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Број записа	57	54	88	55	34	76	61	22	23	29	55	35	22	21	32	14	25	14	12	12

Треба казати и то да се издвојени текстови не односе искључиво на популацију која је током деведестих година ХХ вијека принудно мигрирала са територија бивше СФРЈ на простор република Србије и Црне Горе, већ се тичу и избјеглица из Другог свјетског рата или нпр. еколошких миграната. Тако од укупно дванаест радова публикованих 2013. седам за предмет има прогнанике. Социјална интеграција прогнаних је скоро необрађена тема⁸. Она је предмет истраживања у 13 од 743 публикованих научних радова.

Имајући до сада казано на уму, с једне, и уважавајући општи друштвени контекст који је обиљежен друштвено-економском несигурношћу, с друге стране, остаје да констатујемо да је одсуство интересовања за питања која су од личног значаја како за прогнанике, тако и за само друштво које је ове људе прихватило, недопустиво. Разлога за овакву оцјену има много, а на један од најважнијих је указао Опалић (2005). Он тврди да је због тога што је искуство изненадне и велике животне промјене тешко интегрисати: интимно трауматско искуство које дијеле прогнаници није лако вербализирати –претворити у језик комуникације, оно наставља да живи не само у појединцу који је овакво шта искусио, већ се преноси као колективна трансгенерацијска траума. Другачије казано, са питањем разрешења трауме се (не)посредно сусрећу како прогнаници, који је носе у личном искуству, тако и већинско домицилно становништво, које са њима дијели националну и конфесионалну припадност, али и ореол губитника (види: Опалић, 2005).

⁸ Додајмо и то да је бавити се прогнаницима занимљивије студентима него њиховим професорима - овој теми је посвећен већи број дипломских радова, него научних чланака и монографија.

Ако је могућност да се избјегли *осјете као код куће* – или другачије казано да се адаптирају, снажно обликована социјалном климом и структуром која се може кретати од отворено инклузивне или ексклузивне, на шта упућују налази страних истраживања (Correa-Velez, S.M. Gifford, A. G. Barnett (2010), отвара се низ питања. Једно од кључних је, у којој мјери су у садашњем тренутку – двије деценије након искуства изгнанства, прогнаници прилагођени - (социјално) адаптирани на живот у новој средини (Табела 3.)?

Табела 3. Елементи социјалне адаптације

Димензије	Индикатори
Задовољење базичних потреба	минимум егзистенцијалне (материјалне) сигурности
Изражење на крај са стресом	личне снаге и спољашња подршка
Испуњеност	има личне циљеве и настоји да их испуни (<i>вриједити и надати се</i>)
Прихваћеност	у породици и ужем/ширем окружењу
Функционална адаптација	способност да се изађе на крај са практичним проблемима (нпр. комуницира са локалним становништвом, користи јавни превоз, зна да потражи медицинску и друге врсте помоћи)
Интеграција у културолошком смислу	прихватање локалне културе уз чување властитог идентитета

Извор: Social Adaptation of Refugees. A Guide for Service Providers, 1982.

О овој теми – поновићемо, не знамо много. На примјер, када је ријеч о економској сигурности један број аутора (Лукић, Матијевић, 2002) закључује да су избјегли добро адаптирани, барем када је ријеч о војвођанским општинама: Инђија, Рума, Шид, Сремски Карловци, Стара Пазова, и поред тога што налазе да међу прогнаницима на територији наведених општина преваљају домаћице, лица неспособних за рад и други који не обављају занимање.⁹ Други наглашавају да је ријеч о осиромашеној популацији која је потиснута "на маргине економског и социјалног ... живота" (Драгаш, 2000). Било како било, о томе какав је социоекономски положај прогнанника, немамо поузданих подата. Сва је прилика да ће ствари такве остати и на даље, првенствено захваљујући процесу нормативне интеграције који избјегле чини невидљивима. У најоптимистичнијој варијанти можемо претпоставити да по том питању дијеле судбину локалног становништва (види: Опалић, 2005).¹⁰

У којој мјери домицилно становништво прихвата прогнаннике, такође – не знамо. Ријетке студије, рађене у размаку од неколико година су потврдиле присуство предрасуда и дискриминација новопридошних (види: Опалић, 2005, Трипковић, 2005). Трипковић (2005) је тако утврдила, испитујући ставове локалног становништва о томе ко су избјегли, да значајан проценат респондента гаји предрасуде наспрам избјеглица. Чини се одатле да оцјена да их је старо друштво (радо) протјерало, а да их ново невољно прихвата (Трипковић, 2005: 36), стоји.

Потпуно је непознаница то на који начин тече процес унутрашње адаптације прогнаних, и у којој мјери је успјешан. С друге стране сазнања о психолошким

⁹ Да изнесу горе наведени закључак ауторке не спречава ни уочени факт да је стопа незапослености избјеглица виша, а тешкоће приликом добијања посла израженије.

¹⁰ Налази страних истраживања којима су обухваћени присилни мигранти са територија бивше СФРЈ, су сагласни у томе да избјегли независно од квалификација стечених у земљи поријекла, обављају ниже плаћене, углавном услужне послове који искључују директан контакт са другим људима (види: Smith, 2008).

проблемима ове посебно вулнерабилне популације, су нешто богатија захваљујући у првом реду психолозима и психијатрима (види: Опалић 2005, Влајковић и сарадници, 2000). Уочено је да су депресивност, анксиозност, те посттрауматски стресни поремећај присутни код дјеце¹¹ и младих, те одраслих особа са искуством непосредних ратних траума, у односу на домаће становништво. Па ипак оку (домаћег) истраживача измиче онај дио прогнаничке популације који нису затражили помоћ стручњака (терапеута, психолога, психијатра или специјалисте неке друге професије). То, подвлачимо, не значи да се људи ван ове категорије не сусрећу са егзистенцијаном анксиозношћу.

Из жеље да отворимо ова па нама и друштвено и лично важна питања, приступили смо истраживању¹² у којем смо се бавили анализом субјективне перцепције прогнаника о прилагођености на живот у новој средини. Ово истраживање има експлоративни карактер, а замишљено је као нека врста пилот студије која треба да опише димензије спољашње и унутрашње адаптације прогнаних и утврди проблеме који стоје на путу успјешног прилагођавања. У овом раду биће представљени неки од налаза реченог истраживања, чија реализација у форми својеврсног отвореног пројекта и даље тече.¹³

Наша анализа је имала неколико циљева: 1. утврдити субјективну перцепцију адаптираности на живот у новој средини; 2. препознати препреке које стоје на путу адаптације прогнаника. Трећи циљ је био скренути пажњу научне јавности на неопходност истраживања ове проблематике.

Прилагођеност на живот у новој средини смо мјерили помоћу неколико индикатора који описују како унутрашњу, тако и спољашњу адаптираност.

График 1. Димензије и индикатори унутрашње и спољашње прилагођености

Димензије	Индикатори
Материјална сигурност	радни статус, материјални положај, број чл. домаћинства са приходима, резиденцијални статус
Прихваћеност	у ширем окружењу
Прихватање/културолошка интеграција	(не)прихватање језика, обичаја
(Само)перцепција	како ме други виде, ко сам ја, гдје припадам
Отвореност (према другима)	отвореност да се затражи помоћ, мреже подршке
Испуњеност	Најважнија лична постигнућа у новој средини

Иако је унутрашње и спољашње прилагођавање у пракси тешко могуће раздвојити и посматрати као међусобно независне варијабле, за потребе анализе смо их рашчланили. Спољашњу адаптацију смо описали помоћу трију димензија и њима припадајућих индикатора. То су: 1. *материјална сигурност*, коју смо процјењивали користећи четири показатеља материјалног положаја: радни статус, самопроцјена економског статуса, приходи у домаћинству, стамбена сигурност; 2. *прихваћеност у ширем окружењу*, која је требала описати блискост и дистанцу у односу на локално становништво; 3. *културолошка интергација*, која се односи на степен у ком

¹¹ Ево и једном крајње узнемирујућег налаза: ризик од посттрауматског стресног поремећаја код дјеце старе до дванаест година је четири пута виши у поређењу са остатком избјегличке популације (види: Опалић, 2005).

¹² Истраживање је започето 2013. године.

¹³ Уз идеју да се њима обухвате и они прогнаници који су се иселили у треће земље, као и они који су се вратили кући. Када и како ће овај пројекат бити реализован у пракси, остаје да се види.

испитаници прихватили обичаје и дијалект средине у којем живе, и разлоге који су за њих били кључни у доношењу одлуке да се културолошки (не)интегришу.

Процес унутрашње адаптације смо описали помоћу анализе: 1. *самоперцепције идентитета*, 2. *подришке* и 3. *испуњености*. Идентитет прогнаника мјери степен њиховог пристајања на јавну слику о томе ко су и разоткрива њихову перцепцију о припадности. *Подришка* описује спремност и учесталост позивања или посезања за помоћи коју им могу пружити други, те идентификује те значајне друге. *Испуњеност* се тиче перцепције прогнаника о сферама у којима цијени да је успјешан.

Препреке на путу адаптације смо описали посредно, кроз анализу пракси које се предузимају да би се *припадало*. Будући да се у погледу националне и конфесионалне припадности прогнаници не разликују од већинског народа, пажњу смо посветили двома релативно упадљивим дистинкцијама: локалним обичајима и језичком дијалекту. Испитивали смо спремност и разлоге за културолошку асимилацију коју смо препознали као прихватање екавског дијалекта и локалних обичаја, уз *заборављање* ранијег (такође српског) говора и традиције понесене из старог краја.

У раду нисмо провјеравали хипотезе. Умјесто тога нашу анализу смо водили помоћу хипотетичких питања. Ријеч је о следећим питањима: Како ме други виде и како видим сам себе? Гдје припадам? Ко ме се обраћа за помоћ? У чему сам успјешан? и Шта радим да бих припадао?

Узорком смо обухватили 42 испитаника – прогнаника са територије бивше Социјалистичке Републике Хрватске. Са респондентима је вођен полуструктурирани интервју. Испитанике смо проналазили користећи грудва узорковање. У узорку су се тако нашли они испитаници на које су претходни респонденти упутили, уколико су испуњавали два услова: 1. да су рођени/живјели на, и 2. прогнани из земље поријекла у периоду од 1991-1995. године. То да ли су у тренутку истраживања били нормативно интегрисани – имали статус избјеглог лица, није био критеријум који смо узимали у обзир приликом избора испитаника. Тако се међу нашим респондентима нашло преко 90% оних који су у нормативном смислу интегрисани – оних који су прихватили држављанство Р. Србије. Узорком смо обухватили 21 прогнаницу и исто толико прогнаника, старости од 17 до 71 године. Већина (69%) је у браку, удоваца има петоро (11.9%), неожењених/неудатих шесторо (14.3%), док је двоје разведено. Преко половине (61.9%) је завршило средњошколско образовање, осморо (18.6%) има високо, и исто толико њих основно образовање. У узорку су се нашли испитаници који живе у различитим типовима насеља: на селу (њих шесторо), у граду чија популација не прелази 50 000 становника (двоје), у великом граду (троје). Највећи дио њих (31 или 73.8%) живе у приградском насељу.

ДИМЕНЗИЈЕ СПОЉАШЊЕ ПРИЛАГОЂЕНОСТИ

Судећи по првом индикатору *материјалне сигурности*: радном статусу, већина наших испитаника спада у материјално угрожену категорију. Готово половина је незапослена, а они који су радно активни обављају углавном радничка занимања (38,1%). Шесторо су пензионери, а четворо стручњаци.

Више од половине испитаника процјењује материјални статус своје породице као веома лош. По правилу, таквом материјалну ситуацију виде они који немају ужих мрежа подршке. Ријеч је о неожењеним/неудатим ($\chi^2(42, 6)=12.844$, Cramers V=.391, $p<0.05$), те испитаницима који живе у домаћинству са мањим бројем чланова ($\chi^2(42, 6)=33,023$, Cramers V=.627, $p<0.05$).

И трећи индикатор: број чланова породице са сталним приходима, говори у прилог томе да су у погледу материјалне сигурности испитаници – прогнаници, значајно угрожени. У више од половине (57,1%) породица приходе остварује само један члан, а у три нико. Приходују од плате (у 47.6%) и пензије (21.4%). Седморо испитаника нема сталних извора прихода, већ се ослања на социјалну помоћ и хонорарну зараду.

У погледу стамбеног статуса ситуације је унеколико боља. Преко половине живи у сопственој кући (22 или 52.4%). Ријеч је о испитаницима који живе у материјално боље ситуираним породицама ($\chi^2(42, 6)=15,818$, Cramers V=.614, $p<0.005$), те онима који су продали своју имовину у земљи поријекла ($\chi^2(42, 6)=15,175$, Cramers V=.601, $p<0.005$). Они који плаћају смјештај (8), живе у кући рођака бесплатно (11) или у прихватном центру (1) су значајно чешће свој материјални статус процијенили као веома лош. Уједно, њима је одузета, или нису имали имовину у власништву у земљи поријекла.

Када је ријеч о *субјективној процјени прихваћености* у спољашњем окружењу, за само једну трећину испитаника бисмо могли казати да су успјешно интегрисани. Остали наводе да су прихваћени тек донекле (њих 38,1%), око 10% тврди – слабо, а готово 20% је искусило одбацивање (Табела 4.).

Табела 4. Да ли сте прихваћени у средини у којој живите?

У средини у којој живите сте прихваћени	ф	%
Углавном да	14	33,3
Донекле	16	38,1
Слабо	4	9,5
Не уопште	8	19,0
Укупно	42	100,0

С друге стране, преко 60% испитаника одговара да им је веома или донекле важно да буду прихваћени. Само трећина одговара да им је свеједно или да им је то неважно (Табела 5.). Ова ставка: *бити прихваћен од стране локалног становништва*, је значајно чешће неважна старијима од педесет година ($\chi^2=57.299$, Cramers V=0.674, $p<0.005$), ниже образованима ($\chi^2=31.441$, Cramers V=0.500, $p<0.005$), пензионерима, незапосленима и онима са несигурним приходима ($\chi^2=25.922$, Cramers V=0.454, $p<0.005$), самцима ($\chi^2=51.700$, Cramers V=0.641, $p=0.000$) и људима који себе сматрају безвриједнима ($\chi^2=18.388$, Cramers V=0.468, $p<0.005$).

Табела 5. Важност прихватања у спољашњој средини

Колико је вама важно да будете прихваћени у средини у којој живите?	ф	%
Веома	15	35,7
Донекле	14	33,3
Свеједно ми је	9	21,4
Није ми важно	4	9,5
Укупно	42	100,0

Сљедећа димензија прилагођавања је *културолошка интеграција*. Њу смо мјерили испитујући спремност испитаника да прихвате обичаје и дијалект средине у којој живе. Потпунију слику о димензији културолошке интеграције смо добили тако што смо испитали разлоге због којих обичаје и дијалект средине (не)прихватају.

Судећи по подацима, могло би се казати да су испитаници – прогнаници у великој мјери културолошки интегрисани. Тако чак две трећине њих прихвата све или неке од обичаја средине у којој живе (Табела 6.).

Табела 6. (Не)прихватање обичаја средине у којој живе

Испитаник је прихватио обичаје средине у којој живи	ф	%
Да, све	13	31,0
Неке	16	38,1
Не	13	31,0
Укупно	42	100,0

Чини се да је већина испитаника у потпуности акултурисана. Ипак, остаје нејасно у којој мјери је акултурација добровољна, а у којој наметнута. Наиме, један број испитаника (десет посто) на питање које обичаје су прихватили одговарају: *све који се морају прихватити*. Остали прихватају у већини религијске, неке и све обичаје који постоје у крају у којем живе.

О акултурацији са своје стране свједочи и прихватање екавског дијалекта српског језика. Судећи и по овом критеријуму, већина испитаника (њих 65%) је у потпуности или до неке мјере акултурисана: промјенила је дијалект којим говори (Табела 7.).

Табела 7. Учесталност коришћења екавског дијалекта

Испитаник говори екавицом	ф	%
Да	7	16,7
Да, углавном	21	50,0
Не	14	33,3
Укупно	42	100,0

Ипак, да није ријеч о добровољној акултурацији свједочи сљедећи налаз: само троје екавицом говоре *увијек*, док остали овај дијалект користе *увијек* и *понекад* кад се нађу у друштву оних који њиме причају (Табела 8.).

Табела 8. Ситуације у којима испитаник говори екавицом

Екавицом говори	ф	%
У свакој прилици	3	10,3
Увијек у друштву оних који причају екавицом	13	44,8
Понекад у друштву оних који причају екавицом	13	44,8
Укупно	29	100

Проналазимо да дијалект којим говоре значајно чешће мијењају под притиском спољашње средине ($\chi^2=41.092$, Cramers V=0.699, $p=0.000$). Тако безмало половина одговара да екавицом причају да би били прихваћени од стране других, од једне четвртине је то изричито захтјевано, а 10% настоји да на такав начин сакрије чињеницу да су прогнаници јер се плаше реакције околине. За остале испитанике (њих шесторо) прихватање екавице као дијалекта којим стално говоре представља нормалан процес прилагођавања на живот у новој средини (Табела 9.). Цијенимо да се у њиховом случају може говорити о добровољној акултурацији.

Табела 9. Разлози за прихватање екавске варијанте српског језика

Екавицом говори због (тога што)	Ф	%
Живим у Србији-то је нормално	6	20.7
Тражено је од мене на послу школи	7	24.1
Да би ме други више прихватили	13	44.8
Страх од реакције ако се сазна да сам прогнаник	3	10.3
Укупно	29	100

Сложенија статистичка анализа разоткрива да нема значајних разлика између респондента који су условно речено акултурисани у погледу дијалекта и оних који то нису, по питању социодемографских обиљежја. Другачије казано на то којим дијалектом ће говорити не утиче нити пол, старост, материјални статус породице, брачно стање нити нека од кука идентитета (види: Бер, Љубичић, 2016). Значајна разлика постоји по питању само једног обиљежја. Они који су задржали дијалект понесен из старог краја значајно чешће живе сами или у двочланом домаћинству ($\chi^2=26.700$, $G\text{ramers } V=0.564$, $p<0.05$)

УНУТРАШЊА АДАПТАЦИЈА

Први сегмент помоћу којег смо описали унутрашњу прилагођеност на живот у новој средини је *(само)перцепција*. Испитанике смо питали како их виде други, како они сами себе дефинишу и гдје припадају. Када је ријеч о самоперцепцији, понуђен је низ карактеристика које описују друштвени и лични статус избјеглих. То су: бескућништво, друштвена невидљивост, и дискриминација, с једне, те немоћ, губитништво и беспомоћност, с друге стране. Испитаницима је понуђено да се одреде за један од три могућа одговора. Први описује пасивно прихватање идентитета *избјеглице* по принципу *прихватам да јесам то што су ми други наметнули*. Други одговор нуди нешто активнију улогу испитанику у односу на приписане (статусне и личне) особине. Он је свјестан наметнутог, али је подједнако одлучан да такву слику о себи не прихвати: *игноришем*. Трећи одговор разоткрива позицију у којој испитаник не сматра да има особине које описују статус избјеглих: *нисам то*.

Анализа показује да преко половине испитаника пасивно прихвата стечени идентитет (Табела 10.). Тако три четвртине испитаника себе сматрају беспомоћнима, преко 80% прихватају да су бескућници. Око 70% себе види за губитнике, немоће, заборављене, а тек нешто мањи проценат осјећа да је одбачен од остатка популације. Преко половине испитаника за себе тврде да су безвриједни. Игнорисање је далеко ријеђе заступљено у односу на прихватање оваквих идентитетских кука. Тек мало број на овакав начин одбацује приписане статусе: бескућника (њих пет), беспомоћног (3) и немоћног (7) човјека. Један четвртина игнорише лично прихваћени факт да су: заборављени, одбачени губитници. Највећи број (једна трећина) њих с друге стране, пасивно одбија да прихвати да су безвриједни.

Интересантни налази се добијају анализом трећег одговора који описује активно одбацивање понуђених идентитетских кука. Тако мање од десет процената испитаника себе не виде као бескућнике, заборављене, одбачене, беспомоћне, безвриједне и губитнике.

Табела 10. Идентитетске куке

Идентитетске куке	бескућник		заборављен		беспомоћан		одбачен		немоћ		губитништво		безвриједност	
	ф	%	ф	%	ф	%	ф	%	ф	%	ф	%	ф	%
Изразито	35	83,3	29	69,0	36	85,7	28	66,7	29	69,0	31	73,8	24	57,1
Игноришем	5	11,9	10	23,8	3	7,1	11	26,2	7	16,7	9	21,4	14	33,3
Нисам то	2	4,8	3	7,1	3	7,1	3	7,1	6	14,3	2	4,8	4	9,5
Укупно	42	100	42	100	42	100	42	100	42	100	42	100	42	100

Даља анализа показује да самоперцепција испитаника није повезана ни са једном од социодемографских карактеристика испитаника уз изузетак двију: брачног стања и броја чланова породице. Показаће се да ожењени ($\chi^2=12.194$, Cramers $V=0.581$, $p<0.05$) себе ријеђе сматрају одбаченима у односу на испитанике који немају партнере (самце, разведене и обудовјеле). О заштитној улози породице свједочи и следећи налаз: идентитет безвриједног ($\chi^2=23.340$, Cramers $V=0.581$, $p<0.05$) и одбаченог човјека ($\chi^2=27.225$, Cramers $V=0.569$, $p<0.05$) на себе значајно чешће прихватају они који живе самостално или у породицама са мањим (до два) бројем чланова.

Упитани да се одреде у односу припадност трима колективитетима: популацији прогнаника, старом крају из којег су прогнани, или тренутној локално-територијалној припадности, и највећи број испитаника одговара да су неодлучни (око једне трећине). У готово подједнакој мјери наши респонденти своју колективну припадност одређују на основу раније (из старог краја) територијалне припадности и на основу искуства прогонства. С друге стране, није занемарљив ни број оних који себе не одређују на основу раније локалне припадности нити на основу прогнаничког статуса (преко једне трећине). Одбацивање ових старих/дискриминишућих кука идентитета може да говори о потрази за новим одговором на питање: гдје припадам? Судајући по фреквентности одговора (преко 40%) могли бисмо казати да је ријеч о новој средини – крају у којем живе (Табела 11.).

Табела 11. Колективна припадност прогнаника

Припадност	Крају у ком живим		Средини из које сам прогнан/а		Популацији прогнаника	
	ф	%	ф	%	ф	%
Изразито јако	4	9,5	3	7,1	4	9,5
Јако	15	35,7	5	11,9	4	9,5
Неодлучан	13	31,0	13	31,0	15	35,7
Не	5	11,9	16	38,1	15	35,7
Не припадам нигдје	5	11,9	5	11,9	5	11,9
Укупно	42	100,0	42	100,0	42	100,0

Интересантно је примјетити и то да се респонденти који за себе тврде да припадају новом крају, значајно чешће сусрећу са дискриминацијом ($\chi^2=25.799$, Cramers $V=0.554$, $p<0.05$), те је за претпоставити да је *настојање да припадају* колективу у коме су се нашли, начин да се изборе са осјећањем одбачености. Посредно, у прилог овој тези свједочи и то да себе сврставају у локалну заједницу значајно чешће они који игноришу и/или неприхватају као дио свог личног идентитета безвриједност ($\chi^2=20.680$, Cramers $V=0.496$, $p<0.05$). Посебно је индикативан и на размишљање наводи одговор да не припадају нигдје. Број респондента који колективитет којем би могли припадати дефинишу на овакав начин, ваља додати, није занемарљив.

Друга димензија унутрашње прилагођености је *отвореност или подршка*. Она описује: спремност испитаника да потражи помоћ од (не)формалних мрежа подршке: чланова породице, пријатеља, људи у сличној ситуацији и домаћег становништва, те установа и стручњака. Не изненађује да се испитаници за помоћ најчешће обраћају члановима својих породица, нешто ријеђе пријатељима и људима у сличној ситуацији. Најријеђе, у помоћ позивају локално становништво (тек двоје), установе и стручњаке (по један) (Табела 12.).

Табела 12. Отвореност испитаника да потраже помоћ онда када им је то неопходно: мреже подршке и фреквентност тражења помоћи

Мреже подршке и учесталост позивања у помоћ	Чл. породице		Пријатељи		Људи у сличној ситуацији		Локално становни штво		Институције		Стручњаци	
	Ф	%	Ф	%	Ф	Ф	%	%	Ф	%	Ф	%
Веома често	8	19,0	4	9,5	2	4,8	1	2,4	1	2,4	1	2,4
Често тражим	4	9,5	3	7,1	4	9,5	1	2,4				
Ријетко	12	28,6	14	33,3	16	38,1	6	14,3	11	26,2	5	11,9
Не тражим	17	40,5	18	42,9	19	45,2	29	69,0	25	59,5	30	71,4
Не треба ми помоћ	1	2,4	3	7,1	1	2,4	5	11,9	5	11,9	6	14,3
Укупно	42	100	42	100	42	100	42	100	42	100	42	100

Показало се да постоји значајна повезаност између спремности испитаника да се ослони на (не)формалну мрежу подршке и његовог материјалног статуса, образовања и раније помињаних кука идентитета. Изненађује и забрињава да се они који живе на рубу егзистенцијалног минимума значајно ријеђе обраћају за помоћ било формалним било неформалним каналима подршке ($\chi^2=15.351$, Cramers $V=0.427$, $p<0.05$). Такође, подршку значајно ријеђе траже они који прихватају да су беспомоћни ($\chi^2=19.948$, Cramers $V=0.487$, $p<0.05$) и немоћни ($\chi^2=19.931$, Cramers $V=0.487$, $p<0.05$).

Наредна димензија помоћу које смо описивали прилагођеност на животу новој средини је *испуњеност*. Она разоткива не само сфере у којима испитаник себе сматра успјешним, већ указује и на значај личног достигнућа. Тако упитани за успјех који сматрају најважнијим личним успјехом у новој средини, наши саговорници нуде низ одговора. За потребе анализе ми смо их разврстали по групама. Прва група одговора описује тзв. спољашњу адаптацију. Ријеч је о: рјешавању стамбеног проблема, завршетку школовања и добијању посла. Друга група испитаника предност даје елементима унутрашње адаптације: успјешно превазиђеној великој личној трауми, поред које су остали *живи, здрави и нормални*. Трећа група одговора описује својеврсту транзицију у нормалне животне токове: оснивање породице и остварење у родитељској улози. Четврти одговор разоткрива личну изразиту неприлагођеност и њега даје само један испитаник. Упитан о томе шта сматра највећим личним успјехом у новој средни, овај испитаник одговара – ништа. Овом рјечитом *ништа* треба додати и следећи податак: одговор на постављено питање није дало 14 од 42 испитаника.

Тек нешто мање од половине испитаника који су дали одговор на постављено питање, за најзначајни лични успјех сматра то што су преживјели и остали нормални. *Остати нормалан* је лично постигнуће за највећи број испитаника (њих седам). Настављању живота упркос свему: заснивање породице и добијање дјетета/унучета, је дата предност над елементима спољашње адаптације. Елементи

спољашње адаптације: стамбено ситуирање и добијање посла за најважнији лични успјех сматра нешто мање од петине испитаника (Табела 13.).

Табела 13. Најзначајније постигнуће у спољашњој средини

За вас је најзначајнији личних успјех у новој средини	ф	%	ф
Спољашња адаптација			
Кров над главом	4	9,5	14,2
Завршетак школовања и/или запослење	2	4,8	7,1
Унутрашња адаптација			
Да сам нормалан-а	7	16,7	25
Да смо живи и здрави као породица	4	9,5	14,3
Настављање живота независно од...			
Оствареност у родитељској улози	3	7,1	10,7
Оствареност у улози баке/дједа	1	2,4	3,6
Заснивање породице	6	14,3	21,4
Одсуство успјеха			
Ништа нисам постигао/ла	1	2,4	3,6
Укупно	28	66,7	28
Недостаје одговора	14	33,3	
Укупно	42	100,0	100

Значајних разлика између испитаника нема, осим по питању два обиљежја. Спољашњим елементима адаптације предност дају разведени ($\chi^2=17.124$, $\text{Cramers } V=0.452$, $p<0.05$) и они који не сматрају да су заборављени људи ($\chi^2=17.466$, $\text{Cramers } V=0.558$, $p<0.05$), док је настављање (нормалног) живота и нормалност значајно чешће највећи лични успјех разведених, и људи који за себе тврде да су заборављени.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Циљ наше пилот анализе је био да имајући на уму општи јавни дискурс о прогнаницима са простора бивше СФРЈ, опишемо њихову прилагођеност након више од 18 година проведених у новој средини – Р. Србији. Већ површан увид у научни, институционални и медијски метанаратив који прати прогнанике, јасно показује неумољив тренд: ови су људи невидљиви. Посматрано из угла законских норми, већина прогнаника засита спада у категорију интегрисаних – стекли су држављанство Р. Србије и сва права која уз овакав статус иду. Но, *бити држављанин* нужно не значи *бити добро адаптиран* на живот у новој средини. С друге стране, игнорисање чињенице да се око нас налазе људи који су преживјели трауму прогона (уз све остале које су пратиле рат током дедесетих на простору бивше СФРЈ), их не чини интегрисанима. Заправо, о томе како себе виде: да ли су прилагођени или не, мало шта знамо.

Из налаза добијених овим истраживањем, нема много мјеста за оптимизам. На примјер, када је ријеч о спољашњој димензији прилагођавања, учовамо да се највећи број испитаника-прогнаника сусреће са материјалном несигурношћу: скоро половина је незапослена, послови које обављају су по правилу несигурни, као уосталом и приходи. Нешто је боља ситуација када је ријеч о стамбеном статусу, али ваља примјетити да је највећи број људи ријешило своје *стамбено питање*, тако што су (испод цијене) продали своју имовину у земљи поријекла. Да имати кров над главом јесте важан, али не и пресудан услов за самоперцепцију: *бити добро прилагођен*, свједочи и то да се већина не осјећа као да је прихваћена (иако је *бити прихваћен* од стране локалног становништва важно највећем броју испитаника). Коначно, проналазимо и да је културолошки интегрисана већина: прихватају

обичаје и екавски дијалект српског говора, но анализа показује да у прихватању нове средине постоји елемент недоброволности. Тако највећи број екавицом говори јер је то од њих тражено, или из страха да ће бити препознати као избјеглице.

Да већина није одмакла у процесу унутрашњег прилагођавања може се закључити на основу тога што прихватају негативну слику о себи: ону коју прати идентитет *бити избјеглица*. Ријеч је о људима који пасивно прихватају да су безвриједни, бескућници, губитници... Такви какви себе виде, ријетко се обраћају за помоћ другим људима и установама система.

Иако нема оправдања за генерализације: узорак је мали да би се налази могли уопштити, на основу уоченог на мјесту је закључити да процес унутрашње адаптације има предност над спољашњим прилагођавањем, с једне, те да се може говорити о недовршеном или у најмању руку мањкавом процесу адаптације прогнаника. По том питању су, ваља подвући, посебно вулнерабилни како материјално депривирани, тако и они који немају породице, потом старије особе, као и лица која себе препознају као губитнике.

Статус бити (не)прилагођен, не тиче се искључиво прогнаника, већ и друштва које их је примило. Иако о томе немамо научно заснованих доказа, сигурни смо да се и прогнани и њихови домаћини сусрећу са низом посљедица. У овом тренутку о импликацијама рђаве прилагођености која иде руку под руку са општим заборавом, можемо хипотезирати. Оно што је готово извјесно је да заборав не иде уз исцјељење, већ да тако одбачена траума постаје трансгенерацијско искуство. Имајући то на уму остаје да се запитамо какво ће изгледати будућност прогнаних? Коначно, каква будућност чека друштво које *не признаје* да су у његовом окриљу људи чији је статус – избјеглица, нереверзибилан, животно означавајући?

Нама остаје да се надамо да ће се наћи довољно заинтересованих за почетак истраживања ове лично и друштвено тешке теме.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бер, В. (2001) *Увод у социјални конструкционизам*, Zepter Wold Book, Београд
2. Correa-Velez, S.M.I., Barnett A. G. G. (2010) Longing to belong: Social inclusion and wellbeing among youth with refugee backgrounds in the first three years in Melbourne, Australia, *Social Science & Medicine*, 71 1399-1408
3. Драгаш, М. (2000) Социјални положај избеглица у СР Југославији, у: Алексић М. (прир.): *Срби избеглице, прогнаници и расељена лица*, крајем XX века, Завод за уџбенике и наставна средства Србије. Центар за стратешке студије Универзитета у Београду, Београд, 165-179
4. Љубичић, М. (2014) Стари и прунудна миграција: анализа личне приче о старењу у прогонству, *Геронтологија*, 1, 116-133
5. Љубичић, М. (2016) *Идентитет(и) и ментална болест*, Институт за социолошка истраживања, Чигоја штампа, Београд
6. Lukić, V., Matijević, D. (2006) Municipalities in Vojvodina with the highest share of refugees: Influence on dynamics and structural characteristics of the population, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 121, 103-110
7. Opalic, P. (2005) *Qualitative and Psychoimetric Research of Refugees and Traumatized Subjects in Belgrade*, Psychosozial-Verlag, Germany

8. Smith, R. S. (2008) The Case of a City Where 1 in 6 Residents is a Refugee: Ecological Factors and Host Community Adaptation in Successful Resettlement, *Am J Community Psychol*, 42:328–342 (Utica)
9. Трипковић, Г. (2005) Избеглице-културни и социјални изазов, *Социолошки преглед*, XXXIX (1), 33–45
10. Влајковић, Ј. Срна, Ј., Кондић, К., Поповић, М. (2000) *Психологија избеглиштва*, IP Жарко Албуљ, Београд
11. *Закон о избеглицама*, Службени гласник РС, бр. 45/2002
12. <http://www.kirs.gov.rs/docs/Nacionalna%20strategija%20za%20izb%20i%20irl%202015-2020.pdf>, pristupljeno 22.03.2016.
13. <http://www.kirs.gov.rs/docs/statistika/izbirl2015.pdf>, pristupljeno 19.02.2016.
14. <http://www.politika.rs/scc/clanak/317745/%...B5>, pristupljeno 22.03.2016.
15. <http://www.politika.rs/scc/clanak/321541/%D0%9D%D0%...BAe>, pristupljeno 22.03.2016.
16. <http://www.politika.rs/scc/clanak/337259/%D0%98%D0% %D1%...83>, pristupljeno 10.04.2016.
17. <http://www.politika.rs/scc/clanak/337259/%D0%98%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%B383>, pristupljeno 22.03.2016.
18. www.thelancet.com, The Lancet July 5, 2003 • Vol 362, Forgotten refugees and other displaced populations, pdf.

SUBJECTIVE PERCEPTION OF ADAPTATION TO LIFE IN THE NEW ENVIRONMENT: PILOT STUDIES ON SOCIAL ADAPTABILITY OF REFUGEES

In this paper we are exploring refugees perception of their adaptation to life in exile - in the Republic of Serbia. The analysis had two objectives. First conditionally called descriptive, was to describe the dimensions of the internal and external social adaptation. Another, equally important task of this analysis was to draw attention of scientists and experts on this, long forgotten and it seems, only to holders of the role: to be an outcast, an relevant topic, trough mapping of the neuralgic spots in adaptation to the new environment. Semi-structured interview was conducted with 42 subjects - refugees from the territory of the former Yugoslavia. Findings of the analysis show that the subjective perception of adapotation in a new environment is away from the official picture. More than half of respondents, despite the loss of the formal status of a refugee, are (self)stigmatised, describe the experience of discrimination in a new environment and accept cultural integration because - they have to. Summed up the findings suggest the need for further research of this forgotten topics, particularly as far as taking into account the fact that the Republic of Serbia accepts about one million displaced persons and refugees who, no doubt, in the present moment, are facing with existential rootlessness and a distinct subjective suffering.

KEY WORDS: refugees; perception; adaptation

СПЕЦИФИЧНОСТИ МИГРАЦИЈА СА КОЈИМА СЕ СУОЧАВА ЕВРОПА НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Дарко МАРКОВИЋ*

Миграциона криза је највећи изазов са којим се Европа суочава на почетку 21. века, не само по обиму миграција чије су размере највеће од завршетка Другог светског рата, већ и по специфичностима које отежавају њихово правилно разумевање и, у складу са тим, предузимање потребних мера на свеукупном решавању настале кризе. Кључ разумевања се налази у одговору на питање са којом врстом миграција се Европа суочава – илегалним, принудним, економским, политичким, избеглиштвом или чак сеобом народа. Циљ овог рада је да појмовно-теоријским одређењем миграција, изведеним из правних докумената којима се уређује питање миграција у међународним и националним оквирима, с посебним освртом на позитивно-правне прописе Европске уније, као и анализом подстицајних (push) и привлачећих (pull) фактора, понуди разложан одговор на ово питање. Сходно задатом циљу, аутор рада указује да се актуелни миграциони токови усмерени ка европском континенту не могу сврстати у оквире искључиво једног појмовно-теоријског одређења, односно не могу дефинисати по постојећим класификационим критеријумима, већ представљају спецификум проистекао из особености подстицајних фактора, који су производ свеукупног политичког, безбедносног и економског амбијента у постхладноратовском периоду.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: азил; економске миграције; избеглице; ирегуларни мигранти; миграције

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Европа се суочава са највећом миграционом кризом новијег доба, а још увек није пронашла начин да се избори са свим проблемима које миграције таквог обима носе са собом. Из терминологије којом се служе како државни, тако и званичници Европске уније, уочава се да још увек није разграничено питање о каквој врсти

* Министарство унутрашњих послова, Управа граничне полиције, Србија, e-mail: darko.bg.ns@gmail.com

миграција се ради. Одговор још увек нисмо добили ни од стручне јавности, с чијим се подељеним мишљењем можемо повремено сусрести, па отуда не треба замерити ни медијима што у новонасталој ситуацији користе различите термине за људе који су се упутили на далек и мукотрпан пут из својих завичаја на афричком и азијском континенту ка Европи. Мигранти, економски мигранти, илегални мигранти, азиланти и избеглице - најчешћи су изрази којима се ови људи данас именују у јавном и политичком дискурсу. Као заједнички именитељ израз мигранти је најмање погрешан, јер је у највећој мери свеобухватан, општи и неутралан, те ћемо га и ми користити у овом раду, а касније ћемо то и образложити. Изговорена реч у јавном дискурсу има важан утицај на формирање ставова јавног мњења, што није без значаја за формирање свеукупног друштвеног амбијента у којем се врши прихват миграната. То је само један од разлога да се статус миграната јасно дефинише и термилошко одреди. Утврђивање њиховог правног статуса, а самим тим и прецизно термилошко квалификовање је још значајније, јер је то први корак ка проналажењу решења за кризу коју су актуелне масовне миграције узроковале у Европи. Нажалост, утврђивање правног статуса је често условљено политичким интересима, а већ сама чињеница да се европски званичници нису усагласили око тога говори у прилог сумњи да ће тај чинилац бити преовлађујући у тражењу решења миграционе кризе. Независно од тога шта ће политички субјекти одлучити, циљ овог рада је да понуди што је могуће објективније појмовно одређење и разграничење облика миграција, водећи рачуна не само о теоријском значењу сваког појма понаособ, него и о њиховом међусобном прожимању. Имајући у виду мултидисциплинарност предмета рада, и тиме узроковану сложеност појмовног дефинисања миграција, у раду је најпре укратко изложена у теорији најчешће примењивана типологија овог друштвеног феномена, а затим и термини који су кључни за његово разумевање, те у складу са тако усвојеном терминологијом и најсвеобухватнија дефиниција миграција. У централном делу рада сагледане су особености укупног политичког, безбедносног и економског амбијента у којем се одвијају актуелне миграције ка и унутар Европе, у циљу што је могуће приближнијег одређења њиховог карактера, а тиме и сврставања у одређену појмовну категорију и упућивање на нужност одговарајућег правног третмана у складу са постојећим корпусом међународног права.

2. ПОЈМОВНО-ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ МИГРАЦИЈА

2.1. Мултидисциплинарност појмовног одређења миграција

Етимолошки, миграције воде порекло од латинске речи *migratio* - сељење, сеоба¹, а у свакодневном говору се под овим изразом подразумева кретање становништва из једног места ка другом с намером сталног или привременог насељавања, те се у том смислу израз миграције у јавном дискурсу користи као синоним за кретање становништва. Проучавањем овог друштвеног феномена се бави више научних дисциплина, и то системски демографија, географија, социологија, антропологија и економија, а посредно историја, политичке науке и медицина. Демографија је фокусирана на статистичке параметре миграција, којима се кретање становништва

¹ V. Segedi, P., Milinković, S., Todorović, M. *Standardni latinsko-srpski rečnik*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb 1999, 35-36

приказује као механичко кретање с циљем усељавања и исељавања становништва са једног подручја на друго, за разлику од природног кретања као последице наталитета, морталитета и фертилитета. На миграције се углавном гледа као на одговор на разлике између земаља порекла и крајње дестинације у погледу могућности запошљавања, људских права и безбедности, као и демографског раста.² Географија одређује миграције као пресељавање и свако друго просторно кретање становништва у ширем смислу, а у ужем као промену сталног пребивалишта становања.³ За разлику од географије, која је заинтересована за миграцијске токове, социјална географија проучава узроке миграција, односно узроке статичности становништва. Социологија се бави миграцијама кроз призму друштвених односа, како подстицајном улогом друштвених односа у земљама порекла на одлив матичног становништва, тако и интеграцијом миграната у новим друштвеним околностима и њиховим утицајем на развој друштвених односа у земљама крајње дестинације. Антропологија изучава праисторијске миграције и њихову улогу у развоју *homo sapiens*, а у савременим условима последице културног мешања различитог етничког састава миграната са домицилним становништвом. Економија се такође бави узроцима и последицама миграција, јер не само да су економски разлози практично присутни код већине миграција, него и сам миграциони процес производи највеће последице у овој области. Стога економија у први план ставља утицај миграција на тржиште рада. Историја се бави проучавањем миграција кроз различите периоде развоја света, осветљавајући социјалне и политичке амбијенте у којима су се оне одвијале, као и њихов утицај на друштвене промене које су уследиле. У условима глобализације миграције су све више предмет изучавања политичких наука, јер политички процеси покрећу принудне миграционе токове, а са друге стране интеграција миграната има значајан утицај на развој политичких односа у држави пријема. Медицина је првенствено заинтересована за епидемиолошке аспекте кретања становништва, посебно када је реч о драстичној промени климатских услова, али и за даље прилагођавање миграната новим условима живота у циљу опште здравствене безбедности у новој заједници. Дакле, приступи овом друштвеном феномену се разликују, па се сходно томе он дефинише на различите начине, при чему се наглашавају оне његове димензије које дају особеност проучавању у конкретной научној дисциплини. Заједничке објективне димензије било ком теоријском поимању територијалне мобилности су простор и време, а субјективне димензије обухватају вољу, односно мотивацију и активности. Свака миграција је кретање, али свако кретање није миграција. Да би територијално кретање имало одлике миграција, мора бити детерминисано наведеним објективним и субјективним димензијама. Мобилност је условљена физичким кретањем кроз простор, на одређеној удаљености, кроз време, при чему је нужно присуство воље и мотивације миграната за променом простора, као и њихових активности, које заправо дају квалитет трајности миграцијама, али и утичу и на последице.

2.2. Типологија миграција

Имајући у виду мултидисциплинарност ове друштвене појаве, постоје различити критеријуми типологије миграција. Потребне овог рада ће задовољити објашњења

² *Migration and Demography*, Section 2.2 in: *Essential of Migration Management - Volume Two: Developing Migration Policy*, IOM, 2005, 6, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2So2_CM.pdf

³ Curić, Z., Curić, B. *Školski geografski leksikon*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb 1999, 35-36.

подела по критеријумима које чине наведене димензије миграција - простор, време, воља и активности.

Према критеријуму простора могу се извршити различите поделе. У односу на државне границе, миграције могу бити спољне (изван државних граница) и унутрашње (унутар граница једне државе). Спољне миграције имају међународни карактер, управо онај са којим се суочава Европа данас, и због тога се чешће користи израз међународне миграције. Оне се могу делити на континенталне и међуконтиненталне. Унутрашње миграције се по критеријуму простора могу делити на локалне, регионалне и међурегионалне. Постоје и друге поделе унутрашњих миграција, али су оне изван домаћаја овог рада, те их нећемо ни наводити.

Када говоримо о времену, не мислимо само на временско раздобље, већ и на трајност којом се миграције разликују од повремених или континуираих кретања људи у простору. Тако се миграције деле на трајне, повремене и свакодневне. Трајне миграције чини кретање становништва из места сталног пребивања у неко друго место са намером трајног настањења. Повремене миграције, које су најчешће сезонске, представљају кретање становништва из свог места пребивања у неко друго место са намером краћег остајања, најчешће из пословних разлога. Код ових миграција не постоји намера трајног настањења, већ је увек присутна воља враћања, те се овде не ради о промени пребивалишта већ о промени боравишта. Свакодневне миграције су заправо дневна и седмична кретања становништва због редовних животних потреба, као што су одлазак на радно место и школовање. Развој технологије, посебно комуникационе, допринео је повећању покретљивости становништва, посебно оне привременог карактера.⁴ Поређењем одлика привремене покретљивости и трајних миграција уочавају се елементи који раздвајају ове две врсте кретања становништва:⁵

Табела 1: Поређење трајне миграције са привременом мобилношћу: кључни концепти и димензије

Дефиниција	Врста кретања	
	Трајна миграција	Привремена мобилност
	Трајна промена уобичајеног пребивалишта	Привремено кретање променљивог трајања
Кључни концепти		
• Уобичајено пребивалиште	Интегрални концепт	Мање важан
• Повратак	Без намере повратка	Може укључити повратак "кући"
• Кључне димензије		
• Трајање	Трајна промена пребивалишта	Различно трајање боравка
• Фреквентност	Једно пресељење	Углавном се понавља
• Сезонски	Мање сезонске варијације	Велике сезонске варијације

У односу на вољни моменат, миграције могу бити слободне (добровољне) или присилне (принудне), а њихов карактер је непосредно везан за подстицајне факторе. Укратко, суштина је у томе да код добровољних миграција имамо активне мигранте, јер постоји слобода воље приликом доношења одлуке да се промени пребивалиште, док је код присилних миграција таква одлука изнуђена невољним факторима (оружани сукоби, насиље којим се угрожава лична безбедност крше људска права, природне катастрофе, односно друге непогоде изазване људским фактором) а

⁴ Zelinsky, W. *The Hypothesis of the Mobility Transition*, Geographical Review, Vol. 61, No. 2 (Apr., 1971), 226

⁵ Martin, B., Ward, G. *Comparing Temporary Mobility with Permanent Migration*, Tourism Geographies (2000) 2(1):97-107, 99, https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:7964/mb_gw_tg.pdf, 30.10.2015.

становништво које напушта своје домове под присилом се сврстава у категорију избеглица и представља пасивне мигранте.

Активности миграната указују на начин спровођења одлуке о промени пребивалишта. У том смислу миграције могу бити организоване и стихијске, као и легалне и илегалне. Посебну и веома распрострањену категорију миграција чине она кретања становништва чије су активности мотивисане искључиво побољшањем услова материјалне егзистенције, а у свом чистом облику називају се економске миграције.

У теорији се можемо сусрести како са другачијим поделама по овим истим критеријумима, тако и са другачијом класификацијом самих критеријума. Претходно наведени критеријуми и поделе задовољавају потребу резумевања проблема који се разматра, при чему морамо издвојити и термине произашле из овакве типологије, а који се користе у јавном дискурсу поводом актуелних миграција ка Европи.

2.3. Терминологија

Мигрант (*migrant*) – Особа која се без присиле, добровољно и из личних разлога, пресељава из места свог пребивалишта на одређену дестинацију са намером трајног настањења.⁶ Управо намера трајног настањења прави разлику између миграната и оних који путују ради одмора и рекреације, службено, ради лечења, или неких других факултативних разлога.

Ирегуларни мигрант (*irregular migrant*) – Страни држављанин који кршећи прописе о преласку државне границе улази на територију транзитне и/или државе крајње дестинације илегалним путем, без докумената ван редовних граничних прелаза, односно на граничним прелазима избегавањем граничне контроле или уз помоћ туђе или фалсификоване путне исправе. Ирегуларни мигрант је и странац који је на територију друге државе ушао на легалан начин, али је током боравка на њој стекао ирегуларан статус услед истицања рока важења путне исправе, визе или боравишне дозволе.⁷ У јавном дискурсу је много чешће у употреби израз "илегални мигрант", иако је суштински неприхватљив с обзиром да људско биће не може бити нелегално. Начин уласка на територију неке државе може бити илегалан, уколико је изведен противно правно регулисаном начину преласка државне границе. Страни држављанин који би на недозвољен начин прешао државну границу, или би након легалног начина уласка у другу државу услед истека важности докумената по основу којих је претходно стекао право боравка на територији те државе боравио на њој противно прописима, на тај начин постаје ирегуларни, а не илегални мигрант. Квалификавањем мигранта са нерегуларним статусом као илегалног је негирање законитости његовог постојања, што је апсурд, али и вид стигматизације људских бића. Необично је да се израз "илегални мигрант" и даље користи и у говору европских званичника, иако је Декларацијом Парламентарне скупштине ОЕБС са седнице из Осла 2010. године означено неприкладним квалификовање ирегуларних

⁶ *Terminology*, Section 1.1 in: *Essential of Migration Management - Volume One: Migration Management Foundations*, IOM, 2005, 8, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/V1So1_CM.pdf, 30.10.2015.

⁷ *Ibid.*, 13.

миграната илегалним, с обзиром да "ни једно људско биће не долази на овај свет илегално".⁸

Економски мигрант (*economic migrant*) - Димензија која профилише мигранта као економског је његов мотив за промену пребивалишта. То је особа која напушта своје уобичајено пребивалиште и насељава се изван места свог порекла да би унапредио материјално-егзистенцијални квалитет свог живота. То могу бити и сезонски радници, а због чињенице да многи од њих покушавају да уђу у другу земљу избегавајући уобичајене правне процедуре, њихов статус се често изједначава, или преклапа са статусом ирегуларног мигранта.⁹ Просторно, токови економских миграција се крећу од неразвијених, или мање развијених, подручја ка развијенијима, а унутар мање регије или државе економски мигранти се крећу из руралних ка урбаним центрима.

Избеглица (*refugee*) – Сходно Конвенцији о статусу избеглица од 28. јула 1951. године, избеглица је лице које због основног страха од прогона на основу расе, вере, националности, припадности одређеној друштвеној групи или због политичког мишљења се налази изван земље свог држављанства и није у стању, или због страха не жели да се стави под заштиту те земље, као и лице без држављанства које се налази изван државе свог претходног сталног боравка и које не може или због тог страха не жели да се врати у ту државу.¹⁰ Особу не чини избеглицом признавање таквог статуса, већ испуњавање критеријума из Конвенције о статусу избеглица. Одређивање статуса избеглице се одвија у две фазе – најпре је потребно размотрити сваки појединачни случај ради утврђивања релевантних чињеница, а затим се на тако утврђене чињенице примењују критеријуми из Конвенције из 1951. и Протокола из 1967.¹¹ При том, важи тзв. принцип невраћања (*non-refoulement principle*), који је садржан у члану 33. Конвенције о статусу избеглица: "ниједна држава уговорница неће протерати или вратити силом, на ма који начин то било, избеглицу на границе територије где би његов живот или слобода били угрожени због његове расе, вере, држављанства, припадности некој социјалној групи или његових политичких мишљења". Овај принцип је потврђен на универзалном нивоу у Декларацији Уједињених нација о територијалном азилу, која је усвојена од стране Генералне скупштине 1967, као и у низу других међународних инструмената усвојених на универзалном и регионалном нивоу, тако да се данас сматра општешпризнатим принципом међународног права.¹²

Интерно расељена лица (*internally displaced persons - IDPs*) - Лица или групе лица која су присиљена да беже или напусте своје домове или пребивалишта, нарочито као резултат или у циљу избегавања последица оружаног сукоба, ситуација општег

⁸ *Resolution on migration as a continuing challenge for the OSCE*, §7, in: Oslo Declaration of the OSCE Parliamentary Assembly and Resolutions adopted at the nineteenth annual session, Oslo, 6 to 10 July 2010

⁹ *Op. cit.*, fn. 8, 13.

¹⁰ *Конвенција Уједињених нација о статусу избеглица из 1951. године*, Сл.лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/60, чл. 1(А); *Протокол о статусу избеглица из 1967*, Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр.15/67, чл. 1 тач. 2.

¹¹ *Приручник о поступцима и критеријумима за одређивање статуса избеглице*, UNHCR - Високи Комесаријат УН за избеглице, Женева 1992, Представништво UNHCR у БиХ, 2006, 15.

¹² *Note on Non-Refoulement (Submitted by the High Commissioner)*, Executive Committee of the High Commissioner's Programme -Twenty-eighth session, EC/SCP/2, International Protection (SCIP), 23 August 1977, <http://www.unhcr.org/3ae68ccd10.html>, 29.10.2015.

насиља, кршења људских права или природних или катастрофа узрокованих људским деловањем, а који нису прешли међународно признату државну границу.¹³

Азилант (*asylum-seeker*) - Особа која је напустила земљу свог порекла и формално поднела захтев за азил у другој земљи, али само у периоду док о овом захтеву није одлучено. Када држава пријема након извршених провера утврди оправданост захтева за азил, односно основаност страха од прогањања, тражилац азила стиче право на *уточиште* - право на боравак и заштиту, Избеглица је иницијално и тражилац азила, али тражиоци азила не морају коначно бити избеглице.¹⁴ У случају одбијања захтева за азил, неки азиланти се добровољно враћају кући, други се враћају под принудом, а за неке то није безбедно све док се не промене услови у њиховој земљи. У последњем случају се примењује механизам *субсидијарне заштите* – облик заштите који се одобрава странцу који би повратком у земљу порекла "био изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању, или би његов живот, безбедност или слобода били угрожени насиљем општих размера које је изазвано спољном агресијом или унутрашњим оружаним сукобима или масовним кршењем људских права".¹⁵ Када услед масовног доласка лица из држава у којима је њихова лична безбедност угоржена на предње наведени начин није могуће спровести индивидуалну процедуру за утврђивање права на азил, у Републици Србији је законом регулисано право на *привремену заштиту* у складу са њеним социјалним, економским и другим могућностима, о чему одлучује Влада.¹⁶

3. ОСОБЕНОСТИ ПОЛИТИЧКОГ, БЕЗБЕДНОСНОГ И ЕКОНОМСКОГ АМБИЈЕНТА

Правно адекватно појмовно одређење није безначајно за решавање овог проблема, јер се оно врши у односу на услове под којима се масовно кретање становништва одвија и на тај начин сужава простор за медијски и политички дискурс којима се на масовне миграције са Блиског истока и Африке драматично упозорава као на претње по безбедност, верски и културни интегритет, као и економску стабилност Европе. У медијима се могу прочитати и увредљиве изјаве јавних личности на рачун миграната,¹⁷ али у медијима се такође појавила и реакција на такав медијски дискурс, као што саопштење редакције Al Jazeera да ће користити израз "избеглица" уместо "мигрант"¹⁸ све док потоња реч не изгуби негативну конотацију коју је добила током ове мигрантске кризе, што је нагнало и неке друге медије да преиспитају свој однос према овом проблему.

¹³ *Guiding Principles on Internal Displacement*, OCHA, United Nations Publication, OCHA/IDP/2004/01, Introduction - Scope and Purpose, 2, <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html>, 29.10.2015.

¹⁴ *Asylum-seekers*, UNHCR, <http://www.unhcr-centraleurope.org/en/who-we-help/asylum-seekers.html>, 29.10.2015.

¹⁵ Закон о азилу, *Службени гласник 109-07*, 24.11.2007, чл. 2 ст. 1 т. 8

¹⁶ *Ibid.*, чл. 36

¹⁷ Katie Hopkins, колумниста британског магазина The Sun, у онлајн издању од 17. априла 2015. године описује мигранте као бубашвабе које треба оружјем вратити одакле су дошли, а онда запалити бродове који су их довели, или им пробуштити дна - <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/suncolumnists/katiehopkins/6414865/Katie-Hopkins-I-would-use-gunships-to-stop-migrants.html> (23.10.2015)

¹⁸ Barry Malone, Why Al Jazeera will not say Mediterranean 'migrants', <http://www.aljazeera.com/blogs/editors-blog/2015/08/al-jazeera-mediterranean-migrants-150820082226309.html> (23.10.2015)

Међутим, личне импресије и пренаглашени осећаји емпатије такође не могу бити параметри на основу којих се дефинише статус тих лица. До основа за утврђивање њиховог статуса се долази сагледавањем објективних и субјективних димензија овог друштвеног феномена. Нема сумње да објективне димензије простор и време егзистирају у овом случају на начин којим се потврђује да се ради о пресељењу становништва и у том смислу миграције су најопштији и најнеутралнији израз којим се оно описује. Највећи број миграната долази са простора Авганистана, Сирије и Ирака, док се по принципу спојених судова овом великом таласу прикључује мањи, али не и мали, број миграната из других околних држава, па и оних даљих у којима се тренутно не одвијају оружани сукоби. Чак и површном анализом војних збивања на просторима са којих се ка Европи упутио највећи број миграната није тешко доћи до узрочника данашњег политичког, безбедносног, а у вези са њима и економског амбијента из којег је локално становништво просто принуђено да бежи, јер је питање напуштања тих простора или останка убрзано прерасло у питање живота и смрти. Несумњиво да је такво, пре свега безбедносно нестабилно, окружење снажан подстицајни фактор који покреће миграције, а управо је то кључна одредница при утврђивању статуса миграната као избеглица. Међутим, безбедносно и политички нестабилно, а у овом случају и животно угрожавајуће подручје, сасвим логично рефлектује се и на економску угроженост локалног становништва. Та узрочно-последична веза се не би смела занемаривати приликом оцене о томе да ли се ради о избеглицама које беже од ратних разарања и политичког прогона, или о тзв. економским мигрантима који траже могућност обезбеђивања материјалне егзистенције, без које такође нема физичког опстанка. У том погледу најспорнији је однос европских влада према држављанима Авганистана, за које постоји тенденција да се сврстају међу економске мигранте, а на исти начин се може говорити и о држављанима Либије. Квалификација миграната са ових несумњиво безбедносно несигурних и животно угрожавајућих подручја као економских миграната, а не избеглица што они стварно јесу, у супротности је са одредбама Конвенције о статусу избеглица и Декларације Уједињених нација о територијалном азилу. Као што смо раније навели, статус миграната се утврђује појединачно, за сваког понаособ, а не фронтално. Колективна селекција каква се у пракси врши је у супротности са начелом недискриминације из члана 3 Конвенције Уједињених нација о статусу избеглица, којим се утврђује обавеза примене одредби Конвенције на избеглице "без дискриминације у погледу расе, вере или земље порекла".¹⁹ Управо такву врсту дискриминације имамо у ставовима неких држава Европске уније да могу прихватити само избеглице хришћане, као и у ставу Европске уније у целисти да се одређеним колективитетима одузме уопште право на могућност стицања статуса избеглице, као што је то случај са држављанима Авганистана и Либије у овом тренутку, а у неком будућем времену потенцијално и у погледу статуса држављана Ирака. Произвољном квалификацијом оружаним сукобима захваћених држава као безбедносно сигурним се заправо жели премостити правна препрека у виду *non-refoulement* принципа за враћање миграната у земље порекла. Прибегавање оваквом манипулативном политичком маневру од стране правно веома уређене заједнице држава, као што је то Европска унија, заправо је показатељ нивоа страха који та заједница испољава суочена са политичким, безбедносним и економским изазовима сопственог амбијента у који мигранти пристижу. Без обзира да ли се ради о неспособности реалног сагледавања животних услова на подручјима захваћених

¹⁹ Конвенција Уједињених нација о статусу избеглица из 1951. године, чл. 3.

оружаним сукобима на Блиском истоку и северној Африци, или се ради о неспремности да се прихвати таква реалност, отпор Европљана ка досељавању културолошки и религијски различитог становништва свакодневно расте. Негативно расположење локалног становништва у државама транзита и пријема, као и на реалним основама засновани безбедносни ризици које са собом доноси масовни прилив миграната, су друга димензија укупног безбедносног, политичког и економског амбијента у којем се ове масовне миграције одвијају. Тај укупни амбијент не може бити саниран тако што ће се решавати само његова последична димензија, поготово ако се то чини непоштовањем међународног права. Он се може у целини решити само отклањањем узрока настајања, односно безусловним успостављањем мира на ратним подручјима Блиског истока и Африке, уз истовремено заузимање става према избеглицама првенствено као према хуманитарном, а тек онда као о безбедносном и економском изазову.

4. ЗАКЉУЧАК

Данас постоје бројни научни докази да је у мезолиту отпочело припитомљавање животиња, што је смањило потребу за кретањем становништва ради проналаска хране и бољих услова за живот. Око 10.000 година касније свету се намеће исто решење – унапредити постојеће економске ресурсе како би се створили нормални услови за живот и тиме отклонио један од најзначајних подстицајних фактора миграција. Подразумева се да је за развијање економских услова живљења нужно претходно обезбедити мир и политичку стабилност у земљама из којих се ка европском континенту креће највећи број миграната. Сама чињеница да региони порекла миграната представљају највећа кризна жаришта данашњице, опрхвана оружаним сукобима и политичком нестабилношћу, указује да не постоје нормални услови за развој економије, односно за нормалну материјалну егзистенцију локалног становништва. Због политичких, безбедносних и економских специфичности, сваке појединачно и свих заједно у једној целини, животног амбијента из којег се крећу миграциони токови ка европском континенту, они се не могу поштовањем стандардних критеријума квалификовати у јасно дефинисане правно-теоријске категорије тако што би се повукла јасна линија разграничења између економских миграција и избеглиштва. Свеукупни политички, безбедносни и економски амбијент настао у постхладноратовском периоду, у првом реду интервениционистичком политиком међународних снага у коју су укључене и државе Европске уније, створио је миграцијски спецификум који у себи садржи подједнако елементе и економских миграција и избеглиштва, а по обиму и простору захватања најближи је познатом историјском, социолошком и демографском појму – сеоба народа. Због тога је изузетно тешко, а скоро и немогуће направити јасну разлику између економских миграната и избеглица са тог подручја. Ако ништа друго, таква тријажа носи са собом велики ризик неправедне класификације на чијој основи би се угроженом становништву ускратила права која су им загарантована међународним правним актима, чије су потписнице управо оне државе које спроводе такву тријажу, а које су због свог чињења и нечињења истовремено и најодговорније за насталу миграциону кризу. Решење миграцијске кризе овако великог обима не може бити потпуно уколико се тражи само у поступању земаља кроз које се мигранти крећу и оних које су њихова крајња дестинација. Решење се мора тражити на извору проблема, успостављањем трајног мира и са њим демократског амбијента живљења, уз даље

инвестиционе програме развоја оружаним сукобима разрушених економија. Уз претпоставку одлучног консензуса најважнијих субјеката међународних односа данашњице, подразумевајући под тим и Европску унију, што је према тренутним околностима тешко замисливо, тај процес захтева одређени временски период, током којег је нужно пружити хуманитарну заштиту миграната избеглих са тих подручја, а у складу са достигнутим стандардима међународног права. У датим околностима је практично немогуће поуздано повићи јасну границу између избеглиштва и економских миграција, те је потребно према мигрантима применити стандарде за најугроженију категорију, што другим речима значи потребно је односити се према њима као према избеглицама. Са успостављањем мира у државама порекла, створиће се услови за праведнију тријажу пристигле мигрантске популације у Европи, те за враћање миграната у матичне земље без кршења *non-refoulement* принципа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Asylum-seekers, UNHCR, <http://www.unhcr-centraleurope.org/en/who-we-help/asylum-seekers.html>, 29.10.2015.
2. Martin, B. and Ward G. (2000) Comparing Temporary Mobility with Permanent Migration, *Tourism Geographies*, 2(1):97-107, https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:7964/mb_gw_tg.pdf
3. Guiding Principles on Internal Displacement, ОСНА, United Nations Publication, ОСНА/IDP/2004/01, 29.10.2015.
4. *Закон о азилу*, Службени гласник 109-07, 24.11.2007
5. Curić, Z. i Curić, B. (1999) *Školski geografski leksikon*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
6. Hopkins, K. (2015) I would Use gunships to stop migrants, *The Sun*, <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/suncolumnists/katiehopkins/6414865/Katie-Hopkins-I-would-use-gunships-to-stop-migrants.html>, 23.10.2015.
7. Конвенција Уједињених нација о статусу избеглица из 1951. године, Сл.лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/60
8. Migration and Demography, Section 2.2 in: *Essential of Migration Management - Volume Two: Developing Migration Policy*, IOM, 2005, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2So2_CM.pdf
9. Note on Non-Refoulement (Submitted by the High Commissioner), Executive Committee of the High Commissioner's Programme - twenty-eighth session, EC/SCP/2, International Protection (SCIP), 23 August 1977, <http://www.unhcr.org/3ae68ccd10.html>, 29.10.2015.
10. Segedi, P., Milinković, S., Todorović, V. M. (1999) *Standardni latinsko-srpski rečnik*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
11. Приручник о постуцима и критеријумима за одређивање статуса избеглице, UNHCR - Високи Комесаријат УН за избеглице, Женева 1992, Представништво UNHCR у БиХ, 2006.
12. Протокол о статусу избеглица из 1967, Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр.15/67
13. Resolution on migration as a continuing challenge for the OSCE in: Oslo Declaration of the OSCE Parliamentary Assembly and Resolutions adopted at the nineteenth annual session, Oslo, 6 to 10 July 2010
14. Terminology, Section 1.1 in: *Essential of Migration Management - Volume One: Migration Management Foundations*, IOM, 2005, 8, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/V1So1_CM.pdf

15. Zelinsky, W. (1971) The Hypothesis of the Mobility Transition, *Geographical Review*, Vol. 61, No. 2, pp. 219-249

SPECIFICITIES OF MIGRATIONS EUROPE IS FACING AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

The migration crisis is the biggest challenge Europe is facing at the beginning of the 21st century, not only from the aspect of the size of the migrations, which are the biggest since the end of the World War II, but also in regard to their specificities that impede their proper interpretation and, therefore, taking necessary measures in making a solution for the resulting crisis altogether. The key to understanding this occurrence can be found if we answer the question of what type of migration Europe is facing - whether they are illegal, impelled, economic, political, refugees or even a great migration. The aim of this paper is to offer a rational solution for this issue by using conceptually theoretical determination of migrations, analysis of international and national legal documents that regulate migrations, with particular attention to the European Union's positive legislation, as well the analysis of push and pull factors. In accordance with the given task, the author indicates that the current migration flows directed toward the European continent cannot be exclusively classified within one conceptually theoretical determination, i.e. they cannot be defined by the existing classification criteria, but represent a particularity that derives from peculiarities of the push factors, which are respectively a product of overall political, securitised and economic milieu in the post-Cold War era.

KEY WORDS: asylum; economic migration; refugees; irregular migrants; migration

ПОЛИТИКА МИГРАЦИЈА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – ОД ПРОЈЕКТА ОТВОРЕНЕ И БЕЗБЕДНЕ ЕВРОПЕ ДО ЗАТВАРАЊА ГРАНИЦА

Марина МАТИЋ БОШКОВИЋ*

Аутор у тексту анализира правне аспекте ЕУ политике миграција, као и њене промене и прилагођавање променама током протеклих деценија. Иако су одређени позитивни резултати остварени, пре свега у области слободе кретања, успостављања Шенгенског простора и уређења миграција одређених категорија миграната, потребно је да се уложи још напора како би се унапредио нормативни оквир ЕУ у овој области и обезбедила заштита основних права миграната, као и заједнички одговор Европске уније на кризне ситуације. Почев од Уговора из Мастрихта 1992. године настаје заједничка ЕУ политика миграција. Надлежности ЕУ и њених институција, укључујући Суд правде ЕУ у области политике миграције се реформишу Уговором из Лисабона 2007. године. Аутор је поред легал миграција, анализирао и уређење илегалних миграција и политике азила. У раду је указано и на тешкоће са којима се Европска унија и државе чланице суочавају у проналаску заједничког одговора на мигрантски притисак притисак настао 2014. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ЕУ; мигранти; политика; криза; одговор

УВОД

Европа и Европска унија се протеклих година суочавају са изазовима миграција, контролом спољашњих граница, интеграцијом миграната и другим темама повезаним са великим бројем миграната који покушавају да дођу и остану у државама Европске уније. Покушаји више од милион миграната да, ризикујући своје животе, пређу Медитеран током 2014, 2015. и 2016. године, како би дошли до европских држава изненадио је и шокирао Европску унију. Ова ситуација показала је тешкоће у утврђивању заједничког европског одговора на "мигрантску кризу", као и

* Истраживач сарадник Института за упоредно право, Београд, e-mail: maticmarina77@yahoo.com

слабост европских институција. До мигрантске кризе, Европска унија кретала се у правцу стварања јединственог простора безбедности и правде, док је према одређеном броју аутора ова област била уређивана као област радне миграције у складу са тржишним потребама држава чланица¹.

Глобална комисија о међународним миграцијама у Извештају о међусобно повезаном свету из 2005. године наводи као главне разлоге миграција: *велике разлике у приходима* (више од половине становништва подсахарске Африке има мање од 1 \$ дневно), *незапосленост* (стопа незапослености на Блиском Истоку и у Африци је дупло већа у односу на индустријски развијене земље), *разлике у очекиваном животном веку* (58 година у државама са ниским приходима и 78 у државама са високим приходима), и *разлике у образовању* (58% жена и 68% мушкараца је писмено у државама са ниским приходима, док су у државама са високим приходима скоро 100% писмени и жене и мушкарци).² Наведени подаци указују да је живот у појединим државама значајније бољи него у другим и да ове разлике утичу на међународне миграције.

Миграције карактеришу људско друштво већ хиљадама година, али посебност савремених миграција налази се са једне стране у лакоћи кретања људи захваљујући технолошком развоју, а са друге стране могућношћу влада да контролишу и ограниче кретање. Имајући у виду да Европска унија и њене државе чланице представљају жељени циљ миграната са Блиског Истока и Северне Африке, покушаћемо да анализирамо развоје политике миграција у Европској унији и њено прилагођавање промењеним околностима.

Општи оквир за односе Европске уније са трећим земљама у области миграције утврђен је "Глобалним приступом миграцијама и мобилности"³, који је Комисија представила 2011. године. Приступ је заснован на четири стуба: легалне миграције и мобилности, илегалне миграције и трговина људима, међународна заштита и политика азила и максимално коришћење развојног потенцијала миграција и мобилности. Питање основних права миграната прожима све делове глобалног приступа.

Глобални приступ усмерен је на регионални и билатерални дијалог између земаља порекла, транзита и одредишта. Један од главних инструмената глобалног приступа је могућност склапања "партнерства за мобилност" са трећим земљама. Таква партнерства обухватају не само споразуме о реадмисији, већ читав низ мера, од развојне помоћи, привременог успостављања блажег визног режима до питања кружне миграције и борбе против илегалних миграција.

¹ Kostakopoulou, D., Acosta Arcarazo, D., Munk, T. "EU Migration Law: The Opportunities and Challenges Ahead", u D. Acosta Arcarazo, C. C. Murphy (ur.), EU Security and Justice Law – After Lisbon and Stockolom, Hart Publishing, Oxford, 2014.

² UN/POP/MIG-FCM/2005/09 13 October 2005.

³ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - The Global Approach to Migration and Mobility, COM/2011/0743 final.

РАЗВОЈ ЕУ ПРАВА И ПОЛИТИКЕ ЛЕГАЛНИХ МИГРАЦИЈА

Европска миграциона политика обухвата две области: слободу кретања и заједничку политику миграција. Слободно кретање радника чини део четири основне слободе на којима је основана Европска заједница 1957. године. Ово право, које је широко тумачио Суд правде ЕУ, се у основи односило на држављане држава чланица Европске заједнице, који су економски активни, као и на чланове њихових породица. Данас се ово право примењује на све грађане ЕУ и нема потребе да појединац доказује економску активност уколико жели да се пресели из једне државе чланице ЕУ у другу државу чланицу. Држављани трећих држава нису обухваћени овим прописима, нити се на њих односи слобода кретања држављана ЕУ.

Европска унија је постепено преузимала надлежности у области политике миграција. Објашњење за постепено уређење ове области може се наћи у спремности држава чланица да преузму ризик и експериментишу са преношењем надлежности на ЕУ у области миграција. Тако развој од Шенгенског споразума из 1985. године (међународни инструмент), до стварања међувладиног стуба сарадње у области правосуђа и унутрашњих послова (Уговор из Мастрихта), области слободе, безбедности и правде (Поглавље IV Уговора из Амстердама) до потпуне комунитаризације (Уговор из Лисабона), указује да прелазна и половична решења нису прихватљива, када постоји потреба за ефикасним регулаторним решењима.

Утврђивање поступка за улазак миграната на територију држава чланица, као и одлука о броју радника миграната које ће прихватити данас је углавном је у надлежности држава чланица ЕУ. Како би се допуниле и ускладиле националне политике миграције, ЕУ ствара заједнички правни оквир, који се односи на услове уласка и боравка одређених категорија миграната, као што су студенти, истраживачи и радници, ради поједностављења поступка за њихов улазак и осигурање једнаких права на територији свих држава чланица ЕУ⁴.

Питање миграција и азила било је уређено у оквиру трећег стуба Уговора из Мастрихта⁵ 1992. године, на који се примењивао међувладин начин одлучивања. Циљ је био да државе чланице координирају своје националне политике миграција и азила и доносе заједничке ставове. Сваку одлуку државе чланице морале су да доносе једногласно. Миграције и границе су представљале два питања око којих су државе оклевале да се одрекну националног суверенитета у корист заједничке политике.

И пре доношења Уговора из Мастрихта, државе чланице Европске заједнице су сарађивале у области азила и миграција. Још 1976. године, дванаест држава чланица оснива Треви групу⁶ у циљу борбе против тероризма и координације полицијске

⁴ На пример, држављани трећих земаља који законито бораве у држави чланици ЕУ најмање пет година имају право на дуготрајни боравак који важи у целој ЕУ и на основу кога остварују низ економских и социјалних права сличних онима које уживају држављани ЕУ.

⁵ Уговор о Европској унији, потписан у Maastricht 7 фебруара 1992, ступио на снагу 1 новембра 1993, ОЈ 2002 С 191/1.

⁶ Први корак у правцу неформалне сарадње предузет је 70-их година XX века, када је основана TREVI група Резолуцијом министара правосуђа и полиције 1975. године. Има две радне групе, за тероризам и јавни рад. Правни основ за успостављање TREVI групе није био у одредбама оснивачких Уговора, већ је функционисао ван формалног правног поретка Заједнице.

сарадње у борби против тероризма. За Треви групу је карактеристично да се не укључују институције Европске заједнице.

Сарадња између држава чланица у питањима миграције први пут је институционализована у оквиру *ad hoc* Групе о миграцијама, основане 1986. године на иницијативу Велике Британије. Циљ оснивања радне групе био је координација визних политика и националних система азила, а чинили су је министри надлежни за питање миграције.

Тек ступањем на снагу Уговора из Амстердама 1999. године⁷, област виза, азила, миграција и других политика које се односе на слободно кретање људи, укључујући држављане трећих држава, је пребачена из тзв. трећег стуба у Поглавље IV Уговора о Европској заједници (чланови 61-69). На тај начин се на ова питања није више примењивао међувладин приступ, већ наднационални. Уговором је предвиђено да Савет усвоји "мере које ће обезбедити слободно кретање у складу са чланом 14 и у вези са непосредно повезаним мерама које се односе на контролу спољних граница, азил и миграције" у периоду од пет година након ступања на снагу Уговора из Амстердама (члан 61а). Међутим, Велика Британија, Ирска и Данска су донеле одлуку да не учествују у Поглављу IV Уговора. За разлику од Данске, Велика Британија и Ирска су задржале могућност да учествују у неким мерама које би донели на *ad hoc* основи. Данска је одлучила да учествује само у оним мерама које представљају део правних тековина Шенгенског споразума.

Европски савет из Тампереа је у октобру 1999. године донео петогодишњи програм за област правде и унутрашњих послова, укључујући заједничку политику миграција и азила. Циљ Програма из Тампереа је да омогући остваривање циља утврђеног Уговором из Амстердама, а то је стварање простора слободе, безбедности и правде.

Закључцима из Тампереа политика миграција, граница и азила подељена је у четири категорије: а) партнерство са државама порекла; б) заједнички европски систем азила; ц) правичан третман држављана из трећих земаља; и д) управљање токовима миграција. Најзначајнији правни акти који су донети током периода примене Програма из Тампереа у погледу легалних миграција држављана из трећих земаља односе се на породично спајање⁸ и дугорочно боравиште у ЕУ⁹. Када је у питању однос са трећим државама, потписан је велики број уговора о реадмисији¹⁰, а Европски парламент и Савет су усвојили Уредбу о оснивању програма за финансијску и техничку подршку трећим државама у области миграција и азила (AENEAS).¹¹

Након истека Програма из Тампереа, многа питања су још увек остала недовршена, тако да је донет нови Хашки програм на Европском савету у новембру 2004. године¹². У погледу легалних миграција у Програму се наводи да ће легалне

⁷ Уговор из Амстердама, потписан 2 октобра 1997, ступио на снагу 1. маја 1999, ОЈ 1997 Ц 340/1.

⁸ Council Directive 2003/86/EC of 22 September 2003.

⁹ Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003.

¹⁰ Уговори су потписани са Хонг Конгом (новембар 2001), Макао (октобар 2002), Шри Ланком (мај 2002), Албанијом (новембар 2003) и Русијом (октобар 2005).

¹¹ Од 2007, AENEAS је замењен другим програмом "Thematic programme of cooperation with third-countries in the areas of migration and asylum", који се примењивао у период од 2007 до 2013. За спровођење програма одвојено је 380 милиона евра.

¹² Council of the European Union, The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the

миграције имати значајну улогу у унапређењу привреде засноване на знању, унапређењу економског развоја и остварењу Лисабонске стратегије.¹³ С обзиром да се интеграција државаљана трећих земаља посматрала као важна за социјалну стабилност и кохезију, Програм је предвидео успостављање основних начела. У току спровођења Хашког програма донета су упутства о прихватању студената¹⁴ и истраживача у ЕУ¹⁵. Значајно је истаћи да је Комисија 2006. године донела Саопштење о процени ЕУ политика о слободи, безбедности и правди¹⁶.

Стокхолмски програм усвојен је у децембру 2009. године¹⁷ за период од пет година, са циљем стварања отворене и сигурне Европе која служи грађанима и штити их. Стокхолмски програм је укључио неке од приоритета и идеја које је развила Комисија у Саопштењу о области слободе, безбедности и правде које служи грађанима¹⁸ из јуна 2009. године. Један од приоритета које је Комисија истакла у Саопштењу је стварање Европе која има одговорност и солидарност у питањима миграција и азила. Према мишљењу Комисије, будућа заједничка политика миграција потребно је да буде заснована на глобалном приступу, да се развија заједно са трећим земљама, а морала би се узети у обзир и мобилност и потребе националних тржишта рада. Неки од предлога Комисије укључени су и у Стокхолмски програм.¹⁹ Изазов на који је Програм покушао да нађе одговор је, са једне стране, обезбеђење поштовање основних слобода и интегритета, а са друге стране гарантовање безбедности у Европи. Стокхолмски програм и јачање основних права у Европској унији створило је могућност за настанак политике радне миграције. Као резултат дискусије развија се идеја ЕУ законика о миграцијама.²⁰

У марту 2014. године Комисија је донела Саопштење "Отворена и сигурна Европа: постизање резултата"²¹, у којем је представила нови програм у области унутрашњих послова. У Саопштењу се постављају нови циљеви, као што је уношење правних тековина ЕУ у области азила у национално законодавство, унапређење правног оквира у области заједничке политике миграција, унапређење сарадње надлежних агенција како би се обезбедила заштита од претњи по безбедност, као и процена делотворности прописа и политика.

Уговором из Лисабона, који је потписан 31. децембра 2007, а ступио на снагу 1. децембра 2009. године, предвиђене су највеће промене у области правосуђа и унутрашњих послова, што значи да у великој мери дотиче питања националног суверенитета и идентитета. Назива се и Реформски уговор и представља компромис

European Union 16054/04, Brussels, 13 decembar 2004.

¹³ Haški program str. 10.

¹⁴ Council Directive 2004/114/EC of 13 December 2004.

¹⁵ Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005.

¹⁶ COM (2006) 332: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Evaluation of EU Policies on Freedom, Security and Justice {SEC(2006) 815}.

¹⁷ Council, The Stockholm Programme – An Open and Secure Europe Serving and Protecting the Citizens, Brussels, 2 December 2009, 17024/09.

¹⁸ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - An area of freedom, security and justice serving the citizen; Brussels, 10.6.2009 COM (2009) 262 final.

¹⁹ Acosta, D., Geddes, A. *The Development, Application and Implications of an EU Rule of Law in the Area of Migration Policy*, Journal of Common Market Studies, br. 51, 2013.

²⁰ Peers, S. *An EU Immigration Code: Towards a Common Immigration Policy*, European Journal of Migration and Law, 2012, br. 33.

²¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - An open and secure Europe: making it happen; {SWD(2014) 63 final}; Brussels, 11.3.2014 COM(2014) 154 final

постигнут након што предложени текст Уставног уговора за Европу није усвојен на референдумима у Француској и Холандији 2005. године. Уговор из Лисабона обухвата измењен Уговор о Европској унији и Уговор о функционисању ЕУ.

Међу најважнијим новинама Уговора из Лисабона јесу укидање храмске структуре и спајање првог и трећег стуба, што је имало за последицу велике промене у процесу доношења одлука у питањима која се односе на правосуђе и унутрашње послове.²²

Посебне промене које су уведене Уговором из Лисабона су доношење одлука већином гласова, уместо дотадашњег једногласног одлучивања, а донете одлуке имају непосредно дејство у свим државама чланицама.

Суд правде ЕУ добија надлежност да спроводи контролу спровођења и тумачења права у областима некадашњег трећег стуба (кривична сарадња у правосудним стварима), као и у области азила и миграција.²³ Суд правде ЕУ већ је донео одлуке које се односе на Упутство о породичном спајању, као и на Упутство о дугорочном боравку.²⁴ У својим одлука Суд правде је ограничио дискрециона овлашћења држава чланица начелом пропорционалности и делотворности, као и сврхом због које су упутства донета.²⁵

Као што су се изузеле у Уговору из Амстердама, тако су и Уговором из Лисабона, Велика Британија, Данска и Ирска предвиделе да неће учествовати у стварима из Поглавља IV. Данска је тражила да се у Протоколу 22 дода и Анекс којим се утврђује правни режим изузимања од примене и накнадног прикључења примени.

Према члану 77 Уговора о функционисању ЕУ, Европска унија има надлежност да доноси прописе који се односе на контролу унутрашњих граница, управљање спољашњим границама и визну политику за краће боравке у ЕУ. Чланом 79 Уговора о функционисању ЕУ утврђују се области у којима ЕУ може да делује. Европска унија може да доноси прописе који се односе на услове уласка и боравка, дефинисање права држављања трећих држава који легално бораве у ЕУ, илегалне миграције и недозвољене уласке, и борбу против трговине људима.

Политика миграција у ЕУ обухвата и политику азила. У складу са чланом 78 Уговора о функционисању Европске уније "Унија ће развити заједничку политику азила, субсидијарне заштите и привремене заштите у циљу уређења одговарајућег статуса држављанима трећих земаља који захтевају међународну заштиту и обезбедиће усаглашеност са начелом забране протеривања (*non-refoulement*). Политика азила мора бити у складу са Женевском конвенцијом од 28. јула 1951. и Протоколом од 31. јануара 1967. године који се односе на статус избеглица и другим релевантним уговорима.

Процес одлучивања у области виза, миграција и азила након доношења Уговора из Лисабона карактерише:

²² Peers, S. *Legislative Update: EU Immigration and Asylum Competence and Decision-Making in the Treaty of Lisbon*, European Journal of Migration and Law, br 10, 2008, str. 219-247.

²³ Сапета, Т. "Европска унија по Лисабонском уговору", *Хрватска јавна управа*, br. 1, 2010, стр. 35-47.

²⁴ Предмет C-508/10 *Commission v Netherlands*, 26 април 2012; предмет 571/10 *Kamberaj* 24 април 2012; предмет C-502/10 *Singh* 18 октобар 2012.

²⁵ Peers, S. *The Court of Justice Lays the Foundation for the Long-Term Residents Directive: Kimberaj, Commission v Netherlands, Mangat Singh*, Common Market Law Review, vol. 50, број 2, 2013, стр. 529-551.

- Квалификована већина и процес саодлучивања примењују се на усвајање мера које се односе на административну сарадњу и законодавство о заједничком формату виза, као и на листу држава за чије држављане се захтева виза (или се не захтева);
- Квалификована већина и процес саодлучивања примењују се на усвајање мера које се односе на легалне миграције²⁶;
- Као изузетак се предвиђа једногласност у одлучивању Савета уз консултације са Европским парламентом у вези са пасошима, дозволама боравка, личним картама и другим сличним документима.

Уговором о функционисању ЕУ предвиђено је да ЕУ и државе чланице имају подељену надлежност у области правосуђа и унутрашњих послова.²⁷ То значи да државе чланице могу вршити своју надлежност само у мери у којој то не чини ЕУ или када ЕУ одлучи да не врши своју надлежност.

Због потешкоћа на које се наишло при усвајању опште одредбе којом би се обухватиле миграције свих профила радника у Европску унију, ЕУ институције су се одлучиле за доношење секторског законодавства по категоријама миграната како би се и политика законите миграције успоставила на ниову ЕУ:

- Тако се у циљу запошљавања висококвалификованог кадра Упутством 2009/50/ЕЗ о условима уласка и боравка држављана трећих земаља уводи "плава карта ЕУ", која омогућава убрзан поступак за издавање посебне дозволе за боравак и рад, под привлачнијим условима, висококвалификованих радника из трећих земаља у државама чланицама. Европска комисија је најавила измене постојећег режима у 2016. години јер је овај режим дао резултате у малом броју држава чланица;
- Упутством о јединственој дозволи за боравак и рад 2011/98/ЕУ успоставља се заједнички, поједностављен поступак за држављане трећих земаља који поднесу захтев за дозволу боравка и рад у држави чланици, као и низ права која ће се дати регуларним мигрантима;
- Упутством 2014/36/ЕУ, које је донето у фебруару 2014. године, уређују се услови уласка и боравка држављана трећих земаља ради запошљавања са статусом сезонских радника. Мигрантима који обављају сезонске послове допуштено је да законито и привремено бораве у ЕУ, најдуже од пет до девет месеци (зависно од државе до државе чланице) како би обавили делатност која зависи од трајања сезоне током које задржавају стално боравиште у трећој земљи;
- Упутство 2014/66/ЕУ о условима уласка и боравка држављана трећих земаља у оквиру премештаја унутар привредног друштва усвојена је 15. маја 2014. године. Новим Упутством, које би требало да буде донето до краја децембра 2016. године мултинационалним корпорацијама ће се олакшати привремени премештај директора, стручњака и стажиста у представништва или фирме ћерке које имају седиште у Европској унији.

²⁶ Члан 294 Уговора о функционисању ЕУ.

²⁷ Члан 4(2)ј Уговора о функционисању ЕУ.

- Европска комисија је 25. марта 2013. године је представила нови предлог Упутства о побољшању постојећих законских инструмената²⁸ који се примењују на држављане трећих земаља који желе да уђу у ЕУ ради студирања или научног истраживања (Упутства 2004/114/ЕЗ и 2005/71/ЕЗ). Европски парламент и Савет су постигли политички споразум крајем 2015. године. Коначни текст је усвојен 10. марта 2016. године.²⁹
- Статус држављана трећих земаља са дуготрајним боравком у Европској унији и даље је уређен Упутством Савета 2003/109/ЕЗ, које је измењено 2011. године, како би се подручје примене проширило на избеглице и друге кориснике међународне заштите.

ШЕНГЕНСКИ ПРОСТОР – РАЗВОЈ И ЗНАЧАЈ

Стварањем заједничког простора ЕУ и укидањем унутрашњих граница другим Шенгенским споразумом из 1993. године, створени су предуслови за пуну примену слободе кретања људи, као једне од четири основне слободе ЕУ. Шенгенским споразумом укинута су граничне контроле и створен је простор у оквиру кога око 400 милиона грађана ЕУ, као и држављана трећих држава, представника пословног сектора и туриста може слободно да се креће, без контрола на граници.

Шенгенски простор се постепено стварао, у циљу омогућавања слободног кретања радника у оквиру ЕУ. Значајан корак учињен је 1985. године када је донет Шенгенски споразум о постепеном укидању граничних контрола заједничким границама. Како би се Споразум применио у пракси, 1990. године потписана је Конвенција о спровођењу Споразума. Са применом Споразума започело се у седам држава чланица ЕУ. Шенгенски простор настао је као међувладина иницијатива, а данас представља саставни део правних тековина ЕУ. Данас обухвата скоро све државе чланице ЕУ (осим Бугарске, Хрватске, Кипра, Ирске, Румуније и Велике Британије) и неколико држава које су се придружиле Шенгенском споразуму (Швајцарска, Норвешка, Лихтенштајн, Исланд).

Државе чланице Шенгенског споразума су са једне стране укидале унутрашње границе, а са друге стране су појачавале контролу на заједничким спољним границама на основу Шенгенских правила како би осигурале безбедност грађана који живе или путују Шенгенским простором. Тако се развијају прописи и механизми који омогућавају бољу контролу:

- заједничка правила која се примењују на лица која прелазе спољашње границе ЕУ, укључујући потребну врсту визе и начин контроле спољашњих граница;
- усаглашавање услова за улазак и правила о визама за краћи боравак (до три месеца);
- унапређена полицијска сарадња, укључујући и право прекограничног надзора;
- јача правосудна сарадња успостављањем бржег поступка екстрадиције и трансфера осуђених лица;

²⁸ COM(2013)151.

²⁹ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14958-2015-REV-2-ADD-1/en/pdf>

- развој Шенгенског информационог система (SIS) који омогућава државама Шенгена да размењују податке о осумњиченима, лицима која немају право уласка или боравка у ЕУ, несталим лицима, и о украденој или изгубљеној имовини;
- развој Визног информационог система (VIS) који омогућава да државе Шенгена размењују податке о визама, посебно податке о одлукама по захтевима за визу за краткотрајни боравак;
- доношење мера у циљу обезбедбе сигурности путних исправа, спречавања њиховог фалсификовања и обезбедбе провере тачности података у документима и власника докумената.

Шенгенским прописима³⁰ уређује се прелазак спољашње границе и олакшава улазак лица која имају легитиман интерес да уђу на територију ЕУ. Посебан режим локалног пограничног саобраћаја је успостављен како би се омогућио улазак лица која бораве на територији држава које се граниче са Европском унијом, а која имају потребу да често прелазе спољну границу ЕУ. Заједничком визном политиком уређен је легални улазак.

ИЛЕГАЛНЕ МИГРАЦИЈЕ

У 2015. години 1,8 милиона миграната је илегално ушло на територију ЕУ³¹, у поређењу са 276.113 илегалних миграната у 2014. години. Како би ушли на територију Европске уније већина миграната се обраћа мрежама које се баве кријумчарењем људима.

Кријумчарење људима је брзо растућа криминална активност. Сиромаштво, друштвена и политичка нестабилност, као и ограничен приступ легалним каналима тражилаца азила, доводи до ситуације да се људи обраћају криминалним групама које ће им омогућити нелегалан улазак у неку од држава чланица ЕУ.

Борба против кријумчарења миграната представља део ЕУ политике. Омогућавање илегалних миграција представља једну од приоритетних области борбе

³⁰ Шенгенске прописе чине:

- Regulation (EU) No 656/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing rules for the surveillance of the external sea borders in the context of operational cooperation coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union
- Regulation (EU) No 1051/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 amending Regulation (EC) No 562/2006 in order to provide for common rules on the temporary reintroduction of border control at internal borders in exceptional circumstances
- Regulation (EU) No 610/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 amending Regulation (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), the Convention implementing the Schengen Agreement, Council Regulations (EC) No 1683/95 and (EC) No 539/2001 and Regulations (EC) No 767/2008 and (EC) No 810/2009 of the European Parliament and of the Council
- Regulation (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) (consolidated version of October 2013)

³¹ European Council Conclusion on Migrant Smuggling, 10.03.2016.

<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/10-council-conclusions-on-migrant-smuggling/>

против европског криминала које је дефинисао Европски савет у ЕУ политичком документу за организовани и озбиљни међународни криминал за период 2014-2017. У оквиру правних тековина ЕУ 2002. године донето је Упутство о недозвољеном уласку, транзит и боравку³², као и Оквирна одлука о јачању казних прописа како би се спречило омогућавање незаконитог уласка, транзита и боравка³³.

Према овим прописима, предвиђена је санкција за свако лице које у намери помогне недозвољени улазак, транзит или боравак држављанима трећих држава у Европској унији. Међутим, државе чланице Европске уније могу да одлуче да предвиде санкције за она лица која помогну недозвољени улазак или транзит из хуманитарних разлога.

Такође, Европска унија је приступила УН Протоколу против кријумчарења миграната копном, ваздухом и морем, којим се допуњава Конвенција УН против транснационалног организованог криминала.³⁴

Европска комисија тренутно припрема процену делотворности ЕУ прописа о кријумчарењу људи. Резултати процене ће указати да ли је неопходно да се измени законодавство и прилагоди новонасталој ситуацији са мигрантском кризом.

И поред доношења прописа и заједничких активности надлежних агенција држава чланица илегалне миграције су се значајно повећале, нарочито у 2014. и 2015. години. Кријумчари су у наведеном периоду излагали мигранте опасним ситуацијама, а велики број миграната је изгубио живот у покушају да пређе Средоземно море и дође до обала Европе. Како би се утврдиле одговарајуће мере, Европска комисија је припремила у мају 2015. године ЕУ Акциони план против кријумчарења миграната³⁵. У Акционом плану садржане су конкретне активности усмерене на превентивне и репресивне мере против криминалних мрежа. Такође, предвиђа се унапређена сарадња са државама порекла и транзита, размена обавештајних података, јачање истражних капацитета, као и кривични прогон кријумчара и њихових мрежа.

У појединим случајевима, мигранти зависе од криминалаца и када доспеју на територију ЕУ. Криминалне мреже им омогућавају нерегуларан боравак или фалсификовање докумената. Прописима ЕУ инкриминисано је омогућавање нерегуларног боравка.

Мигранти који не бораве регуларно на територији ЕУ се налазе у рањивој групи која може бити радно или на други начин експлоатисана. Стога су прописима ЕУ предвиђена строга правила против учинилаца укључених у трговину људима, као и помоћ и подршка жртвама трговине³⁶. Упутством о трговини људима из 2011. године

³² Council Directive 2002/90/EC of 28 November 2002 defining the facilitation of unauthorised entry, transit and residence.

³³ 2002/946/JHA: Council framework Decision of 28 November 2002 on the strengthening of the penal framework to prevent the facilitation of unauthorised entry, transit and residence.

³⁴ Council decisions 2006/616/EC i 2006/617/EC.

³⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, EU Action Plan against migrant smuggling (2015 - 2020); Brussels, 27.5.2015 COM(2015) 285 final.

³⁶ Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA

предвиђено је усаглашавање материјалног кривичног права држава чланица, као и велики број одредби о заштити жртава.

Постојање неформалног тржишта рада представља подстицај за нелегалне миграције и за експлоатацију миграната који нису држављани ЕУ. Државе ЕУ су постигле договор о правилима којима ће покушати да спрече запошљавање нелегалних миграната. У Упутству о санкцијама за послодавце³⁷ предвиђене су превентивне мере, строжије инспекције, као и санкције за послодавце који запошљавају мигранте с незаконитим боравком. Циљ Упутства је да се отежа запошљавање илегалних миграната, као и да се заштите радници, посебно они које раде у тешким условима.

Строжа контрола спољних граница Европске уније представља такође једну од мера борбе против илегалних миграција. Европска агенција за управљање оперативном сарадњом на спољним границама (FRONTEX)³⁸ пружа подршку поморским службама држава чланица ЕУ како би се спречиле илегалне миграције преко Средоземног мора.

Поред тога, велики број илегалних миграната иницијално уђе легално у Европску унију са визама за краћи боравак, али остане у ЕУ и након истека визе. Како би се то спречило неопходно је ефикасно управљање спољашњим границама. Европска унија је развила стратегију интегрисаног управљања границама са циљем да очува висок ниво безбедности, користећи информационе технологије (нпр. Виза информациони систем) и биометријске податке (нпр. отисци) за идентификацију.

Комисија је преузела низ мера у циљу делотворног управљања миграцијама и обезбеђивање основних права миграната. Ове мере обухватају и доношење прописа:

- Јачање овлашћења и надлежности FRONTEX-а како би могао делотворније да делује на спољашњим границама;
- Успостављање механизма евалуације како би се потврдила правилна примена Шенгенских прописа;
- Интензивирање координације између институција за надзор границе (EUROSUR – European Border Surveillance System) и процена изводљивости оснивање европског система чувара границе;
- Доношење правила за надзор спољашњих морских граница у контексту оперативне сарадње коју координира FRONTEX.

За контролу илегалних миграција значајна је и политика повратка и реадмисије. Европска унија се труди да се политика повратка заснива на добровољном повратку у складу са ЕУ Повелем о основним правима. Европска унија предузима мера у циљу усаглашавања националних напора усмерених на управљање повратком, као и да омогући реинтеграцију у складу са Упутством о повратку³⁹ и Фондом за азил, миграције и интеграцију. Упутством се утврђују заједнички стандарди и процедуре за повратак држављана трећих земаља који нерегуларно бораве у ЕУ. Државе чланице

³⁷ Directive 2009/52/EC of the European Parliament and of the Council of 18 June 2009 providing for minimum standards on sanctions and measures against employers of illegally staying third-country nationals.

³⁸ Трапара, В., Липовац, М. "Европска агенција за управљање оперативном сарадњом на спољним границама Европске уније (FRONTEX) – механизми заштите, *Европско законодавство*, број 35-36, Београд, 2011, стр. 192-200.

³⁹ 2008/115/EZ.

биле су дужне да Упутство унесу у своје законодавство до 24. децембра 2010. године. Први извештај о спровођењу Упутства усвојен је у марту 2014. године. У главна подручја за даље деловање укључено је обезбеђење правилне примене Упутства, спровођење системских пракси које су у складу са основним правима, унапређење сарадње између држава чланица и јачање улоге FRONTEX-а. Европска комисија је такође 9. септембра 2015. године објавила Акциони план ЕУ о враћању који је месец дана касније потврдио Савет.⁴⁰

Делотворна сарадња са трећим државама на основу споразума о реадмисији такође представља значајне мере које су неопходне за спровођење ефикасне политике повратка.

Прописи о повратку представљају део Шенгенских правних тековина. Правилну примену прописа о повратку у државама ЕУ контролише Европска комисија организовање евалуационих посета.

Унапређење међу-агенцијске сарадње представља један од покушаја борбе против илегалних миграција. Циљ унапређења сарадње је стварање синергије између активности које агенције предузимају у области размене информација, преко ЕУ Контакт групе агенција о кријумчарењу миграната, посебно између Europol-а, Eurojust-а, FRONTEX-а, FRA, Serpol-а и EASO-а. У оквиру Еуропола основан је Европски центар за кријумчарење мигрантима, са циљем даљег развоја координисане и делтворне борбе против организованих криминалних мрежа које се баве кријумчарењем миграната.

ЗАЈЕДНИЧКИ ЕВРОПСКИ СИСТЕМ АЗИЛА

Од 1999. године Европска унија предузима мере у правцу стварања Заједничког европског система азила (CEAS) и унапређења нормативног оквира.

У периоду од 1999. до 2005. године усвојено је неколико правних аката којима се спроводи хармонизација заједничких минималних стандарда у области азила.

Упутство о привременој заштити⁴¹ из 2001. године предвиђа заједнички одговор ЕУ у случају масовног доласка расељених лица која не могу да се врате у земљу порекла. Упутство се односи на лица која су избегла са подручја у којем постоји оружани сукоб или локално насиље као и она лица које су у озбиљној опасности од системског или општег кршења људских права, или су жртве таквих повреда људских права. Масовни прилив људи може прогласити Савет квалификаном већином на предлог Комисије. Предвиђено је да нема индивидуалног проверавања да ли је реч о прогону. Привремена заштита у начелу траје једну годину, а може бити продужена на највише две године. Лица која уживају привремену заштиту имају право на подношење захтева за азил.

Европска комисија је у јуну 2008. године донела План политике азила,⁴² којим је предвиђено да развој Заједничког европског система азила почива на три стуба: већи

⁴⁰ COM(2015)453 final.

⁴¹ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof.

⁴² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic

степен хармонизације стандарда заштите усаглашавањем националних прописа држава чланица у области азила; делотворна практична сарадња; и повећана солидарност и одговорност између држава чланица ЕУ и између ЕУ и трећих држава.

Прописи ЕУ усвојени након доношења Плана политике азила, успостављају заједничке високе стандарде и јачу сарадњу како би се обезбедило да се тражиоци азила третирају једнако где год да подносе захтев за азил. Нови сет прописа обухвата:

- *Упутство о процедури за азил*,⁴³ донето у циљу успостављања правичнијег, бржег и квалитетнијег доношења одлука о азилу. Предвиђа се неопходна подршка тражиоцима азила са посебним потребама, како би објаснили свој захтев, као и већи степен заштите малолетних лица који су без пратње одраслих и жртава тортуре.
- *Упутством о условима за прихват*,⁴⁴ предвиђају се хуманији услови прихвата за тражиоце азила на територији Европске уније и поштовање основних права лица у питању. Такође, Упутством се предвиђа да се притвор може применити као последња мера.
- *Упутство о квалификацијама*⁴⁵ садржи критеријуме за давање међународне заштите. Овим актом предвиђа се унапређење приступа правима и мерама интеграције за кориснике међународне заштите.
- Измењена *Даблинска уредба*⁴⁶ успоставља одговорност државе чланице за испитивање захтева за азил. Успоставља се хијерархија критеријума за утврђивање државе чланице одговорне за поступање по појединачном захтеву за азил. Критеријуми се крећу од породичних околности, поседовања визе или дозволе боравка у држави чланици, до чињенице да ли је тражилац ушао легално или илегално у Европску унију. Искуство са претходним системом је показало потребу за бољим уређењем ситуације када постоји посебан притисак на капацитете држава чланица да прихвате већи број тражилаца азила. Тако се Уредбом предвиђа систем раног утврђивања проблема у националном систему азила или прихвата, како би се преузеле одређене мере пре него што ситуација прерасте у кризну.
- Измењена *EURODAC Уредба*⁴⁷ омогућава надлежним институцијама, под строго ограниченим условима, приступ ЕУ бази отисака прстију за тражиоце

and Social Committee and the Committee of Regions – Policy plan on Asylum an Integrated Approach to Protection across the EU; {SEC(2008) 2029} {SEC(2008) 2030}; Brussels, 17.6.2008 COM(2008) 360 final.

⁴³ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection

⁴⁴ Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection

⁴⁵ Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted.

⁴⁶ Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person

⁴⁷ Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the establishment of "Eurodac" for the comparison of fingerprints for the effective application of Regulation (EU) 604/2013 establishing criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person and on request for the

азила, како би се спречили или открили учиниоци озбиљног криминала, као што је тероризам. Када појединац поднесе захтев за азил, без обзира где се налази у ЕУ, отисци прстију се шаљу у EURODAC централни систем. EURODAC функционише од 2003. године, и показао се као успешан.

МИГРАНТСКА КРИЗА И БОРБА ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА

Тероризам представља претњу која не познаје границе и која може утицати на државе и људе без обзира где се налазилли. У том смислу Европска унија не представља изузетак. Након напада у Паризу у децембру 2015. године, постојале су претпоставке да ће се влада Француске позвати на "клаузулу солидарности" из члана 222.⁴⁸ Уговора из Лисабона, како би обезбедила узајму подршку. Неколико дана пре напада на Париз постојале су индикације да ће се на члан 222 позвати државе чланице које се налазе на југоистоку Европске уније, како би добиле помоћ у савладавању прилива избеглица. Клаузула солидарности је предвиђена како би се омогућило да државе ЕУ солидарно одговоре на различите проблеме у области унутрашњих послова који могу настати као последица проблема чији извор се налази ван Европске уније.

Недавне ситуације, када су се државе чланице ЕУ налазиле пред изазовом да се позову на члан 222 указују на одређене изазове у његовој примени. Крајем октобра, државе чланице ЕУ суочиле су се са проблемом пријема великог броја захтева за азил и немогућношћу процесуирања толиког броја, што је имало за последицу да мигранти и избеглице створе велики притисак дуж југоисточне границе ЕУ, уместо да део њих уђе на територију Македоније и Србије. Недостатак спољашње димензије "клаузуле солидарности", се појавило као изазов и приликом напада на Париз, када

comparison with Eurodac data by Member States law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes, and amending Regulation (EU) No 1077/2011 establishing a European Agency for the operational management of large-scale IT systems in the area of freedom, security and justice

⁴⁸ Члан 222 – "Ако је држава чланица жртва терористичког напада или природне непогоде или несреће проузроковане људским деловањем, Унија и њене државе чланице делују заједнички у духу солидарности. Унија користи сва расположива средства, укључујући војна средства која на располагање стављају државе чланице, да се:

(а) – на територији држава чланица спречи терористичка претња;

– демократске институције и цивилно становништво заштите од било којег терористичког напада;

– у случају терористичког напада држави чланици, на захтев њених политичких органа, помогне на њеној територији;

(б) држави чланици, на захтев њених политичких органа, помогне на њеној територији, у случају природне непогоде или несреће изазване људским деловањем.

2. Ако је држава чланица жртва терористичког напада или природне непогоде или несреће проузроковане људским деловањем, друге државе чланице јој помажу на захтев њених политичких органа. У ту сврху, државе чланице своје деловање усклађују у Савету.

3. Начин спровођења клаузуле солидарности од стране Уније утврђује се одлуком коју доноси Савет, на заједнички предлог Комисије и високог представника Уније за спољне послове и безбедносну политику. Савет одлучује у складу са чланом 31 став 1 Уговора о Европској унији ако та одлука утиче на послове одбране. О томе се обавештава Европски парламент.

За сврхе овог става и не доводећи у питање члан 240, Савету помаже Политичкобезбедносни одбор, уз подршку структура развијених у оквиру заједничке спољне и безбедносне политике, и одбор из члана 71, који му по потреби достављају заједничка мишљења.

4. Европски савет редовно процењује претње са којима се Унија суочава да би се Унији и њеним државама чланицама омогућило делотворно деловање."

су француске власти захтевале подршку за војну интервенцију ван граница ЕУ и позвале се на члан 42.7 Уговора о ЕУ ("одбрамбена клаузула").

Мигрантска криза и терористички напада су отворили дискусију да ли је клаузула солидарности прилагођена изазовима са којима се ЕУ суочава. И поред тензија, ни једна држава чланица се није позвала на члан 222. Комисија је реаговала на новонастале проблеме и у случају мигрантске кризе одобрила додатна средства Словенији за решавање ситуације на граници, као и додатне људске ресурсе. Активности Комисије су показали да је Механизам цивилне заштите (Civil protection mechanism - СРМ) адекватнији за примену у случају мигрантске кризе на Балкану, него клаузула солидарности, јер се односи и на треће државе.

Питање солидарности у Европској унији се отвара након великог притиска насталог мигрантском кризом, два терористичка напада на престонице држава чланица ЕУ, када је Европска унија већ исцрпљена финансијском кризом, ниском стопом привредног раста, високом незапослености, претњом изласка Велике Британије из ЕУ на референдуму у јуну. Криза са мигрантима у комбинацији са већ наведеним факторима доводи до растуће ксенофобије међу грађанима ЕУ и доводи до отпора према пријему миграната. Десничарске партије које јачају у државама чланицама ЕУ повезују мигранте са недавним терористичким нападима.

У ЕУ, ставови који се јављају у вези са миграцијама и тероризмом доводе у питање кључне принципе у уверења на којима почива Европска унија.

Шенгенски простор слободног кретања је већ нарушен под притиском миграната. Може се видети да државе чланице инсистирају на строжијој контроли путних исправа, виза и пртљага на својим границама.⁴⁹

Очекивало би се да како мигрантска криза, тако и претње од терористичких напада утичу на развој ближе сарадње у Европској унији, међутим, чини се да су кризе изазвале супротан ефекат.

На иницијативу Немачке, као корак у решавању мигрантске кризе, постигнут је споразум са Турском у марту 2016. године, према којем је предвиђено да Турска прими назад мигранте и избеглице, који су илегално прешли у Грчку. Европска унија се обавезала да ће примити избеглице из Сирије и то директно из Турске, а Турска ће добити од Европске уније значајна средства и убрзање преговора о чланству у Европској унији. Овакав споразум изазвао је негодовање у јавности, са једне стране из разлога јер доводи Европску унију у ситуацију да зависи од Турске, а са друге стране јер се омогућава убрзање процеса приступања Турске Европској унији у периоду када се у Турској нарушава независност правосуђа и слобода медија⁵⁰, као вредности на којима почивају државе ЕУ.

ЗАКЉУЧАК

Јасно је да ни једна држава чланица ЕУ не може сама да реши притисак великих миграција које се дешавају у протеклих неколико година. Агенда Европске комисије о миграцијама успоставља одговор Европске уније, комбинацијом унутрашњих и

⁴⁹ Поглед преко хоризонта: суочавање са избегличком и мигрантском кризом, Београдски фонд за политичку изузетност, Београд, 2016.

⁵⁰ Више у Матић, М. *Високи судски и тужилачки савет Турске*, Страни правни живот, 1/2015, стр. 185-199.

спољашњих политика, користећи капацитете ЕУ агенција и расположивих инструмената и укључујући све актере: државе чланице ЕУ и институције, међународне организације, грађанско друштво, локалну управу и партнере ван ЕУ.

Међутим, потребно је имати у виду да Европска унија и привреда држава чланица у великој мери почива на миграцијама. Уколико би у следећих 20 година престало усељавање у ЕУ, Европска унија би изгубила 11% радно активног становништва, број особа старији од 65 година у односу на број радно активних особа би се повећала са 28% на 44%, а удео младих радника (старости између 20 и 30 година) у радној снази ЕУ би се смањило за 25%.⁵¹ Из овога произлази да је Европа принуђена да нађе заједнички одговор на новонасталу ситуацију, као и да преиспита модел интеграције миграната у друштво, како би у њему потпуно учествовали и како би се спречило њихово регрутовање за терористичке нападе.

EU MIGRATION POLICY – FROM OPEN AND SECURE EUROPE TO BORDER CLOSING

In this paper author analyzed legal aspects of EU migration policy, as well as changes and adjustment to circumstances during last several decades. Although some positive results are accomplished in the area of free movements, establishment of Schengen area and regulation of certain migrant categories, there is a need to put additional efforts to improve EU legal framework in this area and to ensure migrants fundamental rights, as well as common EU response on crisis. Common EU migration policy was established in the Maastricht Treaty in 1992. EU competences and competences of EU institutions including competences of the EU Court of Justice in migration policy area were reformed by the Lisbon Treaty in 2007. In the paper author analyzed legal migrations, illegal migrations and asylum policy. In addition, challenges that EU and member states are facing with in identification of common approach on 2014 migration crisis are analyzed in the paper.

KEY WORDS: EU; migrants; politics; crisis; response

⁵¹ Fargues (ur), P. *Is what we hear about migration really true?: questioning eight stereotypes*, Migration Policy Centre, 2014.

МИГРАНТИ, КРИЗА И ЈАВНИ ПРОТЕСТИ¹

Нада Г. НОВАКОВИЋ*

У раду се указује на комплексност савремене глобалне кризе, миграција и јавних протеста. Њихово објашњење захтева интердисциплинаран приступ, а социолошка анализа и објашњење најважнијих карактеристика наведених појава су незаобилазни и нужни. Аутор полази од системске теорије друштва, по којој је данас на сцени развијени капиталистички центар, а на полу/периферији су друштва зависна од центра. Најважнији центри економске, финансијске, политичке и војне моћи су главни узроци светске кризе и масовних миграција становништва. Први део рада бави се најбитнијим димензијама светске кризе. У другом делу су описане миграције у 21. веку (узроци, динамика, ток и друштвене и културне последице). У трећем делу је анализа најважнијих узрока и последица јавних протеста грађана, политичких елита, представника над/националних институција за и против миграната. Истражују се и протести миграната против услова у којима траже своја права и (не)савладавају бројне препреке на путу до средине у коју имигрирају.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: криза; мигранти; неолиберална глобализација; протести; сиромаштво

1. УВОД

Разумевање суштине савремених миграција и мигрантске кризе у свету није могуће без трагања за њиховим дубљим и системским узроцима. Овде се полази од тезе да су оне производ система, тј. последица неолибералне глобализације и промена моћи најважнијих актера на геополитичкој мапи света. Стога се чини нужним истраживање кључних промена у структури савременог капитализма, његовој системској и глобалној кризи, које су допринеле и битним променама односа између најважнијих геополитичких субјеката. Социолошки приступ истраживању

¹ Текст је резултат рада на пројекту "Структурне друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских интеграција и глобализације" (број 179039), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, 2011-2014.

* Научни сарадник Института друштвених наука, Београд, e-mail: novakovic.nada@gmail.com

основних карактеристика глобалне кризе капитализма је само један од могућих. Он је нужан и комплементаран другим приступима (економском, историјском, политиколошком, антрополошком и др.) Постоје различита схватања њених узрока, карактера и динамике. Осврт на суштину и природу глобалне кризе помаже да се боље схвате најважније њене последице. Међу њима посебно се издвајају раст економских неједнакости, сиромаштва и незапослености. Оне се различито испољавају у центру капиталистичког система и у друштвима на његовој полу/периферији².

Овде се полази од тезе да су савремене међународне миграције и мигрантска криза детерминисане бројним факторима, међу којима посебан значај имају светска економска криза и нова подела геополитичке моћи. Оне здружено делују на миграције, тако да су оне природна последица тих процеса. Уместо униполарног света настао је вишеполарни, са новим актерима и односима моћи. Њихови интереси се сукобљавају и значајно утичу на динамику и ток светске економске, друштвене, политичке, моралне и мигрантске кризе. Садашње масовне интерконтиненталне миграције су једна од последица тих промена.

Социологија миграција настоји да опише, анализира и објасни најважније узроке, динамику, обим, типове и токове миграција. Важне су јој и последице миграција. Стога су за боље разумевање суштине и карактеристика савремених миграција (на глобалном, националном, локалном и нивоу појединца) важни и резултати истраживања демографије, економије, историје и политикологије. У тексту се анализирају најважнији облици, поводи, узроци јавних протеста против миграната и протести миграната током неколико последњих година трајања мигрантске кризе

2. НАЈВАЖНИЈЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Спорења међу истраживачима и обичним људима о природи, узроцима и последицама светске кризе не престају. Најчешће се користе следећи термини: светска финансијска криза, економска криза, друштвена криза, морална криза и сл. Различно се тумаче узроци, динамика и последице кризе и улога најважнијих субјеката који је "контролишу". Од њихових интереса и друштвене моћи зависе и најважније последице глобалне кризе. Овде се прихвата термин глобална економска криза. За објашњење њеног карактера нужан је интердисциплинаран приступ. Социолошки приступ настоји да опише, објасни и протумачи друштвену условљеност кризе и интересе (класне) њених најважнијих субјеката. Незапосленост, неједнакост и сиромаштво су неке од најважнијих последица кризе.

Међу домаћим и страним ауторима постоје огромне разлике у тумачењу узрока и карактера глобалне економске кризе³. На једној страни су они који глобалну кризу

² Овде се полази од теорије светског система коју је развио Имануел Волерстин (Immanuel Wallerstein). У центру капитализма су најразвијеније и економски, политички и војно најмоћнија друштва. Између њих и оних на полу-периферији постоји подела рада и моћи на штету других. То доводи до раста неједнакости, експлоатације и споријег напретка друштава полу-периферије. Wallerstein, I. *Does Capitalism Have a Future?*, Oxford University Press, новембар 2013.

³ Добар преглед схватања о светској економској кризи има у раду В. Вулетих, "Социолошки поглед на светску економску кризу", *Теме*, 1/2013, 11-31.

тумаче као природну последицу развоја савременог капиталистичког система и глобализације. На другој су истраживачи који сматрају да је реч о привременој кризи друштва, чије основне вредности уопште нису доведене у питање. Између тих крајности постоји мноштво гледишта о пореклу, ширини и динамици кризе. Огромне су разлике између радова у којима се почетак светске економске кризе повезује за јачање неолибералних тенденција капитализма, и других који сматрају да је одлучујући био крах финансијског сектора у првој деценији 21. века. Док једни аутори у новом интервенционизму државе виде коначно решење за економски раст и друштвени развој, други су склони да то тумаче као доказ инвалидности владајуће доктрине идеологије (неолиберализма) савременог капитализма.

На основу истраживања економиста, али не само њих, сазнајемо да су се економске и друштвене неједнакости током неолибералне капиталистичке глобализације повећале. Бранко Милановић је, на пример, мишљења да је раст доходних неједнакости повезан са настајањем глобалне економске кризе⁴. Томас Пикети (Thomas Piketty) је доказао да постоји раст неједнакости између оних који доходак стичу својим радом и других који имају капитал и наслеђено богатство⁵. Од укупног броја становника планете 0,7% становништва контролише 41% укупног богатства. При томе, 68%, светске популације или 3,2 милијарде људи, контролише свега 2% светског богатства.⁶ Неједнакости у материјалним и укупним друштвеним положајима појединаца, група и класа постоје и шире се у друштвима центра, али и полу/периферије капитализма. То су нормалне последице неолибералне глобализације.⁷

Порастао је и број незапослености, нарочито после 2008.године. У свету има 212 милиона незапослених, од чега је 75 милиона младих. Стопа незапослености 2013. године у ЕУ је била 10 у Шпанији 26,2, а у Грчкој 27,3. Незапосленост омладине (од 19-24 године) била је 20, у Шпанији 55,5 и Грчкој 58,3.⁸ Што је земља мање развијена и даље од капиталистичког центра виша је и стопа незапослености. Једно од решења нађено је у државном интервенционизму (спашавању финансијског сектора) и флексибилном тржишту рада. У темељима таквог схватања је вера да ће лакше отпуштање с посла довести до бржег налажења новог запослења, раста запослености и продуктивности рада. Искуства држава која су то применила (Енглеска, Ирска, Исланд) нису то потврдила.

Пораст неједнакости у расподели дохотка и богатства допринео је и споријем смањењу сиромаштва у свету. Према мерилима Светске банке у свету је сиромашна 1,2 милијарда људи (2 долара дневно), а још 2,2 милијарде је екстремно сиромашно (1,2 долара).⁹ Оно се спорије смањивало од стопе раста светског богатства. Криза је успорила раст производње у свету. Нарочито је низак и успорен економски раст развијених западних земаља (године 2011. био је 1,0, следеће 0,5, а 2013. године

⁴ Милановић, Б. *Богаташи и сиромаси: Кратка и необична историја глобалне неједнакости*, ЈП Службени гласник, Београд, 127-137.

⁵ Пикети, Т. *Капитал у XXI веку*, Академска књига, 2015., 330, 439.

⁶ Душанић, Ј. Б. "Неолиберализам и прерасподела богатства", *Национални интерес*, 1/2014, стр. 148.

⁷ Reinert, E. S. *Глобална економија: Како су богати постали богати и зашто сиромашни постају сиромашнији*, Чигоја штампа, Београд, 20.; С. Комазец, *Слом финансијске империје и нове стратегије финансијског капитала*, Београд, 2014.

⁸ Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#A_detailed_look_at_2014, 12.11.2015.

⁹ Шуковић, Д. *Неједнакости, незапосленост и криза*, Институт друштвених наука, Београд, 2013, 11.

0,3%).¹⁰ То је довело до раста сиромаштва најнижих класа и слојева како у развијеним друштвима тако и у земљама на периферији светског система. Раст неједнакости, сиромаштва и глади су препрека развоја и напретка и појединца и друштва. Последица тога су и, поред осталог, нове миграције становништва. Оне су подстакнуте и прерасподелом геополитичке моћи на глобалном и регионалном нивоу.

3. КАРАКТЕРИСТИКЕ МИГРАЦИЈА У 21. ВЕКУ

Миграције су током историје попримале различите облике испољавања и имале бројне друштвене, економске, демографске, културне и историјске узроке и последице. Савремене миграције се разликују од миграција у претходним епохама, а миграције у 21. веку имају своје специфичности у односу на раније. Социологија миграција данас се среће са значајним проблемима, међу којима се истиче невалидност досад најчешће коришћених концепата и приступа у истраживању миграција¹¹. Све то отежавају нови облици миграција, који су подстакнути глобалном економском кризом.

3.1. Тешкоће у одређивању основних појмова о миграцијама

Миграције значе кретање људи у простору¹². Они се селе у оквиру одређене друштвене целине (локалне средине, региона, националне државе, више држава), са намером да остваре неке своје циљеве. Лице које у томе учествује се, по правилу, назива мигрант. Уколико напушта земљу оно је емигрант, а ако се досељава у одређену земљу реч је о имигранту. Стога је основна подела миграција на унутрашње или спољне.¹³ Број миграната, начин, простор и време кретања се разликују, што утиче и на основне класификације миграција. Обично је реч о подели на: 1. мале и масовне миграције; 2. дневне, повремене, сезонске и трајне; 3. у оквиру државе, региона, континента и 4. добровољне и принудне. С обзиром на начин како прелазе границе миграције могу бити регуларне или законски регулисане и нерегуларне или незаконите. Узроци тога су различити, а крећу се у распону од трагања за новим економским условима живота и рада до бега изазваног политичким притисцима или изненадним еколошким катастрофама. Најчешће је реч о сложеном сплету фактора и околности који делују заједно и подстичу ова кретања људи.

Међународна организација за миграције (ИОМ) легалним мигрантом сматра лице које је у неку државу ушло по њеним законима. Ако тако није реч је о нерегуларном мигранту. Овај појам подразумева како лица која се незаконито нађу на територији конкретне државе, тако и сва лица која су у њу доспела нелегалним каналима (трговина људима). Према њима се успостављају посебне миграционе политике, које

¹⁰ Комазец, С. *ibid.*, 4.

¹¹ Силвија Межранић се залаже за трагање за новим приступима, теоријама и моделима у опису и објашњењу савремених миграција. С. Межранић, "Миграцијске актуалности, стање, проблеми, перспективе парадигми и истраживања", *MET*, 3-4/2003, 16.

¹² На латинском *migratio*, *migrare* значи кретање, селење, лутање

¹³ Више о томе М. Бобић и М. Бабовић, "Међународне миграције у Србији-стање и перспективе", *SVAROG*, 9/2014,

мање или више обавезује националне државе. К. Косер, на пример, користи термин ирегуларни мигрант. На основу својих истраживања међународних миграција закључио је: 1. "Међународне миграције више него икада раније интегрисане у глобалну економију" и 2. "У неким земљама се економски мигранти преко ноћи трансформишу у регуларне мигранте"¹⁴. УН процењују да у свету има више под 200 милиона миграната, међу којима је 86 милиона економски мигранти. Значајан је и пораст ирегуларних миграната. Има их око 60 милиона, од чега је половина у САД-у. Расељених миграната има преко 60 милиона. У структури становништва мигранти чине 3%, што је приближно и у САД и у ЕУ.

Економски мигранти су људи који из економских разлога (боље зараде, вишег стандарда живота) долазе у развијеније земље. Они то могу остварити легалним или законитим имигрирањем. Ако то не успеју да остваре многи су спремни да на недозвољене начине дођу у нове земље и укључе се у нерегуларну економију. Други начин да се дуже задрже у срединама имиграције је тражење међународне заштите или азила. Појам азила и лица које га тражи (азилант) није прецизиран од стране Међународне организације за миграције. Не постоји сагласности око термина, права ових лица, а нема ни јединствене политике азила. Обично је азилант лице које из политичких и безбедносних разлога тражи дозволу боравка земље у којој се нашло. За време док се та одлука доносе оно има правну заштиту и није незаконито у тој средини. У супротном случају следи, по правилу, повратак (и депортација) у земљу порекла.

Термин избеглице се најчешће користи да означи становништво које је због рата, или претњом ратом, напустило своје стално пребивалиште¹⁵. Одлука о томе може бити изненадна, али и дугорочно планирана, на месту и од стране фактора који су изван моћи појединца. Међународно право штити права избеглица, али само стицање тог статуса зависи од националне државе. Уколико је оваква миграција у оквиру исте државе онда је *реч о интерно расељеним лицима*. Поред избеглица, често називаних *прогнаним лицима*, и азиланата међународну хуманитарну заштиту траже и неке друге категорије становништва (чланови породица миграната, деца, студенти и други). Политике, средства и начини заштите се разликују од земље до земље и нема јединствених решења. Нема сличне политике миграција у ЕУ, мада је актуелна мигрантска криза формална овлашћења за тражења решења пренела на европске институције. У стварности одлуке доносе најмоћнији политичари из најразвијенијих држава.

3.2. Динамика и токови миграција

Крајем 20. века миграције становништва су постале масовне, а подстакнуте падом Берлинског зида. Основни правац кретања био је од истока ка западној Европи, од неразвијеног југа ка развијеном северу. У међународним миграцијама после 1989. године постојала су и враћања становништва у земље у транзицији, па и повремена добровољна исељавање у друге државе ван региона. Посебно масовно је било

¹⁴ Khalid Koser, "The Impact of Global Financial Crisis on International migration", *The Whitehead Journal of Diplomacy and International relations*, spring/Winter, 2010, 13, 14.

¹⁵ Милена Давидовић под термином избеглице подразумева све врсте "расељених", "прогнаних" "интерно расељених лица". В.М. Давидовић, "Величина, облици и последице присилних миграција становништва након распада Југославије", *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, 1-2/2007,34.

исељавање са територија некадашње, а ратом захваћене, СФРЈ. Мотиви и фактори миграција били су различити. Најчешће су то биле присилне миграције, у којем је узело учешћа више од 4,4 милиона грађана¹⁶. Један њихов део отишао је у развијене капиталистичке земље. Одредишта су била како некадашња усељеничка подручја (Америка, Канада, Аустралија), али и земље ЕУ. Према подацима статистике ОЕЦД-а 2000. године пореклом са подручја СЦГ било је 1064,6 хиљада лица, од чега је 11,9% имало више и високо образовање.¹⁷ Други емигрантски ток са подручја Југославије се односи на одлазак младе и све образованије радне снаге. Према проценама Владимира Гречића из Србије је од 1991. године емигрирало 300.000 најобразованијих грађана. После 2000. године интензиван је одлазак младих, са 2% на 15%.¹⁸ Иза њих остају демографска пустош и бројне ненадокнадиве економске и људске штете.

Други "талас" миграција био је подстакнут европским интеграцијама. Најпре је 2004. године примљено 10 чланица, а 2007. године и Румунија и Бугарска. Последња чланица је Хрватска (од 2014. године). Пред њихове грађане постављане су разне институционалне, правне и политичке препреке. Наиме, ЕУ се темељи на слободи кретања рада, капитала, људи и праву настањивања и пружања услуга. За нове чланице ускраћено је слободно кретање људи на дужи период (до седам година). Од тог система једино су одустале Велика Британија, Ирска и Исланд. Утврђивале су се квоте за улазак грађана и на тај начин се штитило домаће тржиште рада и средства за социјална давања. У суштини, политика ЕУ према мигрантима је неусклађена. То је омогућило Пољској, Словачкој, Чешкој и Мађарској да *ad hoc* мерама и својим законима воде политику често супротну интересима старих чланица ЕУ.¹⁹

Трећи "талас" миграција се поклапа са глобалном економском кризом, али је од 2011. године до данас посебно јак, масован и интензиван. Миграције су транснационалне и трансконтиненталне. Највећим су делом изазване ратним сукобима у Африци, Блиском истоку и у Азији. Ставови о најбитнијим узроцима су различити. Неки истраживачи сматрају да су се међународне миграције уклопиле у процесе глобализације.²⁰ Други су склони да као главне њихове узроке виде демографске и климатске промене. Има и тумачења миграција као последица бројних фактора, а посебно важни су геополитички интереси великих светских сила. Ови последњи "арапско пролеће" не виде као буђење народа и његову жељу за демократијом, већ као нову стратегију САД и Запада. Она се састоји у одржавању привида "неконтролисаног хаоса".²¹ Слично мишљење је и Александра Саше Гајића о рату у Сирији, одакле потиче највећи број миграната. По њему, реч је о поремећеној равнотежи моћи регионалних геополитичких играча на Блиском истоку и великих сила, које воде "посреднички рат".²² Међу садашњим мигрантима су и људи из

¹⁶ Подаци су Уједињених нација, В.: М. Давидовић, *ibid.*, 27.

¹⁷ Vorić, С. "Међународне миграције на Балкану од краја Хладног рата-општи преглед", *Миграције, кризе и ратни сукоби на Балкану с краја 20. века*, уред. Г. Ренеу, Друштво демографа Србије, DemoBalk, 2011, 9.

¹⁸ "Одлив мозга: Незапосленост и несигурност главни разлози одласка младих из Србије", <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:549798-Nezaposlenost-i-nesigurnost-glavni-razlozi-odlaska-mladih-iz-Srbije>, 25. 02. 2015.

¹⁹ Грегуровић, С. "Развој миграцијских политика у средњеисточним земљама чланицама ЕУ", *Razprave in gradivo – Treatises and Documents*, 56-57/2008, 258.

²⁰ Преодојевић-Деспих, Ј. "Ка разумевању детерминанти међународних миграција данас – теоријска перспектива", *Stanovništvo 1/2010*, 25.

²¹ Конатар, В. "Наличје "Арапског пролећа", *Култура полуса*, 25/2014, 276.

²² Гајић, А. "Грађански рат у Сирији-геополитички оквир", *Култура полуса*, 27/2015, 27/2015, 21.

земаља које нису у рату, што додатно отежава истраживање мигрантске кризе. Већина миграната креће се ка развијеним чланицама ЕУ, а на том путу среће се са проблемима у мање развијеним земљама капиталистичке полу/периферије.

4. МИГРАНТИ И ЈАВНИ ПРОТЕСТИ

Однос према мигрантима или странцима је детерминисан бројним факторима. Он зависи од политичких, културних, историјских, етничких, верских, расних и других обележја појединца и друштвене групе која мигрира, али и грађана у срединама у којима се тај процес дешава. Овде се укратко описују најважнији облици јавних протеста грађана, политичких елита и представника националних и међународних институција против миграција. Ту је и истраживање протеста миграната на путу од земље емиграције до жељеног одредишта.

Развијене капиталистичке земље Европе имају значајне демографске проблеме (становништво у демографској старости, све мањи контингент радног становништва, оптерећеност здравствених и других јавних фондова) које још дуго не могу да ублаже. Једна од последица спорог економског раста, кризе демократије и раста сиромаштва јесте успон десничарских партија и покрета. У Немачкој је 2014. године у Дрездену настао покрет Pegida.²³ У Француској је Национални фронт доживео успон на локалним изборима. У Грчкој живи милион странаца, а иселио се сваки четврти радно способни грађанин. Против миграција најактивнији је ултрадесничарски покрет "Златна зора". У Шведској је сличне оријентације "Шведска демократија", у Италији "Лига за север". Сличних партија и покрета има и у Холандији, Аустрији, Данској и Финској. Међу грађанима који су протествовали против мера штедње они су били све присутнији и у први план истицали борбу против миграната.²⁴ У Великој Британији и Француској су и пре актуелне мигрантске кризе донети закони којима су се ограничавала права страних студената након дипломирања. Они су морали да у кратком року напусте те земље. Све се правдало потребом да се на тржишту рада заштите домаћи грађани.

Сличних иницијатива и одлука било је и у другим земљама света. По свом значају издваја се иницијатива "Против прекомерне миграције". Покренула ју је десничарска "Партија швајцарског народа". Већина бирача изашлих на референдум (9. фебруара 2014. године), позитивно се о њој изјаснила.²⁵ Реч је о земљи која није чланица ЕУ, али веома сарађује са њом. Овим референдумом значајно је довела у питање ту сарадњу, али и доследност институција ЕУ у поштовању најважнијих права, слобода и принципа функционисања. Најкраће речено, грађани су у разним деловима света свој отпор миграцијама изражавали мирним окупљањима, али и грубим нападима на мигранте. Често су отпори долазили од стране власти, која је доносила нове законе и решења усмерена против странаца.

²³ Пегида је скраћеница за "Патриотски Европљани против исламизације оксидентга". Сваког понедељка протествује у Дрездену.

²⁴ Лига за север је постала највеће странка десног центра. На регионалним изборима у лето 2015. године освојила је 12,9% гласова. "Ренцијев дебакл на регионалним изборима у Италији" 2015. <http://mondo.me/a446790/Info/Cvijet/Rencijev-debakl-na-regionalnim-izborima-u-Italiji.html>, 10.06.2015.

²⁵ Ђеранић, Ј. "Швајцарски референдум о ограничењу миграција из ЕУ: Последице на односе између Швајцарске и ЕУ", *Страни правни живот*, 3/2014, 147.

4.1. Протести против миграната

Протести против миграната су били како на путу којим су пролазили мигранти тако и у срединама у које су стизали. Што је величина мигрантских колона била већа, захватала већа подручја и кретала се брже, то су отпори томе расли и били разноврснији. Препреке су постављали како обични грађани, тако и званични државни органи. Јавни протести су организовани на градским трговима, саобраћајницама и државним границама пре и након доласка миграната.

Поводи за протесте су били различити: од потребе показивања личног неслагања са миграцијама, преко најаве отварања центра за мигранте, до реакција на недозвољено понашање појединих група странаца. Посебан отпор и нетрпељивост изражавали су припадници десничарских покрета и партија у Немачкој, Аустрији, Француској, Холандији, Шведској и Финској. Они су јавно протествовали против уласка миграната, тражили смањење њиховог броја, отворено се залагали за њихово протеривање и са мигрантима се и лично обрачунавали²⁶. Противника миграција било је и у Енглеској, о чему сведочи и протест против доласка миграната тунелом испод Ламанша. У Доверу су протествовали десничари, али и грађани који су били солидарни са мигрантима.²⁷ У Калеу, на улазу у тунел испод Ламанша протествовали су мигранти. Од јуна до августа 2015. године десет их је погинуло у покушају да дођу у Енглеску²⁸. Нешто касније становници тог града су демонстрирали улицама Париза против миграната. У Немачкој је десничарски покрет Пегида истовремено почетком јануара 2015. године организовао протесте у више градова и земаља против исламизације и имиграције²⁹. У Финској су протествовали против отварања центра за мигранте, са паролом: "Ислам ће нас уништити".³⁰ Шведска се спрема и да депортује 80.000 миграната.³¹ У Берну, Братислави, Варшави и још неким градовима били су 6. 02. 2015. године масовни протести против исламизације Европе. Демонстранти су се позивали и на сличне ставове политичара.³²

На антимигрантским протестима широм Европе нашле су се и следеће пароле: "Чији је дом Европа?", "Не исламу, "Извините, без муслимана", "Затворите границе", "Избеглице уништавају Европу" итд. Када такве ставове изнесу јавне личности онда оне имају утицај на грађане. По утицају се издваја мишљење немачке премијерке Ангеле Меркел. Она је 2010. године изјавила да је мултикултурализам "неславно пропао", а пет година касније "Мултикултурализам води према паралелним

²⁶ Лига за Север је од премијера Матео Ренција тражила ограничење прекомерне миграције, а скоро је изразила незадовољство због политике ЕУ, европских финансија и надмоћи Бриселске администрације, <http://www.pressonline.rs/svet/globus/354270/italija-protesti-protiv-rencija.html>, 01.03.2015.

²⁷ "Сукоби у Доверу: "Пала крв у Енглеској због миграната", <http://www.alo.rs/pala-krv-u-engleskoj-zbog-migranata/32163>, 31. 01. 2016

²⁸ "Мигранти у Евротунелу: Договор Француске и Британије о избегличкој кризи", <http://www.blic.rs/vesti/svet/migranti-u-evrotunelu-dogovor-francuske-i-britanije-o-izbeglickoj-krizi/jtswfhs>, 23.11.2015.

²⁹ "Протести широм Немачке: Масовни протести против исламизације Европе", "Протести широм Немачке: Масовни протести против исламизације Европе", 07.01.2015.

³⁰ "Протест у Финској против отварања центра за избеглице", <http://www.blic.rs/vesti/svet/protest-u-finskoj-protiv-otvaranja-centra-za-izbeglice/bqm5zvz>, 17.12.2015.

³¹ "Шведска планира да протера 80.000 тражилаца азила", 28.01.2016, <http://www.politika.rs/sr/clanak/348043/Cvedska-planira-da-protera-80-000-trazilaca-azila>

³² "Источна Европа устала против миграната", <http://www.vesti-online.com/Vesti/Cvet/550642/Istocna-Evropa-ustala-protiv-migranata>, 15.03.2015. Чешки председник Земан је изјављува: "Мигрантска криза у Европи ни у ком случају није спонтана, већ је плански организована инвазија", "Миграција није никакво људско право", "Ми смо овде код куће".

друштвима и стога остаје животна лаж".³³ Определила се за политику "отворених врата" и у земљу пустила милион миграната. Премијер Мађарске Виктор Орбан је био далеко радикалнији према мигрантима. Он је отворено заступао антимигрантске ставове, користио полицију војску против миграната и подигао жичану ограду према Србији. Поопштрио је закон о азилу и убрзао депортацију илегалних имиграната. Јавно је рекао: "Сачуваћемо Мађарску за Мађаре, имигранти су терористичка претња".³⁴

У земљама на југу Европе, у које долазе мигранти копном и морем. У Италију су стизали из Африке, а у Грчку и са Блиског истока. Посебно тешко било је на острву Лезбосу. Многи имигранти су умирали, па није било места за сахране. То је био повод за протест лекара хитне помоћи., јер им је смањила средства за прековремени рад.³⁵ Протеста је било и у земљама Балканске руте. У Србији су на пример отворено против њих наступили у Боговођи, Младеновцу, Обреновцу.³⁶ Први су им ускратили боравак, други били против доласка, а трећи блокирали пут и запалили бараку за њихов смештај. Политичари на Балкану су зависни од развијених чланица ЕУ, па су се међусобно сукобљавали а првима додворавали. У јесен 2015. године дошло је до малог "царинског рата" између Србије и Хрватске.³⁷ Најзад, вреди поменути да је у многим местима у Европи било и протеста и разних облика подршке мигрантима. Они су били ређи, краће трајали, са мање учесника и мање ефикасни него протести против миграната.

4.2. Протести миграната

Протести миграната су били више спонтани него организовани. Они су били на саобраћајним путевима, државним границама, мору, на отвореним јавним просторима и у објектима где су их локалне власти смештале. Некад је то било мирно окупљање, а многе чешће јавно протестовање лоших услова смештаја, непоштовања основних права, примене силе од страна појединаца и државних органа. Многима је претило депортовање, па су били спремни на радикалније облике изражавања незадовољства. Забележени су и случајеви самоповређивања³⁸ Појединачни и групни напори да се пређу државне препреке су имали и своје жртве. Неки од њих су хапшени, страдали на граничним прелазима или штрајковали глађу³⁹. Посебно тешко било је на југу Италије и Грчке, где су долазили и морским путевима. У строго

³³ "Ангела Меркел: Мултикултурализам је лаж, избјеглице требају прихватити њемачке вриједности", <http://radiosarajevo.ba/novost/210232/angela-merkel-multikulturalizam-je-laz-izbjeglice-trebaju-prihvatiti-njemacke-vrijednosti>, 26.12.2012.

³⁴ "Мађарски премијер Орбан управо одржао врло мрачан говор против имиграната", <http://www.telegram.hr/politika-kriminal/madarski-premijer-orban-upravo-je-odrzao-jedan-vrlo-mracan-govor-protiv-imigranata/>, 25.07.2015.

³⁵ "На Лезбосу нема више места за сахрањивање миграната", <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/2091559/Na+Lezbosu+nema+vi%C5%A1e+mesta+za+sahranjivanje+migranata.html>, 09.01.2016.

³⁶ Рудић, "Политичка позадина протеста у Младеновцу: Удружени против миграната", <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1271607&print=yes>, 15.03.2014.

³⁷ "Граница Хрватске и Србије затворена са обе стране", <http://www.slobodnaevropa.org/content/granica-hrvatske-i-srbije-zatvorena-s-obe-strane/27267183.html>, 12.05.2015.

³⁸ Штрајком глађу мигранти су се борили за боље услове смештаја, брже регулисање потребних докумената за боравак у земљи, против депортовања и затварања државних граница. Један такав штрајк био је у центру (11.11.2015) затвореног типа у Драхоњцу (Чешкој), где су се три мигранта-штрајкача глађу и самоповређила. "Чешка: Мигранти штрајкују глађу, сјеку руке у знак протеста", <http://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Ceska-Migranti-strajkuju-gladju-sjeku-ruke-u-znak-protesta/335984>, 11.12.2015.

³⁹ "Италија: Мигранти траже боље животне услове", <http://www.avaz.ba/clanak/192258/italija-migranti-traze-bolje-zivotne-uslove?> 28.09.2015

чуваном затвору-центру у Риму четворица миграната су ушили усне у знак протеста што су ту предуго.⁴⁰ У Милану су блокирали главни пут, тражећи документа за привремени боравак и дозволе за рад. Са њима се полиција жестоко обрачунавала.⁴¹ На грчком острву Лезбосу није било места ни за сахране миграната, па је због тога протествовала и хитна помоћ.⁴² Мигранти су угрожавали и међународне саобраћајнице. У јесен 2015. године 2000 миграната је блокирало пругу између Македоније и Грчке, а неки су били спремни на штрајк глађу.⁴³ Укратко речено, многи од њих преживљвали су разне облике насиља од домаћег становништва и од државних органа. Само страх од прилика из којих су емигрирали терао их је даље ка одабраној земљи.

Понашање државних и међународних институција према мигрантима је било неусклађено, интересно обојено, без већих координација и поштовања закона и права миграната. До изражаја је дошао сукоб националних интереса и ширих регионалних. У ЕУ се то огледало као сукоб између Мађарске, Пољске и Чешке, које су водиле рестриктивне и антимигрантске политике и западних чланица те заједнице. На западу Европе су национални интереси превагнули над институцијама одлучивања. Доношени су *ad hoc* одлуке, измене закона и заобијена правила одлучивања. У томе су предњачили политичари Француске и Немачке, који су миграције искористиле за решавање важних домаћих проблема. Једни су инсистирали на смањењу социјалних давања новим грађанима, а други решавали проблеме на тржишту рада и демографског дефицита. У том процесу често су заобијене званичне институције одлучивања у појединим државама и на нивоу ЕУ. Страдала је и демократија, али и многе заједничке вредности, међу којима и солидарност. Највећу штету имали су мигранти који нису могли да се крећу и остваре основна права. Трагичну судбину имали су они који су губили животе на мору, а потом мигранти које су на силу депортовали. Подизање, зидова, жичаних ограда, забрана уласка, сегрегација као у логорима и насилног враћања појединаца су показатељ одсуства солидарности, правде и толеранције. То не води трајнијим решењима криз, а додатно угрожава старе и нове мигранте.

Однос државних органа према мигрантима био је различит. Преовладавала је употреба силе, од сузавца, димних бомби, хапшења, водених топова, до употребе ватреног оружја. У најсложенијим ситуацијама полицији се прикључивала и војска, штитећи границе националне државе и "спољне границе" Европе. Иста средства које је примењивао Виктор Орбан, само нешто касније, користиле су и друге државе. Рестриктивне и радикалне мере према мигрантима додатно је разоткрио слабости ЕУ, успорио мигрантске токове и вишеструко отежао положај миграната.

Досадашњи покушај решавања мигрантске кризе (одређивањем квота за прихват миграната, давањем материјалне помоћи мањим земљама, преговарањем са Турском о враћању избеглица) само су доказ разједињености ЕУ, сукоба

⁴⁰ "Италија: Имигранти ушили усне из протеста", <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20131222/500/500.html?id=25208977>, 15.04.2014.

⁴¹ "Хаос у Италији: Мигранти блокирали пут и сукобили се са полицијом", <http://www.naslovi.net/2015-08-25/telegraf/haos-u-italiji-migranti-blokirali-put-i-sukobili-se-sa-policijom-u-milanu-video/16051113>, 25.08.2015.

⁴² "Потресно: Лезбос нема више места за сахрањивање миграната", <http://www.blic.rs/vesti/svet/potresno-lezbos-nema-vise-mesta-za-sahranjivanje-migranata/zzqv2x7>, 10.12.2015.

⁴³ Више од 2000 миграната блокирало пругу између Македоније и Грчке", <http://www.newsweek.rs/svet/63054-vise-od-2000-migranata-blokiralo-prugu-izmedju-makedonije-i-grcke-foto.html>, 01.12.2015.

интереса великих сила и краткорочног су карактера. Они не воде системском уклањању узрока миграција, јер су њени најважнији узроци на глобалном нивоу тј. у структурама и интересима најмоћнијих економских, војних и политичких сила. Према мишљењу Бранка Милановића за настанак актуелне кризе битни су економски, демографски и политички фактори. ЕУ је продубила кризу и нема идеју, стратегију и политику да је реши. Стога се он залаже за мултиратерални приступ.⁴⁴ Најважнији актери који стварају и (не)контролишу кризу за сад не показују такву спремност, већ су одлучни у заштити својих стратешких интереса. Највеће жртве тога је већина миграната.

5. ЗАКЉУЧАК

Осврт на најважније особености глобалне економске кризе се показао као нужан у трагању за најважнијим одговорима на питања: зашто су данас међународне миграције масовне и како на њих реагују грађани, државне институције и наднационалне организације? Изражени степен (не)солидарности са мигрантима у значајној је мери резултат промена што је изазвала глобална економска криза. Истакнута је подела света на развијени Север и неразвијени Југ, али и изразито ширење неједнакости у земљама центра и капиталистичке полу/периферије. Последице кризе су и масовна незапосленост и сиромаштво, нарочито на периферији система.

Нова прерасподела моћи на геополитичкој мапи света обележила је крај 20. и прве деценије 21. века Уместо униполарног света настаје вишеполарни, у којем све важнију улогу има економски и војни успон Русије, Кине, Индије и других чланица BRIKS-а. На ово центар капитализма (САД, Јапан, ЕУ) реагује новим војним интервенцијама, на великим површинама богатим нафтом и другим сировинама. Масовне миграције су једна од најкрупнијих последица тих процеса, често представљених као сукоб вера, култура и цивилизација. У поменуте сукобе уплетени су бројни интереси домаћих, регионалних и светских центара моћи, који преко миграција, из земаља у којима се воде и "посредни" ратови, остварују своје краткорочне и стратешке интересе. Од њих у највећој мери зависе масовност, величина и правци миграција и начини решавања садашње интерконтиненталне мигрантске кризе.

Бројни су облици изражавања (не)солидарности са мигрантима. Овде су наведени и описани неки од најважнијих протеста против миграната у земљама капиталистичког центра и онима које припадају његовој полу/периферији. На то су протествовали и мигранти, без моћи да битније утичу на свој положај. Досадашњи покушаји решавања проблема и последица мигрантске кризе у свету су парцијални и краткорочни. Њихов дomet, последице и одрживост зависе од друштвене моћи и геостратешких интереса субјеката који су у то на разне начине умешани.

⁴⁴ Branko M.: "Rešenje za migrantsku krizu u Evropi", <http://pescanik.net/reshenje-za-migrantsku-krizu-u-evropi/>, 20.08.2015.

MIGRANTS, THE CRISIS AND PUBLIC PROTESTS

The paper points to the complexity of the global crisis, migration and public protests. Their explanation requires an interdisciplinary approach, a sociological analysis and explanation of the most important characteristics of such occurrences are unavoidable and necessary. The author starts from the system theory of society, that he is now on the scene developed capitalist center and the semi / periphery societies are dependent on the center. The most important centers of economic, financial, political and military power are the main causes of the global crisis and mass migration of the population. The first part deals with the most important dimensions of the global crisis. The second part is described migrations in the 21st century (the causes, dynamics, current social and cultural consequences). The third part is an analysis of the most important causes and effects of public protests of citizens, political elites, representatives of over / national institutions for and against migrants. Research is also Migrants protest against the conditions in which, claim their rights and (not) overcome many obstacles on the way to the environment in which they immigrate.

KEY WORDS: crisis; migrants; neoliberal globalization; protests; poverty

ТЕРОРИЗАМ КАО СРЕДСТВО ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ИНТЕРЕСА: ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ИСЛАМСКОГ РАДИКАЛИЗМА И РЕДИСТРИБУЦИЈА МОЋИ НА МЕЂУНАРОДНОЈ СЦЕНИ

Марина РАГУШ*

Двадесетпрви век прети да измени слику света, на начин који у перспективи може да произведе врло дуг период нестабилности и потпуно неизвесну будућност. Више фактора утиче на, сада све видљивију, ближу и даљу перспективу: од економских, и социјалних, до померања политичког спектра ка екстремним половима, било левице или деснице. За нас и нашу тему је од интереса појава која по својој географији и стратегији све више добија глобалне размере јесте радикализација Ислама. Следствено томе, и терор као средство за постизање политичко-религијских циљева.

Овај рад је за свој фокус поставио савремену форму тероризма која служи у геополитичким циљевима и као такав, данас потписује верски, социјални и економски инжењеринг света. Како је дошло до радикализације Ислама; ко је и у каквом интересу иницирао нешто што данас препознајемо као пројекат Исламског калифата-питања су којима ће се овај рад бавити у настојању да представљену тезу у којој се тероризам представља геополитичким средством које за циљ има (поновну) редистрибуцију моћи на међународној сцени.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: тероризам; радикални Ислам; Ал Каида; Исламска држава; Сједињене Америчке Државе; Европска унија

1. УВОД

Теоретске одреднице тероризма, до сада, указују на чињеницу да је овај појам деценијама међу нацијама изазивао разилажења и супротне приступе на који начин тероризам треба да се дефинише. И, изнад свега, кога можемо назвати терористом. Рекло би се осетљиво међународно политичко питање. Међутим, и наука није

* Саветник Института за истраживање српских страдања у XX веку, Београд

прошла боље. Наизглед концептуално јасан термин, постао је теоријски скоро немогућим за проналажење универзалне дефиниције којом би се описао акт (терора), дефинисао терористичким а његови починиоци сврстали у терористе. Временом варијабле су се толико усложњавале да је просто и немогуће дати универзалну дефиницију појма "тероризам".

Екарт Зимерман с правом узима минималну дефиницију тероризма јер најпрецизније одређује феномен који категорише у: 1. политичко-идеолошки; 2. етно-националистички; 3. религијско-политички; 4. међународни, и 5. појединачни тероризам.¹ Форме тероризма, неретко се преплићу чинећи хибриде али за боље разумевање као и саму диференцијацију облика терористичког деловања, Зимерман узима варијабле које су сугерисане у литератури из различитих области и тако их поставља у разматрање на "четири нивоа: индивидуални, групни, макро план државе или друштва, и на међународни, глобални ниво."² "Постоји више од двеста дефиниција тероризма" истиче Зимерман "али суштински елементи корисних дефиниција су: тероризам (1) значи страх, насиље и утеривање страха углавном код цивила, (2) како би се утицало на понашање политичких лидера и натерало их да ураде оно што иначе не би."³

Ланијер Брнс такође указује на потешкоће дефинисања појма тероризма и у свом раду се бави "радном дефиницијом" тероризма фокусирајући се пре на семантику него на политичке изјаве.⁴ Прегледом данашњих дефиниција појма "тероризма", од разних речника, преко институционалних покушаја и политичких жустрих дебата које су често завршавале конфликтом између безбедносних служби и организација за заштиту људских права до међународних резолуција, конвенција, препорука и мишљења,⁵ Брнс резимира да су сви ови покушаји дефинисања само покренули све већи број питања. Ипак, у најширем могућем смислу сви они "тероризам дефинишу као противзаконити, насилан чин (или претњу) против људи (или имовине) како би узбунили непријатеље у корист својих политичких (или идеолошких) циљева."⁶

Уколико, би ово било и најшире схватање појма тероризма, а за нашу тему морамо додати религијски аспект, онда би терористички чин актом насиља требало да пошаље религијску поруку и тако оствари свој верски циљ. "Надаље," тврди Брнс "организационе (институционалне) дефиниције се више баве правним нормама и одговарајућом равнотежом између безбедносних мера и грађанских слобода. Уопште, оне се фокусирају на незаконите (криминалне или насилне) акте (или претње) које имају намеру да убију (или киднапују, повреду, униште) цивиле (или имовину која укључује привредну структуру) и да присиле владе да донесу политичке промене."⁷ Међународне организације, од Уједињених нација до комисија Европске уније, опредељују терористичке акте према кршењу утврђених норми из резолуција и конвенција. Оне се разликују и допуњују, како и временски контекст

¹ Zimmerman, E. "Forms and Causes of Political Terrorism: What Do We Know?", 21st International Political Science Association World Congress, Santiago, Chile, July 12-16, 2009. 1.

² Ibid.

³ Zimmerman, E. "Forms and Causes of Political Terrorism: What Do We Know?", 21st International Political Science Association World Congress, Santiago, Chile, July 12-16, 2009. 3.

⁴ Брнс, Л. "Toward a Contemporary Definition of Terrorism", Forum on Public Policy, 2011, 1.

⁵ Брнс, Л. "Toward a Contemporary Definition of Terrorism", Forum on Public Policy, 2011, 2-8.

⁶ Ibid, 8.

⁷ Ibid,.

налаже додајући бројне варијабле у односу на средства које терористи и њихове организације бирају у датом моменту у односу на ефекат који желе да постигну.

Овај рад нема намеру да се бави појмом тероризма, еволуцијом његових форми нити покушаја дефинисања. Напротив, фокус овог рада јесте измештен из доминантног наратива. Овде желимо да покажемо да је тероризам какав данас имамо на делу, са својом сада већ глобалном компонентом, геополитичко средство у постизању империјалних циљева. Нарастао из наслеђа Хладног рата, израстао из некада униполарног света који је поредак ствари у свету дефинисао као Нови светски поредак с центром у Вашингтону-радикални Ислам, или (овај пут) последња Сунитска револуција, данас прети да мапира пут калифату чије границе дефинише бруталним терором, циљеве остварује уз огромне финансијске приходе којима врши мобилизацију широм света користећи савремена средства комуникације и представља глобалну претњу за коју је данас потпуно неизвесно када и како ће се окончати.

2. МУЦАХЕДИНИ, АЛ КАИДА И ИСЛАМСКА ДРЖАВА

Када је осамдесетих година прошлог века Совјетски Савез тврдио да су муцахедини у Авганистану геополитичко средство Сједињених Америчких држава, нико са западне стране није желео да поверује у ове тврдње. Уместо тога уследиле је права баражна медијска ватра против "совјетске пропаганде". Како је проток времена најбољи судија, данас поуздано знамо да је Централна обавештајна агенција (ЦИА) САД била у савезу с Муцахединима, како би (1) испровоцирали Совјетску интервенцију у Авганистану и (2)гу их задржали довољно дуго. Таман онолико колико је било потребно да се светска сила уруши. Иако је према неким изворима, који чине званични део историје, савез ЦИА и Муцахедина почео после интервенције СССР-а, дакле током осамдесетих, овај дијаболнични пакт почео је много раније: "Према званичној верзији историје, помоћ ЦИА упућена Муцахединима почиње током осамдесетих. Односно, пошто је совјетска војска извршила инвазију на Авганистан, децембра 1979. године. Али реалност, чувана као строга тајна до сада, је потпуно другчија. Председник (Џими) Картер је 3. јула 1979. потписао прву Директиву о тајној помоћи противницима про-совјетског режима у Кабулу"⁸, рекао је у интервјуу за француски лист "Le Nouvel Observateur" тадашњи саветник за националну безбедност председника САД, Картера, Збигњев Бжежински.

"Тог дана послао сам белешку Председнику у којој му објашњавам свој став да ће ова помоћ да индукује совјетску војну интервенцију,"⁹ рекао је Бжежински. Када су га новинари питали да ли данас жали због тога, одговорио је: "Жалим због чега?! Та тајна операција, била је сјајна идеја. За циљ је имала да увуче Русе у авганистанску замку и ви желите да жалим због тога?! Дана када су Совјети званично прешли границу, писао сам председнику Картеру "Сада имамо прилику да СССР-у дамо њихов Вијетнамски рат. И, заиста, скоро десет година, Москва је морала да води рат који влада није могла да подржи. То је био сукоб који је водио дестабилизацији и коначној пропасти совјетског царства"¹⁰, одговорио је Бжежински. Иако је операција

⁸ Интервју Бжежински, 3. *Oui, la CIA est entrée en Afghanistan avant les Russes...*, за "Le Nouvel Observateur", Јануар 15-21, 1998.

⁹ Ibid.,

¹⁰ Ibid.,

дала подршку исламским фундаменталистима и савет будућим терористима, Бжежински ју је сматрао оправданом. Свој интервју закључио је питањем "Шта је важније за светску историју? Талибани или пропаст Совјетске империје? Неко зауздавање Муслимана или ослобађање централне Европе и крај Хладног рата?"¹¹

Овај тајни савез као наслеђе Хладног рата, такође је касније детаљно документован у бест селерима Роберта Драјфуса "Devil's Game" и Стива Кола "Ghost Wars". Није прошло много од ове операције, појавио се нови феномен терора – Ал Каида. Убрзо после ње и Исламска држава Ирака и Леванта, данас познатија као Исламска држава. У чланку за британски Гардијан, Ендрју Вондер 2008, даје приказ историје терора Ал Каиде од 1988-2008. Вондер указује да је Ал Каида настала 11. августа 1988. године током састанка бин Ладена, Завахирија и др Фадла у Пешавару (Пакистан). "Стварање групе" пише Вондер "спаја изванредно саудијско богатство, стручност дугогодишњег египатског борца и филозофске основе цихада које потписује каирски интелектуалац."¹² Седмог августа 1990. америчке снаге долазе у Саудијску Арабију због припрема за први Заливски рат. Бин Ладен нуди своје Муцахедине за одбрану краљевства од Садама Хусеина. Годину дана касније, Ладен јавно напада краљевску породицу, напушта Саудијску Арабију и одлази за Судан где почиње припреме за нападе. Први бомбашки напад Ал Каида извршила је годину дана касније, а већ 26. фебруара 1993. године Ал Каида потписује напад на Светски трговински центар у коме при експлозији бомбе са пола тоне експлозива, погинуло шесторо и рањено око 1000 људи.

Из године у годину следили су Ал Каидини терористички напади. Јуна 2001. бин Ладенова Ал Каида званично се спаја са Завахиријевом ал-Џихад терористичком групом. Једанаестог септембра 2001, на територији САД извршен је незапамћен терористички напад, у коме је погинуло 2 974 људи.¹³ Тадашњи председник Џорџ В. Буш отпочиње кампању "рат против терора". САД врше инвазију на Авганистан. Анализом садржаја новинских чланака разних експертских група, примећују се извесна неподударња у утврђивању порекла и развоја терористичких организација попут Ал Каиде и ИСИЛ-а, касније Исламске државе, која тек покрећу бројна друга питања. Међутим, појавом Викиликса, афера са објављивањем инсајдерских информација из Пентагона (Бредли Менинг) и других обавештајних структура како САД тако и Европе, чини се да је све теже дубоко закопати у архивама онај незванични део историје, који деценијама касније (по отварању архива) пружа целовиту слику околности и догађаја који су уздрмали свет.

Стенфорд универзитет (Калифорнија, САД) приредио је мапирање Исламске државе. Према њиховим налазима, група је активна од 2002. године, када 28. октобра 2002, припадници Џамат ал-Џихада (Jama'at al-Tawhid wa'l Jihad) касније Ал Каида Ирака и потом ИСИЛ, убијају официра УСАид-а Лоренса Фолија испред његове куће у Јордану. Исламска држава, како тврди Стенфорд, такође позната и као Исламска држава Ирака и Леванта (ИСИЛ) је салафистичка организација у Сирији и Ираку чији циљ је успостављање калифата. Почеци групе везују се за Абу Мусаба ал-Заркавија који почетком 2000, почиње с војном обуком припадника исламске екстремистичке групе. Његови "војници" убрзо постају и главни учесници у побуни током америчке окупације Ирака. У почетку под именом Jama'at al-Tawhid wa'l Jihad,

¹¹ Ibid.,

¹² Вондер, Е. *A history of terror: Al-Qaeda 1988-2008*, "Гардијан", 13. јул 2008. године.

¹³ Ibid.,

затим као Ал Каида Ирака. Због отпора од стране ирачког становништва и повећаних мера безбедности америчких трупа, група је престала с радом до 2011, када почиње да интезивира своје деловање. Током сиријског грађанског и секташког рата, постаје Исламска држава Ирака и Сирије. Профил групе мењао се кроз три различита периода: почиње са стварањем групе (Заркави) па до 2006, односно до смрти Заркавија. Тада група мења назив у Ал Каида Ирака. Повлачи се у периоду 2006-2011, када мења назив у ИСИЛ или Исламска држава.

Терориста Заркави, пореклом Јорданац, радикализовао је своју идеологију у затвору где је служио казну због поседовања дроге и сексуалних преступа. Касних 80-их одлази у Авганистан, али с обзиром да се рат ближио крају одлази у Пакистан (Пешавар) и ту ради на црном тржишту. У Пакистану прихвата салафистичко учење под туторством екстермисте шеика Абу Мухамеда ал-Магдишија. Одлази у Јордан и због завере уперене против династије Хашемита ухапшен је и у затвору проводи до 1999, када је актом о општој амнестији био пуштен. Изјаве које је давао из затвора привукле су пажњу бин Ладена. До сусрета је наводно дошло по ослобађању Заркавија. Међутим, о односу бин Ладена и њега постоје бројне контраверзе, тако да праву истину сада скоро немогуће утврдити. Оно што је извесно јесте да су постојале бројне несугласице око тога шта су "легитимне мете" група. Заркави је за своје мете дефинисао блиског непријатеља попут Израела и Јордана, док је Ал Каида за мете видела "удаљеног непријатеља", или САД. Неки извори тврде да бин Ладен никада није веровао Заркавију, али да га је на крају убедио значајном количином новца. Заркави је тако обучавао између 2000 и 3000 салафиста. Ипак, сукоби су остали на тактичком нивоу. Неретко је руководство Ал Каиде критиковало Заркавија због операција које је проводио, а он је заузврат игнорисао наредбе врха Ал Каиде. Тако долази у сукоб са Ајманом ал Завахиријем, који је био један од вођа Ал Каиде у времену бин Ладена и који је инсистирао да Завакири промени тактику и побољша односе с ирачким властима. То се, наравно, није десило.

После Заркавијевој смрти, на његово место 2006, долази Абу Ајиб ал Масри, бомбаш из Египта обучавањем у Авганистану. Иако су многи обавештајни аналитичари веровали да ће смрт Заркавија да обогати организацију - десило се супротно. Масри јача организацију, у Ираку поставља Абу Умара ал Багдадија. Обојица гину 2010, пошто је организација десеткована интервенцијама локалних безбедносних снага (2008) и интервенцијом САД која 2009 проналази око 100 000 локалних Сунита који ће се борити против Ал Каиде. Абу Бакр ал Багдади преузима вођство и успева током 2012 и 2013 да поново ојача организацију и она од јануара 2012 до данас доживљава своју експанзију.¹⁴ То је званични део историје терора и самог порекла и трансформације терористичке организације данас познате као Исламска држава.

У неочекиваном заокрету ангажованог извештавања о ситуацији на Блиском Истоку, Вашингтон пост 2006. објављује чланак из кога, на основу процурелог војног документа, сазнајемо да је легенда о Заркавију настала у кухињама тамних коридора моћи Беле куће и Пентагона. Наиме, према писању овог утицајног америчког листа, Заркави и његов значај били су фабрикација пропагандне машинерије која је желећи да се локално становништво обрачуна са терористима у њиховим редовима, измислила причу о значају Заркавија и тако довела у заблуду локалну публику и не само њих. Пропаганда се убрзо прелила на амерички и читав међународни медијски

¹⁴ The Islamic State, Стенфорд, доступно на: <https://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1>

простор, чак и на поједине високе чиновне америчких јединица који "нису имали сазнања" о томе да је цела прича о значају и утицају Заркавија у ствари подметнута!¹⁵

Поједини научници, исраживачи, новинари који су били под баражним медијским нападима због тврдњи о тајним савезима САД са појединим терористичким организацијама и њиховој геополитичкој стратегији која је проузроковала несагледиве последице по међународни мир и стабилност, заокрет једног од мејнстрим медија дочекали су као олакшање и потврду за све покушаје да истина и последице те ужасавајуће истине постану прави и једини наратив док не буде (пре)касно! Један од њих је и професор Мајкл Чосудовски, који је за Глобални истраживачки портал закључио: "Америчка војно-обавештајна служба створила је сопствену терористичку организацију (...) како би постигла своје спољнополитичке циљеве. Слика тероризма на ирачком позоришту терора морала је да буде жива у главама грађана, који су константно подсећани на терористичке претње. (...) Без Заркавија и бин Ладена "рат против терора" изгубио би свој *raison d'être* а главни *casus belli* је да се води "рат против терора". Документи Пентагона, који су процурели и које је објавио Вашингтон Пост о Заркавију откривају да је Ал Каида у Ираку фабрикована. Бомбаша самоубице у Ираку су стварни, али ко стоји иза њих? Постоје индикације да су војни и обавештајни актери САД и Велике Британије организовали неке од терористичких напада који су извршили бомбаша самоубице"¹⁶

3. АМЕРИЧКИ ТАЈНИ ПРОГРАМ КОЈИ СУ ОТКРИЛИ ИНСАЈДЕРИ ИЗ ВОЈНИХ И ОБАВЕШТАЈНИХ ЗАЈЕДНИЦА И СВАЂА МЕЂУ САВЕЗИНИЦИМА

Само четири године касније, 2010. догодило се највеће "цурење података" Пентагона које је Бредли Менинг, војно обавештајни аналитичар, проследио Викиликсу. Отмице, тортуре, напади дроновима, бројне цивилне жртве, таргетирана убијања, ратови у зонама које нису проглашене ратним - све су то укратко описи рата који се водио у позадини кампање покренуте после 11. септембра. Авганистански ратни дневници које је 2010. објавио Шпигл (уз британски Гардијан и амерички Њу Јорк Тајмс) део су обелодањених војних обавештајних података које Бредли Менинг проследио Викиликсу. Било је то 2010, највеће обелодањивање тајних података у историји америчке војске. Тако је откривена тајна америчка специјална јединица "Task Force 373" која је имала задатак да елиминише талибанске лидере у Авганистану. Пре "елиминације" или "неутралисања", у ствари ликвидације Талибана (и не само њих, касније ће се сазнати) имена осумњичених за тероризам (по)стављала су се на такозвани JPEL списак. Поред имена налазила би се ознака С (capture-зароби) или К (kill-убиј). У реалности, дакле на терену, припадници ИСАФ-а или снага за заједничку безбедносну подршку били су овлаштени да "пуцају и убију кандидате са овог списка уколико би, примера ради, покушали да избегну хапшење бежањем".

¹⁵ Рикс, Т. *Military Plays Up Role of Zarqawi*, "Вашингтон Пост", 10. Април 2006. године.

¹⁶ Чосудовски, М. *Who is Behind "Al Qaeda in Iraq"? Pentagon Acknowledges Fabricating a "Zarqawi Legend"*, доступно на: <http://www.globalresearch.ca/who-is-behind-al-qaeda-in-iraq-pentagon-acknowledges-fabricating-a-zarqawi-legend/2275>

Тако су према виђењу немачког Шпигла¹⁷, Немци који су "држали" северни Авганистан увучени у замку. Они су додали 13 имена потенцијално осумњичених за тероризам које су назначили за хапшења. Несхватајући да су тиме маркирали потенцијалне мете специјалне јединице 373. "Постало је јасно да, иако немачке елитне јединице, попут специјалне јединице Task Force 47, нису биле размештене с овлашћењем да таргетирају људе, њихов еквивалент америчка специјална јединица Task Force 373, касније спец. јединица 3-10, преузимала је на себе прљави посао и проводила листу за одстрел на територији под контролом Бундесвера."¹⁸ Исто су радили и остали савезници у оквиру регионалне команде Север. Међутим, да ли је ово уопште легално? Посебно ако се на основу обелодањених података зна, да је између зароби или убиј, на терену граница постајала врло замагљена. И Немцима је то током времена постајало јасно - али није се могло назад. Почело је када је мајор америчких специјалних снага у области Мазар-е-Шариф, немачком генералу Јиргену Сецеру показао свој план за велику интервенцију северозападно од Кундуза. Док је представљао план, показао је и фотографије мета. Завладала је нелагодна атмосфера и коначно немачки генерал је рекао да неће учествовати у том плану очигледног циљаног убијања. Операција је ипак почела. Тешко бомбардовање трајало је данима. Епилог: 130 људи је убијено, иако се знало да талибански лидер под својом командом има око 50 Талибана. Американци су тврдили да су побијени сви Талибани. Било је јасно да су спискови у ствари били ликвидациони и да су сви који су се нашли на списку били мете за одстрел.

Између Немачке и САД дошло је до разилажења. Онда се "десило" да се 40 припадника америчке елитне јединице забаракидирали унутар бетонских зидина базе под немачком управом на северу Авганистана. Долазили су и одлазили кадгод су хтели, оброци су морали да им се обезбеђују, ретко ко их је виђао, али су војне летелице морале да буду натањковане горивом. Дошло је до озбиљног сукоба између Вашингтона и Берлина, јер је Немцима постало потпуно јасно да су искориштени. У смислу да са територије под њиховом управом, елитна спец.јединица одговара само Белој кући, врши бројне нападе под окриљем ноћи и да се то приписује Немачкој. Уследиле су одмазде на терену. Код куће, у Берлину политичко вођство држано је у мраку. Када је истина изашла на видело, било је касно. Сви су били савезници у "америчком" крсташком рату, чије последице нису могле тада ни да се претпоставе. Оно што је била главна злослутна стрепња да ће америчка клопка доћи на тешку наплату, постала је (нажалост) извесна блиска будућност. Како Шпигл завршава овај део ратних дневника: према извештају који се нашао у тајним документима, човек се одједном појавио на вратима мале америчке базе у провинцији Логар. Тражио је да се разјасни како се његово име нашло на списку, притом упозорио да зна ко га је ставио на списак и да је то урадио због неспоразума око земље, а не због тога што човек има било какве везе с Талибанима.¹⁹

И овај случај био је тек један од бројних. Случајеви попут овог, су повремено од обичних људи, припадника врло сиромашних племена у Авганистану, као и на многим другим локацијама, чиниле самоубице које би се опредељивале за џихад

¹⁷ Еплбаум, В., Гебауер, М., Келбл, С., Поитрас, Л., Репински, Г., Росенбах, М., Старк, Х. *Krieg in Afghanistan: Obamas geheime Todeslisten*, "Шпигл", 29.12.2014.

¹⁸ Рагуш, М. Америчка преторија: "Task Force 373" под окриљем J-SOC-а, *Фонд стратешке културе*, ел. издање, 16. јануар 2015.

¹⁹ Еплбаум, В., Гебауер, М., Келбл, С., Поитрас, Л., Репински, Г., Росенбах, М., Старк, Х. *Krieg in Afghanistan: Obamas geheime Todeslisten*, "Шпигл", 29.12.2014.

после догађаја који им је преокренуо живот: попут масакра читаве недужне породице. Само три година касније, Цереми Сахил²⁰, на светлост дана 2013. износи сазнања која су у потпуности изменила угао посматрања пројекта "Рат против терора". Увод у глобални рат против терора, чији смо савременици, обелоданио је својим говором Џорџ В. Буш из 1999. када је изјавио да Америка мора бити спремна да "пројектује своју силу на велике дистанце у неколико дана или недеља. На копну наше снаге морају бити лакше. Наше снаге за брза деловања морају бити смртоносније. Све мора бити ефикасније за размештање," пише Сахил.²¹ Радикално увећање буџетских средстава за војску почело је 1992, када је (Дик) Чејни²² био министар одбране, подсећа Сахил. (Пол) Волфовиц²³ и (Луис) Либи, били су потписници Чејнијевог Манифеста који се залагао да САД "морају бити једина супер сила која ће предузети све неопходне акције како би спречиле потенцијалне конкуренте да чак изразе аспирацију ка већој регионалној или глобалној улози!"²⁴

Проток времена омогућио је да план постане легитимна политика с потпуним овлашћењима Беле куће да употреби све што је неопходно да нова корпоративна Империја (оно што данас зовемо САД) овлада светом. Припрема се почетак новог 21. века у тамним ходницима моћи Беле куће, "догађа" се 11. септембар. Шест дана након 11. септембра, тајна директива председника омогућава ЦИА да "хвата и притвара милитанте широм света" што ће довести до стварања мреже тајних затвора, подсећа Сахил. Глобални рат без граница, отмице, притвори, напуштање Женевске конвенције проводи се на нелегалан начин и у зонама које нису декларисане ратним. Оснива се "Ратни Савет" који је имао за циљ да "оправда" класичне ратне злочине. Почине с радом пројекат "Грејстоун" у оквиру кога ЦИА координира рад с обавештајним агенцијама разних земаља на успостављању правне форме познатије као "Статус снага" споразуми. Они на "правни начин" даље омогућују отмице и притварања потенцијално осумњичених за тероризам као и, по злу чувени, "програм тортуре" далеко од очију Црвеног крста, Конгреса и свега што би подсећало на демократске процедуре и институције. С обзиром да је ЦИА имала ограничена паравојна средства, приватне плаћеничке снаге биле су идеална форма за провођење империјалних циљева корпоративне Америке.²⁵

Требало је на једном месту окупити елитне јединице за брза и смртоносна деловања под заједничку команду. Тако је настао JSOC (заједничка команда специјалних операција). Према речима инсајдера "Хантера" који је "радио" и у периоду Бушове и Обаине администрације већина "акција" одигравала се изван декларисаних ратних зона и под врло сумњивим легалним оквиром. Укључујући Ирак и Авганистан, на списку су се нашле Сомалија, Тајланд, Мали, Јемен, Колумбија, Перу. Други Сахилов извор био је високопозиционирани припадник

²⁰ Цереми Сахил, новинар листа The Nation, ратни извештач из Југославије, Ирака и Авганистана, кооснивач Intercept, аутор књиге: "Blackwater: The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army"; као и књиге: "Dirty Wars: The World is a Battlefield", његов документарни филм из 2013 "Dirty Wars" био је номинован за Оскара.

²¹ Сахил, Џ. *Dirty wars: a World is a battlefield*, Nation Books, New York, 2013, 23.

²² Чејни, Д. министар одбране у мандату Џорџа Буша старијег. Руководио тајним оп. У Панами и на Б. Истоку. 1997, с Доналдом Рамсфелдом потписује "Пројекат за Нови амерички век" који промовише америчко глобално вођство

²³ П. Волфовиц водећи неоконзервативац, архитекта Инвазије на Ирак. Л. Либи, најближи сарадник Пола Волфовица и Дика Чејнија.

²⁴ Сахил, Џ. *Dirty wars: a World is a battlefield*, Nation Books, New York, 2013, 23 и даље.

²⁵ Ibid, 119 и даље.

JSOC, који му је открио да су тимови ове преторије у Обаином мандату били распоређени у Ирану, Грузији, Украјини, Боливији, Парагвају, Еквадору, Перуу, Јемену, Пакистану, Филипинима, Турској, Белгији, Француској и Шпанији.²⁶ Тако је некадашња сила униполарног света - САД, проводила план чије оквири њени савезници почињу да препознају прекасно. Долази до озбиљних сукоба у оквиру националних јурисдикција земаља западноевропских демократија, о којима на посебан начин сведочи и пример који у својој књизи наводи Кристофер Делисо када је ухапшен египатски радикални проповедник Хасан Мустафа Осама Наср, познатији и као Абу Омар.

Италијанске обавештајне службе проводиле су акцију праћења Омара како би разоткриле његову мрежу и начине мобилисања радикалних исламиста. Када је све било спремно да се Омар ухапси у Милану, агенти америчке обавештајне агенције ЦИА, киднаповали су Омара а касније послали "хитну поруку" италијанским службама да је Омар нестао негде у правцу Албаније. Италијани су у почетку поверовали, јер и није било нелогично да Омар заврши у Албанији где је живео неко време, пре него што је дошао у Италију.

Међутим, није прошло пуно, италијанске службе су сазнале праву истину да је ЦИА, Омара испоручила Египту, и тада је настао прави хаос. Јуна 2005, италијански судија Кјара Нобили спојила је предмет и тражила хапшење 13 агената ЦИА, након чега је целокупан случај изашао у јавност са многим пикантним детаљима који су осликавали однос Америке према њеним савезницима, њиховим државним атрибутима и националним симболима.²⁷ За САД све то није постојало. Једино је важан био њихов геополитички интерес и стратегија која га је следила. Примера је много, и све се чешће појављују публикације које говоре о непомирљивим несугласицама између бивших савезника који ових дана улазе у сам епилог геополитичке игре, за коју су многи покушавали да скрену пажњу и били лустрирани из јавног живота.

4. ЗАКЉУЧАК

Свет у ком живимо више није униполаран. Не може се дефинисати ни као биполаран, каквог памтимо из периода Хладног рата. Наше време бележи полицентричан свет у настајању и као такав турбулентан са свеприсутним кризама у зонама од интереса великих сила. Уосталом, историја нас учи да је свака смена међународног поретка текла управо тако - уз светске или регионалне ратове којима би се успостављала нова дистрибуција моћи на међународној сцени. Претходни светски поредак униполарног света с једним центром моћи, САД, око којег су све остале (некадашње) силе гравитирале током инсталирања, поништио је најзначајније норме међународног права које су везивале поредак настао после Другог светског рата. Међународне организације изгубиле су своју улогу у односу на све интензивније захтеве Империје која је створила неолиберални свет према својим геополитичким захтевима.

²⁶ Ibid, 146 и даље.

²⁷ Делисо, К. *The coming Balkan Caliphate: The threat of radical Islam to Europe and West*, Praeger Security International, London, 2007. 25 и даље.

Неколико примера које смо навели показали су чудовишну природу пројекта који није бирао средства да оствари своје циљеве, и како смо представили често склапао дијаболчне савезе који данас прете опстанку цивилизације чији смо савременици. Само последњи терористички напад у престоници Европске уније, Бриселу током ког је страдало најмање 31 особа а рањено преко 270, епилог је трулог компромиса европских савезника и САД у провођењу спољне политике која је Стари континент увела у еру дугог периода хипер тероризма с врло неизвесним исходом. Таласи избеглица из ратом захваћених подручја Блиског Истока, ускоро и из Африке, који су током претходне године преплавили Европу, само су још једна последица у низу погрешних одлука политичких елита које ће се у наредном периоду суочавати с нарастајућим социјалним, економским и политичким тензијама грађана сведених на лошу статистику неолибералне политике. Нарасли екстремни полови политичког спектра, дефинисани антиимиграционим политичким програмима, ксенофобијом, расизмом и сваком врстом искључивости у, иначе, осиромашеним државама европског континента најављују периоде које је историја давно препознала и сврстала у тамне анале.

Европа је у рату против радикалног Ислама, како најављују ових дана многи европски званичници. Исламска држава која потписује бројне терористичке нападе већ у поседу има хемијско оружје²⁸. Питање је времена када ће најјача терористичка организација у историји терора извршити напад на нуклеарно постројење или нуклеарним наоружањем. Последњи терористички напад на Брисел, како сазнајемо из медија, првобитно је био усмерен на нуклеарне централе у Белгији²⁹. Само у претходној години, Медитераном је у Европу стигло 1 015 078 избеглица. У текућој години Медитераном је до данас у Европу стигло 163 588 избеглица из Сирије (46 одсто), Авганистана (24 одсто), Ирака (15 одсто)³⁰.

Неминовно се поставља питање да ли најављени рат против терора Европа уопште може да добије? Посебно уколико се има на уму да су многе западне демократије допринеле радикализацији Ислама. Ипак, знали су да су Муџахедине САД користиле као средство против Совјетског Савеза, потом их извезли у ратом захваћену некадашњу Југославију. Подржавали их обавештајно, војно, финансијски, медијски. Прва обезглављивања десила су се током грађанског рата у Босни и Херцеговини и потписују их бин Ладенови Муџахедини и припадници Ал Каиде. У периоду ратова деловали су у оквиру одреда ел Муџахедин у саставу Армије БиХ, наредбе су добијали директно од највишег руководства Ал Каиде. Иако су Срби и други народи Балкана то врло добро знали, свет је добио и званичну потврду о монструозности пројекта: бруталног разбијања некада суверене европске земље, радикализације Ислама и формирања пројекта балканског калифата као платформе са које ће се вршити мобилизација, регрутовање, организовање и провођење терористичких напада у Европи, и кроз пресуде и сведочења пред Хашким Трибуналом у случају генерала Расима Делића.

Дакле, примера је безброј. Неке смо тек поменули као довољан разлог у доказивању, из маинстрим наратива и измештене тезе да је радикални Ислам

²⁸ Гобаши, Т., Махед, С. Islamic State Struck Town With Chemical Weapons, Iraq Says, *Вол Стрим Цурнал*, 11. март 2016.

²⁹ Brussels terrorists planned nuclear plants attack, changed target after accomplice's arrest – report, *Пауа Тудеј*, 24. март 2016.

³⁰ Подаци доступни на званичном сајту UNHCR: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>

геополитичко средство које ће коначно довести до поновне дистрибуције моћи на међународној сцени. Ипак, остаје питање: у чију корист овај пут?

TERRORISM AS A WAY FOR THE IMPLEMENTATION OF GEOPOLITICAL INTERESTS: GLOBALIZATION OF ISLAMIC RADICALISM AND THE REDISTRIBUTION OF POWER IN THE INTERNATIONAL ARENA "

Twenty-first century threatens to alter the image of the world in a way that in perspective can produce very long period of instability and completely uncertain future. Several factors affect this, now increasingly more visible near and distant future: from economic and social to political on a spectrum that shifts toward extremes, either left or right. For us and our topic of interest is phenomena that threatens to gain global volume by its geography and strategy, such as Islamic radicalism.

This work defines its focus on contemporary form of terrorism that serves geopolitical objectives and, as such, signed today religious, social and economical engineering of the world. How was it to come to radicalization of Islam; who and for what interests initiated something that is recognized as a project of Islamic caliphate today-these are the questions to which this work will address aiming to prove the thesis of terrorism as geopolitical mean in achieving (again) redistribution of powers on the international scene.

KEY WORDS: Terrorism; radical Islam; Al Qaida, Islamic state; United States of America; European Union

МАСОВНЕ МИГРАЦИЈЕ КАО ИСТОРИЈСКИ И САВРЕМЕНИ ПРОБЛЕМ ЕУ

Драган СИМЕУНОВИЋ*

Миграције се појављују и у историји и у савремености као проблем уколико су масовне, непланиране и изненадне, и то не само као проблем земаља у које мигранти долазе, већ и као немали проблем самих миграната због њихове неприхваћености. Интеграција миграната у нова друштва се некада вршила присилно, путем асимилације, а данас се у ЕУ прибегава разноврсним моделима интеграције којима је заједничко то што су мање више неуспешни. За то кривицу снесу и државе ЕУ али и мигранти што се претвара у озбиљан проблем са далекосежним последицама. Поред тога проблеми ЕУ који проистичу из савремених масовних миграција су: несналажење у налажењу решења, пораст броја политичких аномалија, увећање опасности од тероризма, екстремизма и избијања локалних сукоба на тлу Европе, обнова принципа националне државе на дезинтегришући начин по ЕУ, и приступ САД мигрантској кризи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: масовне миграције; ЕУ; интеграција; национална држава; екстремизам; САД

Драматичне климатске промене, ратови и велике миграције које иза њих следе, битно су утицале на судбине многих моћних држава. Вишедеценијске суше су умногоме довеле до пропасти царства Маја чему су претходила насумична масовна сељакања овог цивилизацијски драгоценог народа. Климатске промене у 4. веку су довеле и до миграција Хуна, Гота и Вандала које су се завршиле пропашћу славног Римског царства у 5. веку. Масовни долазак словенских племена током 6. и 7. века на Балкан је прво угрозио, па ојачао Византију, да би потом убрзао њен пад. Сеобе Срба под Чарнојевићима су увелико испразниле Косово и Метохију и омогућиле масовно досељавање Албанаца на те просторе¹. Тај миграциони православни клин Срба који се изненада дубоко зарио у католичко и протестантско ткиво Европе, брзо се топио

* Редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду, e-mail: simeunovic@beotel.rs

¹ Simeunovic, D. "Migration und sozioökonomische Transformation in Jugoslawien/Serbien", in: "Migration und sozioökonomische Transformation in Südosteuropa", Universität Potsdam, 1997, s. 283-295.

услед свеколиких отпора. Ксенофобични страх од великог броја придошлих Срба узроковаће њихову релативно брзу и махом принудну верску и етничку масовну асимилацију на просторима данашње Мађарске, Хрватске и Украјине².

Данас је Европа пред изазовом нових масовних миграција. Оне ће без сумње довести до значајних промена на континенту који важи као светионик свакојаког прогреса.

НЕУСПЕШНА ИНТЕГРАЦИЈА МИГРАНАТА КАО ПРОБЛЕМ

Интеграција је данас врло фреквентна реч у Европи. Она се спомиње као поуздано средство спаса и главни инструмент за превазилажење проблема који настају услед великих цивилизацијских, културних и верских разлика између придошлица и староседелаца у Европи. Међутим, интеграција је заправо велики мит. Концепт интеграције какав је замислила хришћанска Европа пре скоро два века није се у бити, иако јесте у форми до данас много мењао. Сви покушаји да се интегришу досељеници муслиманске вере и другачије боје коже дали су уствари врло мале резултате у свим европским земљама, почев од Велике Британије па све до скандинавских држава.

Проблем са плановима за интеграцију миграната у западноевропска индустријски и културно, не само развијена већ и потпуно другачија друштва од оних из којих мигранти долазе јесте у томе што те планове праве људи Запада тежећи да створе такву идентитетску конструкцију која пре свега, ако не и искључиво одговара Западу, а не и придошлицама. Такви покушаји, како егземплярно показује ситуација у Француској и Великој Британији, до сада нису давали најбоље резултате или их нису давали уопште. Ради се заправо о пројектима разних видова преобликовања личности миграната како би њихова присутност у развијеним друштвима била по домаћине подношљива, а можда и од користи. Планирани степен самопромена мигранти неретко доживљавају као драстичан, па нису у стању да их прихвате, али ношени жељом да опстану у државама благостања глуме своју преображеност и адаптираност на средину. Тиме се добија широк, углавном визуелно заснован привид о интегрисаности миграната који формално задовољава ауторе пројеката интеграције, али у ствари представља тек једну велику илузију интегрисаности. Оно што стварно остаје јесте чита културна и психолошка удвојеност мигрантске популације која изврће или бар унеобичајава идеализовано значење интеграције од које полазе аутори пројеката брзе интеграције разних надлазећих народа у домаће народе. Та удвојеност опомиње на разне начине да се интеграција не исцрпљује у формалном усвајању понуђених културних образаца, као и да интеграција није пуко преоблиовање идентитета према понуђеној матрици, већ много више од тога. Тероризам који долази из редова тако удвојене мигрантске масе само је једна од тих опомена, које друштва Запада доводе до висцералне реакције и обнове изворних негативних емоција према мигрантима. Оно што може поспешити и учинити потпунијом интеграцију миграната није количина уложеног новца, него количина уложене искренности у причу о добродошлица.

² Simeunović, D. "Serbien in Europa - unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-serbischen Beziehungen", in: "Serben und Deutsche - Traditionen der Gemeinsamkeit gegen Feindbilder", Collegium Europaeum Jenense, Palm & Enke, Jena und Erlangen, 2003, s. 235-251.

Са друге стране и намера миграната је веома често потпуно неискрена и привидна. Они често прихватају курсеве интеграције само као досадне, бескорисне процедуре пријема у земље Западне Европе и у бити се не одричу ниједног свог погледа на живот и друштво, што је често праћено неприхватљивим поступцима. Бахатост, незахвалност па и олако вршења насиља над грађанима земље домаћина су честа потврда таквог приступа миграната процесу интеграције.

Посебан безбедносни изазов за Европу су све бројнији *мигранти насилници*. Само у Немачкој су око новогодишњих празника 2016. пријављена чак 92 сексуална напада миграната на Немице, од тога и једно силовање, што је у великим броју немачких градова, а највише у Келну, изазвало бурне протесте и натерало Ангелу Меркел да најави строжије мере против миграната насилника који не поштују гостопримство. У том правцу је и њена Хришћанско-демократска странка почетком јануара 2015. усвојила тзв. Декларацију из Мајнца којом се тражи да тражиоци азила који прекрше закон, чак и ако за то дело следи само условна казна, буду одмах депортовани у своју државу. Међутим, питање је колико је такве одлуке могуће реализовати у пракси будући да су оне у супротности са Женевском конвенцијом и уопште са међународним правом по коме избеглички статус може бити ускраћен само оним лицима која су починила озбиљан ратни злочин или су била борци. По међународном праву избеглица не сме бити враћен у земљу порекла јер му тамо може претити смртна казна, па се сва кривична дела која почини као избеглица морају кажњавати у оквиру националног правосуђа земље домаћина. То показује пример Велике Британије која већ дуго неуспешно покушава да врати у Јордан радикалног исламског верског вођу Abuа Katadiја el Filstinija у чему је спречава Европски суд за људска права у Стразбуру. Како је Јордан земља у миру, а Сирија као земља одакле долази највећи број миграната који су починили неко насиље у Немачкој је у рату, шанса да овај суд дозволи Немачкој да депортује било ког мигранта насилника у Сирију су практично никакве.

Свесне тога, многе државе ЕУ су се у духу своје демократске традиције посветиле дугом, спором и неизвесном процесу интеграције миграната у своја друштва као ипак свом једином инструменту, па тако на пример Норвешка, у којој је још 2009. отпочео талас групних сексуалних напада миграната на жене, упорно организује курсеве за мигранте на којима се они обучавају како да поштују жене и њихова права. Сличне акције са скромним учинком се предузимају и у другим скандинавским земљама у којима се већ годинама бележи повећање броја напада азиланата на жене. Са намером да смањи интерес миграната за долазак у Данску влада ове земље је у јануару 2016. предузела низ мера. Социјална давања за избеглице су смањена за 50%, а предвиђа се да мигранти сами финансирају свој боравак не само новцем већ и златом и другим драгоценостима, као и да најмање три године не могу подносити захтев за долазак њихових породица. Тачније, сваком мигранту се одузима све што је вредно и оставља му се новац и друга вредност у укупном износу од 1.300 евра (почетни предлог је био све изнад вредности од 400 евра), док се одузети новац намењује финансирању боравка миграната. Такође се планира покретање поступка пред УН којим би се изменили прописи УН о избеглицама донети 1951. године. Осим тога, Данска је од јануара поново увела контролу границе са Немачком³. Финска захтева од азиланата да раде бесплатно, а Шведска је увела контролу на граници са Данском чак и за данске држављане. Реакција Данске изгледа претерана ако се зна

³ "Denmark set to raise the bar for new refugees", *International New York Times*, January, 14. 2016.

да је ова земља у 2015. примила само 21.000 тражилаца азила, што је мало у поређењу са Шведском која је примила 163.000 или пак Немачком која је примила преко милион тражилаца азила.⁴ Опозиција у Данској ову меру сматра тешким ударом на демократски имиџ Данске као државе, упоређујући тај потез са конфискацијом јеврејске имовине од стране нацистичке Немачке.

Проблем са мигрантима насилницима очито лежи у драстичној разлици у култури и обичајима миграната и домаћина. Већина миграната насилника долази из средине у којој се жена не поштује, уколико иде сама сматра се да "тражи мушкарца", уколико се љубазно опходи сматра се да хоће секс, а уколико се рукује са мушкарцем сматра се да му је дала право на додир остатка свог тела. Иако је већина миграната свесна да су правила понашања у земљама у које су стигли другачија и да постоје границе слободе у понашању, један број њих свесно прекорачује те границе следећи правила своје верске и етничке средине као доминантну вредност. За њих је та граница у понашању само једна граница више-мање, с обзиром на то колико су разних граница прешли и заувек оставили за собом.

Страх неких земаља је оправдан исто колико је неоправдан страх неких других. Право да страхују имају оне западноевропске земље у којима су већ дуго ситуиране бројне, а недовољно друштвено интегрисане муслиманске мигрантске заједнице са којима имају горка безбедносна искуства. Међутим поред тог права те земље имају и обавезу да се запитају да ли је сва кривица због недовољне интегрисаности на муслиманима или су и оне пропустиле да учине много више на том плану. Ако је тако имаче прилику да исправе своје грешке јер миграције неће и не могу стати вољом једне стране. Онај ко је третиран као грађанин другог реда не може се лако интегрисати све и ако хоће, па је природно да се затвара у своје окружење са осећањем фрустрације коју носи чак и трећа генерација миграната. Мигрантима је доступна тек правна једнакост, отуда они могу бити само држављани а не и припадници државотворне нације, ма колико усвојили њен језик, културу и обичаје, што је знак да не постоји истинска претпоставка за пуну интегрисаност. Мигранти и њихови потомци могу све да постану формално али не и суштински. Такво стање је доказ да је национална држава и у ери глобализације која је бучно најавила њен крај заправо само прикривена, али снажно укопана у своје идентитетне темеље. Приче о друштву у коме је отклоњена свака ксенофобија, расизам и на културолошки план пребачена национална и свака друга дискриминација постају прозирна самореклама идеално уређеног друштва какво за сада заправо нигде не постоји. Миграције то јасно доказују. Проблем очигледно није само у броју миграната већ је и то далеко више у исламској вери највећег броја миграната

Та врста досељеника у којима иначе Европа види извор својих највећих актуелних и потенцијалних проблема, и данас после три генерације углавном живи концентрисана у неким врстама неформалних гета, неспособљена за живот ван великих градова и без икаквог интереса за пољопривреду и сезонске радове где би били најпотребнији с обзиром на ниво свог образовања. Одани својој вери, начину мишљења и исхране они су заправо само физички али не и дутховно и производно интегрисани у Европу.

Кривицу за то сноси увелико сама Европа. Концепт интеграције су замислили европски хришћани за долазеће муслимане онако како су их видели, углавном као

⁴ исто

нижу расу, не питајући их при том ни најмање како би требало да изгледа интеграција. Разумљиво је да такав, искључиво једнострано обликован концепт интеграције мора бити резултатски инсуфицијентан већ услед тога што представља, како би рекао Имануел Кант, "усрећење силом".

Са друге стране мигранти пружају снажан отпор интеграцији. Није у питању само покушај да сачувају своју културу, традицију и веру већ и дубоко уверење да је потпуна интеграција чин издаје своје вере и свог народа. Истраживања показују да мигранти муслиманске вере доживљавају интеграцију као чин потчињавања. Отуда и они који су ушли у Европу исувише лако, заправо углавном живе од социјалних давања (читај пореских давања европских грађана), у сваком случају више него од свог рад, посебно када је реч о женском делу миграционе популације будући да је радни процес важан канал интеграције, и одбијају да прихвате европску културу, да поштују европске традиције, нерадо парципирају у европском правном систему, кад год могу изигравају законе земље домаћина, говоре језик нове средине само у мери у којој је то њима потребно, и по правилу нимало не цене ни европску културу нити као релевантну прихватају европску историју. Већина миграната и после више генерација у Европи од Европе узима само оно што им треба, а то је материјално благостање. Све остало што им се нуди гледају са видном одбојношћу. Отпор интеграцији у Данској иде дотле да они ретки поједнци који промене веру и напусте ислам бивају не само одбачени од остатка муслиманске популације већ су сви редом и убијени.

Увиђајући све то и Европа губи свој некадашњи ентузијазам у погледу резултата интеграција што се види у све чешћем заопштравању услова да се стекне држављанство неке од европских земаља. Рецимо, да би се добило данско држављанство мора се у Данској непрекидно живети седам година, морају се похађати часови језика најмање три године, положити тест познавања језика и данске историје, показати намера да се тежи запослењу и имати потврду са бироа рада о чекању на посао. Ко жели да доведе супругу у Данску она мора бити стара најмање 24 године. Иако деце имиграната у Данској стоји на располагању око 30 школа на арапском језику, она ће бити све време под притиском да се асимилију што није био случај са децом некадашњих имиграната. Уз то у Копенхагену није дозвољена градња џамија.

УВЕЋАЊЕ ОПАСНОСТИ ОД ТЕРОРИЗМА, ЕКСТРЕМИЗМА И ЛОКАЛНИХ КОНФЛИКАТА

Као безбедносни изазов миграције нису тек пуко *повећање опасности од пораста броја терориста* на тлу Европе како се често наводи. Овакве какве су сада, неконтролисане и самоточне, у условима растуће панике у неким, пре свега централноевропским државама, миграција *повећавају и ризик од унутрашњих и међудржавних конфликта* на тлу пре свега Југоисточне Европе, и у томе је Ангела Меркел потпуно у праву. Ако би се саможивост и наказно доказивање обновљивости пуног националног суверенитета неких држава чланица ЕУ наставиле да развијају овим темпом, упозорење председнице Немачке, Ангеле Меркел изречено 3. новембра 2015. да би, уколико и Немачка престане да прима избеглице, то могло довести до оружаних конфликта на Балкану, лако може постати реалност.

Када је реч о врсти тероризма који са бујицом миграната расте као безбедносни изазов по ЕУ⁵, одговор је наоко једноставан и једнозначан – опасност која нараста је опасност од исламистичког тероризма будући да је огроман проценат миграната муслиманске вероисповести. Међутим, ствари не стоје баш тако просто. Будућност која нас чека у Европи свакако ће бити обележена порастом исламистичког екстремизма, али његов *пораст* ће бити праћен једном другом врста *екстремизма*⁶, а то је *десничарски*, који ће све више бити директно реактивне природе у односу на миграције које ће му истовремено бити и мета и замајац. Увек вигилантно оријентисани, десничари сада ликују због несналажења ЕУ и њене касне реакције пред изазовом миграција, нудећи себе као "спас од те пошести". На руку им без сумње иде чињеница да уз миграције увек иде и висок степен политизације друштва, као и неизбежност емотивног реаговања. У сваком случају отвара се велики простор за десницу на политичкој сцени Европе⁷.

НЕДОСТАТНА ФУНКЦИОНАЛНОСТ ЕУ КАО ПРОБЛЕМ

Недовољна функционалност коју је на плану решавања проблема миграција исказала ЕУ као моћна политичка и економска заједница огледа се на више планова, а понајвише на плану низа аномалија које су се збиле у кратком року.

Аномалија је пре свега у томе што се забраном проласка избеглица крши принцип слободе кретања људи, роба и идеја на коме је базиран концепт ЕУ, затим што у демократској Европи 21. века имамо непоштовање људских права миграната, а нарочито права на натурализацију, као и пораст ксенофобије, што политику мржње према странцима и суседима практикују земље којима су пуна уста демократије и које су нам давале толике лекције о толеранцији. Личе на учитеље који подучавају друге лекцији коју сами нису савладали. Није ли аномалија то што зидове на својим границама подижу земље попут Мађарске, Хрватске и Словеније у којима избеглице уопште не намеравају да остану већ само теже да кроз њих што пре прођу. Историјска је аномалија што су захтев ЕУ да прихвате по квотама један део избеглица одбиле земље попут Мађарске, Словачке, Чешке и Пољске из којих су својевремено многи бирали пут избеглиштва, као и то што земље које одбијају да приме избеглице тиме показују да имају једностран однос са ЕУ – хоће само корист од ЕУ без намере да узврате солидарношћу на потребе ЕУ када је она као заједницау проблему. Тиме показују да сматрају да чланство у ЕУ није повезано са имањем извесних одговорности. Свакако да је аномалија и то што је Европа као најуређенији континент света испољила потпуну неспремност и висок степен неорганизованости, па и превелике изненађености, а неке чланице ЕУ чак и панику у суочавању са мигрантским таласом иако он увелико тече још од 2011, а интензивно од 2014. године. Европа ће морати да се запита да ли је аномалија или природна реакција то што се отписана национална држава и одбачени национални суверенитет као

⁵ Simeunovic, D. "Security Threats of Violent Islamist Extremism and Terrorism for South East Europe and Beyond"; (koautorstvo sa Adamom Dolnikom), međunarodni zbornik radova *Shaping South East Europe's Security Community for the Twenty-First Century*, Edited By Sh. Cross, S. Kentera, R. Vukadinovic and R. Craig Nation, Palgrave Macmillan, 2013, str. 87 – 114

⁶ Симеуновић, Д. "Одређење екстремизма из угла теорије политике", *Српска политичка мисао*, бр. 2/2009, стр. 11-29.

⁷ Djorić, M. "The Left or the Right: Old Paradigms and New Governments", *Serbian Political Thought*, No. 1-2/2010, Year II, стр. 121-144

анахроне појаве преко ноћи враћају на велика врата у политички живот Европе кроз саможиве одлуке земаља чланица Уније, кроз подизање ограда и обнављање граница и граничара не само између Мађарске, Словеније и Хрватске већ и између тако демократски напредних и блиских земаља као што су Немачка и Аустрија. Контролу граница је обновила и Француска, а Велика Британија се залаже да се према мигрантима примени пропис који важи у Аустралији а који забрањује останак сваком ко пристигне морским путем. Британци при том вероватно имају у виду податак да је од милион приспелих миграната у 2015. години њих чак 850.000 доспело до Европе воденим путем⁸.

Аномалија је без сумње и одлука ЕУ да се сви мигранти који нису из Авганистана, Ирака или Сирије прогласе за економске мигранте, чиме се одабиром земље порекла врши дискриминација и нарушава право миграната да као појединци приступе азилним процедурама, што је UNHCR као одлуку критиковао.

Аномалија је и то што велик, ако не и највећи терет мигрантске кризе засад носе земље које нису ни на који начин допринеле стварању кризних жаришта у Ираку, Либији и Сирији из којих избеглице највише долазе у Европу, нити су те европске државе које су засад највише погођене мигрантским таласом попут Србије ишта профитирале од ратова који су се у тим земљама водили или воде.

Све је видљивије да миграциони терет није равномерно расподељен. Ту аномалију увећава чињеница да су земље које тренутно трпе највећи терет миграција уједно и најсиромашније или су у тешкој финансијској кризи попут Грчке.

Нефункционалност ЕУ на плану решавања проблема миграција се изражава и у њеном одговору на мигрантску кризу.

Пре свега, одговор ЕУ на мигрантску кризу дошао је веома касно. Звучало је цинично када је из Брисела саопштено да ће поводом тако великог и ургентног проблема као што су миграције бити одржан *хитан* састанак свих земаља чланица ЕУ за шест недеља! Након недозвољиво дугог периода збуњености у којем су неке чланице радиле шта су и како су хтеле у погледу мигрантске кризе, све државе чланице ЕУ су тек 23. септембра 2015. одржале први самит о миграцијама, и то самит неформалне природе. Самит се завршио доношењем закључака о подршци најновијим предлозима Европске комисије и потврдом од стране земаља чланица ЕУ да је потребно далеко више уједињеног приступа уколико се жели ефикасно решити мигрантска криза.

У оквиру тих одлука 28 европских лидера је најавило јачање мреже за помоћ мигрантским жариштима, давање додатне милијарде евра Комесаријату УН за избеглице, Светском програму за храну (World Food Program) и другим сродним телима, као и хармонизовање напора да се повећају давања за фонд за Сирију да би се бар досегао обећани ниво тих давања у 2014. години, будући да су неке земље чланице самоволно смањиле своја давања у Фонд за храну чак за 99% процената као и у друге сродне фондове иако је било договорено да се у фонд за Сирију прикупи пола милијарде евра, а у фонду за Африку 1, 8 милијарди евра, што није учињено.

Да Европска комисија мигрантску кризу углавном покушава да реши новцем показује и пораст њених ресурса за тај проблем. Од маја до септембра 2015. ти ресурси су порасли са 4,6 на 9,5 милијарди евра. Поред тога Европска комисија је

⁸ "EU and fight against terrorism", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 07

најавила давање 100 милиона евра као хитну помоћ највише погођеним земљама чланицама ЕУ, и 600 милиона евра додатне помоћи надлежним европским телима у 2016, теда се још 300 милиона евра дода у ЕУ фонд за хуманитарну помоћ у 2016. години, као и да се у 2015-ој да додатних 200 милиона евра организацијама као што су UNHCR и WFP⁹. Одлучено је да се да помоћ земљама у окружењу ЕУ, и то Турској милијарда евра (што је касније повећано прво на 3,4 а затим на 6 милијарди евра)¹⁰, а Србији и Македонији заједно свеукупно 17 милиона евра¹¹. Такође је одлучено да се додатне финансијске инекције убризгају земљама у којима су се масовно слиле избеглице, као што су Либан и Јордан, како би што мање избеглица напуштале те земље и кретало ка Европи. Закључено је и да ЕУ треба да повећа напоре на стабилизацији оних афричких земаља које су главни извор миграција.

У Европској агенди за миграције је 24. септембра 2015. најављено и конституисање копнених и водених граница ЕУ као и безбедносно-војног надзора тих граница од стране новопроектоване европске граничне страже. Можда и градње зидова. У прилог томе говори и податак да је Брисел 20. октобра 2015. потврдио право Мађарске да подигне зид према Хрватској и тиме оснажио идеју ограђивања држава чланица ЕУ Парадоксално је да ће уколико се тај тренд настави европске државе бити строжије раздвојене него пре уједињења.

Како је у цитираном документу ЕУ и тврдња о потреби осигурања "окружења" ЕУ, и како је Турској због миграција поред уобичајених давања овим актом и каснијим одлукама дато шест милијарди евра, можда би са становишта интереса ЕУ било најцелисходније да се та планирана граница установи као граница окружења, те да се контрола врши на турско-сиријској граници, а ако треба подизати зидове онда то треба чинити на тој граници, а не на македонско-грчкој граници, а још мање тек кад мигранти уђу хиљаду километара дубоко у Европу. Турска још добија додатно и наставак разговора о уласку Турске у ЕУ који је био закочен пуних десет година након отварања првих поглавља. И поред евидентних кршења људских права у Турској због чега су били драстично успорени, ако не и замрзнути преговори о њеном уласку у ЕУ, у децембру 2015. је са Турском отворено ново, петнаесто по реду преговарачко поглавље из разлога што ЕУ без Турске не може да ни да решава ни да реши избегличку кризу на стратешком нивоу. Фактички, једина држава која може да апсолутно спречи кретање миграната из Сирије ка Европи јесте управо Турска, па је ЕУ принуђена да тренутно зајмури на кршење људских права и слобода у тој земљи. Уз то, Турској се пружа могућност да као суверена држава ван ЕУ троши те обећане милијарде евра малтене како хоће, у првом реду на решење сопствене економске кризе, јер прави и потпуни надзор наменских токова трошења тог новца није могућ од стране институција ЕУ. Корист за руководство Турске је и у томе што сада пред својим бирачима има опипљиве доказе да је не "европском путу" иако се у земљи практично врши реисламизација институција, а политички систем све више тендира успостављању пуног председничког система који подразумева умањење улоге владе и премијера у зони доношења најважнијих политичких одлука.

⁹ EU response to the Syria crisis", http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf#view=fit (приступљено 28. јануара 2016)

¹⁰ "Funding to main migration-related activities in the Western Balkans and Turkey", http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5535_en.htm (приступљено 28. јануара 2016)

¹¹ "EU approves additional €17 million to help Serbia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia cope with refugee influx", http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5795_en.htm (приступљено 28. јануара 2016)

Целу ситуацију посебно отежава додатна неискреност Турске која се огледа бар на два плана. Прво, да је хтела Турска је одавно могла да спречи улазак миграната, и друго, њена обећања да ће уништити тзв. "Исламску државу" тешко да могу бити испуњена ако чланови породице највишег турског руководства нелегално тргују нафтом са Исламском државом, о чему сведоче бројни сателитски и други снимци на којима се виде конвоји камиона ИД са нафтом који су намењени Ердогановом сину¹². Кад је реч о тако високопрофитном послу, Турци се оглушују и на захтеве САД, а САД се не исплати да због тако "ситне ствари" изгубе свог најоданијег војног савезника у том делу света, иако је евидентно да се од новца добијеног од илегално продате нафте Турској финансирају не само егзистенција ИД већ и њене терористичке акције широм света.

ОБНОВА НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ КАО ПРОБЛЕМ

Оно што омета спровођење одлука ЕУ о миграцијама јесте очита дисонантност на плану спровођења одлука и одбијање многих земаља да те одлуке доследно спроведу инсистирајући на неким својим решењима.

Миграције показују да *национална држава* и поред свих глобалистичких најава о њеном крају итекако опстаје, па чак најављује свој велики повратак. Подизање зидова, обнова граница и постављање граничара широм ЕУ су јасан доказ тога.

Миграције су биле само окидач и показале су да се још увек не може без националне државе. Очигледно је да ма шта неки теоретичари причали и писали сви људи су ипак помало ксенофоби и националисти. У праву је Лудвиг Флек када каже да сви гледамо на свет својим очима али да га видимо очима наших колективитета: нације, верске групе, расе, у крајњем и породице. Човек није нити може бити апсолутно ослобођен сваке субјективности из простог разлога што није, нити ће икада бити савршен ма колико радио на себи. У непрекидној смени избора између општег и посебног он се повремено чак и несвесно приклања интересу и националног колективитета као посебног.

Тероризам који иде уз миграције такође доприноси опстанку националне државе тако што као екстремна опасност натерује државе да се попут пужа увлаче у своје кућице. Поред тога у свакој држави постоји нешто што је посебан национални интерес и сходно томе постоји национална безбедност. Њихово остваривање и заштита је веома сложен посао који усложњавају разни фактори, између осталог и нека врста традиционалног приступа безбедности. У питању је однос традиције обавештајног рада као строго националног посла и савременог тероризма као све више и више глобалног изазова. Борба против тероризма се свуда у свету највише води преко обавештајних служби, а све оне традиционално нерадо дају информације другим службама, па чак и оним из исте државе, јер то је у складу са њиховим бићем и њиховим принципима. То се преноси и на план борбе ЕУ против тероризма. Рецимо, у ЕУ свака држава чланица је дужна да размењује све своје информације о терористима са другим чланицама, али се у пракси то не ради већ се уступа само део информација, а остатак се чува зарад "националног интереса". Услед тога се чланице ЕУ на том плану уствари понашају и потврђују првенствено као националне државе,

¹² Према: Јосеф Бодански, амерички експерт за тероризам: "Маркале нису погођене са српских положаја", *Политика*, 6. фебруар 2016, стр. 1 и 4

а не као искрене чланице ЕУ које су се одрекле свог суверенитета у највећој могућој мери. Отуда је главни европски функционер ЕУ за борбу против тероризма уместо да буде кључна фигура у тој борби, заправо скоро небитан фактор без праве оперативне моћи и довољно сазнања. Нарочито се много прича о сарадњи у овако трагичним тренуцима као што је терористички напад у Паризу у новембру 2015, а потом када прође неко време ниво те сарадње пада иако је свима јасно да би она морала бити далеко већа јер у противном тероризам никада неће бити побеђен.

Посебно су у наглашавању обнове националне државе активне оне државе које су предузеле ригорозне мере против прилива миграната као што су Мађарска, Словачка или Пољска. Оне напросто игноришу одлуке ЕУ у погледу решења миграционе кризе уколико им не одговарају. О томе примера ради сведочи податак да иако су се ЕУ чланице сложиле да изврше релокацију 160.000 избеглица, до средине јануара 2016. извршена је релокација свега 273 избеглица, због чега је премијер Холандије, као државе која тренутно председава ЕУ изразио забринутост и послао поруку источноевропским и централноевропским земљама да "обећања морају да се испуне"¹³.

Бранећи Пољску од напада "европских бирократа из Брисела" због уставних промена које је та земља учинила у правцу јачања самосталности свог правосуђа и полиције у односу на Европску унију, десно позиционирани мађарски премијер Виктор Орбан је изјавио да Брисел "иритирају снажне националне државе"¹⁴, што би 90-их година прошлог века када се причало о потпуном нестанку националних држава сматрало са становишта глобалиста богохулном изјавом. Да је стање ипак тако потврђује и недавна изјава једног од највећих савремених теоретичара глобализације, харвардског професора Џозефа Наја (Joseph S. Nye) да се "Европска унија суочава са значајним лимитима. Национални интереси остају снажнији од заједничког европског идентитета. Десничарске популистичке партије су укључиле институције ЕУ у мете своје ксенофобије"¹⁵.

Миграције откривају једно ново лице Европе у којој чланице ЕУ све више показује спремност да се одрекну заједничког због свог националног као посебног интереса. У питању није национализам већ страх богатих за очување свога благостања. Вековима су колонијалне европске силе економски прпеле Африку и Азију и сада им мигранти долазе да наплате бар део тога. Већина њих жуди за наплатом у новцу и социјалним услугама, али нажалост, неки од њих хоће наплату у крви, по принципу – за бомбардовање моје земље и мог народа платиће ваш народ у Паризу, Лондону или Мадриду.

ИНТЕРЕС ВЕЛИКОГ БРАТА КАО ПРОБЛЕМ?

Посебан интерес за јачање ЕУ имају САД. Европа је Сједињеним Америчким Државама не само велики савезник већ и једини прави партнер, по свему достојан тога статуса. САД стога не желе слабљење Европе већ њен даљи раст, али на будући пут Европе имају другачији поглед него сама Европа. У страху од слабљења Европе и губитка њене економске и војне виталности услед смањења становништва и старења,

¹³ "The refugee crisis: Dutch EU presidencys main priority", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 03

¹⁴ "Орбан брани Пољску од "неоснованих~ мера ЕУ", *Политика*, 23. јануар 2016, стр. 2

¹⁵ Joseph, S.Nye, "The danger of a weak Europe", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 24

САД се залажу за што већи пријем миграната у Европу који би својом младошћу и јефтиним радом одржали економску и војну снагу Европе. То америчко гледиште најбоље је изложио почетком 2016. управо Нај у свом тексту "Опасност од слабе Европе"¹⁶ признавши да би по мишљењу естаблишмента САД свако даље слабљење Европе, која за разлику од САД још није изашла из економске кризе драстично угрозило водећу позицију САД у свету. Нај је свестан компликованости тога процеса па закључује да "иако би савремени миграциони талас био решење за демографски проблем Европе на дуже време, он представља и прегњу европском јединству упркос изузетном вођству немачке председнице Ангеле Меркел"¹⁷. Нај утврђује као главне разлоге зазора највећег броја европских земаља од миграната, прво енорман број миграната, а друго њихову муслиманску вероисповест¹⁸, али и да Европа нема много избора будући да ће ускоро сваки трећи њен становник бити старији од 65 година те да је логично да се послуже јефтином радном снагом младих миграната који након законске интеграције у ЕУ друштва стичу могућност да обуку и њихове војне униформе. Корист по Европу од миграната је по њему толика да Европљани одиста треба да превладају своје предрасуде према придошлицама које се тичу њихове вероисповести или боје коже.

Иако је очито добронамерно, Најово становиште не обухвата један важан аспект, а то је да одбојност и страхови Европљана према мигрантима нису засновани само на томе што су различите вере, већ далеко више стога што између њих постоји огромна разлика у степену религиозности. Док су Европљани углавном атеисти што је довело до тога да Европа слови као најатеистичнији и отуд и најсекуларнији континент, придошлице, посебно муслимани који чине преко 95% миграната, веома су религиозни, и по мишљењу немалог броја Европљана су биготни и затуцани верници склони фундаментализму, верском радикализму и тероризму. Да су мигранти муслимани одиста привржени својој вери потврђује податак да и после три генерације које проведу у некој европској земљи скоро да нема случајева да су напустили ислам, а још су ређи случајеви да су променили веру и рецимо прешли у хришћанство. Рачунице показују да је традиционални амерички прагматизам у спољној политици у овом случају у очитој колизији са чињеницама о броју миграната муслимана у Европи и са врло високом вероватноћом да би они уколико се овај темпо миграција настави, услед њихове фертилности и брзине смањења аутохтоног европског становништва већ крајем наредног века могли постати већина становника у Европи, што би према демократским правилима значило и да ће имати власт у Европи. Тада би се хипотетички могло лако десити и то да претежно муслиманска Европа зарати са изразито хришћанским САД, будући да се у САД највише сливају мигранти из Латинске Америке који су хришћани што САД одржава као доминантно хришћанску средину. Међутим, знајући амерички спољно-политички принцип да се проблем решава тек онда када настане и постоји, сигурно је да САД нису засад нису много забринуте због те могућности.

Свој интерес за решавањем миграционе кризе у Европи САД су исказале и својим предлогом из јануара 2016. да УН повећају свој фонд за избеглице са 10 на 13 милијарди долара, као и да земље чланице повећају квоте за пријем миграната¹⁹.

¹⁶ Joseph, S. Nye, "The danger of a weak Europe", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 24

¹⁷ исто

¹⁸ исто

¹⁹ према: "Политика", 23. јануар 2016., стр. 3

ЛИТЕРАТУРА

1. Simeunovic, D. (1997) "Migration und sozioökonomische Transformation in Jugoslawien/Serbien", in: *"Migration und sozioökonomische Transformation in Südosteuropa"*, Universität Potsdam, s. 283-295.
2. Simeunovic, D. (2003) "Serbien in Europa - unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-serbischen Beziehungen", in: *"Serben und Deutsche - Traditionen der Gemeinsamkeit gegen Feindbilder"*, Collegium Europaeum Jenense, Palm & Enke, Jena und Erlangen, s. 235-251.
3. Simeunovic, D. (2005) "Wie kann Serbien früher nach Europa kommen?", in: *Bürgerbewusstsein und Demokratie in Mittel- und Osteuropa*, Tagung CEJ im November 2003 in Jena, "Schriftenreihe des Collegium Europaeum Jenense", Band Nr. 33, Jena, s. 82-90.
4. Симеуновић, Д. (2009) "Одређење екстремизма из угла теорије политике", *Српска политичка мисао*, бр. 2/2009, стр. 11-29.
5. Simeunovic, D. (2013) "Security Threats of Violent Islamist Extremism and Terrorism for South East Europe and Beyond"; (koautorstvo sa Adamom Dolnikom), међународни зборник радова *Shaping South East Europe's Security Community for the Twenty-First Century*, Edited By Sh. Cross, S. Kentera, R. Vukadinovic and R. Craig Nation, Palgrave Macmillan, str. 87 – 114
6. Djorić, M. (2010) "The Left or the Right: Old Paradigms and New Governments", *Serbian Political Thought*, No. 1-2/2010, Year II, стр. 121-144
7. "Denmark set to raise the bar for new refugees", *International New York Times*, January, 14. 2016.
8. "EU and fight against terrorism", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 07
9. Бодански, Ј. (2016) "Маркале нису погођене са српских положаја", *Политика*, 6. фебруар 2016, стр. 1 и 4
10. Nye, J. S. (2016) "The danger of a weak Europe", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 24
11. "The refugee crisis: Dutch EU presidencys main priority", *New Europe*, 10-16 January, 2016, p. 03
12. "Орбан брани Пољску од "неоснованих~ мера ЕУ", *Политика*, 23. јануар 2016, стр. 2
13. "EU response to the Syria crisis", http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf#view=fit (pristupljeno 28. januara 2016)
14. "Funding to main migration-related activities in the Western Balkans and Turkey", http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5535_en.htm (pristupljeno 28. januara 2016)
15. "EU approves additional €17 million to help Serbia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia cope with refugee influx", http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5795_en.htm (pristupljeno 28. januara 2016)

MASS MIGRATION AS A HISTORICAL AND CONTEMPORARY PROBLEM OF THE EU

Throughout the history, as well as today, migrations appears as a problem if they are massive, unplanned and sudden. Migrations are not only the problem of destination countries, but because of assimilation issues, they are also a considerable problem of migrants themselves. While earlier assimilation was forcibly carried, today EU resorts a variety of models for, more or less ineffective, integration. Both EU and immigrants are partly to blame for integration ineffectiveness with far-

reaching consequences. Additionally, problems arising from contemporary mass migration in EU are: confusion in finding solutions, increasing number of political anomalies, the threat of terrorism, extremism and the outbreak of local conflicts on European soil, the restoration of the nation-state principles in a EU disintegration form, and US migrant crisis approach.

KEY WORDS: mass migration; EU; integration; nation-state; extremism; US

МИГРАНТИ КРОЗ СРБИЈУ: НА ПУТУ ОПСТАНКА

Јован ЋИРИЋ*
Бранислава КНЕЖИЋ*

Група студената - волонтера, чланова Студентског удружења за упоредно право, које сарађује са београдским Институтом за упоредно право, спровела је анкету међу избеглицама, мигрантима који су пролазили кроз Београд у октобру 2015. години. За ту сврху су истраживачи из Института за упоредно право и истраживачи из Института за криминолошка и социолошка истраживања, направили упитник помоћу којег су желели да добију информације о миграцијама и мигрантима у 2015. Основно питање је било "ко су ти људи који су спавали у парковима поред нас?" У Србији није било проблема са избеглицама и мигрантима, а такође треба рећи да су се људи у Србији према избеглицама – мигрантима понашали на хуман и леп начин. Истраживањем смо желели да утврдимо колико су избеглице старе, те какве је њихов образовни ниво. Колико су новца понели са собом, те да ли иду сами или са породицом. Питање је такође било како су прикупљали информације о путу на који су се спремали и о појединим земљама. Занимало нас је и какве су њихове импресије о путу и посебно о Србији и начину на који су били третирани у Србији. Једно од питања је било како им се свидела Србија и људи у Србији, те да ли би прихватили да живе у Србији. Уопште узев, идеја је била да покушамо да закључимо колико организоване, а колико спонтане су биле те миграције. Морамо признати да се многе методолошке примедбе могу упутити читавом истраживању, те у том смислу и закључци јесу на неки начин мањкави. Али, са друге стране, нико други није спровео нити једно друго истраживање, те у том смислу, ми сматрамо да наш рад заслужује да буде сагледан на прави начин. На крају крајева, резултати које смо добили у овом истраживању биће, надамо се, анализирани у многим даљим истраживањима миграција што је, очекивано, најважнији квалитет овог истраживања.

* Научни саветник Института за упоредно право, Београд, e-mail: jciric@icl.org.rs

* Научни саветник Института за криминолошка и социолошка истраживања и ванредни професор Филозофског факултете УБ, Београд, e-mail: brknezic@gmail.com

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мигрант; упитник; резултати истраживања; социо-демографска обележја миграната; искуства; организација миграција

Према неким историјским изворима, Римљани су у своје време присиљавали Готе и све друге Варваре, данашњим речником речено мигранте, да своју децу продају као робове, не би ли заузврат добили псеће месо којим су се прехрањивали на ободима Римске империје изван Лимеса.¹ Наравно да је то код ових изазивало посебан гнев, који је био потискиван све до тренутка када су Варвари довољно ојачали да сруше Римско царство.²

Асоцијације на данашња времена овде могу бити врло упечатљиве, нарочито на пример у вези са сликом мртвог дечака мигранта на обалама Егејског мора, те недуховитим шалама у листу "Шарли Ебдо"³. Те шале казују много о презриво-расистичком ставу и односу који Европљани, некадашњи Римљани имају према мигрантима, некадашњим Варварима. У том се смислу данашња ситуација, данашња мигрантска криза у Европи може поредити са Великом сеобом народа.⁴ У вези са тим, неки, попут руске научнице, Јелене Пономарјове, истичу и следеће: "Очекујте ускоро пад Европске уније".⁵

Епска мигрантска драма, која се пред очима хришћанске Европе, па и Београда, одвијала у лето 2015. година, отвара је читав низ историјских, али и дневно актуелних идеолошких, социо-економских, безбедносних, културолошких, виктимолошких, политичких питања, о судару цивилизација, али је некако чини се доминирало питање: "А ко су заправо ти људи, који пролазе кроз наш град и који спавају под отвореним небом углавном у парку код Економског факултета, или по околним хотелима?"⁶

Није нетачно ако се каже да многе међусобне омразе и многи (међунационални) сукоби потичу управо од тога што се људи, припадници различитих нација и култура недовољно међусобно познају, па су тада и различите манипулације лако изводиве.⁷ Имајући све то у виду, желели смо да сазнамо ко су ти људи који су пролазили тзв. Балканском рутом на путу ка Западној Европи. Јесте тачно то да су становници Србије исказивали доста висок степен разумевања, емпатије и солидарности са несрећним мигрантима, али је тачно и то да у Србији, није спроведено нити једно свеобухватно емпиријско истраживање које би требало да одговори на питање ко су ти људи. Истраживање које ћемо овде прокоментарисати, у том је смислу врло значајно, иако би му се могле упутити бројне методолошке замерке и критике по више основа. Ми смо заправо свих проблема и бројних мањкавости били свесни и пре него што смо кренули у истраживање, али смо полазили од једноставне истине:

¹ N.A.Miškin; - Istorija starog Rima, - (prevod sa ruskog), Beograd, 2005. str.427-428

² О томе Едвард Гибон; - "Опадање и пропаст римског царства"; - (превод на српски), Београд, 2003

³ Тако на пример у најновијој шали, "Шарли Ебдо" каже како је утопљени дечак одрастао и напада жене на улици. О томе на интернет адреси <http://www.telegraf.rs/vesti/194834/utopljeni-decak-je-odrastao-i-napada-zene-ulici-sarli-ebdo-novom-kontroverzom-opet-sokirao-svet> (12.VI 2016)

⁴ Јован Ђирић; - Велика сеоба народа; - "Правни живот", 9/ 2015.

⁵ Доступно на интернет адреси: <http://www.intermagazin.rs/jelena-ponomarjova-ocekujte-uskoro-pad-evropske-unije/> (15.IX 2015)

⁶ Кнежић, Б., Видановић, В., Проблеми азијаната у Србији, *Српска политичка мисао* бр.4/ 2011 Београд.

⁷ Никола Рот; - Основи социјалне психологије; - Београд, 2009, стр. 370

"боље ишта него ништа..." те смо тако и спровели ово мало емпиријско истраживање. Но, једно је сигурно када би на пример просечан читалац "Шарли Ебдоа", или неко њему сличан, знао да је спавач у парку, тражилац азила из Сирије, Ирака, или Авганистана, у ствари лекар, инжењер, или адвокат, свакако би се и став и однос према свим другим мигрантима, значајно променио.

Обавили смо дакле, почетком октобра 2015. године испитивање у Београду (у парку код Економског факултета и Ластине аутобуске станице). Прикупљање података, попуњавање анкете,⁸ су спровели волонтери, студенти, чланови Студентског удружења за упоредно право, почетком октобра 2015. године.

Циљ истраживања је био да путем усмене анкете добијемо основне социо-демографске податке о мигрантима који пролазе кроз Београд на свом путу ка Европи. Упитник који је коришћен у прикупљању података је конструисан у сврхе овог истраживања и састојао се од 23 питања. Већина питања је била затвореног типа тј. са понуђеним одговорима док је неколико питања било отвореног типа.

Укупно је испитано 162 испитаника од чега је било само 5 жена. По речима анкетара жене су одбијале, без дозволе мушкараца, да дају одговоре. Узорак је замишљен као пригодан, међутим, у данима испитивања анкетари су имали прилику да разговарају са групом миграната, који су у већем броју били Авганистанци дошли из Бугарске у Београд.

Већину узорка (95%) чиниле су особе до 35-те године старости односно 45,1% су испитаници до 18 година а 49,5% они између 18-35 година. Ови подаци по два основа не изненађују. Прво, зато што млади људи, војни регрути, у већини случајева, нормално беже од рата, а друго зато што су млади људи спремнији на промену, на то да се отисну од свог завичаја и започну негде другде свој нови живот. По природи ствари, тако нешто ће пре и лакше учинити човек од 18 него човек од 58 година старости, да не помињемо оне још старије. Треба рећи да је 75% испитаних изјавило да је неудато/неожењено а 72% их нема децу. И ово је такође очекивано, јер је "самцу" без деце, лакше да промени средину и да започне "нови живот" из почетка. Из табеле, која следи, види се ниво образовања миграната, највише их је са средњом школом (47,5%) додамо ли том проценту занат онда их више од половине (53,1%) има тзв. средње образовање.

Табела бр. 1 образовање испитаника

Образовање	Н	%
Основна школа	36	22,2
Занат	9	5,6
Средња школа	77	47,5
Факултет	20	12,3
Без школе	14	8,6
Без одговора	6	3,7
Укупно	162	100

⁸ Анкете су биле преведене на арапски и енглески језик, но испоставило се да су конкретни испитаници који су одговарали на анкете, углавном били из Авганистана, те су анкете, упитници на арапском језику били углавном неупотребљиви, а што такође значи да они који су одговарали, комуницирали са нашим анкетарима, да су они ипак бољег образовног нивоа, јер су ето, били у стању да комуницирају на енглеском, а не на њиховом матерњем језику.

Број оних са факултетском дипломом уопште није мали, док је свега око 30 одсто оних без школе, или само са основном школом, што је још мање, када се узме у обзир и њихова младост, - наиме, може се рећи да они тек што су почели да уче школу. Шта год ко мислио дакле, може се рећи да је бољи део тамошњих друштава, пролазио кроз Београд на путу до Западне Европе: Да ли бисмо ми у вези са тим, могли те људе да тако олако и расистички дисквалификујемо? Наравно, увек постоји дилема да ли су они у тим својим одговорима на прави начин схватили питање о образовању и квалификацијама, односно да ли су и колико су били искрени у својим одговорима. Ипак, намеће се закључак да је поред нас у београдским парковима, међу онима који су ту спавали, било и лекара и адвоката и инжењера. Срби, Београђани, нису имали арогантан, расистички став и однос према тим људима, али, неки други у Европи јесу, па ми можемо само да претпостављамо колико је то додатно иритирало и фрустрирало целокупну мигрантску популацију.

Наш узорак, како смо већ навели, одступа од популације миграната, који су прошли кроз Србију што је уочљиво и у табели бр. 2. Готово 80% миграната, избеглица, азиланата... долази из Авганистана а само 7,4% из Сирије. Уосталом, у самом почетку истраживања смо били свесни недостатака пригодног узорка, начина испитивања и оног што, није страно у интервјуима и анкетама, добијања социјално пожељних одговора. У овом случају проблем усложњава и језик, место испитивања, неизвесност и страх миграната од свих недаћа које их још очекују на путу опстанка.

Табела бр. 2 Земља порекла

Земља порекла	Н	%
Сирија	12	7,4
Авганистан	129	79,6
Ирак	4	2,5
Либија	1	0,6
Грчка	1	0,6
Индија	3	1,9
Пакистан	11	6,8
Без одговора	1	0,6
Укупно	162	100

Формално гледано, Авганистан је земља која 2015. године није била у рату, међутим, овде се може рећи и то да још дуго након формалног завршетка непосредних ратних дејстава у једној земљи ситуација јесте у економском, политичком и сваком другом погледу таква да она подстиче исељавање, миграције из те земље и да ствара нестабилне услове за живот.

Исто тако, занимљив је податак о приближном броју Авганистанаца и оних који су дошли у Београд из Бугарске.

Табела бр. 3 Земља транзита

Земља транзита	Н	%
Македонија	38	23,5
Бугарска	114	70,4
Црна Гора	1	0,6
Без одговора	9	5,6
Укупно	162	100

Ово говори да је мигрантска рута, нарочито када су у питању Авганистанци, ишла у доброј мери преко Бугарске. У вези са тим би се могло говорити да у

мигрантским кретањима из Азије према Европи и није било баш толико спонтаности, што наравно може бити тумачено на различите начине.

Око 72% миграната наводи као разлог за миграцију ратну ситуацију у својој земљи а њих 30% наводи да су одлуку донели на основу искуства рођака и пријатеља који су већ напустили своју земљу, док 25% наводи да се одлучило на избеглиштво након информација које су видели на интернету. И поводом тога би се могло говорити о томе да у ствари није баш било много спонтаности у читавој мигрантској кризи. Међутим, с друге стране би се могло говорити и о нечем другом, а то је пре свега глобализација. Наиме, ако постоји нешто што је симбол глобализације у савременом свету, онда је то интернет. Интернет је корисна ствар, несумњиво нешто што је врло позитивно за ширење различитих друштвених вредности, међутим саме те вредности и идеје не морају увек бити позитивне и на општу добробит. Исто уосталом, као што и сама глобализација може попут неке батине имати два краја. Не састоји се наиме глобализација само у томе да Запад експлоатише рудна богатства Истока, па да му онда касније продаје прерађене производе од тих рудних богатстава. Пут понекад може бити и у обрнутом смеру.

Економска неједнакости на глобалном нивоу може бити врло убедљив пример неодрживог развоја, као и врло убедљив разлог за некога да се одлучи на миграцију и тражење азила. Није одрживо наиме да кућа у једној улици буде симбол сјаја, раскоши и богатства, док ће нека друга кућа у суседној улици, бити симбол свега супротног од тога: мрака, сиромаштва, беде, итд. Исто је и са два града која се налазе један поред другог, а исто је и са две државе, које су мање или више удаљене⁹ једна од друге. Савремени свет, који је, како би се то рекло постао глобално село, довољно је мали, да допутовати из Сирије до Немачке данас и није више нешто што је тешко изводиво. Другим речима ако не развијате на прави начин, а то ће рећи ипак равномерно, све делове града, или света, ствари ће се на крају завршити тако што ће они из сиромашних кућа доћи да и они живе, или пљачкају у богатим кућама и земљама.¹⁰ Они ће се уселити, као послератни сустанари у почетку тек можда само у сутерену, или у приградским гетоима, али, ствари ће се сасвим сигурно развијати у правцу досељавања из сиромашних у богате куће, квартове, градове, земље. Једино дугорочно, одрживо решење би могло бити у томе да најразвијенији у већој мери улажу у развој оних најнеразвијенијих, како би се зауставио прилив економских миграната из неразвијених делова у развијене. Поучно је богато научно-истраживачко искуство Бранка Милановића (2007. и 2011.) који истиче да стварна антимиграциона борба подразумева побољшање животних услова у земљама порекла, односно смањење разлика између два подељена света – глобално богатих и глобално сиромашних јер примарни мотив емиграције младих произилази из бесперспективности сиромашних друштава.¹¹

Испитаници у нашој анкети су економску ситуацију стављали на друго место, али с обзиром да су они долазили првенствено из Авганистана, где непосредних ратних дејстава у том тренутку и није било, ми у ствари можемо да закључимо да и када

⁹ А у време развоја савремених средстава комуникације, растојања су мања него што су виша.

¹⁰ Богаташи у резиденцијалним деловима града окружиће се жицом и приватним обезбеђењем и неће их бити брига шта се догађа у прљавим, арапским и црначким деловима града, али је питање докле то тако може да траје, односно када ће Арапи и црнци провалити у резиденцијалне делове града.

¹¹ Milanovic, B. (2011): "The haves and have nots – A brief and idiosyncratic history of global inequality", 2011; - Basic Books, New York.; исти аутор слично говори и у књизи "Два лица глобализације"; - Милановић, Б. "Два лица глобализације", Архипелаг, Београд.2007.

кажу да је рат узрок њихових миграција, они ипак у доброј мери мисле на економију. Ово из бар два разлога. Прво зато што су мигранти вероватно мислили да је паметније, политички коректније, опортунитије¹² рећи да су се они на миграцију одлучили због рата, а не због економије. Са друге стране, економија и рат су увек тесно повезани, а када то кажемо мислимо на једноставну чињеницу да у земљи која је погођена ратом, економија не може остати без тешких, негативних последица. Другим речима, у табели 4 се види да је око 70 одсто њих изјавило да је рат крив за њихову судбину. Ми бисмо међутим додали да се овде ради о својеврсном врзином колу, у којем економија узрокује ратна збивања, али и ратна дешавања узрокују тешку економску ситуацију, те се никада не може сасвим знати где почиње једно, а завршава се друго.

Табела бр. 4 Разлог избеглиштва

Разлог избеглиштва	Н	%
Рат	116	71,6
Економска ситуација	24	14,8
Дошао сам да бих помогао људима	1	0,6
Документа	1	0,6
Политички проблеми	1	0,6
Сиромаштво и Талибани	1	0,6
Нешто друго	5	3
Без одговора	13	8
Укупно	162	100

Занимљив податак је да је 68% испитаника изјавило да путује самостално а 20% организовано. То би такође могло говорити о томе да су миграције 2015. године ипак биле све само не спонтане и неорганизоване. Јер, оправдано се може претпоставити да су они који су одговарали да су путовали самостално (68%) у једној одређеној мери, помало прећуткивали истину, тако да је оних који су били организовани, у ствари било и више од 20 одсто. Каква је то организација, ко их је организовао, то су питања на која нисмо ни могли да добијемо одговор у овој анкети, али су истовремено и питања која свакако заслужују озбиљна разматрања.

У табели која следи наведено је с ким је испитаник дошао у Србију. Тај податак није изненађујући с обзиром да узорак чине у највећем броју млађи, неожењени мушкарци.

Табела бр. 5 Долазак у Србију

У Србију дошао	Н	%
Сам	136	84
Са женом и децом	7	4,3
Са женом без деце	6	3,7
Повео сам целу породицу	5	3,1
Без одговора	8	4,9
Укупно	162	100

Такође нас је интересовало и са коликим финансијским средствима су се мигранти упутили у Европу. Подаци које смо добили показују да је 19,15 миграната

¹² Овде се увек може отворити питање колико су искрени у својим одговорима били наши испитаници. Ово се код сваке анкете намеће као питање, дилема, но чини се да у овој анкети, у овим случајевима на један посебан начин, јер, анкетирани су људи који су због свега преживљеног истрауматизирани и фрустрирани и који у свему могу видети нечију провокацију, полицијско ислеђивање и заверу. Вероватно да су због тога многи одговарали да их је рат принудио на миграцију, али се у ствари у већој мери мислили на лошу економску ситуацију у својој земљи.

изјавило да је на пут кренуло без финансијских средстава, што нас и није много изненадило с обзиром да се ради о мигрантима из сиромашних земаља, а и с обзиром да се ради о земљама које се већ дуго налазе у рату, рату који их је све заједно морао исцрпсти. Примера ради, рат у Авганистану траје већ више од 25 година, па се онда и намеће закључак да се ту ради о томе да су то људи који су већ све залихе потрошили, речју да се ради о очајницима. Међутим, њих више од 30% је изјавило да са собом носи више од 5000 еура. Овај податак је ипак изненађујући, јер сума од 5.000 евра уопште није мала и заправо верујемо да би им знатан број људи из Србије на неки начин чак и позавидео на тој, за српске прилике не тако малој суми.¹³ И то би на неки начин могло да говори у прилог размишљању да ствари у вези са миграцијама заиста нису баш сасвим спонтане. Усуђујемо се да кажемо да су ствари могле изгледати на следећи начин: читава породица, односно читаво једно село у Авганистану се организује у прикупљању финансијских средстава како би сви они помогли неког свог, обично најмлађег, најсналажљивијег и најиздржљивијег човека на његовом путу у Европу, а он ће им то вратити када се тамо снађе, или ће им касније помоћи да и они тамо касније дођу. То не мора бити третирано као део некакве "теорије завере", али звучи сасвим реално, јер, нама се чини да је сума од 5.000 евра за једног просечног Авганистанца од двадесетак година, ипак врло висока, да би то било третирано као оно нешто што просечан (сваки трећи) Авганистанец има при руци за пут. Не чини нам се да је реално, да је нормално, да млади људи из Авганистана, (испод 35 година, или чак испод 18 година старости) а они су доминирали у нашем узорку, лако сакупе суму од 5.000 евра, ставе то у џеп и крену на дугачак пут у неизвесност.

Очекиван је податак који говори да је 61% испитаних изјавило да је њихова крајња дестинација Немачка, потом следи Шведска са 15,4% испитаних. Више од половине миграната (55%) је изјавило да нема рођаке и пријатеље у земљи коју су навели као крајњу дестинацију.

Табела бр. 6 Новац који су понели

Новац	Н	%
Без пара	31	19,1
Мање од 1.000 евра	25	15,4
Од 1 до 5.000 евра	14	8,6
Преко 5.000 евра	50	30,9
Новац добијам од породице и рођака током трајања пута	16	9,9
Новац добијам од неког другог	14	8,6
Без одговора	12	7,4
Укупно	162	100

Највише испитаника је провело на путу до 30 дана (49%), уочљив је податак да их је, не мали број, (37%) на путу провело до 3 месеца. Број од 30, или 90 дана, или чак и више од 90 дана, сам по себи је на један одређен начин индикативан. О чему је реч? Реч је о невероватној упорности тих људи који су преваљали пут из срца Азије до Европе. Имали су у својој глави један зацртани циљ и од тога нису одустајали ни у пустињама Авганистана, Пакистана, Турске, ни пред таласима Средозменог мора. Шта нам то говори? Говори нам то да са таквим људима, уморна и помало

¹³ Све ово у ствари више говори о самој Србији и српским економским проблемима. Усуђујемо се да кажемо и то: да су знали да располажу са таквом сумом новца, можда би однос домаћина у Србији био ипак мало мање гостољубив, односно вероватно би се пронашао већи број оних који би желели да зараде на мигрантској несрећи.

размажена Европа, а ту мислимо и на Србију, неће моћи тако лако да успе, да изађе на крај, односно да се одбрани од њиховог доласка у Европу.¹⁴ Зидови и жице ту не могу много помоћи, исто као ни различите војно-полицијске снаге, агенције, као што је FRONTEX на пример,¹⁵ нити пак различите стратегије и акциони планови и програми који би требало да зауставе нови прилив миграната из Африке и Азије. Без неког великог претеривања би се могло рећи да се овде заиста ради о судару цивилизација. Када то кажемо не мислимо само на верски основ тог сукоба, о чему је говорио пре свега Семјуел Хантингтон.¹⁶ Овде није реч само о тој врсти сукоба, већ је реч и о сукобу с једне стране безживотног евро-бирокуратизма, а са друге стране снажне, животне жеље да се успе и да се пробију све препреке. Таква жеља и таква животна снага по природи ствари морају успети и морају победити све бирокуратске препреке и стратешке планове. У том смислу људи су као и вода која увек, кад - тад пронађе пут.

Табела бр. 7 Време проведено на путу

Време на путу	Н	%
До 30 дана	80	49,4
До три месеца	60	37
Преко три месеца	12	7,4
Без одговора	10	6,2
Укупно	162	100

Највећи број миграната у Србији проводио је до 24 сата (42%) или до три дана (35,2%). Тај податак довољно показује да је Србија за њих само "успутна станица". Управо су то српски политичари понављали у данима највеће мигрантске кризе, желећи тиме да просто умире домаћу јавност, која уистину није била узнемирена због проблема миграната, али је то могла постати да су се мигранти дуже задржавали, пре свега у Београду, али и Србији уопште.

Табела бр. 8 Време проведено у Србији

Време у Србији	Н	%
До 24 сата	68	42
До три дана	57	35,2
До недељу дана	23	14,2
До 30 дана	3	1,9
Преко 30 дана	2	1,2
Без одговора	8	4,9
Укупно	162	100

Занемарљив је дакле број оних који су у Србији провели до недељу дана, а то је поготову случај када се ради о броју оних који су боравили до 30 или преко 30 дана. Међутим, подаци из следеће табеле број 9 су по нашем мишљењу посебно занимљиви и индикативни. Више него једна трећина испитаних је одговорила да би остала у Србији, било да оде негде на село, било да остане да ради нешто у Београду.

¹⁴ Ми наравно не желимо да кажемо да Европа уопште треба да се брани од најезде миграната, али, у врло великом броју случајева, Европљани размишљају на један управо такав начин, а то се види, лако уочава и по расту популарности десничарских, анти-имиграционих партија у Француској и Немачкој, на пример.

¹⁵ Љиљана Дапчевић – Марковић; - Контрола спољних граница, азил и миграције, - у зборнику радова: "Усклађивање права Републике Србије са правним тековинама ЕУ – приоритети, проблеми, перспективе"; - приредиле Александра Рабреновић и Јелена Ђеранић; - издање Института за упоредно право; Београд, 2012. стр. 186

¹⁶ Семјуел Хантингтон; - Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка, - (превод са енглеског) - Подгорица 1998.

Српска јавност није била упозната са том чињеницом и ми се питамо да ли би та српска јавност баш била тако беневолетна према мигрантима, да је знала да ипак велики број миграната није имао ништа против тога да остане у Србији. Било како било, тек свега нешто више од половине испитаника је било децидирано: одбио бих и наставио бих пут западне Европе, а не да останем у Србији. Такви одговори у исти мах говоре о томе да су Срби и Србија (Београд и Београђани) дотичне мигранте дочекали са значајном дозом разумевања и емпатије, што је нешто што треба истаћи, односно нешто што заслужује поштовање у људском, моралном смислу. Разлози за такав приступ Срба могу бити вишеструки, но поводом читаве приче о мигрантима, човеку се намећу различите асоцијације на целокупну српску историју, како од досељавања на Балкан, па преко Арсенија Чарнојевића до "Олује", а што све наравно укључује и асоцијације на један од најлепших романа на српском језику, на Милоша Црњанског и његове "Сеобе". Но, да будемо сасвим реални: питање је какав би став домаћег, локалног српског становништва био да су се мигранти сасвим одомаћили у Србији и да су постали права конкуренција домаћим радницима и њиховим радним местима. Тада би ситуација можда ипак била другачија. Оно што међутим овде такође "пада у очи" јесте и одговор који каже да би се мигранти најрадије вратили у земљу одакле су дошли када би тамо настао мир. Таквих који су тако одговорили било је свега 3,7 одсто. То се може тумачити и на тај начин да у ствари рат и није био главни разлог њихове миграције. Односно, могло би се рећи да они (мигранти) нису због рата кренули у избеглиштво, већ због неких других разлога, а ту првенствено мислимо на економске разлоге. То наравно намеће закључак да је на глобалном нивоу неоподно учинити знатно више на плану економског уједначавања оних држава и друштава које су сиромашне са онима који су богати. У супротном, они најсиромашнији ће доћи код богатих и више ти богати неће бити баш сасвим мирни, тј. неће бити у могућности да у миру уживају у свом богатству. То је међутим нешто што је у социјалном, економском и политичком смислу изузетно компликовано, јер да све зависи само од тога да престане рат, ствари би се релативно лако могле решити. У крајњој линији, сваки је рат увек помало узрокован економијом, било на тај начин што опште сиромаштво у дотичним земљама појачава страсти и решеност људи да ратују и за оно најнужније, било у том смислу што је економија најразвијенијих земаља, увек помало ратна економија, а то значи да економија дотичних земаља поспешује и подстиче ратне сукобе у земљама "трећег света", из којих они излазе са значајном користи за себе. Било како било тек мир можда и није тако тешко успоставити, али није лако побољшати економију и на тај начин спречити људе да крећу у масовне миграције. Све у свему, овај податак из нашег истраживања посебно истичемо, иако не можемо вршити било какво уопштавање и закључивање.: није рат баш тако доминантан узрок миграција које су се догађале 2015. године у свету, а чији смо сведоци били и ми овде у Србији.

Табела бр. 9 Останак у Србији

Останак у Србији	Н	%
Радо бих отишао на неко село, да тамо живим и обрађујем земљу	20	12,3
Радо бих остао у Београду да овде радим и започнем нови живот	33	20,4
Одбио бих и наставио пут западне Европе	86	53,1
Најрадије бих се вратио у моју земљу када би тамо настао мир	6	3,7
Без одговора	17	10,5
Укупно	162	100

Овде такође треба рећи да највећи број испитаника, њих 79% изјављује да у Србији нису имали никакве проблеме са службама и органима укљученим у њихово

праћење, збрињавање и давање њима одговарајуће подршке и помоћи, као ни са грађанима. Наводе (78%) да су добили неопходну помоћ, а 63% их је навело да су обавили здравствени преглед у Србији. Не би било нетачно ако бисмо констатовали да су се држава Србија и њени органи у свеопштој мигрантској кризи можда показали чак бољим и организованијим него што су иначе и него што су то у неким сасвим регуларним условима. Због тога би сва та искуства из 2015. године са мигрантима у Србији требало још посебно изучавати, како би се и у неким другим временима и у неким другачијим ситуацијама могло одреаговати на овакав примерен, адекватан начин.

Још једну ствар с тим у вези овде треба истаћи: у научном смислу ова тематика миграција је некако остала по страни, те се од стране компетентних истраживача о великој мигрантској кризи није довољно расправљало и она није довољно анализирана. То би могло говорити о бројним слабостима, пре свега у организацији научног рада у Србији, јер наша (друштвена) наука није била у стању да промисли и на прави начин одреагује, да се органзује и на прави начин истражи овај врло важан и врло актуелан друштвени проблем – феномен. Нико није био предвидео у својим претходно конципираним научно-истраживачким пројектима да треба истраживати проблематику миграција. Осим тога, чини се као да су српски научници били превише заокупљени бодовањима, тако да нису били спремни да се озбиљније посвете изучавању овог феномена миграција, не знајући како и колико ће се то што буду истраживали и писали, бодовати. Ово можда звучи и претерано и смешно, али пре свега бесмислено, но једно је сигурно у читавој научној јавности у Србији није се, колико је нама познато, нашао нико ко би организовао неко озбиљније и обимније истраживање, па и свеобухватнију анкету међу мигрантима који су пролазили кроз Србију.

У том смислу, свака анкета, па и ова, може патити од мноштва одговора који су више израз својеврсне друштвене пожељности, а много мање израз реалности са којом су се мигранти у истину сретали и овде и на читавом свом путу. Уплашени да не буду спречени у остварењу својих намера да дођу до свог крајњег циља, односно да не буду малтретирани од стране различитих полицијских, војних и анти-терористичких органа, испитаници – мигранти су могли давати и сасвим неискрене одговоре. Ипак, треба овде напоменути, да је један број испитаника у упитнику, на крају, тамо где им је остављена таква могућност, давао и неке своје коментаре, који заслужују да буду посебно истакнути. Мигранти су наиме поштовали "гостопримство" које им је указано, па су и имали и лепе речи захвалности које су изнели у истраживању: *"Србија је дивна земља, људи у Србији су љубазни и захвални смо на помоћи свима, посебно на помоћи Авганистанцима"; "У Србији су људи спремни да увек помогну и зато волим Србију"; Никада нећемо заборавити српску помоћ", "Хвала Вам"...*

Све те изјаве захвалности уопште не морају бити безначајне за Србе и Србију, чији је углед у свету, по нашем мишљењу углавном сасвим незаслужено, био озбиљно доведен у питање изразитом анти-српском медијском хистеријом током деведесетих година. Примера таквог и сличног говора мржње против Срба, има веома много. Илустрације ради, Амбасадор UNICEF-а Питер Устинов, је у колумни у лондонском недељнику "The European" 10.06.1993. записао и то да "Животиње користе своје ресурсе знатно срећније него ови наопаки створови (мисли на Србе), чија је

припадност људској раси у великом закашњењу".¹⁷ Тако су дакле Срби, у релативно кратком периоду, прешли пут од тога да их третирају, доживљавају горе него животиње до тога да им се захваљују и да им кажу да никада неће заборавити српску помоћ. Ово је наравно добро за слику о Србији у свету, али, све је то можда још важније за српску само-перцепцију, односно за то да сами Срби о себи почну да размишљају на један бољи и достојанственији начин, што може бити вишеструко корисно у политичком и економском смислу.

Тако је дакле мигрантска криза из 2015. године имала понекад различите консеквенце и у Србији и у Европи и у свету, но оно што је за нас овде било од посебног значаја, јесте питање ко су и какви су то људи који су пролазили поред нас на свом путу ка срећнијој и богатијој Европи. У неколико речи, на основу спроведене анкете, уз велику дозу опрезности јер на основу оваквог узорка ни подаци немају снагу методолошке и научне уверљивости, можемо дати приближан увид и рећи следеће:

1. реч је о младим људима, који су на пут кренули без породице;
2. реч је о упорним људима решеним, да успеју по сваку цену;
3. реч је у људима чији је образовни ниво изнад просека карактеристичног за земљу одакле долазе;
4. реч је о људима који су на пут кренули са релативно солидним финансијским средствима;
5. реч је о људима које је њихово друштвено окружење (град, село и породица коју су оставили у отаџбини) подржали и активно помогли да крену на пут;
6. рат уопште није тако и толико доминантан узрок њихове одлуке да крену пут миграције; - може се у ствари рећи да ту у доброј мери главну улогу играју економија и жеља за бољим животом;
7. мигранти нису желели да Србија буде њихова крајња дестинација, али након кратког боравка у Србији, ти људи су изразили и своје задовољство Србијом, па и спремност да евентуално на дуже време остану у Србији.

Чини нам се да, упркос свему, упркос томе што нам ни анализирани узорак, ни примењена методологија, не дају за право да тврдимо како смо одговорили на питање "ко су ти људи (мигранти) који су пролазили кроз Србију 2015. године", ми можемо доћи до неколико њихових најважнијих карактеристика, које смо сумирали у ових седам тачака и од којих се може кренути у систематичнија истраживања. А, можда би неко то ипак могао да има у виду када говори о актуелној проблематици миграција и миграната.

¹⁷ Цитирано на корицама књиге Зорана Петровића Пироћанца, - "Избрисати српски вирус (Мала антологија расизма, шовинизма и говора мржње на крају другог и почетком трећег миленијума); - Београд 2002.

MIGRANTS THROUGH SERBIA: ON THE WAY OF SURVIVING

A group of students, volunteers, members of the Student's Association for the Comparative Law, who cooperate with the Belgrade's Institute of Comparative Law, conducted a poll among the refugees, migrants that were passing through Belgrade in 2015. For that purpose people in the Institute of Comparative Law and in the Institute for Criminological and Sociological Researches made a questionnaire with which they wanted to get some knowledge about migrations and migrants in 2015. The general question was who were those people who slept in parks near us. In Serbia, there were no problems with refugees and migrants and it also has to be said that Serbs treated migrants on very good manner. Nevertheless, nobody in Serbia made any research to get real informations about migrants who passed through Serbia. In that sense, we wanted to see how old they are and what is their educational level. How much money did they take with themselves, do they come with or without family. The question was also how did they get informations about their trip and about some specific countries. We also wanted to get information about their impressions on their trip and especially about Serbia and the way they were treated in Serbia. One of the question was how they liked Serbia and Serbian people and would they accept to live in Serbia. Generally speaking, the idea was to conclude how spontaneous the migrations was and how organized it was. We have to admit that many metodological remarks could be put on the whole research and in that sense that conclusions could be deficient. But, on the other hand nobody else made any other research, so in that sense, we think that our work deserves to be treated on a right way. After all, results that we got here in this research would be analyzed in many further researches concerning migrations. We think that it is the most valuable quality of this research that we conducted in October of 2015.

KEY WORDS: migrants; questionnaire; research results; socio-demographic characteristics of migrants; experiences; organization of migrations

УЛОГА СУДА ПРАВДЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У РАЗВОЈУ ПРАВА АЗИЛАНАТА

Весна ЂОРИЋ*
Ана КНЕЖЕВИЋ БОЈОВИЋ*
Марија БАБИЋ*

Суд правде Европске уније је постепеним ширењем своје надлежности у области азила постајао на том пољу све активнији у вршењу улоге врховног заштитника законитости у правном поретку Европске уније. У условима масовног прилива миграната значај улоге Суда правде Европске уније у погледу тумачења и примене права азила је посебно наглашен. Његова тумачења допринела су како даљем унапређењу прописа, тако и успешнијој примени већ постојеће регулативе.

У овом раду ће, најпре, кроз анализу појединих релевантних пресуда Суда правде Европске уније да се сагледа конкретан допринос који је он дао развоју регулативе која се односи на систем азила, а затим и да се укаже на недостатке у његовом досадашњем приступу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: азил; Суд правде Европске уније; судска пракса; телеолошко тумачење; ефикасна судска заштита; прогон

УВОД

Област виза, азила и имиграција је у току првих неколико деценија постојања Европске заједнице, тачније све до ступања на снагу Уговора из Амстердама, била у искључивој надлежности држава чланица.¹ Уговором из Амстердама учињен је

* Научни сарадник Института за упоредно право, Београд, e-mail: vesnacoric@yahoo.com.

* Научни сарадник Института за упоредно право, Београд, e-mail: akbojovic@gmail.com.

* E-mail: babicmarija@gmail.com.

¹ Иако се у Уговору из Мастрихта наводи да у области азила треба поступати у складу са Европском конвенцијом о људским правима и Женевском конвенцијом о статусу избеглица (чл. К.2), институције ЕУ и даље нису имале значајнија овлашћења у области азила, а Европски суд правде није имао могућност контроле мера усвојених у тој области. Уместо тога, Уговор из Мастрихта се ограничио на навођење азила као једног од питања од општег интереса за државе чланице ЕУ. Стога је све до ступања на снагу Уговора из Амстердама, тумачење Женевске конвенције о статусу избеглица од 28. јула 1951. године и Протокола о статусу избеглица од 31. јануара 1967. године спадало је у надлежност националног судства држава чланица

значајан заокрет на плану регулисања области виза, азила и имиграција, будући да је дата област пребачена из трећег у први стуб.

Преношењем азила из сфере међудржавне сарадње у надлежност институција Европске уније (у даљем тексту ЕУ), омогућено је институцијама ЕУ да аутономно уређују ову област, што су оне и учиниле у наредном периоду креирајући Заједнички европски систем азила уз несумњиво значајан допринос некадашњег Европског суда правде (данашњи Суд правде ЕУ) у том подухвату.² Иако дислоцирана у први стуб, област азила није била у потпуности "комунитаризована".³ Слабији степен комунитаризације огледао се, током почетног петогодишњег периода, између осталог, у ограничењима која су се тичала легислативног поступка, као и у битно ограниченој надлежности Суда правде ЕУ у тој сфери.

Суштинске новине у области права азиланата наступиле су тек доношењем Уговора из Лисабона. Изједначавањем Повеље о основним правима у ЕУ (у даљем тексту Повеља о основним правима) са Оснивачким уговорима, право на азил у ЕУ је по први пут стекло карактер норме примарног права. Поред тога, Повељом о основним правима се на експлицитан начин намеће обавеза да се секундарни акти ускладе са Женевском конвенцијом о статусу избеглица и Протоколом уз њу из 1967. године.⁴ За разлику од Уговора из Амстердама који је овластио органе ЕУ да усвоје минималне стандарде, Уговор о функционисању ЕУ их овлашћује да усвоје заједничке стандарде. Суд правде ЕУ је такође добио шира овлашћења будући да је Уговор из Лисабона укинуо ранија ограничења судске контроле у области слободе, безбедности и правде.⁵

Иако је Уговор из Лисабона, између осталог, предвидео шира законодавна овлашћења за институције ЕУ у области азила, као и обавезу усклађивања са Женевском конвенцијом о статусу избеглица и њеним пратећим протоколом, бројни акти који су у међувремену донети и ревидирани потврђују да поменута усклађеност у овој области још увек није у потпуности остварена. Развој ове материје карактеришу концептуалне мањкавости и погрешан приступ институција ЕУ с обзиром да се предност често даје заштити националних и европских граница уместо

ЕУ. В. Н. Раичевић, "Изградња заједничког европског система азила и његово прилагођавање масовном приливу мигранта", *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 71, 2015, стр. 15; А. Taylor, "The CJEU as an Asylum Court: What Role for Human Security Discourses in the Interpretation of Persecution in the Qualification Directive?", *The Common European Asylum System and Human Rights: Enhancing Protection in Times of Emergencies* (eds. C. Matera, A. Taylor) Cleer Working Papers, 2014, p. 77.

² Институције ЕУ су у периоду 1999-2005. године усвојиле низ комунитарних аката којима је креиран Заједнички европски систем азила. В. Н. Раичевић, "Изградња Заједничког европског система азила и његово прилагођавање масовном приливу мигранта", *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 71, 2015, 14-15.

³ Kaunert, C. Leonard, S. "The European Union Asylum Policy after the Treaty of Lisbon and the Stockholm Programme: Towards Supranational Governance in a Common Area of Protection?" *Refugee Survey Quarterly*, vol. 31, no. 2, 2012, pp. 9-10.

⁴ Тачније, чланом 18. Повеље о основним правима јемчи се право на азил следећом формулацијом: "право на азил гарантује се у складу са одредбама Женевске конвенције о статусу избеглица од 28. јуна 1951. и Протокола од 31. јануара 1967. године и у складу са Уговором о ЕУ и Уговором о функционисању ЕУ". Н. Раичевић, 16-17.

⁵ Matera, C. "The Common European Asylum System and its Shortcomings in Protecting Human Rights: Can the Notion of Human Security (Help to) Fill the Gaps?" *The Common European Asylum System and Human Rights: Enhancing Protection in Times of Emergencies* (eds. C. Matera, A. Taylor) Cleer Working Papers, 2014, pp. 11-12.

пружања заштите појединцима који траже да им се призна статус избеглице у ЕУ.⁶ Такав приступ је метафорички означаваан као "Тврђава-Европа".⁷

Упркос и даље присутним недостацима у Заједничком европском систему азила, Суд правде ЕУ је постепеним ширењем своје надлежности у области азила постајао на том пољу све активнији у вршењу улоге врховног заштитника законитости у правном поретку ЕУ.⁸ На тај начин значајно је поспешео развој европског права азила. Тумачења Суда правде ЕУ допринела су како даљем унапређењу прописа, тако и успешнијој примени већ постојеће регулативе. У том светлу, указује се на постепено јачање његове улоге и пораст *de facto* "судског карактера" заједничке политике азила.⁹ Његова улога је при томе била веома сложена имајући у виду мноштво извора који су изричито инкорпорисани у оквир права азиланата у ЕУ и које је Суд правде ЕУ у обавези да узме у обзир приликом тумачења права ЕУ, укључујући Женевску конвенцију о статусу избеглица, Протокол уз њу, као и Европску конвенцију о људским правима (у даљем тексту ЕКЉП).

У овом раду ће, најпре, кроз анализу појединих релевантних пресуда Суда правде ЕУ да се сагледа конкретан допринос који је он дао развоју регулативе која се односи на систем азила, а затим и да се укаже на недостатке у његовом досадашњем приступу. На крају, предложити се начин за његово унапређено деловање кроз интензивније прибегавање телеолошком тумачењу као и ослањање на концепт људске безбедности при тумачењу и примени права.

1. ПРАКСА СУДА ПРАВДЕ ЕУ КОЈОМ СЕ ПРУЖА ДОПРИНОС РАЗВОЈУ РЕГУЛАТИВЕ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ АЗИЛАНАТА

Ставови Суда правде ЕУ у предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова*, предмету *К*, случају *Dor i Unal*, као и предмету *Vilson* позитивно су утицали на накнадне предлоге измена текста Уредбе Даблин III, Директиве о поступцима азила из 2005. године, као и њене прерађене верзије из 2013. године. Међутим, у појединим случајевима предложене измене нису биле усвојене у каснијем поступку.

1.1. Пресуда у предмету МА и други против Министра унутрашњих послова

У предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова*¹⁰ захтев за добијање претходног мишљења упутио је другостепени суд (Жалбени суд за

⁶ *Ibid.*, 14.

⁷ Papastavridis, E. "Fortress Europe and Frontex: Within or Without International law?", *Nordic Journal of International Law* vol. 79, no. 1, 2010, pp. 75-111; V. Moreno-Lax, "Life After Lisbon: EU Asylum Policy as a Factor of Migration Control", *EU Security and Justice Law. After Lisbon and Stockholm*, (eds. D. Acosta Argarazo, C. Murphy), Hart, Oxford 2014, pp. 146-167.

⁸ В. Члан 19. став 1. Уговора о Европској унији.

⁹ Ippolito, F. "The Contribution of the European Courts to the Common European Asylum and its Ongoing Recast Process", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 20, no. 2, 2013, p. 263. Професор Кони Оксфорд (*Connie Oxford*) тако указује на пресудан значај интерпретативне улоге Суда правде ЕУ на коначну примену права азила, наведено према А. Taylor, p. 77.

¹⁰ The Queen, on the application of *MA and Others v Secretary of State for the Home Department*. EUR-lex C-648/11, Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 6 June 2013, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2013.225.01.0018.01.ENG&toc=OJ:C:2013:225:TOC.

Енглеску и Велс) одлучујући у жалбеном поступку у предмету у којем су три малолетника без пратње затражили азил у Великој Британији, након што су претходно поднели захтеве за азил у Холандији и Италији. Ни један од њих није имао чланове породице, браћу, сестре, нити друге рођаке који бораве законито на територији других држава чланица ЕУ.¹¹

Резоновање суда у пресуди у предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова* из 2013. године подстакло је предлагање амандмана на недавно усвојену Уредбу Даблин III у делу који се односи на поступање према једној посебној категорији малолетника без пратње, иако до усвајања конкретних измена до сада још увек није дошло.¹² Реч је о категорији малолетника без пратње, чији чланови породице, браћа или сестре, као и други рођаци не бораве законито на територији других држава чланица ЕУ. И поред тога, став из пресуде у предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова* је у великој мери обликовао праксу примене недавно усвојене Уредбе Даблин III у државама чланицама, с обзиром да су многе државе чланице до тада на исти начин поступале, примењујући идентична правила даблинског режима, у погледу малолетника без пратње, као и пунолетних лица.¹³

Ова уредба, наиме, пропушта да предвиди могућност да малолетници без пратње, чији чланови породице, браћа или сестре, као и други рођаци не бораве законито на територији било које од држава чланица ЕУ, поднесу више захтева за азил на територијама различитих држава. Насупрот Уредби која предвиђа тзв. "право избора" једне државе за ову посебну категорију малолетника без пратње који траже азил, Суд правде ЕУ иде корак даље, те под "правом избора" подразумева и могућност ове категорије малолетника да поднесу захтеве на територији различитих држава чланица ЕУ.¹⁴

Наиме, Суд правде ЕУ истиче у овој пресуди да када малолетник без пратње који припада горе наведеној посебној категорији поднесе више захтева за тражење азила на територији различитих држава чланица, одговорна за одлучивање о захтеву за азил ће бити држава у којој се малолетник налази, уколико је то у његовом најбољем интересу.¹⁵

У том контексту, Суд правде ЕУ даље наглашава да "по правилу малолетници без пратње не треба да буду премештени у другу државу".¹⁶ Такав трансфер би, наиме,

¹¹ The Queen, on the application of *MA and Others v Secretary of State for the Home Department*. <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/cjeu-judgment-case-c-64811-ma-bt-and-da-v-secretary-state-home-department-6-june-2013>, 11. jun 2016.

¹² Fratzke, S. "Not Adding Up: The Fading Promise of Europe's Dublin System" *EU Asylum wards 2020 Project*, 2015, p. 23.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Peers, S. "Unaccompanied Minor Asylum-Seekers: A Step in the Right Direction?", *EU Law Analysis, Friday, 27 June 2014*; S. Peers, "The Dublin Regulation: Is the End Nigh? Where should unaccompanied children apply for asylum?" *EU Law Analysis*, Thursday, 21 January 2016.

¹⁵ Peers, S. "Unaccompanied Minor Asylum-Seekers: A Step in the Right Direction?", *EU Law Analysis, Friday, 27 June 2014*, <http://eulawanalysis.blogspot.rs/2014/06/unaccompanied-minor-asylum-seekers-step.html>, 27.05.2016; S. Fratzke, "Not Adding Up: The Fading Promise of Europe's Dublin System" *EU Asylum wards 2020 Project*, 2015, p. 23; F. Vignale, "Dublin III Regulation on Asylum and Unaccompanied Minors", April 9, 2015, <https://free-group.eu/2015/04/09/dublin-iii-regulation-on-asylum-and-unaccompanied-minors/>, 15.05.2016.

¹⁶ Mouzourakis, M. "We Need to Talk about Dublin' Responsibility under the Dublin System as a Blockage to Asylum Burden-Sharing in the European Union", *Working Paper Series no. 105*, 2014, p. 18. The Queen, on the application of *MA and Others v Secretary of State for the Home Department*. EUR-lex C-648/11,

само водио даљем одуговлачењу поступка, односно онемогућавају брзог процесуирања захтева за међународну заштиту, као и отежавању ефикасног приступа у поступцима за додељивање међународне заштите што би било супротно циљевима утврђеним Уредбом Даблин III.¹⁷

Овако становиште Суда правде ЕУ сматрамо исправним и у складу са телеолошким тумачењем Уредбе која малолетнике без пратње означава као посебно рањиву категорију, предвиђајући при томе и обавезу да се посебно води рачуна о заштити најбољих интереса малолетника.¹⁸ Пресудом се свакако пружа јача заштита у погледу поменуте категорије малолетника те се њоме, даље, предвиђа да државе чланице треба да узајамно сарађују и размењују информације о одлукама које су донеле вођене остваривањем најбољег интереса малолетника.¹⁹ И поред тога, што су увођење ових измена у Уредбу III предложиле и у начелу подржале инситуције ЕУ оне још увек нису усвојене.²⁰

1.2. Пресуда у предмету *K*

У предмету K²¹ захтев за добијање претходног мишљења у погледу примене и тумачења члана 15. Уредбе Даблин II упутио је другостепени суд Аустрије (Asylgerichtshof) одлучујући по жалби у предмету у којем је маћеха K – тражилац азила истицала да је њен однос са пасторком која пати од тешке болести потребно да се окарактереше као однос зависности. Сходно томе, за одлучивање о захтеву за азил члана породице, у овом случају маћехе, би требало да буде надлежан суд према месту боравка пасторке.²²

Пресуда у предмету *K* полази од формулације у то време важеће Уредбе Даблин II, која је касније обухваћена чланом 16A(2) Уредбе Даблин III а којом се предвиђа обавеза државе да преузме одговорност уколико су услови у погледу

Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 6 June 2013, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2013.225.01.0018.01.ENG&toc=OJ:C:2013:225:TOC.

¹⁷ Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast), para. 5, p. 31.

¹⁸ *Ibid.*, para. 13, p. 32.

¹⁹ Peers, S. "Unaccompanied Minor Asylum-Seekers: A Step in the Right Direction?", *EU Law Analysis*, Friday, 27 June 2014.

²⁰ В. Приједлог уредбе Еуропског парламента и Вијећа о измени Уредбе (ЕУ) бр. 604/2013 у вези с утврђивањем државе чланице одговорне за разматрање молбе за међународну заштиту малолетника без пратње чији чланови обитељи, браћа и сестре или рођаци не бораве законито у држави чланици, COM(COM(2014) 382 final – 2014/0202 (COD) наведено према Мишљењу Стручне скупине за запошљавање, социјална питања и грађанство о Приједлогу уредбе Еуропског парламента и Вијећа о измени Уредбе (ЕУ) бр. 604/2013 у вези с утврђивањем државе чланице одговорне за разматрање молбе за међународну заштиту малолетника без пратње чији чланови обитељи, браћа и сестре или рођаци не бораве законито у држави чланици COM(2014) 382 final – 2014/0202 (COD); Више о томе у: F. Vignale, "Dublin III Regulation on Asylum and Unaccompanied Minors", April 9, 2015, <https://free-group.eu/2015/04/09/dublin-iii-regulation-on-asylum-and-unaccompanied-minors/>, 15.05.2016.

²¹ Case C-245/11 *K v Bundesasylamt*, Judgment of 6 November 2012, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-245/11>, 05.06.2016.

²² *CJEU - C-245/11 K v Bundesasylamt*, *European Database of Asylum Law*, <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/cjeu-c-24511-k-v-bundesasylamt>, 10.06.2016.

постојања односа зависности испуњени.²³ Тачније, држава чланица је редовно обавезна да чланове породице чије породичне везе су постојале у држави порекла не раздваја, уколико су оне биле изграђене још у држави порекла.²⁴

У предмету *К*, Суд правде ЕУ је применом телеолошког тумачења *отишао корак даље* усвајајући широко тумачење концепата "зависности" и "породице" које премашује круг лица наведених у члановима 15. и 2. тачка и) у то време важеће Уредбе Даблин II. Наиме, из пресуде Суда правде ЕУ произилази да су односи између маћехе и пасторке такође обухваћени формулацијом "чланова породице и других зависних сродника" у смислу члана 15. став 1. Уредбе Даблин II. Таквим прогресивним тумачењем суда, одређен је концепт "чланова породице и других зависних сродника" не само шире у односу на одредбе Уредбе Даблин II, већ и накнадно усвојене Уредбе Даблин III.²⁵ Иако накнадно усвојена Уредба Даблин III не следи широко судско тумачење изложено у предмету *К*, исказано резоновање Суда правде ЕУ сматрамо напредним и у складу са међународним инструментима којима се пружа заштита правима азиланата.

1.3. Пресуда у предмету *Дор и Унал* и пресуда у предмету *Вилсон*

Пресуде у предмету *Дор и Унал*²⁶ и у предмету *Вилсон*²⁷ су позитивно утицале на формулисање како одредби Директиве о поступцима азила из 2005. године, тако и њене прерађене верзије из 2013. године у делу у којем се јемчи заштита права азиланата на делотворан правни лек.²⁸

У предмету *Дор и Унал* захтев за добијање претходног мишљења је упутио Врховни управни суд Аустрије у погледу два спојена предмета од којих се један односи на Унала који је турски држављанин, а други на Дора који је немачки држављанин. Захтев за упућивање претходног питања тицао се тумачења чланова 8. и 9. Директиве Савета из 1964. која се односи на усклађивање посебних мера о кретању и боравку странаца чије се увођење објашњава интересима јавнога поретка, јавне безбедности или јавног здравља.²⁹ Будући да су Дор и Унал били осуђени за извршење кривичних дела, аустријски управни органи су им ускратили пребивалиште, поводом чега су се они жалили вишим инстанцама. Европски суд правде је, између осталог, нагласио да је, у циљу омогућавања уживања загарантованих права лицима који нису држављани ЕУ, као и члановима њихових

²³ Case C-245/11 *K v Bundesasylamt*, Judgment of 6 November 2012, http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-245/11_05.06.2016.

²⁴ Ippolito, F. p. 273.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Case C-136/03 *Dörr and Unal* [2005] ECR I-4759.

²⁷ Case C-506/04 *Wilson* [2006] ECR I-8613. <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dbb638e5cfcc734c4f8aed9568d05cbob2.e34KaxiLc3qMb40RchoSaxuNaf0?text=&docid=65847&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=149565>.

²⁸ F. Ippolito, F. p. 267. За супротно мишљење в. А. М. Reneman, *EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy*, Hart Publishing, Oxford, 2013, pp. 138, 147-150.

²⁹ Директиве Савета 64/221 64/221/EEZ од 25. фебруара 1964. о усклађивању посебних мера о кретању и боравку странаца које су оправдане на основу јавнога поретка, јавне безбедности или јавног здравља.

породица, потребно да се обезбеди примена процесних гаранција које се члановима 8. и 9. поменуте директиве пружа држављанима држава чланица ЕУ.³⁰

Као што је напоменуто, пресуда у предмету *Дор и Унал*, значајно је утицала на измену формулације из Директиве о поступцима азила у делу у којем се јемчи заштита једног специфичног аспекта права на делотворан правни лек. Тачније, из ове пресуде произилази да би доступност правног лека била у потпуности онемогућена неодложним извршењем одлуке о протеривању. Другим речима, заштита права на делотворан правни лек захтева постојање аутоматског одложног дејства правног лека.³¹ Сходно таквом приступу, члан 46. у ставу 5. прерађене Директиве о поступцима азила предвиђа обавезу држава чланица да допусте подносиоцима захтева да остану на њиховој територији све док не истекне рок у оквиру којег су они у могућности да поднесу правни лек, односно уколико је правни лек употребљен, све до окончања жалбеног поступка.³² Иако ново решење предвиђа бројне изузетке, оно свакако предвиђа значајан напредак у односу на претходно важећи режим, будући да азилантима нуди јачу заштиту права на делотворан правни лек.

Становиште Европског суда правде исказано у предмету *Вилсон* је такође утицало на коначну верзију Директиве о поступцима азила. У датом предмету национални суд је упутио захтев за добијање претходног мишљења у погледу тумачења члана 9. Директиве која трајно олакшава обављање адвокатске делатности у државама чланицама ЕУ.³³ Датим чланом захтева се постојање правног лека против одлуке о забрани уписа адвоката пред судом државе ЕУ у којој се тражи упис, који мора да буде у складу са одредбама националног права подносиоца захтева за упис. Европски суд правде је нашао да је, у конкретном случају, надлежност суда који је одлучивао у последњем степену била ограничена на разматрање правних питања и да стога није испуњавала услове који су у том погледу дефинисани правом ЕУ.

Иако се случај *Вилсон* непосредно односи на тумачење Директиве којом се регулише признавање адвокатског статуса стеченог у оквиру држава чланица ЕУ, а не на област азила, он је извршио утицај на коначну верзију Директиве о поступцима азила.³⁴ Наиме, у фази тзв. "првог читања" у законодавни предлог ове директиве био је уведен временски рок у члан 46. став 4. Међутим, Европски суд правде је у предмету *Вилсон*, као уосталом и Европски суд за људска права кроз своју праксу заузео одлучан став, што је у даљем току законодавног поступка, водило ка одустајању од на тај начин постављених временских ограничења. Европски суд

³⁰ Brower, E. Effective Remedies for Third Country Nationals in EU Law: Justice Acceptable to All", *The First Decade of EU Migration and Asylum Law* (eds. E.Guild, P. Minderhoud), Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2012, p. 384.

³¹ Costello, C. The Recast Asylum Procedures Directive 2013/32/EU: Caught between the Stereotypes of the Abusive Asylum Seeker and the Vulnerable Refugee', *Reforming the Common European Asylum System: The New European Refugee Law* (eds. V. Chetail, P. De Bruycker & F. Maiani), Martinus Nijhoff, 2016, p. 411.

³² Упореди текст Директиве о поступцима азила пре измена: Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:326:0013:0034:EN:PDF>, i Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on Common Procedures for Granting and Withdrawing International Protection, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013L0032>, 09.06.2016.

³³ "Директива 98/5/ЕС" је директива 98/5/ЕС Европског парламента и Савета усвојена 16. фебруара 1998 трајно олакшава обављање адвокатске делатности у државама чланицама а не само у државама у којима су стекли адвокатски статус, [1998], OJ L 77/36.

³⁴ Поред тога, на становиште суда у *Вилсон*у, упућује се и у бројним пресудама које се тичу права азиланата, између осталог у случају *Дјуф*.

правде је у *Вилсону* истакао да ефикасност правног средства подразумева "стварни приступ у оквиру разумног рока Суду који је надлежан да пресуди о правним и фактичким питањима."³⁵

Пресуда у предмету *Вилсон* значајна је због тога што је прецизирала услове који су потребни за постојање ефикасног правног средства, а који су након тога узети у обзир приликом измене Директиве о поступцима азила.

2. ПРАКСА СУДА ПРАВДЕ ЕУ КОЈА СЕ НЕГАТИВНО ОДРАЗИЛА НА ЗАШТИТУ АЗИЛАНАТА У ПРАВУ ЕУ

Пресуде Суда правде ЕУ у предметима *Дјуф*, Савезна Република Немачка против *Y* и *Z*, као и *X*, *Y* и *Z* против Министра за имиграцију и азил преваасходно су се негативно одразиле на обим заштите азиланата у праву ЕУ. И поред тога што се у њима рестриктивно тумачи обим заштите који азилантима гарантују Директива о поступцима азила из 2005. и Директива о квалификацији из 2011. године, ове пресуде нису утицале на касније измене поменутих аката ЕУ.

2.1. Пресуда у предмету *Дјуф*

У предмету *Дјуф*³⁶, захтев за добијање претходног мишљења упутио је луксембуршки управни трибунал (*Trubunal Admunustratuf*) Суду правде ЕУ одлучујући по тужби мауританског држављанина који је претходно затражио међународну заштиту, тачније азил у Луксембургу. Иако је одлуком луксембуршких власти захтев био одбијен као неоснован и наређено протеривање, подносилац азила није покушао да побија дату материјалноправну одлуку којом се његов захтев одбија. Уместо тога, затражен је поништај одлуке луксембуршких власти којом се одређује да ће се о његовом захтеву за азил решавати у убрзаном поступку.

Предмет *Дјуф* је значајан због тога што Суд правде ЕУ у њему прецизира одређене аспекте права на делотворан правни лек. Наиме, Суд правде ЕУ је у том случају нашао да немогућност подношења правног лека против одлуке којом се одређује да ће о захтеву за азил решавати у убрзаном управном поступку није нужно противна како одредбама члана 39. Директиве о поступцима азила из 2005. године, тако ни праву на делотворан правни лек.³⁷

Суд правде ЕУ, наиме, налази да се некадашњи члан 39. Директиве о поступцима азила ограничава на гарантовање делотворног правног лека против одлука "које се доносе поводом захтева за азил". Дакле, датим чланом јемчи се правни лек у погледу "низа одлука које се свде на коначне одлуке којима се

³⁵ F. Ippolito, "The Contribution of the European Courts to the Common European Asylum and its Ongoing Recast Process", *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 20, no. 2, 2013, p. 267.

³⁶ V. CJEU - C-69/10, *Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, Judgment of the Court (Second Chamber) of 28 July 2011, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-69/10>, 10. jun 2016.

³⁷ V. CJEU - C-69/10, *Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, *European Database of Asylum Law*, <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/cjeu-c-6910-brahim-samba-diouf-v-ministre-du-travail-de-l%E2%80%99emploi-et-de-l%E2%80%99immigration>.

одбија захтев у меритуму."³⁸ Из тога даље произилази, по речима Суда правде ЕУ, да одлуке које имају припремни карактер у односу на мериторне одлуке, као и одлуке које се односе на управљање поступком нису обухваћене чланом 39. Директиве о поступцима азила из 2005. године.³⁹ Суд правде ЕУ је, сходно томе, закључио да члан 39. став 1. мора да се тумачи тако да се њиме не захтева да се националним правом предвиди постојање посебног правног лека против одлуке којом се налаже да се о захтеву за азил одлучује у убрзаном поступку.⁴⁰

Суд правде ЕУ налази да одсуство правног лека против одлуке не представља повреду права на делотворан правни лек под условом да се законитост коначних одлука донетих у убрзаном поступку, као и разлози који су водили одбијању захтева као неоснованог могу нападати пред националним судом путем других расположивих средстава која предвиђа национално законодавство.⁴¹ Он, дакле, сматра да је за постојање делотворног правног лека довољно постојање саме могућности ефикасног побијања разлога који су довели до употребе убрзаног поступка у каснијим стадијумима поступка пред националним судом. Побивање поменутих разлога вршило би се подношењем расположивих процесних средстава против коначне одлуке којом се окончава поступак који се односи на азил.

Мањкавост изложеног резонавања испољава се превасходно у превише рестриктивном тумачењу права на делотворан правни лек које представља опште правно начело ЕУ, накнадно посебно нормирано чланом 47. Повеље о основним правима. Рестриктивно постављено тумачење права на делотворан правни лек није у складу са потребом пружања што потпуније заштите људских права тражиоца азила.

Наиме, насупрот виђењу општег правозаступника Круз Виланона (Cruz Villanon) који тврди да се чланом 47. предвиђа заштита у погледу права на делотворан правни лек која премашује обим заштите која се пружа ЕКЉП, Суд правде ЕУ у својој пресуди наводи да се чланом 47. "индиректно пружа једино минимална садржине заштите која је нормирана Европском конвенцијом о људским правима."⁴² Суд правде даље образлажући своју пресуду истиче да је она вођена разлозима целисходности.⁴³ Упркос томе, што и сама Директива указује на значај брзог решавања предмета како за државе чланице, тако и за азиланте,⁴⁴ сматрамо да би увођењем могућности побијања одлука које немају мериторан карактер, попут предметне одлуке у случају Дјуф, свакако више одговарало заштити интереса тражиоца азила. Постављање кратких рокова за оспоравање поменутих немериторних одлука не би водило знатном продужавању поступка, а свакако би допринело поправљању положаја тражиоца азила. Реч је о веома осетљивој категорији која заслужује што потпунију заштиту. Упркос бројним критичарима

³⁸ V. CJEU - C-69/10, Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, Judgment of the Court (Second Chamber) of 28 July 2011, para. 41.

³⁹ *Ibid.*, para. 43.

⁴⁰ *Ibid.*, para. 45.

⁴¹ *Ibid.*, para. 56.

⁴² V. Velluti, S. *Reforming the Common European Asylum System – Legislative Developments and Judicial Activism of the European Courts*, Springer, New York, 2014, p. 90; V. CJEU - C-69/10, Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, Judgment of the Court (Second Chamber) of 28 July 2011, para. 34.

⁴³ *Ibid.*, para. 44.

⁴⁴ V. recitative 11. i 27. преамбуле Директиве о поступцима азила из 2005, као и рецитатив 18. Директиве о поступцима азила из 2013. године.

становишта Суда правде ЕУ у предмету Дјуф прерађена верзија Директиве о поступцима азила из 2013. у овом погледу не садржи никаква унапређења.⁴⁵

Битно је ипак напоменути да је Суд правде ЕУ у предмету Дјуф изнео исправно виђење у погледу прецизирања једног другог аспекта права на делотворан правни лек. Наиме, он је истакао да се четрнаестодневни рок за побијање одлуке у погледу одговорне државе чланице сматра прихватљивим. Док такво становиште сматрамо усклађеним са чланом 47. Повеље о основним правима, којим се гарантује судска заштита у погледу права на делотворан правни лек, недавно изнети предлози Комисије не уважавају поменути став Суда правде ЕУ, као ни одредбе члана 47. Повеље о основним правима у том погледу. Наиме, Комисија је у мају 2016. године предложила усвајање Уредбе Dublin IV којом би се увео седмодневни рок за тражиоце азила у том погледу.⁴⁶

2.2. Пресуде у предметима *Савезна Република Немачка против Y и Z и X, Y и Z против Министра за имиграцију и азил*

Пракса Суда правде ЕУ претрпела је оштре и оправдане критике због начина на који се у пресудама *Савезна Република Немачка против Y и Z*⁴⁷ и *X, Y и Z против Министра за имиграцију и азил*⁴⁸ тумачи појам прогона, који је одређен чланом 9. Директиве о квалификацији из 2011. године.⁴⁹ У оба случаја Суд правде ЕУ је прибегао изразито рестриктивном тумачењу појма прогона, који је противан како одредбама члана 9. Директиве о квалификацији, тако и тумачењу прогона које дају Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (у даљем тексту UNHCR) и Комитет за људска права у својим смерницама.⁵⁰

У предмету *Савезна Република Немачка против Y и Z* захтев за добијање претходног мишљења је упутио Савезни управни суд Немачке одлучујући у жалбеном поступку у предмету у којем су два пакистанска држављана тврдили да су због чланства у одређеној верској заједници били приморани да напусте државу.⁵¹

⁴⁵ В. члан 46. Директиве о поступцима азила из 2013. године.

⁴⁶ Peers, S. "The Orbanisation of EU Asylum Law: the Latest EU Asylum Proposals", May 6th, 2016, <http://eulawanalysis.blogspot.rs/2016/05/the-orbanisation-of-eu-asylum-law.html>, 11. jun 2016.

⁴⁷ CJEU - C-71/11 and C-99/11 Germany v Y and Z, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 5 September 2012, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-71/11>, 29. maj 2016.

⁴⁸ CJEU, Case C-199/12 to C-201/12, *Minister voor Immigratie en Asiel v X (Case C-199/12) and Y (Case C-2000/12) and Z v Minister voor Immigratie en Asiel (C-201/12)*, Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 7 November 2013.

⁴⁹ V. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast).

⁵⁰ V. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 'Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees', *HCR/1P/4/ENG/REV* (December 2011); UN High Commission for Refugees (UNHCR), 'Guidelines on International Protection No. 6: Religion-Based Refugee Claims under Art. 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees', *HCR/GIP/04/06* (28 April 2004), <http://www.refworld.org/docid/4090f9794.html>, 11. jun 2016.

⁵¹ V. Taylor, A. "The CJEU as an Asylum Court: What Role for Human Security Discourses in the Interpretation of Persecution in the Qualification Directive?" *The Common European Asylum System and Human Rights: Enhancing Protect in Times of Emergencies* (eds. C. Mater, A. Taylor), Centre for the Law of EU External Relations, Hague, 2014, p. 81.

У предмету *Савезна Република Немачка против Y и Z* захтевом за добијање претходног мишљења затражен је одговор на питање да ли све активности којима се ограничава слобода вероисповести потпадају под концепт прогона који је одређен Директивом о квалификацији или само оне активности којима се ограничава "суштинска област" слободе вероисповести. Првостепени суд Немачке (*Бундесамт*) је у том контексту под "суштинском области" слободе вероисповести сматрао њену манифестацију у приватној сфери, насупротив јавне.⁵²

Суд правде је, најпре, исправно закључио да не сме да се прави разлика између "приватне" и "јавне" сфере испољавања верских слобода, међутим, након тога се окренуо изразито рестриктивном тумачењу акта прогона. Он је, наиме, нашао да кршење или угрожавање слободе вероисповести мора да буде тих размера да може да се пореди са повредом неког од права која су изричито наведена у члану 15. ЕКЉП као права од којих се не може одступити, као и да мора да се ради о озбиљној повреди која је произвела значајно дејство на појединца.⁵³

Овакво становиште сматрамо погрешним из два разлога. Пре свега, Суд правде ЕУ садржину акта прогона неосновано ограничава, везујући је искључиво за повреду права која су у ЕКЉП наведена као права од којих се не може одступити. То је противно како члану 9. Директиве о квалификацији, тако и одредбама Приручника УНХСР-а и Смерницама Комитета за људска права који појам прогона не доводе искључиво у везу са правима од којих се не може одступити, већ и са другим правима.⁵⁴ Наиме, УНХСР и Комитет за људска права изричито наводе могућност постојања прогона из верских разлога који се ни на који начин не везује за повреду права од којих се не може одступити у смислу члана 15. ЕКЉП.⁵⁵ Такође се у члану 9. став 1. Директиве о квалификацији указује да акумулација различитих мера које укључују и повреду "основних људска права" може да представља акт прогона.⁵⁶

Осим тога, уколико је Суд правде ЕУ концепт прогона већ намеравао да доведе у везу са повредом права од којих не може да се одступи, намеће се питање због чега се држао искључиво одредби ЕКЉП, а не и неких других међународних инструмената приликом утврђивања листе права од којих се не може одступити. Тако, на пример, Међународним пактом о грађанским и политичким правима је, у поређењу са ЕКЉП, различит круг права означен као спектар права од којих не може да се одступи.⁵⁷ Потребно је дакле придржавање и других међународних уговора, а не само одредби ЕКЉП, посебно имајући у виду да се у преамбули Директиве о квалификацији изричито нагlašавала обавеза поштовања међународних уговора при примени и тумачењу њених одредби.

На другом месту, кључни недостатак резоновања Суда правде ЕУ у овом случају огледа се у увођењу и примени тзв. "последичног теста", сходно којем се

⁵² Taylor, A.p. 81.

⁵³ ECJ, Case C-71/11 and C-99/11, *Federal Republic of Germany v Y and Z* [2012] ECR I-0000, paras. 57-58.

⁵⁴ V. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 'Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees', *HCR/IP/4/ENG/REV* (December 2011); See UN High Commission for Refugees (UNHCR), 'Guidelines on International Protection No. 6: Religion-Based Refugee Claims under Art. 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees', *HCR/GIP/04/06* (28 April 2004), <http://www.refworld.org/docid/4090f9794.html>, 10. jun 2016.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Taylor, A. p. 84.

⁵⁷ Battjes, H. *European Asylum Law* Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2006, pp. 233-234.

постојање акта прогона оцењује искључиво на основу конкретних последица које произилазе из упражњавања верских слобода. На основу уведеног последичног теста, пуко спречавање вршења одређеног права не може се ни у ком случају да се окарактерише као акт прогона. Наиме, Суд правде ЕУ се и код примене последичног текста упорно ослања на концепт права која су ЕКЉП одређена као права од којих не може да се одступи. Сходно томе, истиче се да наступела повреда по тежини мора да буде еквивалентна повреди права од којих не може да се одступи према ЕКЉП да би се могла окарактерисати као акт прогона.

Суд правде ЕУ се додатно удаљава од појма прогона на начин одређен Директивом о квалификацији истакавши да се у конкретном случају актом прогона сматра једино она активност упражњавања верских слобода која за последицу може имати мучење или нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање. Недостатак у судском резонувању огледа се даље у пропуштању да се укаже на основу којих критеријума се процењује да ли је повреда слободе вероисповести зајемчена чланом 9. ЕКЉП и чланом 10. Повеље о основним правима упоредива у погледу озбиљности, значаја и тежине са повредом права која су ЕКЉП одређена као права од којих се не може одсупити.

Установљени "последични тест" такође је противан одредбама Директиве о квалификацији која у члану 9. став 2. наводи различите примере аката прогона. Они се не свде искључиво на акте физичког или психичког насиља, већ укључују и дискриминаторне мере било да су законског, управног, полицијског или судског карактера.⁵⁸ Такође, Директива као акт прогона наводи и онемогућавање судског обештећења које је дискриминаторне природе.

Уведен последични тест не уважава ни смернице UNHCR и Комитета за људска права које у контексту слободе вероисповести као акте прогона посебно наводе дискриминаторне мере, ограничење верских слобода, као и присиљавање на промену вере, дакле не ограничавајући се на доношење физичког насиља у случају повреде права од којих не може да се одступи према ЕКЉП.⁵⁹

У другом претходно наведеном случају (*Министар за имиграцију и азил против X, Y и Z*) захтев за добијање претходног мишљења је упутио холандски *Raad van State* одлучујући у жалбеном поступку у предмету у којем су три мушкарца из Сијера Леонеа, Уганде и Сенегала затражили азил у Холандији. Тражиоци азила су истакли да би у случају повратка у наведене државе постали жртве прогона будући да законодавство све три државе инкриминише хомосексуалност, предвиђајући казне затвора у различитим распонима.⁶⁰ У овом предмету претходно питање се односило на то да ли постоји могућност да се хомосексуалци сматрају посебном друштвеном групом у смислу предуслова потребних за стицање избегличког статуса, као и да ли законодавство у земљи порекла које инкриминише хомосексуалност, може да се окарактерише као акт прогона.

⁵⁸ Taylor, A. p.83.

⁵⁹ See UN High Commission for Refugees (UNHCR), 'Guidelines on International Protection No. 6: Religion-Based Refugee Claims under Art. 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees', *HCR/GIP/04/06* (28 April 2004), <http://www.refworld.org/docid/4090f9794.html>, 11. jun 2016.

⁶⁰ V. Pitsou, A. "Domination, Asylum and Sexual Orientation" (ed. C. M. Akrivopoulou) *Protecting the Genetic Self from Biometric Threat Autonomy, Identity and Genetic Privacy*, Information Science Reference, US, 2015, p.95. CJEU, Case C-199/12 to C-201/12, *Minister voor Immigratie en Asiel v X (Case C-199/12) and Y (Case C-200/12) and Z v Minister voor Immigratie en Asiel (C-201/12)*, Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 7 November 2013.

Суд правде ЕУ је у том погледу дао прилично противуречан одговор будући да је најпре, истакао да хомосексуалци заиста представљају одређену друштвену групу која има посебан идентитет и коју околина сматра другачијом због постојања кривичних дела која се искључиво примењују на ту групу, позивајући се при томе на одредбе члана 10. став 1. Директиве о квалификацији који наводи критеријуме за одређење посебне друштвене групе.⁶¹

Међутим, у даљем излагању Суд правде ЕУ одступа од своје претходне аргументације, истичући да пуко постојање кривичног законодавства којим се инкриминише хомосексуалност не представља довољан "степен озбиљности" за конституисање акта прогона у смислу члана 9. став 1. Директиве о квалификацији. Он даље прецизира да једино казна лишења слободе која је заиста и примењена за чињење хомосексуалног акта представља санкцију која се може окарактерисати као акт прогона у смислу члана 9. Директиве⁶²

Оваквим резонавањем, Суд правде ЕУ се приближава свом претходно заузетом рестриктивном ставу из предмета *Савезна Република Немачка против Y и Z* према којем се прогон везује искључиво за повреду права од којих се не може одступити према ЕКЉП, уколико је таква повреда произвела значајно дејство на појединца. Суд правде ЕУ је на тај начин потврдио своју претходно гледиште које је противно како одредбама Директиве о квалификацији, тако и другим међународним инструментима који регулишу положај азиланата.

ЗАКЉУЧАК

Анализирана пракса Суда правде ЕУ показује да се кроз његову интерпретативну улогу у извесној мери допринело унапређењу заштите права азиланата у појединим случајевима, иако те пресуде нису утицале на касније измене аката ЕУ. Тако, иако је пресуда у предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова* подстакла на предлагање измена 2014. године на претходно усвојену Уредбу Даблин III у делу који се односи на јачање заштите према једној посебној категорији малолетника без пратње, до усвајања конкретних измена још увек није дошло. Уместо тога, недавно предложена Уредба Даблин IV је у оштрој супротности како са резонавањем Суда правде у предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова*, тако и са правима детета која се јемче чланом 24. Повеље о основним правима.⁶³ Слично томе, широко тумачење које је Суд правде ЕУ заузео у погледу концепата "зависности" и "породице" у смислу чланова 15. и 2. тачка и) у то време важеће Уредбе Dublin II, није утицало ни у ком смислу на њене касније измене.

Занимљиво је да су на конкретне измене Директиве о поступцима азила у највећој мери утицале пресуде у предмету *Дор и Унал* и у предмету *Вилсон* које се непосредно нису ни односиле на материју азила, већ се тицале примене аката којима се уређује положај странаца на територији ЕУ. Оне су, наиме, допринеле формулисању како одредби Директиве о поступцима азила из 2005. године, тако

⁶¹ Taylor, A. p. 87.

⁶² ECJ, Case C-71/11 and C-99/11, *Federal Republic of Germany v Y and Z* [2012] ECR I-0000, para. 61.

⁶³ Peers, S. "The Orbanisation of EU Asylum Law: the Latest EU Asylum Proposals", May 6th, 2016, <http://eulawanalysis.blogspot.rs/2016/05/the-orbanisation-of-eu-asylum-law.html>, 10. jun 2016.

и њене прерађене верзије из 2013. године у делу у којем се јемчи заштита права азиланата на делотворан правни лек.

Анализом су даље биле обухваћене пресуде које су се негативно одразиле на обим заштите азиланата у праву ЕУ. Реч је пресудама у предметима *Дјуф* којима се прецизирају одређени аспекти права на делотворан правни лек, као и у предметима Република Немачка против *Y* и *Z*⁶⁴ и *X*, *Y* и *Z* против Министра за имиграцију и азил⁶⁵ у којима се тумачи појам прогона. И поред тога што се у њима рестриктивно тумачи обим заштите који азилантима гарантују Директива о поступцима азила из 2005. и Директива о квалификацији из 2011. године, ове пресуде нису извршиле даљи негативни утицај на касније измене поменутих аката ЕУ.

Приметна је, међутим, у оквиру ЕУ тенденција све рестриктивнијег приступа при одређивању обима заштите која се пружа тражиоцима азила у ЕУ. У том контексту, реформе које је предложила Комисија у мају 2016. године у циљу решавања "избегличке кризе" критичари метафорично назвају "орбанизацијом" права азила у ЕУ,⁶⁶ по строгим мерама које је увео мађарски премијер Виктор Орбан.

Дати предлог односи се на реформу визног режима, шенгенског система и азила. Иза предлога недвосмислено стоји намера затварања спољних граница ЕУ и отежавање положаја азиланата чиме се грубо крше основна права и начела зајемчена Повељом о основним правима, као и бројним другим европским и међународним актима. Између осталог, приликом њихове израде нису поштоване ни бројне пресуде Суда правде ЕУ, укључујући *МА и други против Министра унутрашњих послова и Дјуф*.⁶⁷

Иако је још увек неизвесно да ли ће предлози Комисије бити прихваћени у наредном периоду, значај улоге Суда правде ЕУ у погледу тумачења и примене права азила у будућности ће свакако наставити да расте нарочито у условима масовног прилива миграната. Суд правде ЕУ је до сада у пракси једино селективно приступао телеолошком методу приликом тумачења појединих аката ЕУ у овој области. Позитиван пример у том смислу представља пресуда у предмету *МА и други против Министра унутрашњих послова* у којој је Суд правде ЕУ тумачио Уредбу Даблин III полазећи од њених циљева који се огледају у обезбеђивању посебне заштите за малолетнике који траже азил као и вођењу рачуна о заштити њихових најбољих интереса.

Ипак, извршена анализа праксе Суда правде ЕУ, као уосталом и недавни реформски предлози Комисије потврђују да се приликом телеолошког тумачења до сада недовољно пажње посвећивало бројним одредбама Оснивачких уговора као и Повеље о основним правима, чија је правна снага Уговором из Лисабона изједначена са Оснивачким уговорима.

⁶⁴ CJEU - C-71/11 and C-99/11 Germany v Y and Z, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 5 September 2012, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-71/11>, 29. мај 2016.

⁶⁵ CJEU, Case C-199/12 to C-201/12, *Minister voor Immigratie en Asiel v X (Case C-199/12) and Y (Case C-2000/12) and Z v Minister voor Immigratie en Asiel (C-201/12)*, Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 7 November 2013.

⁶⁶ Peers, S. "The Orbanisation of EU Asylum Law: the Latest EU Asylum Proposals", May 6th, 2016, <http://eulawanalysis.blogspot.rs/2016/05/the-orbanisation-of-eu-asylum-law.html>, 10. јун 2016.

⁶⁷ Одступа се и од становишта Суда правде ЕУ из предмета *CIMADE and GISTI* која се заснива на праву на људско достојанство зајемчено Повељом о основним правима.

Тако, Суд правде ЕУ приликом тумачења секундарних аката ЕУ у потпуности занемарује позивање на одредбе члана 3. став 5. Уговора о ЕУ у којима се инсистира на томе да ЕУ у односима с осталим делом света треба да доприноси, између осталог, солидарности и узајамном поштовању народа, заштити људских права, нарочито права детета, као и строгом поштовању и развоју међународног права, укључујући поштовање начела Повеље УН. Слично томе, ретке су пресуде у којима се Суд правде ЕУ приликом тумачења секундарног законодавства у области азила ослања на члан 21. Уговора о ЕУ, као и преамбулу и члан 1. Повеље о основним правима. Поменути одредбама јемчи се управо неповредивост људског достојанства. У стручним круговима упорно се и све чешће указује на постојање нераскидиве везе између заштите људског достојанства и права азила.⁶⁸

Коначно, Суд правде ЕУ у анализираној пракси редовно пропушта да се позове на чланове 18. Повеље о основним правима и члан 78. став 1. Уговора о функционисању ЕУ којима се, између осталог, гарантује право азила, као и субсидијарна и привремена заштита у складу са одредбама Женевске конвенције и Протокола уз њу. У поменути одредбама се посебно наглашава да је потребно да се пружи одговарајућа заштита држављанима трећих земаља који траже међународну заштиту. Таква формулација је дакле у колизији како са приступом Суда правде ЕУ, тако уосталом и других органа ЕУ који се све више своди на обезбеђивање безбедности једино држављанима ЕУ, а не и трећих земаља.

У циљу унапређења заштите права азила у ЕУ потребно је далеко интензивније ослањање на претходно наведене формулације из примарног законодавства ЕУ при тумачењу одредби секундарних аката. Такав приступ подразумева системску примену концепта људске безбедности који је до сада био занемариван како у пракси Суда правде ЕУ, тако и у активностима других органа ЕУ.

ROLE OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION IN THE DEVELOPMENT OF THE ASYLUM LAW

The Court of Justice of the European Union made a valuable contribution to the development of the European Asylum System in the course of the last decades. The current "migration crisis" has created new challenges to its adjudicative role as well as highlighted the key shortcomings in the existing regulatory framework.

This paper will critically examine the selected case laws of the Court of Justice of the European Union in order to assess to what extent its role has progressively contributed to the development of the asylum framework as well as to identify relevant shortcomings of its judicial approach.

KEY WORDS: *asylum; Court of Justice of the European Union, case law; theological interpretation; effective judicial protection; persecution*

⁶⁸ V. Türk, "Protection Gaps in Europe? Persons Fleeing the Indiscriminate Effects of Generalized Violence", UNHCR/DIP, 18 Jan 2011, <http://www.unhcr.org/uk/admin/dipstatements/4d3703839/protection-gaps-europe-persons-fleeing-indiscriminate-effects-generalized.html>, 10. jun 2016; C. Matera, p. 17.

ФУНДАМЕНТАЛНЕ ЕВРОПСКЕ ВРЕДНОСТИ НА ИСПИТУ - ИЗБЕГЛИЧКА КРИЗА КАО УЗРОК И/ИЛИ ПОСЛЕДИЦА КРИЗЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ¹

Урош В. ШУВАКОВИЋ*

У раду се разматрају последице велике присилне миграције избеглица из ратом захваћених подручја северне Африке, Блиског и Далеког Истока ка земљама Европске уније, којих је само у овој години, према неким подацима, више од милион. Не само да се администрација ЕУ није снашла у погледу поступања са првим таласима избеглица, већ су се поједине чланице ЕУ према њима односиле у потпуности "антиевропски", не поштујући начела хуманости, солидарности, па ни међународноправне норме у погледу заштите избеглица и жртава рата. У име одбране "чистоте" вере и нације, оне су одбијале да приме и најмање "квоте" избеглица, док су званичници изјављивали како су спремни да нпр. из Сирије приме "само хришћане". И не само то, већ се дижу и гранични зидови како би се спречио улазак избеглица у поједине државе-чланице ЕУ. Пошто су овакви ставови и поступци углавном долазили из нових држава - чланица, тиме је јасно показано да оне доводе у питање базичне европске вредности, оне вредности на којима је заснована Европска унија, али које су много шире и значајније и од самог пројекта ЕУ; с друге стране, тиме је истовремено показано да ЕУ у оваквим ситуацијама нема инструменте да наметне јединствено деловање својим државама-чланицама, што представља "меки трбух" ове супра државне творевине, појачавајући кризу ЕУ која више ни за кога није новост. Свакако, није могуће у анализи избегличке кризе изгубити из вида да је ЕУ била та која ју је на неки начин и узроковала - подршком, чак и директним војним походом зарад збацивања легитимних режима током "Арапског пролећа", што је у неким земљама произвело грађанске ратове који још увек трају (нпр. Либија,

¹ Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта ИИИ 47023 "Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција" који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Катедра за социологију e-mail: uros-s@eunet.rs

Сирија, Авганистан), па је и због тога у обавези да људе који су угрожени у тим ратовима збрине.

Поступање Србије и њених државних органа у овом погледу је више него витешко и представља најсветлији пример поштеносног и надасве хуманог односа према Човеку, ма које вере, нације или политичког опредељења био. Тиме се Србија јасно демонстрирала да је много више европска држава од многих чланица ЕУ - што је нашим грађанима одавно јасно, али се европска јавност тек сада у то уверила. При томе, Србија нема намеру да преузимају улогу *antemurale christianitatis*, већ само да поступи људски и у складу са међународноправним нормама и оним вредностима које су у основи европске цивилизације према невољницима који, бежећи од рата, траже уточиште негде у Западној Европи. Геополитички гледано, сада улогу *antemurale christianitatis*, парадоксално, преузима Турска, као готово вечити кандидат за пријем у ЕУ, при чему је ново питање колико ће то допринети расту њеног геополитичког утицаја нпр. на Балкану.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: избегличка криза 2015; Европска унија; Србија; европске вредности

Када говоримо о фундаменталним европским вредностима, онда већина нас мисли на вредности Француске буржоаске револуције - слободу, једнакост, братство. Тако Европу нарочито посматрају они којима је она још увек идеал, који сматрају да је приступање ЕУ = Европи нешто што је безалтернативно². При том, упорно се истиче како су неке од кључних европских вредности солидарност³ и владавина права⁴. У овом раду размотрићемо колико је мигрантска криза утицала на то да ЕУ (не) одустаје од оних вредности које се традиционално сматрају "европским", а са друге стране и колико је мигрантска криза заправо последица кризе функционисања ЕУ и шта је заправо један од кључних разлога те кризе.

Истраживање спроведено на територији свих држава-чланица ЕУ 2014. показало је која њена достигнућа њени становници сматрају суштинским⁵. На првом месту, са 58% испитаника, најзначајнији остварени резултат је слобода кретања људи, добара и услуга, на другом месту (53%) мир међу државама-чланицама. Следе успостављање монетарне уније (евра) са 27%, студентска размена у оквиру програма ERASMUS са 25%, јачање дипломатског утицаја ЕУ у остатку света и економска снага ЕУ са по 24%. Уколико пажљивије погледамо ове остварене циљеве, сви до једног имају инструменталну функцију, укључујућу ту и мир који се односи не на универзални, већ на мир између држава-чланица ЕУ. За наше истраживање важно је уочити да је

² У. Шуваковић "О безалтернативности путева друштвеног развоја или о новом догматизму почетком XXI века", у М. Божић, С. Голубовић (ур.) *Балкан у процесу евроинтеграције: унутаррегионални односи*. Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010.

³ Солидарност се, укључујући њене различите облике и видове, спомиње у пречишћеној верзији Лисабонског уговора (Уговор о Европској унији, Уговор о функционисању ЕУ и Повеља о основним правима ЕУ) 25 пута, при чему ваља уочити да се најчешће ради о међусобној солидарности држава-чланица.

⁴ Принцип "владавине права" у основним документима документима ЕУ из претходне фусноте помиње се 7 пута.

⁵ European Commission. *The Europeans in 2014*, p. 96. Special Eurobarometar 415, 2014

достигнуће слободе кретања људи, добара и услуга, у марту 2014. када је истраживање вршено, дакле око годину дана пре ескалације мигрантске кризе, "помињано најчешће у балтичким земљама, источној и централној Европи"⁶ Такође, ваља истаћи да међу највишим достигнућима ЕУ, према резултатима истраживања њених становника, нигде нема ни владавине права ни солидарности, али да када се сами становници изјашњавају у вези са тим да одреде максимално до три вредности, са листе од предложених 12, које су за њих лично најважније, они наводе: људска права (43%), мир (41%), поштовање људског живота (40%), демократија (26%), индивидуална слобода (23%), једнакост (20%), а "релативно мали број испитаника је навео: владавину права (18%), солидарност/подршку другима (15%), толеранцију (14%), самоиспуњење (9%), поштовање других култура (9%) или религија (5%)⁷. Овде је потребно скренути пажњу на налаз да када се апстрактно истиче приврженост људским правима, онда то достиже наведених чак 43% на нивоу ЕУ⁸, међутим када се изврши њихова конкретизација на појам владавина права њу међу три најважније вредности убраја тек сваки пети становник ЕУ⁹, док солидарност/подршку другима интериоризује као вредност свега 15% становника ЕУ¹⁰. Према томе, ово истраживање је јасно показало да не постоји знак једнакости између онога што су прокламоване европске вредности и онога што грађани држава-чланица ЕУ сматрају најважнијим достигнућима ЕУ као ни онога што сматрају да су за њих лично најважније вредности.

Оно што, међутим, није разоткрило јавномњењско истраживање, показала је мигрантска криза. И поред тога што је за апсолутну већину становника ЕУ слобода кретања људи, добара и услуга најважнији резултат ЕУ, ова слобода је одмах по њеном избијању редукована - ограничена је за људе. Ограничење је проширено, па данас већ можемо да говоримо о томе да је једна од ове три слободе - слобода кретања за људе укинута, наравно под претпоставком да се нпр. Авганистанци и Либијци још увек сматрају људима, а не само "економским мигрантима". Бодљикава жица којом је браћен шенгенски простор, као неки "златни кавез", најпре је била подигнута у Мађарској, потом Хрватској, Аустрији, Словенији, да би током трајања кризе била измештена на грчко-македоноску границу. При том, не само да је ограничена слобода кретања људи, већ је од стране појединих држава - чланица ЕУ примењен дискриминациони принцип у односу на вероисповест. Група тзв. "нових чланица ЕУ" - Словачка, Чешка и Пољска одбиле су "квоте" које је утврдила ЕУ на принципу солидарне расподеле избеглица унутар ЕУ. При том је

⁶ *Ibid*, р. 97. Процентуално, дистрибуција овог одговора је била следећа: Бугарска 87%, Словачка и Литванија по 75%, Румунија 73%, Хрватска 72%, Естонија 71%, Чешка 70%, Пољска 69% и Летонија 67%.

⁷ *Ibid*, р. 122

⁸ Максимално 66% у Шведској, Кипру 59% и Хрватској 52%, минимално у Мађарској 34% и Аустрији 36%. *Ibid*, р. 124. Интересантно је да међу грађанима ЕУ који по сопственом исказу највише држе до људских права спадају становници Хрватске, који су три пута током XX века починили над Србима злочине који се могу подвести под појам геноцида или етничког чишћења (током I и II светског рата, и операција Хрватске војске "Бљесак" и "Олуја" 1995. године).

⁹ Дистрибуција међу државама-чланицама: максимално у Словенији 36%, следе Уједињено Краљевство и Грчка са по 27% и Данска, Финска и Хрватска са 26%, минимално у Француској, Холандији и Португалу по 7%. *Ibid*, р. 124. И овде поново имамо Хрватску чији грађани интериоризују вредност владавине права, у тренутку када Срби протерани 1995. године, ни после више од 20. година, не могу да оствара нпр. право на повраћај сопствене имовине у овој држави (станова које су присиљено напустили).

¹⁰ Дистрибуција међу државама-чланицама: максимално у Грчкој 29%, Португалу 28%, Шпанији и Француској по 24%, Бугарској 23% и Малти 22%, минимално у Уједињеном Краљевству 5%, Републици Ирске 7%, Финска, Словенија и Литванија са по 10%. *Ibid*, р. 124.

словачки премијер Роберт Фицо изјавио за своју земљу: "Нико нас неће натерати да овамо довучемо муслимане. Нисмо уопште заинтересовани да нам овде настане компактна муслиманска заједница зато што то носи собом огромне ризике. Ја кажем не. На то нас нико никада неће натерати"¹¹. Сличне изјаве, истим поводом, нешто раније су давали и чешки вицепремијер Андреј Бабиш и портпаролка пољске владе Малогжата Кидава-Болоњскана који су се заложили да њихове земље приме избеглице из Украјине, Словене и хришћане из Сирије¹². Овакве, екстремне ставове у односу на мигранте су, дакле, заузеле владе оних држава чији су грађани само годину и нешто дана раније као највеће достигнуће ЕУ означили "слободу кретања људи, добара и услуга"¹³.

Интересантно је уочити да је мигрантска криза у 2015. години започела масовним покретом косметских Албанаца према Мађарској и даље земљама ЕУ. Подаци указују да је у I кварталу 2015. године највише косметских Албанаца затражило азил у ЕУ (близу 48900 или 26% од укупног броја тражилаца), а тек потом следе Сиријци (16%), Авганистанци (7%) и тражиоци азила са других подручја¹⁴. Развој мигрантске кризе потиснуо је косметске Албанце тек на четврто место у укупном броју тражилаца азила у ЕУ у 2015. години, са 66885 поднетих захтева¹⁵. Педантна европска статистика показује да је у I кварталу 2015. 73,11% укупног броја азиланата косметских Албанаца поднело захтев за азилом у ЕУ. С обзиром да је то изразит скок у односу на претходне године, као и на то да је касније током године тај број значајно опао, поставља се питање који су узроци тог, у свега два месеца, великог покрета ове популације према ЕУ, пре свега Мађарској и Немачкој? Претпоставке су различите: од незадовољства политичком ситуацијом до израженог сиромаштва. Међутим, то су фактори који делују у континуитету, а чији се утицај појачава од 2008. када је дошло до једностраног самопроглашења тзв. "независности Косова", коју је убрзо признало 23 од 28 држава-чланица ЕУ. Према нашем увиду, могло би се указати на два фактора који су релативно нови, односи о којима је сазнање шире јавности ново. Први, то је фактор настанка и развоја тзв. Исламске државе (ИСИС) и њеног настојања да на свим подручјима где живе муслимани регрутују борце који би ратовали за "њихову ствар". Албански сепаратистички покрет је у XX веку, а посебно при његовом крају када се снажно, кључно, ослањао на подршку Америке и Запада уопште, био доминантно заснован на националној, а не на верској идеологији. То је био случај и са тзв. "ОВК"¹⁶. Присуство одређених агената ИСИС-а и њихово

¹¹ "Словачку нико неће натерати да прима муслимане", портал mondo.rs <http://mondo.rs/a874377/Info/Svet/Izbeglicka-kriza-Slovacki-premijer-kaze-da-nese-primati-muslimane.html> 28.02.2016.

¹² "Чеси би да приме само избеглице Словене, а Пољаци хришћане", *Блиц*, 28.05.2015. <http://www.blic.rs/vesti/svet/cesi-bi-da-prime-samo-izbeglice-slovene-a-poljaci-hriscane/djvmyf6> 28.02.2016.

¹³ В. фн.7

¹⁴ "Asylum in the EU in the first quarter 2015: 185 000 first time asylum seekers in the EU in the first quarter of 2015 - Half are Kosovars, Syrians or Afghans", *Eurostat Newsrelease* 112/2015 - 18 June 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6887997/3-18062015-CP-EN.pdf/4457b050-26f9-4cfd-bf27-9ffb73ff8c7b> 28.02.2016.

¹⁵ "Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015 Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships". *Eurostat Newsrelease* 44/2016 - 4 March 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6> 20.03.2016.

¹⁶ В. У. Шуваковић "Терористички акти Албанца на Косову и Метохији - постоји ли заснованост на исламском фундаментализму", *Политика националне безбедности* 1/2015, 38-43. У вези са овим постоји неслагање међу ауторима, па супротну тезу о албанском као муслиманском покрету заступа наш истакнути исламолог М. Јевтић *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2011.

настојање да врбују један број Албанаца да ратују на страни ове терористичке организације, могао би да представља разлог њихове нагле одлуке да масовно напуштају Косово и Метохију. Дакле, први разлог би могао да буде настојање да се спасу од увлачења у рат који се води далеко од њих и врло извесног погинућа. Друга претпоставка би се заснивала на ширењу сазнања о контаминираниости територије коју насељавају, што је последица НАТО-бомбардовања осиромашеним уранијумом, о чему је се већ дуже времена пише у западној штампи, а сада објављују и код нас научни радови са егзактном научном аргументацијом¹⁷. Извесно је да разлози овог масовног покушаја тражења азила у ЕУ нису довољно истражени на чему би требало радити, али је чињеница да се то може узети као почетак велике мигрантске кризе у Европи која је обележила читаву 2015. годину, када је број тражилаца азила у државама - чланицама ЕУ достигао 1255640 људи, од чега су 53% Сиријци, Авганистанци и Ирачани¹⁸.

У читавој мигрантској кризи, која се прелила и у 2016. годину, две су ствари постале прилично јасне: а) један број држава-чланица ЕУ залаже се за "конфесионално чисту" Европу. Другим речима, оне се енергично (све до стављања вета), противе допуштању уласка и тражења азила у земљама ЕУ свим нехришћанима, конкретно муслиманима, што је у директној супротности са базичним вредностима главних европских докумената; б) ЕУ нема ефикасне механизме којима би обезбедила спровођење јединствене политике, ако јој се мањи број држава-чланица супротстави.

У вези са отпором пријему миграната као азиланата, као да је индијски социолог Ражив Бхаргава имао на уму баш мигрантску кризу када је 2014. објавио чланак под називом "Колико је секуларан европски секуларизам?", упозоравајући да је такав модел био могућ док је Европа била искључиво хришћанска. Са проширењем ислама, повећањем исламских верника, секуларизам у Европи је доведен у питање, посебно у пракси неких европских друштава којом доминира нетолеранција и немешање државе да се таква пракса измени¹⁹. Мигрантска криза је само потврдила овај Бхаргавин налаз о верској нетолеранцији унутар ЕУ, и то упркос јасном декларисању права на слободу вероисповести, права на образовање у складу са својим верским уверењима, забрани дискриминације по основу вере²⁰ и декларисању да ЕУ "поштује културну, верски и језичку разноликост"²¹.

У ситуацији када је мигрантска криза ескалирала, показало се да ЕУ нема ефикасне инструменте да покуша да наметне "политику квота", којом би се обезбедило да се мигранти распореде у свим државама-чланицама ЕУ. Поједине државе - и то оне "нове државе-чланице", транзиционе - једноставно су одбиле да приме и по свега неколико стотина избеглица - нехришћана колико им је одредила Европска комисија и пруже им уточиште. Тиме је, поред осталог, потврђена наша теза да се не може сматрати крајем транзиције неке државе њен формални пријем у

¹⁷ В. О. Stevanovic, S. Miladinovic, D. Kekic, "Correlation Between The Use Of Depleted Uranium Ammunition And The Ethnic Structure Of The Population Of The Federal Republic Of Yugoslavia During The 1999 NATO Aggression", *Теме XXXIX* (4)/2015

¹⁸ "Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015 Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships".

¹⁹ R. Bhargava, "How Secular Is European Secularism?", *European Societies*, Vol. 16, No. 3/2014, DOI: 10.1080/14616696.2014.916335

²⁰ *Лисабонски уговор* - чл. 10. ст. 1, чл. 14. ст. 3, чл. 21. ст. 1 *Повеље о основним правима ЕУ. 2010/C 83/02*

²¹ *Ibid*, чл. 22.

ЕУ и НАТО²², већ се мора узети у обзир шири комплекс фактора, међу којима и стварно прихватање основних европских вредности. Осим тога, и "политиком квота" се крше, како документи ЕУ, тако и они из области међународног права који регулишу права избеглица, а које су прихватиле и државе-чланице ЕУ²³. У изнудици је пронађено решење да се све избеглице, осим оних Сиријаца који добију азил, враћају у Турску, која је за новац и обећано јој приближавање чланству ЕУ на које већ деценијама чека у статусу кандидата, прихватила да их прима на својој територији, али у условима за које многе међународне организације које се баве људским правима сматрају да су нехумани. Тако је једна муслиманска држава, у којој је на власти происламистичка политичка опција, добила неочекивано (и неприродно) статус *antemurale christianitatis*.

Све ово је показало неефикасност система одлучивања у ЕУ. То јесте дефицит механизма одлучивања, али је много више од тога дефицит евроидентитета. Државе-чланице и даље више воде рачуна о сопственим националним интересима²⁴, него што се руководе заједничком политиком. Ако се има у виду трочлана типологија фундирања европског идентитета коју даје Сјурсенова, онда прва два могућа типа остају само у сфери идеалних. Ради се о ЕУ као "вредносно оријентисаном ентитету" (*value-based entity*) и "на правима заснована пост-национална унија" (*rights-based post-national union*)²⁵. Питање које се, међутим, поставља јесте да ли је, после избијања низа системских криза за последњих годину-две, могућ и наставак формирања ЕУ на најнижем новоу заједништву, као ентитет који разрешава проблеме (*problem-solving entity*), заснованог на прагматичности, чији су индикатори корисност и ефикасност - *utility and efficiency*²⁶. Јасно је да, када је реч о корисност и ефикасности у решавању заједничких проблема, у случају мигрантске кризе, ЕУ не само да их није решавала, већ их је заправо и - створила. Не треба заборавити чињеницу да је, све до избијања тзв. Арапског пролећа, владао мир на северу Африке и у Сирији, а да је ЕУ била директан учесник у свргавању тамошњих режима који су тај мир обезбеђивали, све са идејом "ширења демократије". Ако демократија води ка међусобном убијању припадника неког народа, онда се заиста поставља питање да ли је то онај идеалан облик владавине коме треба тежити?! Слично је и са Авганистаном и са Ираком, где су поједине државе-чланице ЕУ, заједно са САД, вршиле инвазију ових независних држава, стварајући стање грађанског рата, подељености и тежње ка дезинтеграцији тих земаља. При таквом

²² Види: У. Шуваковић, *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014, стр. 22-23

²³ Чл.78 Уговора о функционисању ЕУ. Овим чланом дају се овлашћења Унији у погледу креирања заједничке азилантске политике која мора бити у складу са Женевском конвенцијом од 28. јула 1951. и Протоколом од 31. јануара 1967.

²⁴ Укључујући међу њих и Немачку, која је примила највећи број избеглица, које су им корисне као радна снага за послове који су нужни, а Немци одбијају да их прихвате. О овој "саможивости" националних интереса, у односу на заједничке, европске, уп. Б. Ракић, *За Европу је потребно време: о преурањеном покушају успостављања европске политичке интеграције*, Правни факултет Универзитета у Београду - Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2009, стр. 238-252

²⁵ С обзиром на то да највећи број миграната долази из држава које су некада биле под колонијалном влашћу ЕУ, која је стекла своје богатство управо експлоатишући те државе и народе, јасно је да би постојала и морална обавеза да се онима који су сада угрожени изађе у сусрет и помогне им се. Око овог моралног става унутар ЕУ нема сагласности, као што и државе-чланице одбијају да изврше своје међународноправне обавезе када се ради о праву на азил.

²⁶ Н. Sjursen, "A Certain Sense Of Europe?". *European Societies* 14 (4)/2012, DOI: 10.1080/14616696.2012.724576

стању, ЕУ се тешко може сматрати као *problem-solving entity*, већ пре као *problem-creating entity* (ентитет који ствара проблем).

Наведено ствара проблеме не само на релацији ЕУ-окружење, већ и унутар саме уније. Тако се мигрантска криза показала не само као проузроковач актуелне кризе ЕУ, већ и као последица системске кризе ове међународне организације коју она, у настојању да се трансформише у виши квалитет повезаности својих чланица, није (за сада) у стању да савлада.

Потребно је констатовати и чињеницу да је и у случају мигрантске кризе (као и у неким ранијим случајевима), Србија много више бранила европске вредности од појединих држава-чланица ЕУ. Тиме се по ко зна који пут доказује неисправност тезе о редукацији Европе на Европску унију, али и показала стварна хуманост и солидарност са невољницима, као истинске карактеристике српског народа. Тако је Србија, која је током деведесетих година прошлог века имала велико искуство са избеглицама и расељеним лицима - српским сународницима, показала једнако гостопримство и онима који су друге вере, а који су принуђени да напусте своје земље и покрену се у правцу западноевропских држава.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bhargava, R. (2014) "How Secular Is European Secularism?", *European Societies*, Vol. 16, No. 3/2014, DOI: 10.1080/14616696.2014.916335
2. Јевтић, М. (2011) *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд.
3. Ракић, Б. (2009) *За Европу је потребно време: о преурањеном покушају успостављања европске политичке интеграције*", Правни факултет Универзитета у Београду - Центар за издаваштво и информисање, Београд.
4. Sjursen, H. (2012) "A Certain Sense Of Europe?". *European Societies* 14 (4)/2012 DOI: 10.1080/14616696.2012.724576
5. Stevanovic, O, S. Miladinovic, D. Kekic, (2015) "Correlation Between The Use Of Depleted Uranium Ammunition And The Ethnic Structure Of The Population Of The Federal Republic Of Yugoslavia During The 1999 NATO Aggression", *Теме XXXIX (4)/2015*.
6. Шуваковић, У. (2010) "О безалтернативности путева друштвеног развоја или о новом догматизму почетком XXI века", у М. Божић, С. Голубовић (ур.) *Балкан у процесу евроинтеграције: унутаррегионални односи*. Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, Ниш.
7. Шуваковић, У. (2014) *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица.
8. Шуваковић, У. (2015) "Терористички акти Албанца на Косову и Метохији - постоји ли заснованост на исламском фундаментализму", *Политика националне безбедности* 1/2015

Извори

9. Блиц (2016). "Чеси би да приме само избеглице Словене, а Пољаци хришћане", *Блиц*, 28.05.2015. Доступно на <http://www.blic.rs/vesti/svet/cesi-bi-da-prime-samo-izbeglice-slovene-a-poljaci-hriscane/djvmyf6> [приступљено 28. фебруара 2016]

10. European Commission (2014). *The Europeans in 2014*. Special Eurobarometer 415. Доступно на: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_415_en.pdf [Приступљено 27. октобра 2015]
11. Eurostat (2015). "Asylum in the EU in the first quarter 2015: 185 000 first time asylum seekers in the EU in the first quarter of 2015 - Half are Kosovars, Syrians or Afghans", *Eurostat Newsrelease* 112/2015 - 18 June 2015. Доступно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6887997/3-18062015-CP-EN.pdf/4457b050-26f9-4cf1-bf27-9ffb73ff8c7b> [приступљено 28. фебруара 2016]
12. Eurostat (2015). "Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015 Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships". *Eurostat Newsrelease* 44/2016 - 4 March 2016. Доступно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6> [приступљено 20. марта 2016]
13. *Лисабонски уговор*, пречишћена верзија (2009). *2010/C83/01* и *2010/C 83/02*. Доступно на <http://www.mver.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf> [приступљено 15. фебруара 2016]
14. Mondo (2016). "Словачку нико неће натерати да прима муслимане", портал [mondo.rs](http://mondo.rs/a874377/Info/Svet/Izbeglicka-kriza-Slovacki-premijer-kaze-da-nesce-primati-muslimane.html) <http://mondo.rs/a874377/Info/Svet/Izbeglicka-kriza-Slovacki-premijer-kaze-da-nesce-primati-muslimane.html> [приступљено 28. фебруара 2016.]

FUNDAMENTAL EUROPEAN VALUES ON TEST – REFUGEE CRISIS AS CAUSE AND/OR CONSEQUENCE OF EU CRISIS

Consequences are considered in the paper of the great coercive migration of refugees from the war affected areas of Northern Africa, Middle and Far East towards the states of the European Union. According to some data, there were over a million of refugees only in this year. Not only the EU administration has failed regarding the treatment of the first wave of refugees, but also some of the EU members have treated them completely in a "non-European" manner, disrespecting the principles of humanity, solidarity and even the international standards regarding the protection of refugees and war victims. On behalf of defending the "purity" of the religion and the nation, they were refusing to accept even the smallest "quota" of refugees, while the officials were declaring that they were ready to accept e.g. from Syria "only Christians". Even more, border walls are being constructed in order to prevent the entrance of refugees to certain state-members of the EU. Since such the attitudes and the actions have been arriving mostly from the new state-members, this clearly have shown that they questioned the basic European values, the values on which the European Union is based, but which are much wider and more important even from the EU project itself; on the other hand, this simultaneously have shown that the EU in such the situations has no instruments to impose the unique action to their state-members, which represents a "soft belly" of this supra-national creation, increasing the crisis of the EU that is no news any more for anyone. Surely, it is not possible in the analysis of the refugee crisis to lose sight of the EU being the one that had caused it in a manner – by support and even direct military expedition in order to overthrow legitimate regimes during the "Arab Spring", which produced civil wars in certain countries that are still in progress (e.g. Libya, Syria, Afghanistan), so that it has the obligation to take care of the people jeopardized in these wars.

Actions of Serbia and its state authorities in this regards is more than chivalry and represents the brightest example of a fair and above all human relation to the Man, regardless the religion, nation or political attitude. Serbia demonstrated with this that it is much more the European state than many of the EU members – which is clear to our citizens, but the European publicity has made sure of that only then. At that, Serbia has no intention to take over the role of antemurale christianitis, but only to act humanly and according to the international legal standards and the values that are

the foundation of the European civilization regarding the miserable persons who, running away from the war, look for a sanctuary somewhere in the Western Europe. From the geo-political view point, the Turkey, paradoxically, is taking over the role of antemurale christianitis, as almost everlasting candidate for the accession to the EU, while a new issues is how it will contribute to the increase of its geo-political influence e.g. in the Balkans.

KEY WORDS: refugee crisis 2015; European Union; Serbia; European values

МИГРАНТИ И КРИМИНАЛИТЕТ-СТИГМАТИЗАЦИЈА ПУТЕМ МЕДИЈА

Јелена ШУПУТ*

Од почетка мигрантске кризе у медијима су се појављивали различити извештаји о криминалитету миграната. Можда су најупечатљивији били они у којима се спомињу напади миграната на жене у Немачкој током новогодишње ноћи између 31. децембра 2015. и 1. јануара 2016. године. Међутим, чини се да су медији покушали да искористе ту ситуацију, како би извршили притисак на јавно мњење у циљу доношења прописа којима се заштрава политика стицања немачког држављанства од стране држављања земаља које нису чланице Европске уније, а о чему се причало знатно пре наведених догађаја. Тај случај није усамљен, па се као пример покушаја стигматизације миграната може навести и случај Швајцарске из 2008. године, када су Балканци приказани као претња швајцарском систему вредности. И наведени случај, као и случај миграната који су у медијима оптужени да су учествовали у нападима на жене у Немачкој имали су особине "моралне панике". Медијска "хајка" на мигранте у оба случаја можда и није настала случајно, јер оба су се догодила у време када је код одређених политичких струја, али и дела јавног мњења била присутна идеја о потреби заштравања политике стицања и задржавања држављанства странаца. Управо такви случајеви сведоче о томе да на извештавање медија снажан утицај имају и одређене политичке структуре у зависности од циља који се жели постићи одређеним начином извештавања. Имајући у виду да су у медијским извештајима мигранти чешиће наведени као извршиоци кривичних дела, него као жртве, може се поставити питање да ли се то ради свесно или несвесно и са којим циљем. Аутор рада настоји да укаже на неопходност спречавања стигматизације припадника одређених народа, јер на извршење кривичног дела не утиче припадност одређеном народу, раси или етничкој групи. Стигматизација припадника одређених народа доприноси само јачању ксенофобије на одређеним просторима, која је чини се и те како

* Научни сарадник Института за уредно право, Београд, e-mail: suputjelena@yahoo.com

присутна у земљама чланицама Европске уније.. Међутим, не би требало заборавити да је почетна аверзија према странцима присутна и због страха од тероризма, али и страха од нарушавања равнотеже на тржишту рада, с обзиром да и међу мигрантима који долазе из ратом захваћених подручја има оних којима је економски циљ основни мотив за досељење у одређену земљу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: медији; криминалитет; мигранти; стигматизација

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Од почетка тзв. "мигрантске кризе" у медијима се често појављује велики број извештаја у којима се мигранти приказују као претња безбедности и општедруштвеним вредностима. У таквим извештајима садржане су и изјаве представника власти одређених земаља. Међутим, у вези са тим може се поставити питање да ли се ради о страху од тероризма имајући у виду да тероризам представља велику претњу безбедности или о прикривеној ксенофобији и расизму. Оно што посебно чуди, јесте чињеница да су извештаји у којима се путем медија врши стигматизација припадника одређених народа, углавном присутни у медијима земаља чланица Европске уније. Стога би се могло поставити питање да ли су те земље у потпуности прихватиле европске вредности, а чије прихватање претставља основни услов за пријем нових чланица.

Према међународним документима, свакоме је гарантована слобода кретања и настањивања, али постоји и могућност ограничавања такве слободе. Чланом 13. Универзалне декларације о људским правима свакоме је дато право на слободу кретања и избор становања у оквиру граница једне државе, као и могућност напуштања било које земље, укључујући и своју, као и враћања у њу. У случају прогона политичке природе у сопственој земљи, свако има право да у другим земљама у складу са чланом 14. затражи азил.¹ Право на слободу кретања је дефинисано и чланом 12. Међународног пакта о грађанским и политичким правима², као и чланом 2. Протокола четри Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Међутим, наведеним документима је обухваћено и питање ограничења вршења тих права, а која су могућа у "складу са законом и која су неопходна у демократским друштвима у интересу националне безбедности или јавне

¹ Универзална декларација о људским правима је усвојена од стране Скупштине Уједињених нација у Паризу 10. децембра 1948. године као заједнички стандард за све народе и нације. Њом су предвиђена људска права која би требало да имају универзалну заштиту. Текст Декларације на енглеском језику налази се на веб-страници: www.ochr.org/EN/UDHR/Documents/UDHRTranslations/eng.pdf 15.06.2016.

² Међународни пакт о грађанским и политичким правима донет је у Њујорку 19. децембра 1966. године, а усвојен и отворен за потписивање и приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200А(XXI). Наведени Пакт је од стране Социјалистичке Федеративне Републике Југославије ратификован Законом о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима ("Службени гласник СФРЈ", број 7/71). Осим тога, Савезна Република Југославија је 2001. године ратификовала и два опциона протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима. Први је ступио на снагу 23. марта 1976. године, а други 11. јула 1991. године. Први је ратификован Законом о потврђивању Факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима ("Службени лист СРЈ-Међународни уговори", број 4/2001 од 27.6.2001. године), а други Законом о потврђивању Другог факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који има за циљ укидање смртне казне ("Службени лист СРЈ-Међународни уговори", број 4/2001 од 27.6.2001. године).

сигурности, ради очувања јавног поретка, за спречавање криминала, за заштиту здравља или морала или ради заштите права и слобода других". У погледу уласка страних држављана свака држава поседује право да ограничи улазак на своју територију у случајевима у којима странци не испуњавају услове које прописује њихово законодавство или међународни уговори.³ Крајњи циљ није спречавање уласка страних држављана уопште на њихову територију, већ само оних чије и присуство на територији те државе могло угрозити личну или имовинску безбедност њених држављана, или би њихов боравак у већем броју случајева нарушио равнотежу на тржишту рада. Иако легалан, чак би и такав однос могао довести до илегалних прелаза државних граница тј. до нелегалних миграција.⁴ Због тога се чини да неке земље управо из тих разлога покушавају мигранте да прикажу као претњу безбедности, како би смањили њихов прилив.

Уколико се имају у виду извештаји о нападима на жене у току новогодишње ноћи између 31. децембра 2015. и 1. јануара 2016. године, могло би се поставити питање, да ли се путем медија тежило обезбеђењу легитимитета мерама за које су се залагали немачки Покрет патриотских европљана против исламизације западног поднебља (ПЕГИДА) и странка Анти-имигрантска алтернатива за Немачку (АФД), која се залаже за забрану минарета и фереца у Немачкој уз тврдње да је ислам неспојив са немачким уставом. Можда се управо из тих разлога у медијима извештавало да је велики број напада на жене током новогодишње ноћи у Немачкој извршен од стране миграната из Африке и Алжира, а у циљу њиховог етикетирања као извршилаца тежих кривичних дела, како би се што пре донео закон о странцима којим би се дозволило досељавање и запошљавање искључиво мигрантима који долазе из културних окружења сличних немачком и спремним да се интегришу у немачко друштво. Иако се не искључује могућност да су мигранати учествовали у нападима на жене током новогодишње ноћи у Немачкој, наведена ситуација је веома слична стигматизацији Балканаца у швајцарским медијима током 2008. године. Преношењем порука путем медија који припадници одређених интересних група желе да пренесу јавности утиче се и на стварање "митова о злочину". Међутим, проблем настаје тек касније, када се стварни узроци занемаре и када се јави велика мржња или гнев према припадницима одређених народа или етничких група.⁵

2. МИТОВИ О ЗЛОЧИНУ И СТЕРЕОТИПИЈА

Како би се боље разумео начин и циљ стигматизације миграната, у примерима који се у тексту наводе, најпре је неопходно објаснити одређене појмове, као што су "митови о злочину" и "морална паника".

³ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода ратификована је од стране Државне заједнице Србија и Црна Гора Законом о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и оновних слобода ("Службени лист СЦГ"-Међународни уговори, број 9/2003, 5/2005-исправка и "Службени гласник РС"-Међународни уговори број 12/2010).

⁴ Марковић, Д., Марковић, Д. "Потенцијални изазови и ризици ирегуларних миграција по Европу", у: *40 година од потписивања Хелсиншког завршног акта*,. Зиројевић, М., Ђорић, В. (ур.), Институт за упоредно право, Београд, 2015. 285- 286.

⁵ У књизи "Message Received" у којој су објављени резултати групе истраживача, а чији је приређивач Грег Фило, наводи се на који начин одређене интересне групе, групе за лобирање и припадници политичке елите утичу на медијско извештавање у циљу стварања одређених убеђена код грађана и на тај начин манипулишу масом. Glasgow Media Group, Research (1993-1998), Message Received, ed. Greg Philo, Addison Wesley Longman, New York, 1999.

Управо су медији ти који често утичу на стварање тзв. "митова о злочину". Међутим у њиховом стварању учествују и државни органи, чији је циљ да се у јавности створи слика како припадници одређених народа представљају претњу за безбедност. Према Кеплеру да би остварили своју сврху, митови морају да имају следеће елементе:⁶

- идентификовану и "нациљану" прецизно одређену девијантну популацију, која се мора јасно раздвојити од доминантне;
- "недужне и беспомоћне" жртве. Најчешће су то жене, деца, службена лица нападнута у вршењу дужности.
- озбиљну претњу установљеним нормама, вредностима и традиционалном стилу живљења.

Медији у својим извештајима преносе ставове представника одређених државних органа или институција, па су само одраз њихових ставова о одређеној појави у друштву. На тај начин преноси се и порука о неопходности одређене друштвене реакције. Међутим, кроз такав вид извештавања провлаче се и елементи "говора мржње" према припадницима одређених верских заједница, народности или етничких група.

Такав вид извештавања медија често утиче на стварање тзв. моралних паника, које се јављају када се неке активности представљају као неморалне и неприхватљиве општеприхваћеном начину живота. У тим ситуацијама често се покушава и скретање пажње јавности са одређених животно битних ствари. Морална паника може дефинисати помоћу пет елемената:⁷

1. нешто или неко се дефинише као претња друштвеним вредностима или интересима;
2. ту претњу медији приказују у лако препознатљивој форми;
3. тако расте забринутост јавности;
4. јавља се реакција власти или оних који утичу на стварање јавног мњења;
5. паника се повлачи или резултира друштвеним променама.

На претњу и њене узроке гледа се као на "зле демоне" и они буде снажна осећања правичности. Већа је вероватноћа да ће се одређени догађаји посматрати као велика претња и да ће подстаћи моралну панику уколико је друштво, или неки његов важан део у кризи или пролази кроз узнемирујуће промене које доводе до стреса. Вероватно је да ће одговор на такве претње бити захтев за строжом друштвеном контролом, као и повратак "традиционалним" вредностима. Морална паника се може појавити и у ситуацијама када се чини да нема приметног стреса.⁸ Имајући у виду страх од тероризма, преоптерећења националних економија услед прилива миграната, али и све израженији евроскептицизам, не би требало да чуди што је њихово присуство у медијским извештајима о мигрантима све чешће.

Највећи део литературе покушава да објасни мотиве оних који у таквим случајевима захтевају или намећу друштвена правила-масовних медија, група за

⁶ Игњатовић, Ђ., "Криминологија", Досије, Београд, 2007. 183.

⁷ Кенет Томпсон, Морална Паника, Слио, Београд, 2003. 16.

⁸ Ibid.

притисак, политичара, делова јавности, полиције или судства. Стјуарт Хол и његови сарадници су анализирали страх од разбојништва, с почетка седамдесетих година у Великој Британији. При томе, они истичу да није случајно што се паника у вези са уличним разбојништвом јавила баш у време велике економске кризе и незапослености, а што је допринело да се друштвене страхоте узму као оправдање акција полиције против незапослених, младих, сиромашних и црнаца, а једва прикривени расизам је послужио да одврати радничку класу од заједничког деловања. Они су сматрали да је тада моралну панику произвела владајућа елита с циљем да одврати пажњу од кризе британског капитализма.⁹

Ксенофобија и расизам често су садржани чак и у изјавама представника власти и државних органа. Када је у питању положај миграната који су у великом таласу у току претходне године стизали из Сирије и Ирака, често се у изјавама Мађарског премијера Виктора Орбана могла осетити "нетрпељивост" према мигрантима. У једном од својих обраћања јавности путем медија он је миграцију упоредио са тероризмом и навео да је забрањено у Европској унији да се каже да миграције доносе криминал и тероризам у земље Европске уније.¹⁰ На тај начин је стигматизована читава популација миграната, а међу којима се налази и велики број принудно расељених лица.

Изјаве представника државних органа у медијима лако се могу претворити у расни проблем. Као пример се може навести случај када је за време уличних пљачки у Великој Британији сер Пол Кондон, начелник Градске полиције, изнео тврдњу у јулу 1995. године, да су већину уличних пљачки углавном извршили млади црнци. Убрзо су се у штампи појавили наслови као што је "Шеф градске полиције руши табу и открива да већину пљачкаша чине црнци". Међутим, истраживање о криминалу које је у јулу 1995. године спровело британско министарство унутрашњих послова открило је да су на националном нивоу већину великих жртава пљачке напали бели преступници, а већину црних црнци. У Лондону је међутим, стање било нешто другачије. Пљачкаши се углавном региструју из редова незапослених, сиромашних, недовољно образованих младих људи са лошим условима живота. Највећи број младих, незапослених и сиромашних, недовољно образованих људи у Лондону чине црнци, а што не значи да већину младих црнаца чине пљачкаши. Све чињенице указују на то да су друштвене и економске околности-пре него етничко порекло важнији и одлучнији чиниоци.¹¹ Када је у питању стигматизација миграната, као пример моралне панике и стварања митова о злочину, може се навести стигматизација Балканаца у Швајцарским медијима, и пример стигматизације миграната из Немачких медија који је уједно и новијег датума и који је изазвао велику пажњу јавности.

⁹ Ibidem, 25.

¹⁰ Изјава Виктора Орбана објављена је у листу "Daily Mail". Вест је објављена на веб-страни: www.vesti/gazeta.com/svet/916-orban-migranti-donose-terorizam-i-kriminal-u-zemlje-evropske-unije.html 15.06.2016.

¹¹ Кенет Томпсон, 68.

3. СТИГМАТИЗАЦИЈА БАЛКАНАЦА У ШВАЈЦАРСКИМ МЕДИЈИМА

У Швајцарским медијима је у току 2008. године у великој мери била присутна стигматизација досељеника са простора Балкана. Управо за време прикупљања потписа за референдум о усвајању Закона о протеривању страних делинквената у Швајцарској се десило убиство за време карневала пред почетак ускршњег поста у Локарну, кантон Тиџино. Тада је извесни Дамиано Тамањи убијен од стране двојице младића, од којих је један пореклом из Босне, а други из Хрватске. У приближно исто време у медијима се појавио и извештај о тучи у месту Бриг (кантон Агровија) у којој је учествовао и млади Србин. Након тога у медијима су се појавиле изјаве швајцарских политичара у којима се не критикује понашање двојице младића који су убили младог Швајцарца, већ се оптужује читав балкански народ. Странка Лега (Лига Тићенца) оптужила је државну администрацију да олако даје држављанство и отворила питање недовољне интеграције странаца, који потичу из друге културе. Лидер наведене странке Ђулијан Бињаска изјавио је да "све Балканце треба послати у Сибир", а изјава је објављена на првим страницама водећих медија. Политичка опозиција је искористила ситуацију да се обрачуна са владајућом партијом, изјавивши да десница користи трагедију да би оправдала политичке циљеве, јер је шема њиховог деловања застрашивање народа спољашњим непријатељем као што је Европска унија и унутрашњим као што су странци и ислам. Међутим, у Швајцарској је страх од странаца присутан од деведесетих година када је велики број избеглица са подручја бивше Југославије емигрирао у Швајцарску. Убиство је постало предмет дубљих политичких расправа. Странице новина су у великом броју швајцарских кантона биле преплављене претећим порукама "балканском шљаму". На првом програму швајцарске телевизије на италијанском језику позван је чак и психијатар како би са "медицинског становишта" потврдио да су Балканци нормални, али да имају проблем укључивања у швајцарско друштво. При томе он је изјавио да се Балканци не осећају поштовани и да покушавају да се наменуту силом и насиљем који им даје илузију моћи у друштву од кога заправо страхују.¹² У наведеном примеру присутна је стигматизација Балканаца, као и неке од особина моралне панике. Балканци су приказани као претња вредностима и интересима Швајцарске, та претња ја приказана у лако препознатљивој форми, нагло је порасла забринутост јавности, а јавила се и реакција оних који утичу на стварање јавног мњења. У швајцарским медијима су Балканци представљени као претња за безбедност њених држављања, а омладина са Балкана као неко ко непрестано краде и изазива туче. Међутим, стигматизација Балканаца није била сама себи циљ. Она је требало да послужи као оправдање за увођење строжих казни иностраним делинквентима путем одузимања држављанства у кривичном поступку.

Denis Charman у раду Социологија и стереотипи криминалаца указује да се у складу са механизмом етикетирања,¹³ твара стереотип криминалца као лица које припада нижим социјалним слојевима и поседује одређене физичке, психичке и

¹² Текст *Да ли су балканци нормални* налази се на веб-страници: www.balkanmagazin.net/javno-npnenje/cid141-17747/da-li-su-balkanci-normalni 22.06.2016.

¹³ Механизам етикетирања се огледа у реакцији доминантне друштвене групе која се састоји у одабиру, етикетирању и стигматизацији других.

социјалне особине. Стереотип изазива одбојност код виших социјалних слојева, развија код њих осећање угрожености од таквих лица и потребе заједничке борбе против њих (у томе се састоји друштвена функција стереотипа) са друге стране, привлачи сву пажњу органа формалне социјалне контроле и упућује их да потенцијалне и непознате учионице злочина траже међу припадницима тих група (сиромашни, црнци Порториканци, Роми), који због тога често погрешно бивају етикетирани као преступници.¹⁴ Такав начин информисања често изазива вишеструке последице. Оне не настају само са припаднике одређених група који су етикетирани, већ и скрећу пажњу јавности са правог узрока проблема и тако се одлаже његово решавање.

Међутим, треба имати у виду и да се конфликти дешавају због сукоба културних кодекса, а што је неминовност када норме једне културне области мигрирају заједно са њеним становништвом и на тај начин дођу додир са нормама друге. То се дешава веома често када се припадници једне културне групе преселе у другу.¹⁵ Тако одређено понашање које представља део обичаја припадника одређене националне или етничке групе, може бити законом забрањено у другој средини. Међутим, упркос томе, медији приликом извештавања о одређеним кривичним делима не би требало у насловима да објављују да су припадници одређених народа извршиоци одређених дела, а чије постојање још увек није ни утврђено правноснажном судском одлуком. Такав начин извештавања као да представља позивање на колективних линч припадника одређених народа, а у неким од медијских извештаја примећује се и присуство говора мржње. И данас са новим таласом миграција, медији у великој мери доприносе стигматизацији имиграната.

Велики број миграната њих не поседује одговарајуће дозволе за прелазак државних граница, па се због тога у медијима често називају "илегалцима" или "лажним азилантима". Како је у тим називима већ садржана стигматизација, тако су већ означени као они који крше закон, крше правила, које је поставила држава у коју су ушли. Таква стигматизација, може управо да послужи као оправдање за реваншистичко понашање према мигрантима, па је она присутна и у законима, али и раду државних органа.¹⁶ Као пример присуства стигматизације у законима, може се навести Италијански закон о миграцијама који је донет 1998. године.¹⁷ У почетку, он није прописивао илегалне миграције као кривично дело. Међутим, то дело је уведено за време Берлусконџеве Владе Законом из 2009. године.¹⁸ Дело илегалног уласка и боравка странаца било је прописано чланом 10-бис Закона о миграцијама. Њиме је била прописана новчана казна у износу од 5.000 до 10.000 евра за свако лице које

¹⁴ Chapman, D. "Sociology and the Stereotype of the Criminal", Лондон, наведено према D. Chapman, "Стереотип криминалца" у: *Теорије у криминологији* (превод са енглеског језика), Игњатовић, Ђ. (ур.), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009. 94. Теорија етикетирања поред теорије нове друштвене одбране, интеракционизма и радикалне криминологије, спада у теорије друштвене реакције.

¹⁵ Sellin, T. "Culture Conflict and Crime", New York, наведено према: Селин Т. "Сукоб културних кодекса" у: *Теорије у криминологији* (превод са енглеског језика), Игњатовић, Ђ. (ур.), Правни факултет Универзитета у Београду, 2009. 249.

¹⁶ Стојић Митровић, М. Стигматизација као последица илегализације одређених облика транснационалног кретања-дехуманизација тзв. илегалних миграната у: *Гласник Етнографског Института САНУ LXI(2)*, Етнографски институт САНУ 164. Текст се налази на веб-страници: www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0861/2013/0350-086113021635.pdf 15.06.2016

¹⁷ Decreto legislativo, 25. luglio 1998. n. 286. Наведени пропис је објављен у "Gazzeta Ufficiale", n. 191. nel 18. agosto 1998 – S.O. n. 139.

¹⁸ Legge n. 94. nel 2009. Наведени пропис је објављен у "Gazzeta Ufficiale", n. 170. nel 2009.

уђе на територију земље или се задржи противно одредбама Закона о миграцијама. Имајући у виду да илегални мигранти нису били у могућности да плате наведену казну, може се закључити да је циљ прописивања таквог дела био пре свега стигматизација илегалних миграната. Због тога се одредба Закона о миграцијама којима су илегалне миграције биле прописане као кривично дело, много пута нашла на удару критика. Ипак, оне су уродиле плодом, па је наведено дело декриминализовано 2014. године.¹⁹ Управо су такви примери одраз општег расположења у држави према мигрантима. Чини се да је Италија изменила наведени Закон више под пристиском цивилног сектора и међународних организација, него под утицајем општег расположења њених држављања.

Сличан пример, као у Швајцарској био је присутан у немачким медијима у вези са мигрантима у току 2016. године, а који се тичу наводних напада на жене у току новогодишње ноћи између 31. децембра 2015. и 1. јануара 2016. године. Међутим, у ставу јавном мњења у Немачкој већ је био присутан страх и нетрпељивост према досељеницима, имајући у виду да се и пре мигрантског таласа говорило о "лажним азилантима".

4. НЕМАЧКА И КСЕНОФОБИЈА

Током 2016. године у јеку "мигрантске кризе" у немачким медијима појавили су се чланци у којима се мигранти спомињу као велика претња за безбедност. Тако се у једном од чланка из јуна месеца 2016. године, а који су преузели и домаћи медији наводи да је у оквиру студије у Немачкој коју су спровели истраживачи са Универзитета у Лајпцигу у сарадњи са фондацијама Хајнрих Бел, Роса Луксембург и Ото Бренер испитано 2.420 испитаника. Од њих се сваки други изјаснио да се осећа као странац у својој земљи. Такође је забележен и пораст броја оних који сматрају да треба да се уведе забрана уласка муслимана у Немачку. Према наводима писаних медија такав став тренутно има 40% испитаника, а 2009. године број истомишљеника био је мањи од 1/5 испитаника. Осим тога, наводи се да је прилив миграната изазвао све већу подршку странци Анти-имигрантска алтернатива за Немачку (АФД) која тежи забрани минарета и фереца тврдећи да је ислам неспојив са немачким уставом. акав став јавног мњења допринео је и порасту броја напада на мигрантске кампове. Многи мигранти исламске вероисповести су од раније настањени у Немакој, а остали су стигли претходне две године због рата у Сирији, Ираку и Авганистану.²⁰ Током претходне године је шеф покрајинске организације АФД за Бранденбург Александер Гауланд захтевао да се донесе закон о странцима којим би се дозволило досељавање и запошљавање само мигрантима који потичу из културних окружења сличних немачком и спремним да се интегришу. Међутим, и сам немачки Министар унутрашњих послова је за амерички CNN потврдио да у немачком друштву постоје прерасуде и отпор према странцима. Таквом ставу и немачки медији дају легитимитет, имајући у виду да је дневник "Welt" потврдио у

¹⁹ Legge n. 67. nel 2014. Наведени пропис је објављен у "Gazzeta Ufficiale", n. 100. nel 2014. Иако је наведеним законом извршена декриминализација кривичног дела илегалних миграција, нелегалан улазак и боравак странаца на територији Италије, такво прописано је као прекршај Законом о миграцијама.

²⁰ Текст "Мигранти сеју страх по Немачкој: Има их више од милион, Немци се осећају као странци" од 15.06.2016. године налази се на веб-страници: <http://www.srbijadanas.com/clanak/migranti-seju-strah-po-nemackoj-ima-ih-vise-od-milion-nemci-se-osecaju-kao-stranci> 15.06.2016.

коментару обим прихватљивости идеја ксенофоба уз навођење податка да не треба ¾ Немаца сматрати фашистима само због тога што зазиру од растућег утицаја исламиста и прибојавају се да ће они поткопати секуларне темеље државе? Управо се за такве идеје залаже и тзв. Покрет патриотских европљана против исламизације западног поднебља (ПЕГИДА). Осим тога, Стратегија хришћанско социјалне уније CSU залаже се за поштрвавање закона за странце од најезде лажних азиланата.²¹

Тако се у медијима у након новогодишње ноћи између 31. децембра 2015. и 1. јануара 2016. године појавио велики број изјава у којима немачка полиција саопштава да је сексуални напад на већи број жена у Келну добио "потпуну нову димензију криминала". Полиција је примила велики број пријава од жена које су рекле да су сексуално нападнуте код главне железничке станице у новогодишњој ноћи. Шеф полиције Келна Волфганг Алберс рекао је да се, према изјавама очевидаца, ради од око 1.000 мушкараца нападача који су "изгледали као да су арапског или северноафричког порекла". Након тога је поднето око 60 кривичних пријава, укључујући и једну за силовање. Алберс је том приликом такође рекао новинарима да је невероватно да се таква кривична дела догађају у сред града.²² Имајући у виду став немачког јавног мњења и медијске извештаје, може се рећи да је у њима управо присутна једна од главних карактеристика стигматизације, према којој се неко проглашава за опасност по природи.²³

Осим тога у медијима се наводи да се напади нису догодили само у Келну, већ да су забележени у 12 од 16 немачких савезних држава, како су пренели локални медији на основу извештаја немачке полиција (БКА). На стотине жена је пријавило да је нападнуто и опљачкано испред железничке станице у Келну где је велики број људи чекао Нову Годину, а да су извршиоци углавном били из Северне Африке. "Zidoјсче сајtung" и телевизијске станице "NDR" и "WDR" позивајући се на извештај БКА изјавиле су да је сексуално насиље знанто веће него што се раније мислило. Највише притужби је према извештајима медија забележено у Келну, хиљаду пријава, а затим у Хамбургу 200 пријава. Према извештају полиције и очевицима мета напада су у свим случајевима биле жене, а извршиоци напада страног порекла, старости између 17 и 30 година. Напади у Келну за које је полиција окривила младиће из Северне Африке и других арапских држава, подстакли су жестоку дебату у вези са политиком добродошлице према избеглицама у Немачкој, која је у 2015. години примила око милион тражилаца азила.²⁴

Међутим, Финска полиција је у исто време путем медија такође саопштила да истражује седам случајева сексуалних напада и узнемиравања жена у новогодишњој ноћи у Хелсинкију, чији су наводни извршиоци мушкарци страног порекла. Детективка из Финске Тејја Koskenmaki-Karahaarju је навела да су све инциденте који су се догодили на централном тргу пријавиле жртве и сведоци, али је навела и да

²¹ Текст "Немачки страх од странаца" од 9.01.2015. године налази се на веб-страници: www.politika.rs.scc/clanak/315552/Nemacki-strah-od-stranaca 15.06.2016.

²² Текст "Узнемирујућа статистика - Напади за Нову годину у 12 немачких држава" од 23.01.2016. године налази се на веб-страници: www.blic.rs/vesti/svet/uznemirujuca-statistika-napadi-za-novu-godinu-u-12-nemackih-drzava/dmrrpwn1 15.06.2016.

²³ О томе говори М. Maneri, L media e la guerra dalle migrazioni, in S. Palidda (accura di), Razzismo democratico. La persecuzione degli stranieri in Europa, Milano, Agencija X, pp. 67. Текст је објављен на веб-страни: www.academia.edu/9853445/l_media_e_la_guerra_alle_migrazioni 15.06.2016.

²⁴ Текст "Сексуални напади током новогодишње ноћи" од 5.01.2016. године налази се на веб-страници: www.blic.rs/vesti/seksualni-napadi-tokom-novogodisnje-noci/erec621 15.06.2016.

није сигурно да ли су такви напади повезани, али да је то сасвим уобичајено када се слави и конзумира доста алкохола.²⁵ Изјава представника органа формалне социјалне контроле криминала разликује од изјава колега из немачких медија према којима је невероватно да се таква понашања дешавају уред града.

Свака земља има право да ограничи улазак страних држављана чије би присуство на територији те државе могло да угрози личну или имовинску безбедност њених држављана, или би њихов боравак у већем броју нарушио равнотежу на тржишту рада. Међутим, чини се да неке земље без реалног основа за ограничење уласка или ускраћивања боравка странцима на својој територији, покушавају путем медија да изазову или појачају нетрпељивост јавног мњења према мигрантима. У свему томе велику улогу играју различите интересне групе, а које теже реализацији одређених циљева.

5. ЗАКЉУЧАК

Иако се не може у потпуности искључити потенцијална одговорност миграната за случајеве напада на жене у току Новогодишње ноћи у Келну, изјаве представника државних органа објављене у медијима поводом тог случаја, делују као покушај стигматизације миграната. Такво понашање вероватно није само себи циљ, с обзиром да одређене политичке струје у Немачкој заговарају потребу "затварања врата" мигрантима муслиманске вероисповести. Међутим, велика сличност постоји између стигматизације Балканаца путем медија у Швајцарској 2008. године и наведеног случаја из Немачке Код оба се примећује покушај стварања "митова о злочину" у којима су управо у складу са Кеплеровом дефиницијом учествовали државни органи. Циљ таквог понашања је стварање слике како припадници одређених народа представљају претњу за безбедност. У случају из Немачке су чак присутни сви елементи које садрже митови о злочину. Наиме, девијантна популација је сасвим прецизно одређена, као мигранти, жене су представљене као беспомоћне жртве нападнуте у току новогодишње ноћи, а мигранти као озбиљна претња друштвеним нормама и вредностима. На тај начин је створена и морална паника у вези са њиховим масовним досељавањем у Немачку. Имајући у виду да се према спроведеном истраживању велики број становника изјаснио да се осећа као странац у Немачкој, може се рећи да је морална паника у вези са мигрантима и те како подстакнута. Успеху су допринела и превирања у вези са оправданошћу политике Европске уније, имајући у виду да су представници одређених држава окривљавали управо њене високе представнике да су допринели повећању криминала у земљама Уније и да је неопходно што пре зауставити масовне миграције.

Иако је слобода кретања гарантована странцима, међународним документима је предвиђена и могућност њеног ограничавања од стране одређене државе уколико би њихов боравак могао да угрози личну или имовинску безбедност њених држављана или би њихов боравак у већем броју нарушио равнотежу на тржишту рада. Стога се чини да се у одређеним земљама у извесном периоду путем медија стварају моралне панике, како би се створила слика да мигранти представљају претњу за безбедност. У неким ситуацијама, као што је нпр. случај Мађарске јасно су изнете критике према

²⁵ Текст "Финска полиција истражује сексуалне нападе" од 13.01.2016. године, налази се на веб-страници: www.naslovi.net/2016-01-13/akter/finska-policija-istrazuje-seksualne-napade/17862154 15.06.2016.

Европској унији, а у чему се види отпор према њеној политици. Међутим, иако су медији у обавези да извештавају објективно јавност о одређеним појавама у друштву, чини се да су у два наведена (Швајцарској и Немачкој) само послужили као сервис одређених политичких струја, а ради реализације већ раније постављених циљева. Иако се не може негирати чињеница да мигранти учествују у извршењу кривичних дела, и без обзира на чињеницу постојања културног конфликта, медији дословним преношењем изјава представника државних органа учествују у њиховој стигматизацији. Такав став буди реваншизам јавног мњења према припадницима одређеног народа. Међутим, треба имати у виду да на тај начин не само да наступају последице за припаднике одређене популације која се стигматизује, већ и за целу државу. Скретањем пажње са правог узрока, само се још више продубљује проблем. Имајући у виду да нису сви мигранти "лажни азиланци", већ и избеглице међу којима је велики број радних и образованих људи, потребно је у медијима представити и такве примере. Када се узме у обзир случај Швајцарске из 2008. године, а имајући у виду да Балканци на њеној територији живе одавно, као и да је велики број њих дошао током деведеситих, пре се може рећи да је у питању неспособност швајцарског друштва да интегрише досељенике, него о насилничкој природи Балканаца. Стога би се могло рећи да стигматизацијом припадника одређеног народа, који се налазе на територији конкретне државе, представници државних органа путем медија често пред својим грађанима траже оправдање за немоћ државних институција да се суоче са новонасталим проблемом.

MIGRANTS AND CRIME-STIGMATIZATION BY THE MEDIA

Since the beginning of the migrant crisis in the media appeared various reports on crime of migrants. It seems that the most memorable were those that mention the attacks on migrant women in Germany during the New Year's Eve between 31 December 2015 and 1 January 2016. However, in some situations, it seems that the media have tried to exploit the situation in order to put pressure on public opinion in order to make regulations which intensified policy of acquiring German citizenship by foreign nationals, and what was said long before these matters. That case is not alone. However, as an example of attempts stigmatization of migrants may include the case of Switzerland from 2008, when the Balkans were portrayed as a threat to the Swiss value system. The case of migrants who according to media reports participated in attacks in Germany had the characteristics of "moral panic" and perhaps not entirely coincidentally, both cases occurred at a time when they are brought regulations which sharpens policy towards foreigners. Precisely such cases show that the media do not operate in a vacuum, but rather that their reporting has a strong influence and political structures depending on the objective to be achieved by a certain way of reporting. Bearing in mind that the media reports migrants frequently mentioned as perpetrators of criminal acts, but as a victim, it may be asked whether this is done consciously or not, and to what end. Author of the paper tries to show the necessity of preventing the stigmatization of members of certain people, for the commission of an offense does not affect certain affiliation, race or ethnic group. The stigmatization of members of certain peoples only contributes to strengthening xenophobia in certain areas, which seems to be very much present in certain European countries. However, we should not forget that the initial aversion to foreigners present for fear of terrorism, which could also contribute to the way the media report on the above mentioned phenomena.

KEY WORDS: media; crime; migrants; stigmatization

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

314.151.3(082)

342.726-054.7(082)

МИГРАНТИ на раскршћу или беспућу земље Србије /
приредили Јован Ђирић,
Бранислава Кнежић. - Београд : Институт за упоредно
право : Институт за
криминолошка и социолошка истраживања : Регионално
представништво Руске
Хуманитарне Мисије на Балкану, 2016 (Београд : Гораграф). - 315 стр. ; 25
cm

Тираж 300. - Реч приређивача: стр. 9. - Напомене и
библиографске референце
уз текст. - Библиографија уз већину радова. - Summaries.

ISBN 978-86-80186-14-6 (ИУП)

ISBN 978-86-83287-92-5 (ИКСИ)

а) Мигранти - Зборници
COBISS.SR-ID 224772876